

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ธรรมตามนุษย์ย่อมกลัวความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตตนเองและผู้เกี่ยวข้อง นับแต่โบราณมาจึงต้องจัดให้มีพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงของชีวิต เช่น ทำขวัญเดือน โขนผมไฟ โขนจุก บวช แต่งงาน ฉลองอายุ และพิธีซึ่งจัดขึ้นเป็นวาระสุดท้ายของชีวิตนั้นคือพิธีศพ พิธีนี้เป็นเรื่องของผู้อยู่เบื้องหลังกระทำให้กับผู้วายชนม์ด้วยความมุ่งหวังให้ได้เดินทางไปสู่ภพภูมิต่อไปอย่างมีความสุข

ก่อนรับอิทธิพลของศาสนาพุทธ-พราหมณ์ ผู้คนในอุษาคเนย์เชื่อว่าคนตายจะไปอยู่ในดินแดนบรรพบุรุษ ณ สถานที่นั้นลูกหลานจะติดต่อกับบรรพบุรุษได้ด้วยพิธีกรรมบางอย่างเพื่อรับพลังศักดิ์สิทธิ์จากบรรพบุรุษสำหรับความอุดมสมบูรณ์ในชีวิตของผู้อยู่เบื้องหลัง และหนึ่งในพิธีกรรมนี้ก็คือการทำศพเพื่อส่งวิญญาณผู้ตาย ธรรมเนียมนการทำศพในอุษาคเนย์ที่นิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว คือการทำศพสองครั้ง เริ่มจากครั้งแรกเอาคนตายไปฝังในดินไว้ให้เนื้อหนังเน่าเปื่อยยุ่ยสลายไปกับดินจนเหลือแต่กระดูก แล้วทำศพครั้งที่สองด้วยการเก็บกระดูกใส่ภาชนะ สืบต่อมาถึงยุคทวารวดีเมื่อศาสนาพุทธ-พราหมณ์จากชมพูทวีปแพร่เข้ามาในสุวรรณภูมิจึงปลงศพด้วยการเผาไฟแล้วเก็บกระดูกใส่ภาชนะ

แนวคิดทางพุทธศาสนาเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามภพภูมิต่างๆซึ่งมีผลมาจากกรรมที่ทำได้ ภูมิที่ปรารถนาคือสวรรค์ชั้นต่างๆอันจะไปถึงได้ด้วยการทำความดีที่สั่งสมไว้ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ สวรรค์ซึ่งเป็นที่รับรู้และปรารถนามากที่สุดคือดาวดึงส์อันเป็นที่ประทับของพระอินทร์ ทุกวันนี้เวลาที่มีคนตายหรือใกล้ตายญาติพี่น้องจะนำดอกไม้ธูปเทียนมาใส่มือพร้อมบอกทางให้ไปไหว้พระธาตุ จุฬามณีที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นั่นก็คือความปรารถนาให้ผู้ตายไปสู่สวรรค์นั่นเอง ส่วนแนวคิดทางศาสนาพราหมณ์นั้นเชื่อว่า กษัตริย์เป็นองค์อวตารของพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ มีสถานะ “สมมติเทพ” เมื่อสิ้นพระชนม์จะกลับสู่สวรรค์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระบรมศพจึงเป็นไปเพื่อการส่งเสด็จสู่สวรรคต

ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อของพราหมณ์หรือพุทธ กษัตริย์หรือสามัญชน ล้วนแต่มุ่งหมายให้สวรรค์เป็นดินแดนหลัง ความตายสำหรับบุคคลอันเป็นที่รักทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อบุคคลสิ้นชีวิตญาติพี่น้องจึงร่วมกันบำเพ็ญกุศลตามหลักศาสนาเพื่ออุทิศกุศลให้ผู้ตายไปสู่สุคติ หรือแสดงออกด้วยสัญลักษณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางสู่สวรรค์ เช่น การบอกทางไปไหว้พระจุฬามณี การสร้างพระเมรุมาศสำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพ เป็นต้น

ตามคติพราหมณ์และพุทธเชื่อกันว่าใจกลางของจักรวาลคือที่ตั้งของเขาพระสุเมรุ ซึ่งแพร่หลายจากชมพูทวีปมาสู่อุษาคเนย์พร้อมๆกับการรับวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ กษัตริย์ของรัฐที่มีอำนาจจึงพยายามสถาปนารัฐของตนให้เป็นศูนย์กลางของโลกและปรับสถานภาพของพระองค์ให้ทัดเทียมพระอินทร์ โดยมีวิธีคือการจำลองเขาพระสุเมรุขึ้นกลางใจเมือง

ก่อนจะมีการสร้างพระเมรุมาศ การถวายพระเพลิงพระบรมศพยังเป็นลักษณะพื้นเมืองทั่วไป คือ ตั้งกองฟืนด้วยไม้หอมแล้วนำพระศพขึ้นวางเหนือกองฟืนดังกล่าวจากนั้นจึงจุดไฟเผา เสร็จแล้วเก็บกระดูก คือเก็บพระอัฐิและพระอังคารใส่ พระโกศเงินแท้ไปเก็บไว้ที่วัดทางเรือ ต่อมาในยุคสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ครองราชย์ พ.ศ.๒๑๗๒ – ๒๑๙๙) ในครั้งนั้นพระองค์โปรดเกล้าฯให้มีพระราชพิธีลบศักราช โดยให้จำลองเขาพระสุเมรุไว้ยังบริเวณสนามหน้าจักรวรรดิพระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท แล้วประกอบพระราชพิธีอินทราภิเษกสถาปนาพระองค์เป็นพระจักรพรรดิราชผู้ยิ่งใหญ่ในจักรวาลอันมีอำนาจในการลบศักราช การรื้อฟื้นประเพณีเรื่องราวเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ

การพระศพพระมหากษัตริย์ในยุคต่อมาจึงมีการสร้างพระเมรุมาศ (จำลองเขาพระสุเมรุ) สำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพ ด้วยแนวความคิดว่าสถานะของกษัตริย์เทียบได้กับพระอินทร์หรือพระจักรพรรดิราช เมื่อถวายพระเพลิงจึงต้องประกอบพิธีบนพระเมรุมาศซึ่งก็คือไพชยนต์มหาปราสาทบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ยอดเขาพระสุเมรุนั่นเอง ในชั้นต้นคงรักษา ธรรมเนียมการใช้พระเมรุมาศไว้สำหรับกษัตริย์เท่านั้น ต่อมาพระมหากษัตริย์จึงพระราชทานเกียรตินี้แก่พระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนพระราชาคณะ และขุนนางข้าราชการทั่วไป โดยที่ศักดิ์ของรูปแบบและชื่อเรียกกลดหลั่นกันไปตามสถานภาพของผู้วายชนม์ เช่น พระเมรุมาศ พระเมรุ เมรุ

ตามปกติหลวงและราชภูร้นั้นมักจะแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันอยู่เสมอ เมื่อระยะเวลาผ่านไปธรรมเนียมการสร้างพระเมรุมาศเริ่มคลายฐานานุศักดิ์ลง ธรรมเนียมการใช้เมรุจึงขยายไปยังกลุ่มบุคคลในระดับล่างลงมา ในยุคนี้นักบ้านจึงมีโอกาสได้สร้างเมรุเผาศพขึ้นมาบ้าง ในขั้นแรกเลยคงจะเป็นการสร้างเมรุขึ้นเพื่อเผาศพพระเถระ ต่อมาจึงเลื่อนมาถึงคหบดีและผู้มีกำลังทรัพย์กำลังคนที่พอจะสร้างเมรุได้ทั่วไป

การรับเอาธรรมเนียมเมรุมาใช้นั้นมีทั้งการรับเอาหลักคิดและรูปแบบ การรับโดยรูปแบบก็คือมีการนำสถาปัตยกรรมลักษณะฐานสูงมียอดมาสร้างเป็นที่ตั้งเผาศพเพื่อความสวยงามแล้วเรียกสิ่งนี้ว่าเมรุโดยมิได้คำนึงถึงหลักคิดเรื่องเขาพระสุเมรุเลยก็มี เช่นการเรียกที่เผาศพว่าเมรุ(เมน)ในปัจจุบัน แต่สำหรับผู้เข้าใจแนวความคิดเดิมก็ยังคงมีอยู่มากดังจะเห็นได้จากเมรุในยุคเก่าบางส่วนของที่พยายามจำลองลักษณะของฐานเมรุให้เป็นรูปโขดเขา หรือมีการสร้างราชวัติล้อมรอบเมรุ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็คือสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุนั่นเอง

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมาจนถึงการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๕ สภาพเศรษฐกิจและสังคมสยามก็เปลี่ยนแปลงไป การเกณฑ์แรงงานและทรัพยากรสำหรับสร้างพระเมรุขนาดใหญ่ ตามแบบพระราชประเพณีโบราณเป็นเรื่องที่ยากและสิ้นความจำเป็น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในกรุงรัตนโกสินทร์ที่โปรดให้ลดขนาดของพระเมรุมาศลงให้เพียงพอต่อความจำเป็น โดยให้เริ่มที่พระเมรุมาศของพระองค์เองเป็นต้นไป และเป็นแบบแผนต่อการสร้างพระเมรุมาศในยุคสมัยต่อมา

เดิมที่ชาวบ้านมีเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทำให้ชาวบ้านบางส่วนมีพื้นที่ทางเศรษฐกิจและเริ่มมีการสะสมทุนมากขึ้น ประกอบกับความเคร่งครัดในระบบศักดินาระหว่างเจ้านาย ขุนนาง และกลุ่มไพร่ได้คลายตัวลง การสร้างเมรุเพื่อสนองคุณบุพการีหรือผู้มีพระคุณของชาวบ้านที่มีฐานะบางส่วนจึงได้พัฒนารูปแบบเมรุเผาศพให้มีความงดงามมากยิ่งขึ้น จากเมรุประรำ

ทั่วไปจึงกลายเป็นเมรุยอดในรูปแบบต่างๆตามความนิยมในเชิงช่างและความต้องการของเจ้าภาพ จากการศึกษาข้อมูลภาพถ่ายเก่าพบว่าในยุคต้นรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมามีเมรุของชาวบ้านที่สร้างโดยได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของเมรุหลวง แต่ลดขนาดและรายละเอียดให้น้อยลงตามกำลังทรัพย์และแรงงาน ต่อมาจึงได้มีการสร้างเมรุถาวรขึ้นตามวัดต่างๆ เมรุแบบนี้เป็นการประหยัดทรัพย์แก่เจ้าภาพเพราะทางวัดสร้างครั้งเดียวแล้วคนในท้องถิ่นใช้ต่อกันเป็นการถาวร

เพชรบุรีเป็นเมืองที่นิยมสร้างเมรุเผาศพกันมาก ในสมัยก่อนมีทั้งเมรุปะรำ และเมรุยอดเลียนแบบของหลวง เล่าสืบกันมาว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเมืองเพชรบุรีมาก และทรงพระกรุณาไปถึงชาวเมืองด้วย การทำศพทำเมรุจึงทรงเว้นเป็นพิเศษให้เมืองหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงตามภูมิภาคต่างๆ ตลอดไปจนถึงประเทศใกล้เคียง ก็มีเมรุเผาศพมาแต่โบราณเหมือนกัน เช่น ธรรมเนียมการสร้างปราสาทศพบนนกหัสติลิงค์(ผาสาท) สำหรับปลงศพเจ้านายและครุบาทมหาเถรในล้านนา ปราสาทนกหัสติลิงค์ในการปลงศพของเจ้านายและพระเถระเมืองอุบลราชธานี การสร้างเมรุชั่วคราวและเมรุลอย(ถอดประกอบไปตั้งตามที่ต่างๆ)ในแต่ละท้องถิ่นทั้งภาคกลาง ภาคใต้ ภาคอีสาน เป็นต้น

เพชรบุรีก็เหมือนเมืองอื่นที่มีพัฒนาการการสร้างเมรุจากเมรุปะรำ แล้ววิวัฒนาการมาเป็นเมรุยอดตั้งแต่ในช่วงปลายรัชกาลที่ ๕ (หลักฐานจากการเก็บข้อมูลภาพถ่าย) แต่เมรุที่เมืองเพชรบุรีนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายเพราะมีการประกวดประชันฝีมือในด้านนี้กันมาก เมื่อมีการสร้างเมรุหลังใหญ่กันครั้งหนึ่งก็จะมีคนตามไปดูกันเป็นที่เอิกเกริก เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะเพชรบุรีเป็นเมืองที่มีช่างแขนงต่างๆอยู่มาก จึงสามารถระดมกำลังช่างทำเมรุในแต่ละครั้งได้อย่างงดงาม จนบางครั้งเหมือนกับการถ่ายแบบเมรุของหลวงแล้วย่อขนาดมาตั้งที่เมืองเพชรเลยทีเดียว นอกจากนี้แล้วการที่มีชาวเมืองเพชรบุรีทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาสเข้าไปศึกษาเล่าเรียนและรับราชการอยู่ในกรุงเป็นจำนวนมาก ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมในด้านการจดจำรูปแบบของเมรุหลวงมาปรับใช้กันในเมืองเพชรบุรี โดยไม่ถือว่าเป็นการเทียมเจ้าหากแต่เป็นการบำรุงความสามารถทางด้านการช่างให้เจริญขึ้น

เมรุรุ่นเก่าของเพชรบุรีนั้นเป็นเมรุเครื่องกระดาษ เมรุเหล่านี้นิยมสร้างขึ้นมาใช้เป็นคราวๆแล้วเผาไปพร้อมกับศพ ลักษณะการทำเมรุเช่นนี้เช่นนี้ช่วยให้เกิดช่างใหม่ๆขึ้นมาได้มาก เพราะเครื่องเมรุที่ทำเป็นของชั่วคราวและทำจากวัสดุอย่างง่าย เอื้อประโยชน์ให้ผู้มีใจรักทางการช่างเข้ามาสร้างสรรค์ผลงาน ทำครั้งนี้ยังไม่ตีมีคนติชมก็จดจำเอาไว้แล้วครั้งหน้าทำใหม่ให้ดีกว่าเก่าเป็นการพัฒนาฝีมือ

ช่างสร้างเมรุของชาวบ้านนั้นส่วนใหญ่จะเป็นพระหรือฆราวาสที่อยู่ในสำนักวัดต่างๆ เหตุที่งานการสร้างเมรุอยู่ที่วัดนั้น อาจเป็นเพราะสมัยก่อนงานช่างแขนงต่างๆในระดับชาวบ้าน เช่น ช่างเขียน ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างแกะ มักไปรวมกันอยู่ภายในวัด วัดใดมีสมภารเจ้าวัดใส่ใจในด้านการช่างลูกศิษย์ลูกหาที่บวชในวัดนั้นก็ได้อาจารย์ช่างติดตัวไป ครั้นสึกหาลาเพศไปแล้วก็ยังคงแวะเวียนมาช่วยงานอาจารย์อยู่เนืองๆ

ชาวบ้านที่เป็นโยมอุปฐากพระที่มีฝีมือทางการช่าง เมื่อต้องการปลงศพบิดามารดาตลอดจนผู้มีคุณ จึงได้ไปปรึกษาท่าน ท่านก็ช่วยออกแบบและจัดสร้างให้ตามกำลังทรัพย์หรือตามความต้องการของเจ้าภาพ โดยถือเป็นการอนุเคราะห์โยม เมรุในสมัยก่อนจึงมีขนาดเล็กและรายละเอียดต่างกันไป เมื่อถึงงานมี

คนไปเห็นเมรุงดงามมากน้อยก็ตีชมไปตามความพอใจ จึงเกิดการประกวดประชันกันในหมู่ช่างสำนักต่างๆกัน เกิดเป็นข้อดีที่ช่วยทำให้งานสร้างเมรุพัฒนาฝีมือและรูปแบบจนเป็นเอกลักษณ์ของสำนักต่างๆ

เมรุสมัยก่อนนิยมสร้างครั้งเดียวแล้วเผาไปพร้อมกับศพ เช่น เมรุของอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ วัดใหญ่ สุวรรณาราม อาจมีบางสำนักที่เก็บเครื่องประกอบบางชิ้นไว้ใช้กับศพอื่นๆต่อไป แต่ก็ยกเยื้องกันออกไปให้แต่ละคราวมีรูปแบบที่ไม่ซ้ำกัน นอกจากนี้แล้ววัสดุที่ใช้ทำเครื่องเมรุก็เป็นของไม่ทนทาน เช่น ไม้เนื้ออ่อน กระดาษ ผ้า ช่างเมรุจึงต้องปรับปรุงเครื่องประกอบเมรุอยู่บ่อยๆ

รูปแบบลักษณะของเมรุที่นิยมทำกันอยู่ในเมืองเพชรนั้นสามารถจำแนกได้ ๓ ลักษณะ คือ เมรุทรงประเพณี เมรุประรำ และเมรุทรงประยุกต์

เมรุทรงประเพณีนั้นคือเมรุยอด นิยมทำยอดเป็นยอดมงกุฎ ยอดมณฑป ยอดเหม ยอดปราสาท ยอดพรหมพักตร์ ยอดปราศรัย แตกต่างกันไปตามความนิยมของช่าง ปัจจุบันเมรุเช่าหรือเมรุลอยที่รับจ้างตั้งตามงานศพต่างๆล้วนแต่เป็นเมรุประเภทนี้ทั้งสิ้น

เมรุประรำเป็นเมรุผ้าขาวหลังคาตัดหรือมียอดซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นแต่ทำด้วยผ้าหรือกระดาษ เมรุประเภทนี้นิยมกันมากเพราะทำได้ง่ายและราคาไม่สูง สมัยก่อนตามชนบทที่ยังไม่มี฼าปนสถานถาวรก็มักทำเมรุประรำครอบร้านหยวกหรือประรำหยวกในการตั้งศพบำเพ็ญกุศล ในยุคหลังก็ยังนิยมทำเมรุประรำกันอยู่บ้าง เช่น งานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมรัตนดิลก(บุญรวม) ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร งานพระราชทานเพลิงศพ หมอชอน พวงมาลัย ที่วัดบันไดทอง งานพระราชทานเพลิงศพพระพุทธรักษา (ตัด) ที่วัดชานา

เมรุทรงประยุกต์คือเมรุที่ช่างออกแบบตกแต่งให้มีลักษณะที่แปลกออกไปเพื่อความสวยงาม หรืออาจสอดคล้องกับผู้วายชนม์ เช่นเมรุที่มีลักษณะคล้ายเก๋งจีน อาคารแบบฝรั่ง หรือปราสาทหอม เป็นต้น

เมื่อตั้งเมรุหรือตั้งศพบำเพ็ญกุศลแล้วเจ้าภาพย่อมจัดการตกแต่งที่ตั้งศพอย่างงดงาม ลักษณะการตั้งศพนั้นมักตั้งขึ้นไปบนที่สูงๆมีเครื่องตั้งประดับเรียงรายอยู่รอบเชิงศพ เครื่องตั้งเหล่านี้มีลักษณะแตกต่างกันไปตามความนิยมของยุคสมัย

เพชรบุรีเป็นเมืองเก่าที่มีการสั่งสมมรดกทางศิลปวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน การทำศพถือเป็นวัฒนธรรมของเมืองเพชรอีกอย่างหนึ่งที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นแตกต่างไปจากถิ่นอื่น กล่าวคือมีความนิยมในการสร้างเมรุและตั้งโกศใส่ศพ ในสมัยก่อนการสร้างเมรุนิยมทำเป็นการเฉพาะกิจใช้เป็นครั้งคราว แต่ปัจจุบันมีการสร้างเมรุลอยสามารถเคลื่อนย้ายไปตั้งตามงานต่างๆได้ ตลอดจนมีการสร้างเมรุถาวรตามวัดต่างๆ จึงทำไม่ค่อยมีการออกแบบสร้างสรรค์รูปแบบเมรุดังเช่นในยุคก่อน การศึกษาพัฒนาการของรูปแบบและคติสัญลักษณ์จึงช่วยให้สามารถทำความเข้าใจข้อมูลและข้อจำกัดเกี่ยวกับการสร้างเมรุแบบเก่าจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเพชรบุรี อีกทั้งยังอาจใช้ข้อมูลด้านพัฒนาการและคติสัญลักษณ์เป็นแนวทางในการออกแบบจัดสร้างเมรุชั่วคราวให้สอดคล้องเหมาะสมกับความนิยมและวัสดุในยุคปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุเมืองเพชร

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาคติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชร

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๑.๓.๑ ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเมรุและพิธีกรรมเผาศพโดยมีเนื้อหาครอบคลุมในเรื่องของ

- ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการการเผาศพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- ประวัติความเป็นมาของการสร้างเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรี

๑.๓.๒ ทำการศึกษาข้อมูลพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรีในแต่ละยุคดังนี้

- ยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐)
- ยุคเฟื่องฟู (พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๘๒)
- ยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๙)
- ยุคเมรุเช่า

๑.๓.๓ ทำการศึกษาข้อมูลด้านคติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๑.๓.๔ เสนอแนะข้อมูลด้านพัฒนาการและคติสัญลักษณ์เป็นแนวทางในการออกแบบจัดสร้างเมรุชั่วคราวให้สอดคล้องเหมาะสมกับความนิยมและวัสดุในยุคปัจจุบัน

๑.๔ ระเบียบวิธีการศึกษา

๑.๔.๑ เครื่องมือการวิจัย

- แบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้านพัฒนาการและคติสัญลักษณ์ของเมรุเมืองเพชร
- กล้องถ่ายรูป

๑.๔.๒ การเก็บข้อมูล

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและคติสัญลักษณ์ของเมรุและเมรุเมืองเพชร จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเมรุการใช้เมรุพร้อมทั้งศึกษาบริบททางสังคมของท้องถิ่นเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งขอบเขต ออก เป็น ๔ ยุค ดังต่อไปนี้

๑. ยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐)
๒. ยุคเฟื่องฟู (พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๘๒)
๓. ยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๙)
๔. ยุคเมรุเช่า

๑.๔.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และนำเสนอด้วยการพรรณนา

๑.๕ ความสำคัญของการวิจัย

๑.๕.๑ ใช้ข้อมูลด้านพัฒนาการและคติสัญลักษณ์เป็นแนวทางในการออกแบบจัดสร้างเมรุชั่วคราวให้สอดคล้องเหมาะสมกับความนิยมและวัสดุในยุคปัจจุบัน

๑.๕.๒ เป็นแนวทางในการส่งเสริมความตระหนักและเห็นคุณค่าของแนวคิดในการอนุรักษ์และรักษาพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น

๑.๖ นิยามศัพท์

พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้าน รูปแบบ วัสดุ แนวคิด ในการสร้างเมรุตามยุคสมัย และกระแสสังคม

คติสัญลักษณ์ หมายถึง การใช้เครื่องหมายต่างๆแสดงความหมายของเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอ

เมรุเมืองเพชร หมายถึง สถานที่เผาศพซึ่งสร้างขึ้นเป็นการชั่วคราวของชาวจังหวัดเพชรบุรี

บทที่ ๓

ประวัติความเป็นมาของการสร้างเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรี

๓.๑ พิธีกรรมเผาศพของจังหวัดเพชรบุรี

๓.๑.๑ ขั้นตอนปฏิบัติในพิธีกรรมเผาศพ

ค่านิยมในการประกอบพิธีศพของจังหวัดเพชรบุรีนั้นมีทั้งที่คล้ายและแตกต่างจากท้องถิ่นอื่นในส่วนรายละเอียดที่คล้ายกันคือ เมื่อมีบุคคลเสียชีวิตลงญาติพี่น้องได้จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลด้วยการสวดพระอภิธรรม และฌาปนกิจศพเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสม จากนั้นจึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลในวาระต่างๆ

นอกเหนือจากขั้นตอนดังกล่าวแล้วยังมีธรรมเนียมนิยมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในการทำศพของจังหวัดเพชรบุรีสรุปได้ดังนี้

เมื่อมีบุคคลเสียชีวิตลูกหลานญาติพี่น้องต้องช่วยกันอาบน้ำให้ศพ เป็นการอาบน้ำกันจริงๆ โดยยกศพไปตั้งกันตามนอกชานหรือในที่ระบายน้ำสะดวกแล้วชำระล้างร่างกายให้สะอาด เชื่อกันว่าผู้ตายจะได้มีความบริสุทธิ์เมื่อเดินทางไปสู่ภพหน้า ส่วนมากแล้วจะอาบให้กับศพผู้ที่ป่วยตายหรือคนแก่หมดอายุขัยตามธรรมชาติ เพราะก่อนตายผู้ป่วยนอนเจ็บอยู่นานย่อมหมักหมมคุดมูถ จึงควรชำระล้างให้สะอาดก่อนที่จะทำพิธีกับศพต่อไป สมัยหลังผู้ที่มาร่วมงานศพมีผู้อื่นที่นอกเหนือจากหมู่ญาติ จึงได้ย่นย่อลงเหลือเพียงการรดน้ำลงในมือศพพอเป็นพิธีเท่านั้น การอาบน้ำศพจึงกลายมาเป็นการรดน้ำศพดังที่ได้ปฏิบัติกันทุกวันนี้

คนที่มิกำลังทรัพย์มักตั้งศพสวดตามฐานะ สถานที่บำเพ็ญกุศลก็เลือกเอาตามสะดวกอยู่ใกล้วัดก็ตั้งที่ศาลาวัด ถ้าอยู่ไกลวัดก็ตั้งที่บ้านของผู้ตายหรือที่ศาลากลางบ้านในหมู่บ้านนั้นๆ ช่วงที่ตั้งศพนี้กลางคืนจะนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมและมีธรรมเนียมเลี้ยงของว่างแขกหรือผู้มาร่วมงาน แต่หากเป็นแถบอำเภอบ้านแหลมนิยมตั้งโต๊ะเลี้ยงอาหารชุดใหญ่ “การไปร่วมงานศพนี้เรียกว่า ไปฟังพระ หรือ ไปแขกผี” และนิยมนำข้าวของที่จำเป็นต้องใช้ในครัวไปช่วยงานในครัว เช่น กะปิ น้ำปลา ข้าวสาร น้ำตาล ไข่ไก่ เรียกการประพาสเช่นนี้ว่า เยี่ยมศพ และเรียกสิ่งของว่า ของเยี่ยมศพ เมื่อพระสวดจบแขกบางส่วนได้แก่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะอยู่เป็นเพื่อนศพจนเช้าจึงจะกลับบ้าน (ความจริงอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพให้คลายเหงาและเศร้าโศก) เมื่อคนมารวมกันมาก ๆ ก็มักจะหากิจกรรมทำเช่น ในสมัยก่อนนิยม เล่นหมากรุก เล่นิทาน สวดลำ และเล่นการพนัน ปัจจุบันนี้เหลือแต่เล่นพนันกันอย่างเดียว

ผู้ที่ไม่มีฐานะหรือไม่สะดวกจะตั้งศพสวดน้อยวันแล้วเผาศพเลย แต่ในสมัยก่อนมักจะนำศพใส่โลงหรือใส่ฝือก(ไม้แผ่นซีกถักเป็นผืน)ไปฝังยังป่าช้าซึ่งจะมีทั้งป่าช้าของวัดและป่าช้าในหมู่บ้าน ส่วนพวกที่ตั้งศพไว้ถ้าหากไม่เผายเลยจะเก็บศพไว้เผาในวาระที่กำหนด เมื่อจัดสวดพระอภิธรรมครบสามวันเจ็ดวันก็จะนำมาฝังเช่นกัน ปัจจุบันนี้ป่าช้าหมู่บ้านค่อยๆหมดไปเพราะการคมนาคมสะดวกสามารถขนส่งศพไปวัดได้ง่ายจึงเก็บไว้ที่ป่าช้าวัดเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งที่วัดยังมีโกดังปูนก่อขึ้นมาเป็นช่องสำหรับใส่ศพ บรรจุเสร็จก็ปิดฝาโบกปูนเขียนชื่อรวันนำออกมาเผาต่อไป สะดวกกว่าแต่สมัยก่อนที่ต้องจำให้ได้ว่าฝังไว้ตรงไหน

คนเพชรบุรีสมัยก่อนไม่ชอบเผาสด นิยมเก็บศพไว้เผาหน้าแล้ง บ้างก็เก็บไว้ปีสองปีบางราย ก็เป็นสิบปี ระยะเวลาช้านานเท่าไรขึ้นอยู่กับความพร้อมของเจ้าภาพ ด้วยถือกันว่างานศพเป็นงานบำเพ็ญกุศลแก่ผู้วายชนม์ครั้งใหญ่ควรที่จะมีเวลาเตรียมการนานๆ ทั้งบอกกล่าวญาติพี่น้องบ้านใกล้ นิมิตต์พระเตรียมสถานที่และเครื่องปลงศพตลอดจนจัดหาหมหรสพทั้งปวงมาฉลอง เหตุที่เลือกหน้าแล้งก็เพื่อหลีกเลี่ยงฝนที่จะมาเป็นอุปสรรคต่อการตั้งเมรุอันเป็นของไม่ถาวรถูกฝนเข้าก็จะเสียหาย

ในท้องถิ่นใกล้เคียง เช่น แถบชนบทของจังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม เจ้าภาพตั้งศพบำเพ็ญกุศลครบเจ็ดวันแล้วก็เผาเลยไม่ได้มีการหมหรสพเป็นที่รื่นเริงแต่อย่างใด ครั้นครบร้อยจึงจัดงานทำบุญอีกครั้ง โดยจัดเป็นงานใหญ่ มีโรงพระ โรงปี่พาทย์ เชิญแขกกินโต๊ะจีน จุดพลูตะไลไฟพะเนียงพร้อมสรรพ ถือเป็นการทำบุญใหญ่ฉลองศพเช่นเดียวกัน แต่เผาก่อนแล้วค่อยฉลองในภายหลัง

ศพที่ฝังไว้นั้นเมื่อผ่านไปหลายปีเนื้อหนังก็เน่าเปื่อยผุพังไปจนเหลือแต่กระดูก ถึงกำหนดงานญาติพี่น้องและสัปเหร่อก็ช่วยกันขุดกระดูกขึ้นมาล้างทำความสะอาด เนื้อส่วนที่ยังหลุดไม่หมดก็ใส่ปีบต้มให้เปื่อยรูดทิ้งไปเก็บแต่กระดูกนำไปตั้งบำเพ็ญกุศลต่อไป สมัยนี้นิยมล้างทำความสะอาดแล้วตากให้แห้งจากนั้นก็เอาสี่สปรายมาพ่นเป็นสีทองดูแล้วก็คลายความน่ากลัวลงไป

จากการเก็บข้อมูลได้รับข้อมูลจากผู้อาวุโสท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่าสมัยรุ่นทวดของท่านที่เก็บศพไว้บนเรือน เมื่อถึงเวลาจะปลงศพก็เทศพออกจากหีบให้แรงกินเนื้อที่ติดกระดูกนั้นเป็นทานเสียชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงเก็บมาล้างเพื่อตั้งบำเพ็ญกุศลต่อไป ท่านกล่าวว่าสมัยนี้พูดไปใครจะเชื่อแต่คนเก่าๆเขาทำกันมาอย่างนั้นจริงๆ คตินี้คล้ายกันกับการทำศพในธิเบตที่เขาเอาศพไปให้เป็นทานแก่แร้งกาดด้วยเชื่อว่าได้กุศลแรง

เสร็จจากทำความสะอาดแล้วจึงนำศพขึ้นบำเพ็ญกุศลยังสถานที่ตั้ง เช่น เมรุ ศาลา โรงทิม เรียกขั้นตอนนี้ว่า **การชักศพ** โดยจะมีพระภิกษุถือสายสิญจน์โยงศพเดินนำหน้าศพพร้อมด้วยญาติสนิทโดยเดินเวียนซ้ายรอบเมรุ ๓ รอบ ในระหว่างที่ชักศพนิยมจุดพลูเป็นสัญญาณด้วย

เมื่อตั้งศพแล้วจะมีการบำเพ็ญกุศลโดยการมีการสวดพระอภิธรรม ถวายภัตตาหารเพล แสดงพระธรรมเทศนา ทอดผ้าบังสุกุล และจึงเผาศพ เรียกขั้นตอนนี้ว่า **จุดศพ** เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงมีพิธีเก็บอัฐิในตอนเช้าและทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายตามโอกาสวาระต่อไป

ภาพที่ ๓.๑ การรดน้ำศพซึ่งมีที่มาจากคติ
การอาบน้ำศพในสมัยโบราณ
งานศพนางปอน ไสวเวียง
(แสนประเสริฐถ่าย ๑๘/๑๐/๒๕๕๕)

ภาพที่ ๓.๒ ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาเยี่ยมศพในคราวรดน้ำศพนางปอน ไสวเวียง
(แสนประเสริฐถ่าย ๑๘/๑๐/๒๕๕๕)

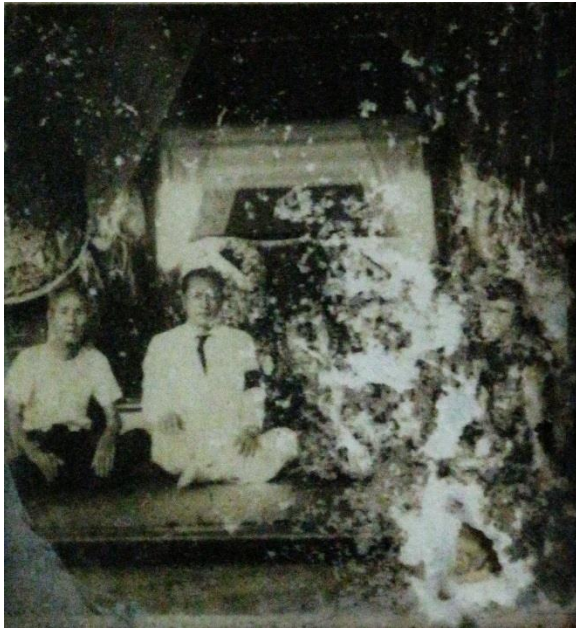
ภาพที่ ๓.๓ บรรจุศพนางปอน ไสวเวียง
ลงหีบเพื่อตั้งบำเพ็ญกุศล
(แสนประเสริฐถ่าย ๑๘/๑๐/๒๕๕๕)

ภาพที่ ๓.๔ การบรรจุหีบใส่โกดังกรณีที่เกิดศพไร้ร่อเผาในวาระที่กำหนด
(แสนประเสริฐถ่าย ๒๒/๑๐/๒๕๕๕)

ภาพที่ ๓.๕ ช่วยกันปิดฝาโกดังให้มิดชิดป้องกันกลิ่นรบกวน เมื่อปิดฝาโกดังแล้ว
อาจใช้ปูนหรือดินเหนียวยาตามช่องว่างของโกดังเพื่อป้องกัน
กลิ่นรบกวนผู้ที่อยู่ใกล้เคียง
(แสนประเสริฐถ่าย ๒๒/๑๐/๒๕๕๕)

ภาพที่ ๓.๖ การเก็บศพใส่หีบนั่งไว้บนเรือนของ
ตระกูลจันทร์เพ็ญ ยุค ๒๔๙๐ การเก็บศพ
ในลักษณะนี้มีวิธีที่ซับซ้อนกว่าการฝังหรือ
เก็บในโกดัง เพราะจะต้องจัดการปัญหา
ในเรื่องของกลิ่นรบกวนและต้องทำให้
ศพแห้งโดยการใช้ใบชา การบูร
กระดาษฟาง ใส่ไปในหีบ และในบางครั้ง
ต้องเจาะกันหีบแล้วทำท่อระบายน้ำเหลืองด้วย
(แสนประเสริฐก็อปปีจากบ้านจันทร์เพ็ญ
๑๙/๑๐/๒๕๕๓)

ภาพที่ ๓.๗ กระตุกพระเทพวงศาจารย์(อินทร์)ที่ผ่าน
การทำความสะอาดหลังจากเก็บมานาน นำมา
ตั้งเพื่อให้ลูกศิษย์สรงน้ำก่อนนำเข้าลูกโกศ
เพื่อประกอบพิธีต่อไป
(แสนประเสริฐก็อปปีจากวัดยาง
๑๙/๑/๒๕๕๖)

ภาพที่ ๓.๘ การรดน้ำกระตุกในงานศพที่บ้านแหลม
ถึงแม้ว่าจะมีการรดน้ำศพไปแล้วเมื่อครั้งเสียชีวิต
แต่การเก็บกระตุกไว้เป็นเวลานานก็ต้องนำ
ออกมาทำความสะอาดอีกครั้งหนึ่ง เข้าทำนอง
การทำศพสองครั้ง ในภาพเป็นงานที่ปลงศพ
พร้อมกันทั้งสี่ศพ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะงานเมรุ
เป็นงานใหญ่มีค่าใช้จ่ายมาก บางครั้งใน
ครอบครัวหนึ่งมีผู้วายชนม์ในเวลาไล่เลี่ยกัน ก็
อาจเก็บศพไว้ปลงพร้อมกันก็ได้ กรณีเช่นนี้พบ

มาแล้วในงานพระเมรุของหลวงที่มีการพระราชทานเพลิงบุคคลต่างๆเป็นลำดับในการ สร้างพระเมรุขึ้นมา
คราวหนึ่ง (แสนประเสริฐก็อปปีจากวัดยาง ๑๙/๑/๒๕๕๖)

ภาพที่ ๓.๙ การชักศพเวียนเมรุในงานศพที่บ้านละหานใหญ่ อ.บ้านลาด เป็นการชักศพเวียนขวาทวนเข็มนาฬิกา ในระหว่างชักศพมักมีการจุดพลุเป็นสัญญาณ ธรรมเนียมการจุดพลุนี้น่าจะรับมาจากการยิงสลุตของพิธีหลวง (แสนประเสริฐก๊อปปี้จากบ้านนายมุ่ม ศรีแจ้ง ๑/๖/๒๕๕๒)

ภาพที่ ๓.๑๐ การแสดงกระบี่กระบอง มหรสพสมโภชในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์(อินทร์) การมีมหรสพสมโภชสื่อนัยว่างานศพเป็นงานรื่นเริงที่จะได้แสดงความยินดีเพื่อส่งผู้วายชนม์สู่สรวงสวรรค์ (แสนประเสริฐก๊อปปี้จากวัดยาง ๑๙/๑/๒๕๕๖)

ภาพที่ ๓.๑๑ การสุมเพลิงบนเมรุ ในภาพการสุมเพลิงพระเทพวงศาจารย์(อินทร์) พนักงานจะช่วยกันเลี้ยงเพลิงไว้ไม่ให้ลามไปติดเครื่องเมรุ จนกระตุกมอดไหม้ไปในที่สุด (แสนประเสริฐก๊อปปี้จากวัดยาง ๑๙/๑/๒๕๕๖)

๓.๑.๒ ธรรมเนียมการใช้โกศของจังหวัดเพชรบุรี

โกศคือภาชนะสำหรับใส่ศพในทำนั้หรือคุดคู้งอเข้า แต่เดิมมีธรรมเนียมนิยมการใช้โกศสำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนสามัญชนใช้หีบใส่ศพ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าโกศน่าจะมื้ที่มาจากกำล้งปราสาทสำหรับพระบรมศพ ดังปรากฏความในพระนิพนธ์สำนัสมเด็จเจ้า “ประเพณีที่เอาศพใส่โกศ สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดแต่ถือคติว่าพระเป็นเจ้าอวตารลงมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระวิญญานเสด็จคึ้นไปสู่องค์พระเป็นเจ้าแล้วก่อนถวายพระเพลิงจึงต้องแต่งพระสรีระทรงเครื่องอาภรณ์ประดิษฐานไว้เป็นที่สักการบูชา ให้สมกับเป็นเทวอวตาร (มูลของทองปิดหน้าศพน่าจะมาจากคตินั้) แล้วทำพระโกศใส่พระศพให้เหมือนประทับอยู่ในปราสาท เดิมน่าจะมีแต่พระศพพระเจ้าแผ่นดินแล้วจึงให้ใส่โกศเพนเกียรติยศต่อล้งไปถึงพระศพพระชายา เทพบุตรและเทพธิดาและที่สุดถึงศพพระเทพมายุ เมื่อเกิดนิยมเกียรติที่ศพได้ใส่โกศ พวกถือพุทธศาสนาก็รับใช้บ้าง ด้วยถือคติว่าพระเจ้าแผ่นดินเพนพระโพธิสัตว์สมอเทพเจ้าเหมือนกัน”¹ ส่วนสมเด็จพระยารัศรานุวั้ติวงศ์ทรงมีพระวินิจฉัยว่าโกศมาจากกำล้งมณฑปที่ตั้งศพให้เล็กล้ง² และกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิการทรงมีพระวินิจฉัยว่า โกศมีที่มาจากโกศครอบคิวงล้งในวัฒนธรรมเขมรโบราณ³ จากข้อมูลทีกล่าวมาจะเห็นได้มีแนวคิดเกี่ยวกับโกศหลายทางจนแม้ในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถระบุถึงที่มาของโกศศพได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษาทางโบราณคดีก็พบว่าวัฒนธรรมเมื่อกว่าสามพันปีมาแล้วมีการใช้ภาชนะสำหรับใส่ศพในทำนั้หรือคุดคู้งอเข้าเช่นกัน โดยมีความเชื่อว่าคนตายกลับสู่บ้านเก่าคือห้องแม่ที่ต้งอเข้าวัฒนธรรมนี้พบทั่วไปในอุษาคเนย์ตั้งแต่ไทย ลาว เขมร เวียดนาม ต่อไปจนถึงกวางสีของจีน และอาจเป็นต้นเค้าเก่าแก่ที่สุดของโกศในปัจจุบัน⁴

นอกเหนือไปจากเจ้านายแล้วยังมีธรรมเนียมการใส่โกศศพสำหรับนักบวชในถิ่นต่างๆอีกด้วย เช่น ธรรมเนียมการใส่โกศของสมการวัดประดู่โรงธรรม พระนครศรีอยุธยา โกศศพสมการวัดท่ามอญ เมืองนครศรีธรรมราช โกศล้งของพระสยามหายานที่นั้สมาริจนมรณภาพ และโกศศพของพราหมณ์เมืองพัทลุง เป็นต้น

จังหวัดเพชรบุรีก็มีธรรมเนียมการตั้งโกศในพิธีศพเช่นกัน แรกเริ่มอาจมาจากตั้งโกศศพพระเถระก่อน⁵ แล้วจึงขยายความนิยมมาในหมู่ประชาชนทั่วไป ทั้งนี้โกศของคนเมืองเพชรมิใช่โกศใส่ศพสดหากแต่เป็นโกศใส่กระดูกที่ล้งทำความสะอาดแล้วสำหรับตั้งบำเพ็ญกุศลในการปลงศพซึ่งชาวเมืองเพชรเรียกว่าลูกโกศ กล่าวกันว่าธรรมเนียมการใส่โกศนี้ชาวเมืองเพชรได้แบบอย่างมาจากธรรมเนียมหลวง แต่กลับ

¹ ดำรงราชานุภาพ,สมเด็จฯ กรมพระยา , สำนัสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๖๑

² นริศรานุวั้ติวงศ์,สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยา ธรรมเนียมใส่โกศมีมาแต่ไหน อ้างถึงใน สมภพ ภิรมย์ พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า ๒๙

³ พิทยลาภพฤฒิการ,กรมหมื่น ธรรมเนียมใส่โกศมีมาแต่ไหน อ้างถึงใน สมภพ ภิรมย์ พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ , หน้า ๒๙

⁴ สุจิตต์ วงษ์เทศ , พระเมรุ ทำไม? มาจากไหน , หน้า ๙

⁵ ดำรงราชานุภาพ ,สมเด็จฯ กรมพระยา สำนัสมเด็จ เล่ม ๘ หน้า ๖๓

มิได้ยึดถือรูปทรงตามแบบหลวง หากแต่ได้สร้างสรรค์รูปแบบและใช้วัสดุตามความนิยมของท้องถิ่น ลูกโกศเมืองเพชรจึงเป็นโกศเคลยศักดิ์ที่มีรูปทรงและลวดลายหลากหลายเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดของช่างผู้ออกแบบ เช่น โกศทรงกลอง โกศที่มีรอกชักให้ลอยอยู่ในสระ โกศประดับกระดาดอังกฤษฉลุลาย โกศไม้แกะสลัก โกศเครื่องกระดาด และโกศดอกไม้สด เป็นต้น

ในกรณีที่จะมีการใส่ศพในท่านั่งข้างจะต่อหีบนั่งขึ้นโดยเฉพาะ หีบนั่งบางใบข้างได้ประกอบยอดแหลมขึ้นคล้ายโกศเช่นกัน ตัวอย่างหีบนั่งที่เคยมีเช่น หีบนั่งของอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ หีบนั่งลายรดน้ำของพระสุวรรณมุนี(ชิต)วัดมหาธาตุฯ หีบนั่งลายประจำยามของคุณพ่อปลอด วัดในปากทะเล หีบนั่งของนายเว้ พออาภรณ์ หีบนั่งที่ครูพิน อินฟ้าแสงต่อให้มารดา เป็นต้น ปัจจุบันยังคงมีตัวอย่างหีบนั่งให้เห็นได้ที่วัดในปากทะเล และศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนและวัดคงคาราม

นอกจากโกศศพแล้วยังมีโกศขนาดเล็กสำหรับใส่กระดูกที่เผาแล้วให้ลูกหลานเก็บไว้บูชาตามบ้านหรือบรรจุไว้ในเจดีย์ ธรรมเนียมการใช้โกศแบบนี้มีทั้งเจ้านายและสามัญชนทั่วไป แตกต่างกันไปตามวัสดุที่ใช้ เช่น ไม้ โลหะ แก้ว ดินเผา สมัยก่อนมีโกศเงินโกศรักกระแหและลวดลายสวยงามยังพบได้ตามบ้านเก่าๆจำนวนมาก บ้านบางหลังที่ไม่เคยโยกย้ายไปไหนจะมีโกศกระดูกเป็นสิบบนบันไดขึ้นไปถึงบรรพบุรุษได้หลายชั่วคน พอถึงวันสงกรานต์ก็เอาออกมาตั้งให้ลูกหลานรดน้ำและทำบุญกระดูกกันคราวหนึ่ง ปัจจุบันนิยมใช้โกศทองเหลืองซึ่งมีความทนทานแต่ถ้าบรรจุไว้ตามเจดีย์มักถูกคนร้ายเทกระดูกทิ้งแล้วโขมยเอาทองเหลืองไปขาย

ตั้งแต่โบราณมาจนถึงสมัยอยุธยาเมื่อเผาศพแล้วนิยมนำกระดูกไปไว้ที่วัด ตามวิหาร การเปรียญ ฐานพระ หรือโคนโพธิ์ แต่เมื่อถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์มหาราชโปรดเกล้าฯให้ประดิษฐานพระบรมอัฐิไว้ในพระบรมมหาราชวัง แทนการนำไปบรรจุไว้ในพระอาราม ด้วยมีพระราชดำรัสว่า “ถ้าบ้านเมืองแตกเสีย จะได้พาเอาไปด้วย”⁶

นอกจากนี้ยังมีพระบรมราชโองการให้ประชาชนเก็บเอากระดูกที่ใส่หม้อห่อผ้าฝักไว้ตามวัดไปฝังหรือนำไปสักการะตามบ้านดังความว่า “จึงมีพระราชโองการมาณพระบัณฑิตสุรสีหนาทดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่าอนาประชาราษฎร์ทั้งปวงทำสืบกัันมา ครั้นปลงศพญาติเป็นต้นว่าบิดามารดาเสร็จแล้ว เก็บอัฐิใส่หม้อห่อผ้าไปไว้ในกุฏิวิหารการปูเรียน ได้ธรรมาสน์อาสน์สงฆ์แลอุบาสะพระพุทธรูปปฏิมากรพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ กระทำให้เป็นที่รังเกียจกลัวแก่พระสงฆ์สามเณรและสัปบุรุษหายกทั้งปวงที่ไปทำบุญให้ทานในอาราม ถึงผู้ที่เอาอัฐิไปไว้นั้นถ้าเห็นอัฐิแห่งผู้อื่นก็ยอมรังเกียจเกลียดกลัวอยู่เหมือนกัน กระทำนั้นหาเป็นประโยชน์ไม่ ถ้ารักใคร่จะเอาไว้เป็นที่ไหว้สักการะบูชา ก็จงเอาไว้ที่บ้านในเรือนแห่งตน”⁷

ต่อมาธรรมเนียมดังกล่าวได้แพร่หลายไปยังหมู่ข้าราชการและประชาชน และเกิดความนิยมในการรักษากระดูกบรรพบุรุษไว้ในบ้านเรือนสำหรับการสักการะสืบต่อมา บางท้องถิ่นในชนบทยังนิยมเก็บกระดูกบรรพบุรุษไว้นอกเรือน เช่น ไว้บนช่อศาลากลางบ้าน (บ้านละหานใหญ่) ไว้ตามศาลาหอฉันของวัด

⁶ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา สาส์นสมเด็จ , เล่ม ๙ หน้า ๑๘๘

⁷ ราชบัณฑิตยสถาน , กฎหมายตราสามดวงฉบับราชบัณฑิตยสถาน , เล่ม ๒ หน้า ๗๖๕

ต่างๆ หรือปลูกโรงเป็นแบบศาลเจ้าเอาไปเก็บไว้รวมกันก็มี(สมัยก่อนมีที่วัดโพธิ์กรุ) ปัจจุบันมีเจดีย์สำเร็จรูปซื้อหาง่ายจึงสร้างเจดีย์ใส่กระดูกฝากวัดกันเป็นส่วนใหญ่

๓.๑.๓ ลูกโกศใส่ศพและหีบศพ

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่าที่เมืองเพชรบุรีก็มีธรรมเนียมการตั้งโกศในพิธีศพซึ่งมีลักษณะคล้ายกับธรรมเนียมหลวง โกศเหล่านี้มีรูปแบบและทรวดทรงให้แตกต่างกันออกไปตามเชิงช่าง เช่น

- โกศกลม
- โกศสี่เหลี่ยม
- โกศหกเหลี่ยม
- โกศแปดเหลี่ยม
- โกศย่อมุมไม้สิบสอง
- โกศทรงกลอง
- โกศทรงจันทน์
- โกศทรงฝรั่ง
- โกศทรงประยุกต์

โดยวัสดุที่ทำมีทั้งเป็นไม้แกะสลัก ตกแต่งด้วยการลงรักปิดทองประดับกระจก หรือเป็นโกศที่ทำจากเครื่องกระดามีโครงเป็นไม้ สมัยก่อนจะเผาหีบทั้งโกศและกระดูก ต่อมาจึงได้มีผู้คิดทำลองขึ้นมาซ้อนในโกศสำหรับใส่กระดูกอีกชั้นหนึ่ง เวลาเผาก็เผาแค่ลองข้างในเพียงอย่างเดียวไม่ต้องเผาหีบไปทั้งลูกโกศ ปัจจุบันยังมีช่างทำโกศเครื่องกระดามีที่ชื่อเสียงอยู่หลายคน เช่น ช่างอนันต์ ชาติน้ำเพชร วัดเกาะช้างพิทยาศิลปสร วัดพระทรง นอกจากนี้แล้วยังมีโกศทรงต่างๆ ที่ประดับด้วยดอกไม้สดอย่างสวยงาม โกศลักษณะนี้เท่าที่ทราบข้อมูลในอดีตมีผู้ที่นิยมทำคือพระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม(จู๊ด) อดีตเจ้าอาวาสวัดเพชรพลี และช่างในกลุ่มของวัดมหาธาตุฯ เช่น ครูพิน อินฟ้าแสง ช่างหุ่น สุทธิสิทธิ์ และช่างแป้ว ปัจจุบันมีผู้คิดทำขึ้นใหม่อย่างงดงามคือ อาจารย์อำนาจ ขำปรารค์ ได้ทำลูกโกศดอกไม้สดในการฌาปนกิจศพบิดามารดาของท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘⁸

โกศเมืองเพชรที่ใช้กันอยู่นั้นมักเป็นโกศใส่กระดูกที่สุกกรรมแล้วสำหรับตั้งบำเพ็ญกุศล ในบางกรณีเจ้าภาพอาจบรรจุศพไว้ในหีบตั้งแต่สวดบำเพ็ญกุศล เมื่อถึงคราวจะปลงศพไม่ยากสุกกรรมศพก็ใช้วิธีการตั้งหีบศพแทนการตั้งโกศ หีบศพนี้เรียกกันว่าลูกหีบคู่กับคำว่าลูกโกศ โดยทั่วไปนิยมทำเป็นหีบนอน มีพิเศษสำหรับบางรายที่ทำเป็นหีบนั่งสำหรับบรรจุศพในท่านั่ง เช่น

- หีบนั่งลายรดน้ำของพระสุวรรณมุนี (ชิต) วัดมหาธาตุฯ
- หีบนั่งลายประจำยามของคุณพ่อปลอด วัดในปากทะเล
- หีบนั่งของครูพิน อินฟ้าแสง
- หีบนั่งของอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์

⁸ อาจารย์ ขำปรารค์ .ชีวิตในวิทยาลัยครูเพชรบุรี หน้า ๑๘๓

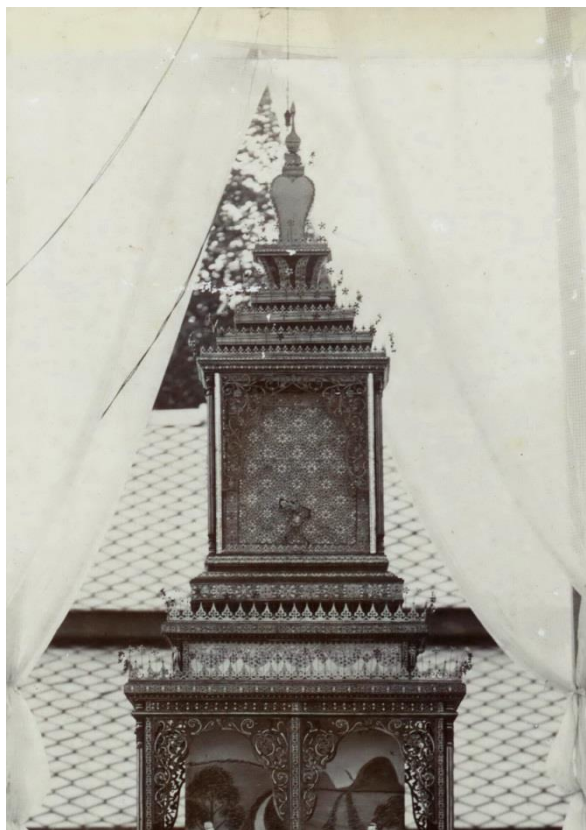
- หีบหนังของนายเว้ พออาภรณ์ เป็นต้น

มีเรื่องน่าสนใจเกี่ยวกับการใช้หีบหนังของตระกูลพหุโลและตระกูลสุภาพจน์ซึ่งเป็นเครือญาติกัน กล่าวกันว่าในสมัยก่อนหากมีผู้ใหญ่ของทั้งสองตระกูลเสียชีวิตจะใช้หีบหนังกันตลอด เพิ่งมาคลายคตินี้ลงสักประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว⁹ นอกจากนี้ยังมีเทคนิคการต่อหีบด้วยไม้เนื้อแข็งเช่น ไม้มะค่า ของพระอาจารย์พร วัดเกาะ ที่จดจำกันต่อมาได้คือ เมื่อท่านปรุขี้ผึ้งสำหรับเข้าสลักเสร็จแล้ว ในเวลากลางคืนท่านจะนำตัวไม้ลงไปแช่น้ำในแม่น้ำเพชรบุรีหน้าวัดเพื่อให้ไม้อ่อนตัว สามารถตีเข้าสลักเข้ามุมกันได้โดยไม่แตก และใช้ผ้าห่มหัวค้อนในการตีเพื่อไม่ให้เกิดริ้วรอยบนผิวไม้¹⁰

หีบเหล่านี้บางครั้งช่างอาจทำเป็นยอดแหลมคล้ายโกศมีหนึ่งยอด หรือสามยอด ตามขนาดของหีบ ลักษณะการตกแต่งด้วยยอดแหลมบนหีบนี้ปัจจุบันยังนิยมทำกันอยู่ในบางท้องถิ่นของภาคใต้ นอกจากนี้ยังมีหีบศพอลูมิเนียมติดแอร์ซึ่งมีแหล่งผลิตในแถบสุพรรณบุรี และภาคใต้ก็นิยมทำยอดแหลมสามยอดเช่นกัน

ภาพที่ ๓.๑๒ โกศกลมฝีมือการออกแบบของ
พระครูวิบูลย์วชิรสาร วัดลักษณาราม
(แสนประเสริฐถ่าย)

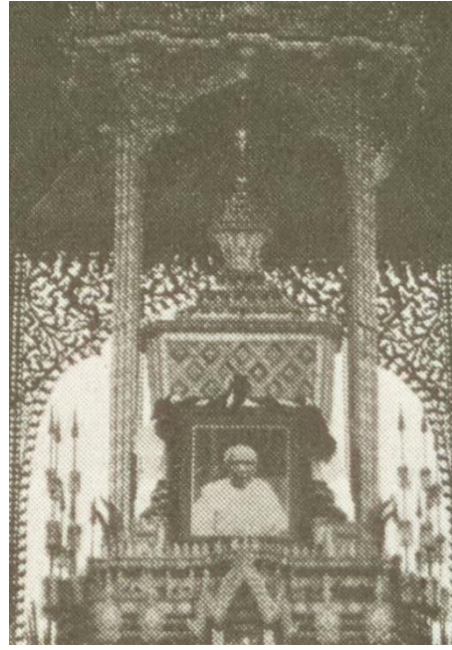
ภาพที่ ๓.๑๓ โกศสี่เหลี่ยมฝีมือการออกแบบของ
คณะช่างวัดลาด ก่อนยุค ๒๕๐๐ (๑)
(แสนประเสริฐก็อปี้จากวัดลาด)

⁹ สัมภาษณ์ มานพ สุภาพจน์ , ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๖

¹⁰ สัมภาษณ์ พระครูไพศาลวัชรกิจ วัดหนองกาทอง , ๒ สิงหาคม ๒๕๕๖

ภาพที่ ๓.๑๔ โกศสี่เหลี่ยมฝีมือการออกแบบของ
คณะช่างวัดลาด ก่อนยุค ๒๕๐๐ (๒)
(แสนประเสริฐก็อปป์จากวัดลาด)

ภาพที่ ๓.๑๕ โกศสี่เหลี่ยมฝีมือการออกแบบของ
พระปลัดอินทร์ วัดยาง
(แสนประเสริฐก็อปป์จากหนังสืองานพระราชทาน
เพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๓.๑๖ โกศแปดเหลี่ยมฝีมือการออกแบบของ
อาจารย์อำนวย ขำปรารค์
(แสนประเสริฐถ่าย)

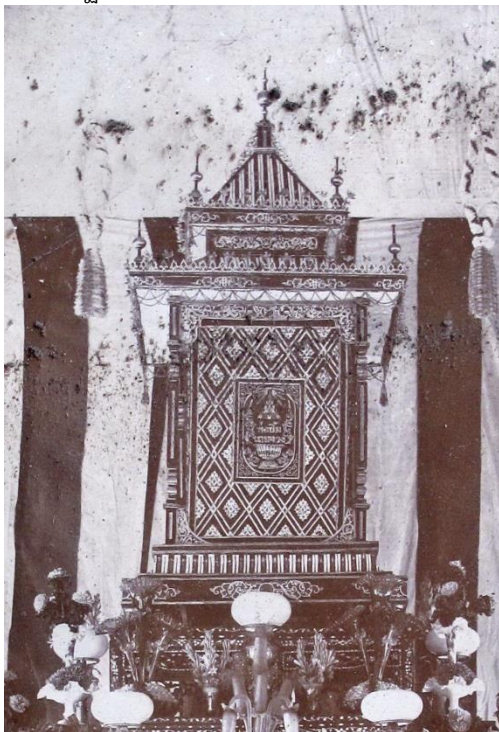
ภาพที่ ๓.๑๗ โกศย่อมุมไม้สิบสองฝีมือการออกแบบ
ของช่างพิทยา ศิลปศร วัดพระทรง
(แสนประเสริฐถ่าย)

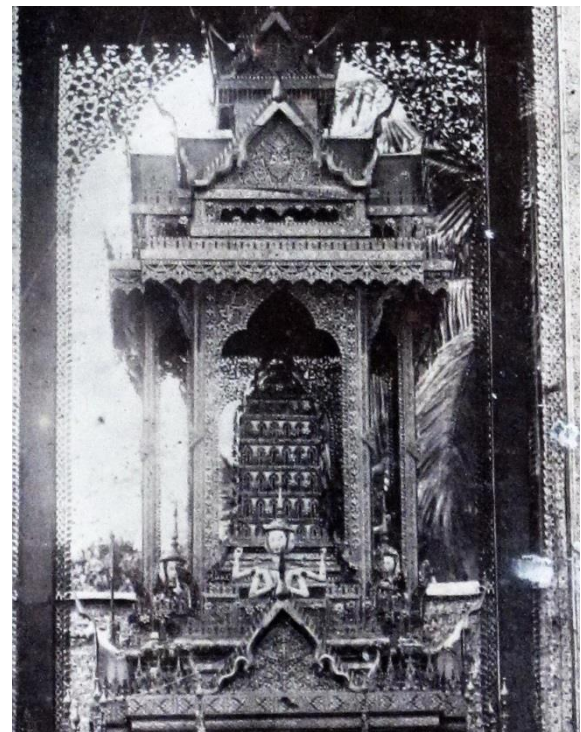
ภาพที่ ๓.๑๘ โกศย่อมุมไม้สิบสองฝีมือการออกแบบ
ของคณะช่างวัดยาง เป็นโกศขนาดใหญ่บรรจุกระดูก
ของพระเทพวงศาจารย์ วัดยาง
(แสนประเสริฐก็อปปีจากวัดยาง)

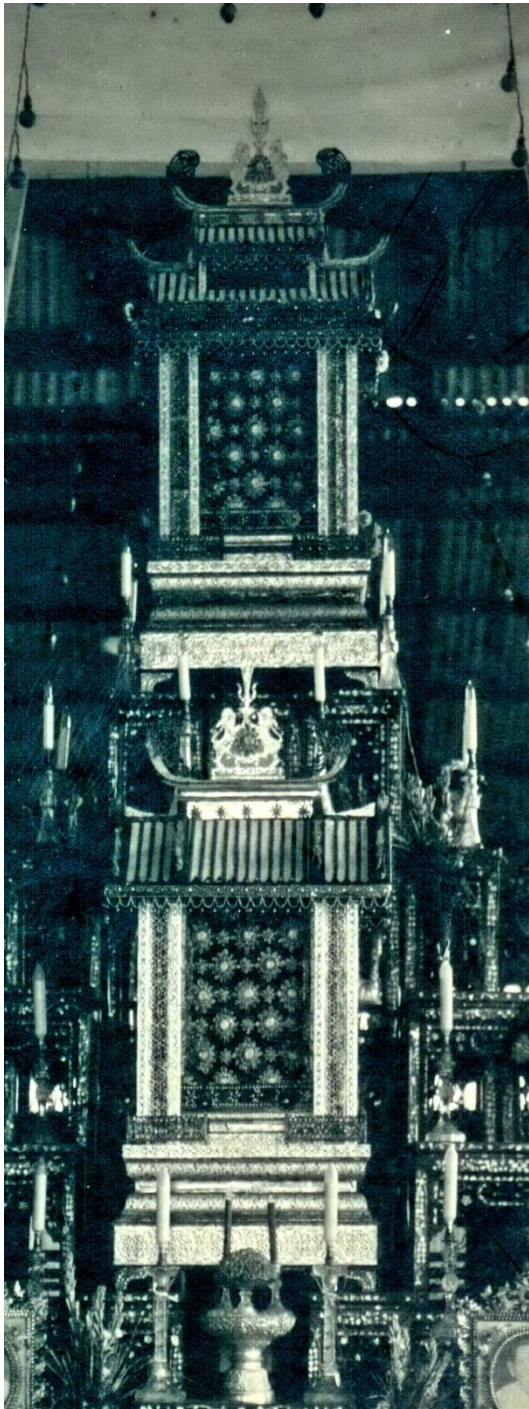
ภาพที่ ๓.๑๙ โกศย่อมุมไม้สิบสองฝีมือการออกแบบ
ของนายอนันต์ ชาทิน้ำเพชร วัดเกาะ
(แสนประเสริฐถ่าย)

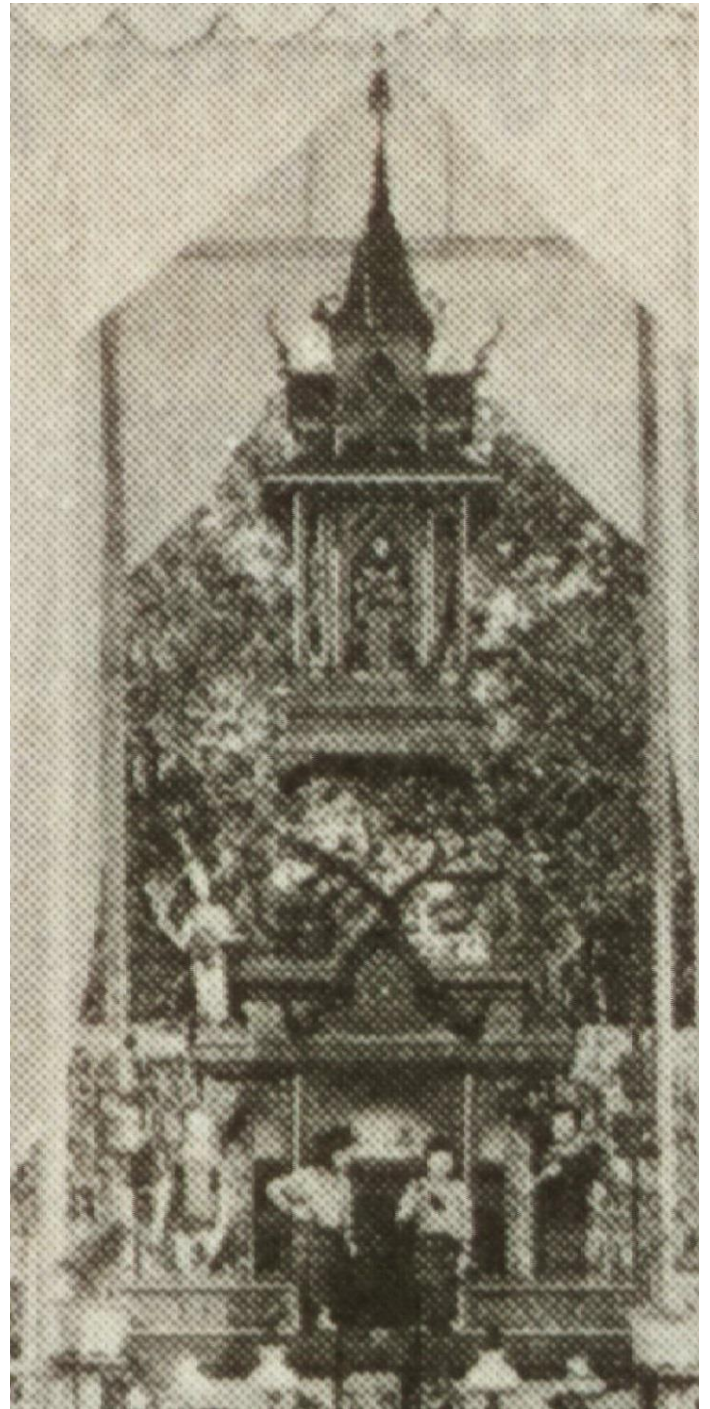
ภาพที่ ๓.๒๐ โกศทรงผังงานศพพ่อยิ้ม นายจวง
เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๔
(แสนประเสริฐก็อปปีจากบ้านบุรณพานิช)

ภาพที่ ๓.๒๑ โกศทรงปราสาทฝีมือการออกแบบของ
อาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์
(แสนประเสริฐก็อปปีจากโรงเรียนคงคาราม)

ภาพที่ ๓.๒๒ โกศทรงจันทน์ งานศพแม่เอี่ยม
ประจวบเหมาะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘
ผลงานของคณะช่างวัดลาด
(แสนประเสริฐก็อปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๓.๒๓ โกศทรงวิมานจักรอกให้ลอยขึ้นเหนือฐาน
ผลงานการออกแบบของอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์
(แสนประเสริฐก็อปี้จากหนังสืองานพระราชทาน
เพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๓.๒๔ โกศทรงปราสาทงานศพพระอธิการปลอด
ผลงานการออกแบบของอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์
(แสนประเสริฐก็อปี้จากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ
พระเทพวงศาจารย์)

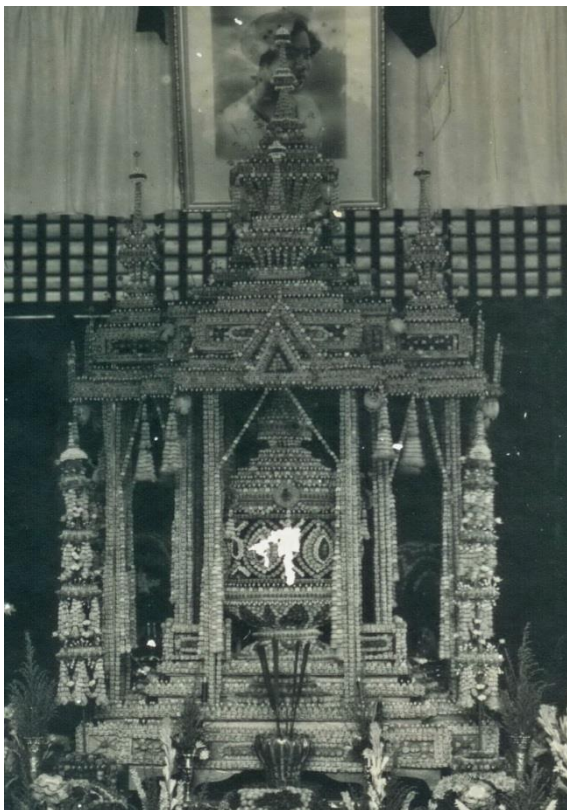
ภาพที่ ๓.๒๕ โกศทรงเหลี่ยมคล้ายใบเสมา
ทรงเหลี่ยมซึ่งนิยมกันในสมัยรัชกาลที่ ๔
(แสนประเสริฐก็อปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๓.๒๖ โกศทรงกลองประดับด้วยชฎา
งานศพนายเล็ก ทับเล็ก
(แสนประเสริฐก็อปี้จากหนังสืองานพระราชนาน
เพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๓.๒๗ หีบศพยอดเหมประดับดอกไม้สด
นายศพนายเชย วิชัยวัฒน์
(แสนประเสริฐก็อปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๓.๒๘ โกศกลมประดับดอกไม้สด ฝีมือ
ช่างวัดเพชรพลี
(แสนประเสริฐก็อปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๓.๒๙ หีบนั่งบรรจุศพพระอธิการปลอด วัดในปากทะเล
ปัจจุบันใช้เก็บคัมภีร์ไบเบิลของวัด
(แสนประเสริฐถ่าย)

ภาพที่ ๓.๓๐ วิหารจำลอง
สำหรับใส่หีบนั่งของ
พระอธิการปลอด
(แสนประเสริฐถ่าย)

ภาพที่ ๓.๓๑ หีบนั่งแสดงในพิพิธภัณฑ์โรงเรียนคณคาราม
(แสนประเสริฐถ่าย)

ภาพที่ ๓.๓๒ หีบนั่งของนายเว้ พออาภรณ์
(แสนประเสริฐก็อปี้จากวัดลาด)

๓.๒ จุดเริ่มต้นของการสร้างเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรี

พัฒนาการการปลงศพของจังหวัดเพชรบุรีมีลักษณะใกล้เคียงกับท้องถิ่นต่างๆในประเทศไทย กล่าวคือ ในยุคก่อนประวัติศาสตร์มีค่านิยมในการฝังศพ และปรากฏหลักฐานการวัฒนธรรมการทำศพสองครั้งคือการฝังศพให้ร่างกายเน่าเปื่อยไปก่อนจากนั้นจึงขุดศพกระดูกขึ้นมาประกอบพิธีเพื่อฝังอีกครั้งหนึ่ง พบหลักฐานการทำศพเช่นนี้ที่แหล่งโบราณคดีบ้านมาบปลาเค้า บ้านเขากระจิว อ.ท่ายาง พบชิ้นสำริดและภาชนะบรรจุกระดูกเผาแล้วที่บ้านละหานใหญ่ อ.บ้านลาด¹¹ ต่อมาเมื่อยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้วจึงได้เกิดค่านิยมในการปลงศพด้วยการเผาและเก็บกระดูก โดยที่ยังคงความเชื่อในการทำศพสองครั้งแบบดั้งเดิมอยู่ด้วยพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลและเก็บศพเอาไว้เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมจึงนำศพนั้นมาปลงด้วยการเผาอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อมีค่านิยมในการเผาศพแล้วต่อมาจึงรับเอาแนวคิดในการสร้างที่เผาศพให้ประณีตขึ้นกว่าการเผาบนกองพินธรรมา ที่เผาศพที่พัฒนาขึ้นมานี้มีหลักฐานปรากฏอยู่ในบันทึกของครูเลิศ พ่วงพระเดช นายช่างคนสำคัญของเพชรบุรีที่มีอายุอยู่ในช่วงรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน ท่านได้กล่าวถึงการเริ่มต้นการทำเมรุเผาศพในจังหวัดเพชรบุรีว่าเริ่มมาจากการที่เมื่อครั้งพระอุปฌาย์ฤทธิ์ วัดพลับพลาชัยได้เข้าไปเป็นศิษย์เรียนวิชาการช่างกับขรัวอินทร์โง่งที่วัดราชบูรณะ กรุงเทพมหานคร ท่านได้เข้าไปเห็นแบบอย่างการทำเมรุเครื่องกระดาของอังกฤษมาจากพระอาจารย์คำวัดหงส์ ซึ่งนิยมทำเมรุแบบนั้นให้แก่ราษฎรทั่วไปในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่อมาเมื่อพระอาจารย์คำวัดหงส์สมรรถภาพการทำเครื่องตั้งศพด้วยกระดาของอังกฤษในกรุงเทพฯก็หมดความนิยมลง

เมื่อหลวงพ่อกุศลกลับมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย ก็ได้สร้างเมรุเครื่องกระดาตามอย่างของพระอาจารย์คำเป็นครั้งแรกในงานศพ พระอาจารย์คง วัดมหาธาตุ เพชรบุรี ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของท่าน ในราวต้นรัชกาลที่ ๕ หลังจากงานนั้นก็ได้มีชาวบ้านมาขอยืมเครื่องเมรุกระดาของท่านไปใช้ตั้งในงานศพบุพการี ท่านก็สงเคราะห์ให้ด้วยความเมตตา และตั้งแต่นั้นเมืองเพชรบุรีก็นิยมตั้งเมรุเครื่องกระดาเป็นประเพณีสืบมา

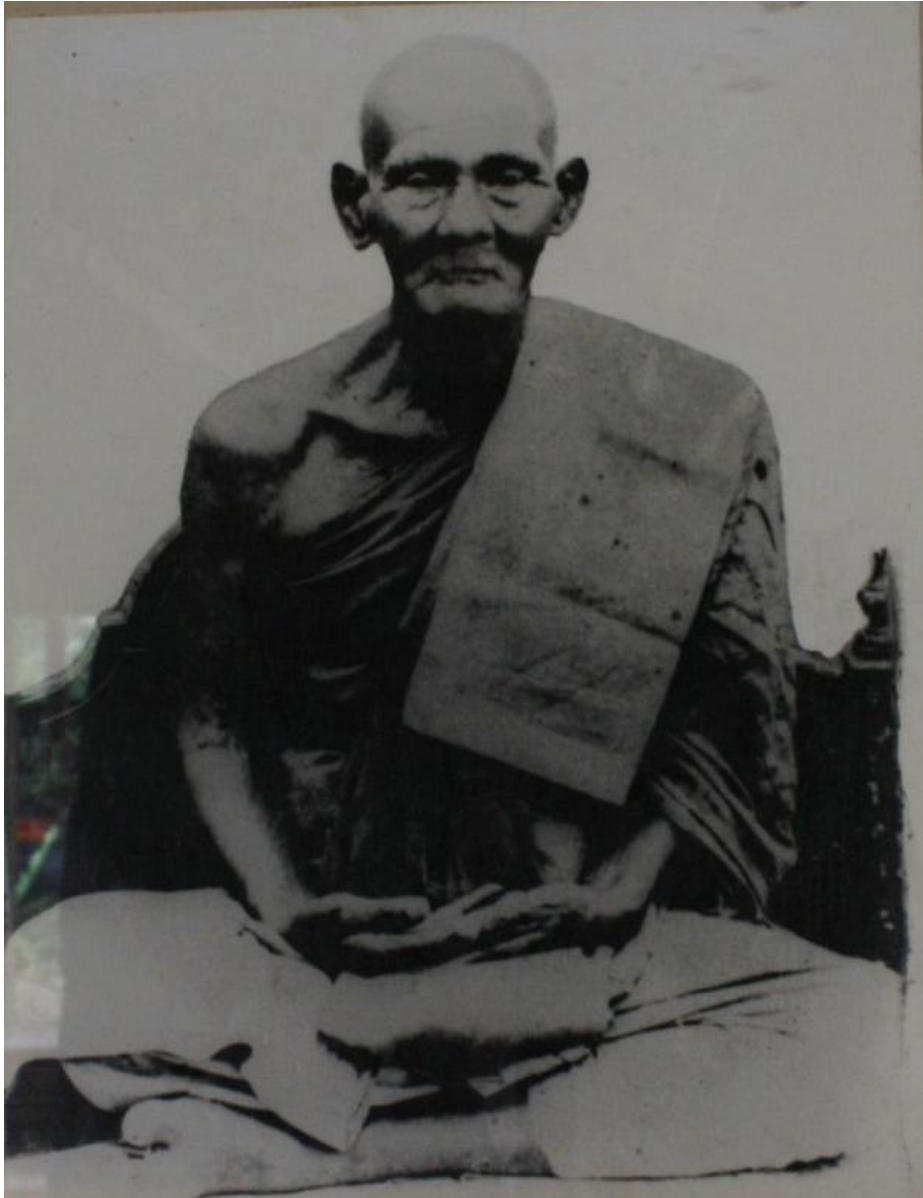
บันทึกของครูเลิศ พ่วงพระเดช ที่กล่าวถึงการทำเมรุเครื่องกระดาของหลวงพ่อกุศลมีดังนี้¹²

“การทำเครื่องศพดังที่กล่าวมานี้ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีพระอาจารย์คำ วัดหงส์ คลองบางกอกน้อย เป็นผู้ทำให้ประชาชนอาศัยยืมไปตั้งศพกันอยู่เสมอ เมื่อสิ้นบุญท่านแล้วทางกรุงเทพฯก็ไม่มีท่านผู้ใดทำเป็นอันว่าที่กรุงเทพฯหมดช่างฝีมือทำเครื่องศพด้วยอังกฤษ ต่อมาหลวงพ่อกุศล วัดพลับพลาไชย จังหวัดเพชรบุรี ได้เป็นจัดการทำเมรุเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ซึ่ง (เป็น) อุปฌาย์ของท่านเมื่อต้นรัชกาลที่ ๕ ตามแบบอย่างของพระอาจารย์คำ วัดหงส์ เมื่อเสร็จการฌาปนกิจศพแล้ว เครื่องตั้งศพท่านก็เก็บรักษาไว้ มีชาวบ้านไปขอยืมเครื่องตั้งศพ ท่านก็ให้พระนำเครื่องศพไปจัดตั้งให้ตามความประสงค์ ต่อมาวัดพลับพลาไชยก็เป็นสถานที่ทำ

¹¹ สัมภาษณ์ บุญช่วย ปานเนียม , ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖

¹² ทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ บรรยายพิเศษ สามผู้ทรงอิทธิพลในเมืองเพชรบุรี , ๔ กันยายน ๒๕๕๖

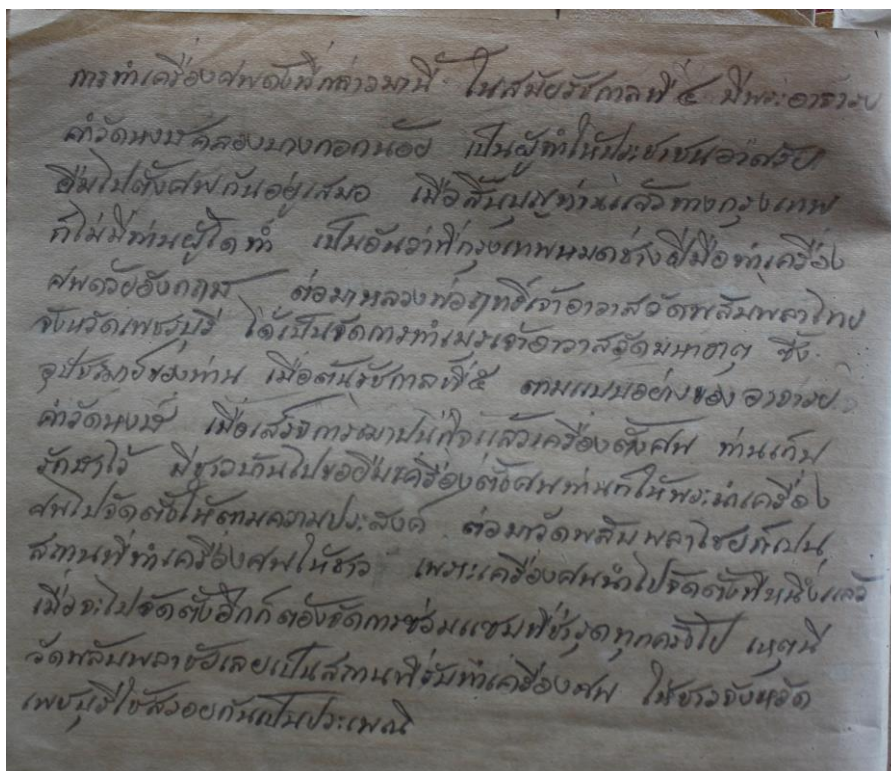
เครื่องศพให้ชาว (บ้าน) เพราะเครื่องศพเมื่อนำไปจัดตั้งที่หนึ่งแล้ว เมื่อจะไปจัดตั้งอีกก็ต้องจัดการซ่อมแซมที่ชำรุดทุกครั้งไป เหตุนี้วัดพลับพลาไชยเลยเป็นสถานที่รับทำเครื่องศพให้ชาวจังหวัดเพชรบุรีใช้สอยกันเป็นประจำเพณี”

ภาพที่ ๓.๓๓ พระอุปัชฌาย์ฤทธิ์ วัดพลับพลาชัย (ภาพจากทวีโรจน์ กล่ำกล่อมจิตต์ บรรยายพิเศษ
สามผู้ทรงอิทธิพลในเมืองเพชรบุรี , ๔ กันยายน ๒๕๕๖)

ภาพที่ ๓.๓๔ เครื่องตั้งศพที่วัดพลับพลาชัยในช่วงรัชกาลที่ ๖ พระภิกษุที่นั่งเก้าอี้คือพระอุปฌาย์ฤทธิ
วัดพลับพลาชัย (ภาพจากทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ บรรยายพิเศษสามผู้ทรงอิทธิพลในเมืองเพชรบุรี,
๔ กันยายน ๒๕๕๖)

ภาพที่ ๓.๓๕ บันทึกของครูเลิศ พ่วงพระเดช เรื่องการริเริ่มตั้งเมรุเครื่องกระดาษของพระอุปฌาย์ฤทธิ
(ภาพจากทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ บรรยายพิเศษสามผู้ทรงอิทธิพลในเมืองเพชรบุรี, ๔ กันยายน ๒๕๕๖)

จะเห็นได้ว่าได้ว่าการทำเครื่องตั้งศพเป็นเมรุเครื่องกระดาชนี้คล้ายกับบทประพันธ์ที่บรรยายถึงการทำเครื่องเมรุกระดาชของขุนศรีวิชัยและพันศรโยธาในเสภาขุนช้างขุนแผน ความว่า

อยู่มาศรีประจันเทพทอง	ทั้งสองตรองตรึกแล้วปรึกษา
ผิวเรสั่มยมรณา	ครั้นจะมานั่งไว้ซำก็ไม่ได้
จำจะแต่งการศพเสียให้ได้	อย่าให้ลำบากแก่ซากผี
คิดพร้อมใจกันในทันที	นิมนต์มีขั้วสัมท่านสมภาร
จึงได้แต่งการศพที่วัดเขา	ช่างเขาฉลุหลักจักษสาน
บ้างก็ทำตาชะแนงแพงกระดาน	ปลูกเมรุผูกม่านไว้เบื้องบน
ช่างระหาดอกไม้ไฟพะเนียง	แต่แม่ครัวเลี้ยงไม่ขัดสน
พลูประทัดจัดสรรกัณฑ์กล	จุดบั้งทั้งน้ำทำผุดไป
แบบโลงทำด้วยทองอังกฤษ	ติดลวดหนวดโตดดอกไม้ไหว
เป็นกระหนกรกริ้วเกี่ยวกันไป	กระจกขาวเขียวใส่ไว้แวววาว
ที่หน้าบันปั้นภาพอร่ามตา	พระอินทราชีคเศียรสาม
รัดเกล้าเหมทองผ่องเพรางาม	กระจิงตามบัวแยมแกมกันไป
ครั้นเสร็จก็ชักทั้งสองศพ	เวียนประจบแล้วตั้งในเมรุใหญ่
ปักกลองคร่ำเคร่งโหม่งเหม่งไป	คำจุดดอกไม้ไฟพะเนียง
ประทัดพลูผลูตั้งอยู่ฝั่งผาง	จิ้งห็นกรวดวางครางส่งเสียง
โป่งปีบดับราวปิวปิวเปรี๊ยะ	จอหนังตั้งเรียงเล่นครื้นไป

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้เป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จากบทประพันธ์ที่ยกมาจะเห็นได้ว่าที่เผาศพนี้มีลักษณะเป็นเสาสูง เบื้องบนผูกม่านมีหลังคาเป็นทรงเรือนยอดแหลม เพราะมีหน้าบันเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณและมียอดเหมประดับด้านบน รวมทั้งเรียกที่ตั้งเผาศพนี้ว่าเมรุ

เมรุเครื่องกระดาชของพระอาจารย์คำและหลวงพ่อดูที่นำจะมีลักษณะคล้ายกับที่ปรากฏในบทเสภาขุนช้างขุนแผนเพราะอยู่ร่วมสมัยกัน อีกทั้งยังมีข้อมูลจากประวัติของครูเลิศ พ่วงพระเดช ระบุไว้ในหนังสือช่างเมืองเพชร¹³ ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ ราว พ.ศ. ๒๔๕๐ ท่านได้ไปช่วยหลวงพ่อดูที่ วัดพลับพลาชัย เขียนจั่วเมรุ พระพิศาลสมณกิจ วัดคงคาราม ความว่า

“ข้าพเจ้าอายุได้ ๙ ปีได้ไปอยู่กับหลวงพ่อดูเพื่อศึกษาวิชาวาดเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ อายุท่านได้ ๗๒ พรรษา (เจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ หลวงพ่อดูได้รับเขียนจั่วเมรุ (พระพิศาลสมณกิจ) เจ้าคณะจังหวัดวัดคงคาราม ท่านได้ร่างภาพจั่วขึ้นภาพหนึ่งพระรามรบกับทศกัณฐ์พื้นเป็นลายเปลวเพลิง อีกจั่วหนึ่งเป็นรูปหนุมานรบมัจฉานุในสระบัว แล้วท่านก็ให้ข้าพเจ้าคนตัดเส้น และก็บอกให้ลงสีแล้วท่านก็กลับวัด เวลาเย็นท่านก็ไปดู ข้าพเจ้าเป็นผู้เขียนลงสีเสร็จ ท่านเป็นแต่ผู้ร่างให้ เวลานั้นอายุข้าพเจ้าได้ ๑๒ ปี ได้ลงมือเขียนสีเป็นครั้งแรก ได้รับคำชมเชยจาก

¹³ บัวไทย แจ่มจันทร์ , ช่างเมืองเพชร , หน้า ๗๓

พระภิกษุและฆราวาสว่า ลูกศิษย์ท่านวัดพลับพลาชัยเขียนเก่ง ข้าพเจ้าเพิ่งได้รับเกียรติครั้งแรกในชีวิตต่อจากนั้นมาก็พยายามฝึกเขียนเรื่อยมา”

จากข้อมูลที่ยกมากล่าวแสดงให้เห็นว่าในยุครัชกาลที่ ๕ เพชรบุรีมีการทำเมรุเครื่องกระดาษของอังกฤษใช้กันแล้วและในงานใหญ่ซึ่งผู้วายชนม์มีฐานะทางสังคม เช่น เป็นเจ้าอาวาส ขุนนาง หรือ คหบดี นิยมทำเมรุยอดเหม ประดับประดาอย่างงดงาม

ภาพที่ ๓.๓๖ ครูเลิศ พ่วงพระเดช ๒๔๓๗ – ๒๕๑๓ (ภาพจากหนังสือสมุดภาพเมรุเมืองเพชร)

ตั้งแต่ยุครัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาค่านิยมในการทำเมรุเครื่องกระดาษก็แพร่หลายอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี และพื้นที่ใกล้เคียง วิธีการทำเมรุเช่นนี้เป็นการช่วยบำรุงฝีมือทางการช่างของชาวเพชรบุรีให้รุ่งเรืองขึ้น เหตุเพราะการทำเมรุเครื่องกระดาษนี้มักทำใช้ครั้งเดียวแล้วเผาทิ้งกันไป หรือเก็บเฉพาะส่วนที่ใช้ได้มาใช้อีกเป็นบางสิ่งเท่านั้น ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงมีพระนิพนธ์ไปยังสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์เกี่ยวกับเรื่องงานช่างเมรุเครื่องกระดาษของเมืองเพชรบุรีว่า

“ที่เมืองเพชรบุรียังใช้ธรรมเนียมเดิมอีกอย่างหนึ่งที่เผาเมรุไปด้วยกันกับศพ ด้วยเหตุนี้ที่เมืองเพชรบุรีจึงยังมีช่างมาก เพราะมีการทำเมรุเครื่องกระดาษอยู่เสมอ ที่หัวหินก็เอาอย่างเมืองเพชรฯไปทำอย่างนั้น หม่อมฉันเคยเห็นเผาเมรุ(ปะรำ) ด้วยกันกับศพที่วัดหัวหินหลายครั้ง”¹⁴

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องของการช่างเมรุซึ่งช่วยบำรุงงานช่างอื่นๆให้รุ่งเรืองขึ้นมานี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของครูเลิศ พ่วงพระเดชที่ได้แสดงเกี่ยวกับเรื่องค่านิยมการส่งบุตรหลานไปการศึกษาช่างในสำนักวัดต่างๆว่า¹⁵

“ในอดีตกาลวัดเป็นสถานศึกษาวิทยาการของกุลบุตร มีวิชาภาษาบาลีวิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาโหราศาสตร์ วิชาจิตรกรรมช่าง แล้วแต่ผู้ศึกษาเลือกเรียนตามใจชอบ หนังสือไทยเรียนพออ่านออกเขียนได้

¹⁴ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ สารานุกรมไทย เล่ม ๘ หน้า ๖๓

¹⁵ เลิศ พ่วงพระเดช , ศิลปไทย

เมื่อจะเรียนให้รู้ยิ่งขึ้นก็ต้องเรียนภาษาบาลี วิชาช่างมีผู้นิยมเรียนกันมาก เช่น ช่างเขียน ช่างสถาปัตยกรรม ช่างไม้ช่างปั้น ช่างแกะสลัก เพราะสมัยนั้นการช่างเฟื่องฟูมากมีผู้นิยมเรียน ชาวบ้านมีบุตรก็พาไปฝากท่านเพื่อศึกษาวิชาช่าง พระที่ทรงคุณวุฒิจิตรกรรมซึ่งนับเป็นวิชาครูช่าง ท่านได้ทำงานช่างอยู่เสมอคือเป็นผู้รับทำเมรุและเครื่องตั้งศพเจ้าอาวาส ประเพณีนิยมว่าเมื่อเจ้าอาวาสมรณภาพบรรดาสาธุศิษย์ทำเมรุฌาปนกิจศพจึงจะสมเกียรติ เมื่อเลิกจากงานฌาปนกิจเสร็จแล้ว ท่านก็เก็บเครื่องตั้งศพมารักษาไว้ให้ชาวบ้านได้อาศัยยืมไปตั้งศพบุพรีชนต่อไป บางทีชาวบ้านผู้มีทรัพย์พอจะลงทุนทำเมรุได้ ก็ไปนิมนต์ให้ท่านช่วยทำให้บางคนก็ให้ทำแต่เครื่องตั้งศพตามกำลังทรัพย์เป็นค่าลงทุนซื้อสิ่งของและค่าเบี้ยเลี้ยง ท่านก็อนุเคราะห์ทำให้โดยไม่มีค่าสินจ้างใดๆ ให้บรรดาพระและศิษย์ช่วยกันทำ งานช่างจึงมีทำอยู่เสมอวัดจึงเป็นสถานที่ศึกษาวิชาช่าง การทำเมรุต้องใช้ผู้มีความรู้ในการช่างทุกสาขาบรรดาศิษย์ที่ช่วยทำ เป็นการเรียนภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎีพร้อมกัน ในสมัยนั้นผู้ที่เป็ช่างในวิชาใดวิชาหนึ่งจะได้รับเกียรติจากประชาชนเพราะเป็นวิชาชีพได้ จึงมีผู้นิยมเรียนวิชาช่างกันโดยมาก ศิลปะไทยเป็นของสวยงามซึ่งโบราณจารย์ได้ประดิษฐ์ไว้ การก่อสร้างจึงมีแต่พระราชวังแล้วแต่ท่านั้น ส่วนสามัญชนไม่สามารถทำได้เพราะไม่มีทรัพย์เพียงพอในการทำและการบำรุง ได้แต่ทำเป็นเรือนไทยเป็นที่อยู่อาศัย บรรดาช่างก็มีอาชีพอยู่กับวัดเช่น สร้างใหม่บ้าง ซ่อมแซมของเก่าบ้าง ทำการประดับประดาเครื่องศพบ้าง นับว่าพอมีกงานทำอยู่เสมอพอเป็นอาชีพได้ไม่ผิดเคือง มาสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหนังสือไทยเพื่อจะได้คนรู้หนังสือเป็นเสมียนพนักงานใช้ในราชการ ชาวบ้านก็ส่งบุตรธิดาเข้าเล่าเรียนตามโรงเรียน ซึ่งทางราชการได้จัดตั้งขึ้นส่วนทางวัดก็ค่อยหมดสภาพสถานศึกษา วิชาช่างก็เริ่มเสื่อมไม่มีผู้ศึกษาตลอดมา เดียวนี้จะหาผู้ทรงคุณวุฒิทางช่างที่สมบูรณ์เหลือน้อยคน”

มีข้อสังเกตอยู่ประการหนึ่งคือ ในช่วงที่เมืองเพชรบุรีนิยมสร้างเมรุกันมากตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ ๕ จนถึงประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๐ ระยะเวลาเดียวกันนี้เป็นยุครุ่งเรืองของการสร้างธรรมาสน์ของวัดต่างๆเช่นกัน และโดยส่วนใหญ่คณะช่างที่สร้างธรรมาสน์ก็มักเป็นช่างชุดเดียวกับช่างทำเมรุ เช่น ช่างวัดยาง ช่างวัดใหญ่สุวรรณาราม ช่างวัดพลับพลาชัย ช่างวัดเกาะ ช่างวัดพระทอง ช่างเหล่านี้สร้างธรรมาสน์ด้วยฝีมืองดงามเอาไว้มาก เช่น ธรรมาสน์วัดเกาะ ธรรมาสน์วัดชีวประเสริฐ ธรรมาสน์วัดพระทอง ธรรมาสน์วัดพลับพลาชัย ธรรมาสน์วัดใหญ่สุวรรณาราม ธรรมาสน์วัดลาด ธรรมาสน์วัดลาด ธรรมาสน์วัดป้อม ธรรมาสน์วัดลาดโพธิ์ ธรรมาสน์วัดสำมะโรง ธรรมาสน์วัดชลูป ธรรมาสน์วัดถ้ำแก้ว เป็นต้น

หลักฐานการสร้างธรรมาสน์โดยช่างชุดเดียวกับช่างเมรุที่หลงเหลืออยู่ตามวัดต่างๆนี้เป็นเครื่องสนับสนุนแนวคิดของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและครูเลิศ พ่วงพระเดช ได้เป็นอย่างดี ในกรณีที่ท่านทั้งสองเห็นว่าการทำเมรุซึ่งเป็นของไม่ถาวรต้องทำใหม่ซ่อมใหม่อยู่เสมอเป็นการบำรุงวิชาการช่างให้กลับรุ่งเรืองขึ้นในเมืองเพชรบุรี เพราะเมรุและธรรมาสน์มีโครงสร้างคล้ายกัน การสร้างธรรมาสน์ก็คือการทำเมรุ

ย่อส่วน เพราะเมรุสมัยโบราณส่วนใหญ่นิยมทำเป็นยอดบุษบกเหมือนกับธรรมาสน์ จนบางครั้งรวมถึงกับสร้างธรรมาสน์บุษบกขึ้นมาใช้ตั้งโกศศพและเมื่อใช้งานเสร็จแล้วก็ถวายเป็นธรรมาสน์ประจำวัด เช่น การสร้างธรรมาสน์ใช้ตั้งศพนายบ้าน ที่วัดถ้ำแก้ว

ภาพที่ ๓.๓๗ ธรรมาสน์วัดชีวประเสริฐ
ผลงานคณะช่างเล้ง เขยสุวรรณ
(ภาพแสนประเสริฐถ่าย)

ภาพที่ ๓.๓๘ ธรรมาสน์วัดเกาะ
ผลงานคณะช่างกลิ้ง อยู่โปรง
(ภาพแสนประเสริฐถ่าย)

๓.๓ ความนิยมในการสร้างเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรี

เพชรบุรีเป็นเมืองที่นิยมสร้างเมรุเผาศพกันมาก ในสมัยก่อนมีทั้งเมรุปะรำ และเมรุยอดเลียนแบบของหลวง เล่าสืบกันมาว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเมืองเพชรบุรีมาก และทรงพระกรุณาไปถึงชาวเมืองด้วย การทำศพทำเมรุจึงทรงเว้นเป็นพิเศษให้เมืองหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงตามภูมิภาคต่างๆ ตลอดไปจนถึงประเทศใกล้เคียง ก็มีเมรุเผาศพมาแต่โบราณเหมือนกัน เช่น ธรรมเนียมการสร้างปราสาทศพบนนกหัสติลิงค์(ผาสาท) สำหรับปลงศพเจ้านายและครุฑมาหาเถรในลำนนาปราสาทนกหัสติลิงค์ในการปลงศพของเจ้านายและพระเถระเมืองอุบลราชธานี การสร้างเมรุชั่วคราวและเมรุลอย(ถอดประกอบไปตั้งตามที่ต่างๆ)ในแต่ละท้องถิ่นทั้งภาคกลาง ภาคใต้ ภาคอีสาน เป็นต้น ดังนั้นแล้วเมื่อยังไม่พบหลักฐานก็ยังไม่อาจสรุปได้ว่าเพชรบุรีเป็นเมืองเดียวที่มีการพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สร้างเมรุ¹⁶

เพชรบุรีก็เหมือนเมืองอื่นที่มีพัฒนาการการสร้างเมรุจากเมรุปะรำ แล้ววิวัฒนาการมาเป็นเมรุยอดตั้งแต่ในช่วงรัชกาลที่ ๕ แต่เมรุที่เมืองเพชรบุรีนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายเพราะมีการประกวดประชันฝีมือในด้านนี้กันมาก เมื่อมีการสร้างเมรุหลังใหญ่กันครั้งหนึ่งก็จะมีคนตามไปดูกันเป็นที่เอิกเกริก ดังเช่นงานเมรุของคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๗ ที่ในครั้งนั้นมีคนในเมืองเพชรและใกล้เคียงแตกตื่นมาดูกันมาก เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะเพชรบุรีเป็นเมืองที่มีช่างแขนงต่างๆอยู่มาก จึงสามารถระดมกำลังช่างทำเมรุในแต่ละครั้งได้อย่างงดงาม จนบางครั้งเหมือนกับการถ่ายแบบเมรุของหลวงแล้วย่อขนาดมาตั้งที่เมืองเพชรเลยทีเดียว

นอกจากนี้แล้วการที่มีชาวเมืองเพชรบุรีทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาสเข้าไปศึกษาเล่าเรียนและรับราชการอยู่ในกรุงเป็นจำนวนมาก ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมในด้านการจดจำรูปแบบของเมรุหลวงมาปรับใช้กันในเมืองเพชรบุรี โดยไม่ถือว่าเป็นการเทียมเจ้าหากแต่เป็นการบำรุงความสามารถทางการช่างให้เจริญขึ้น

เมรุรุ่นเก่าของเพชรบุรีนั้นเป็นเมรุเครื่องกระดาดทองอังกฤษ เมรุเหล่านี้นิยมสร้างขึ้นมาใช้เป็นคราวๆ แล้วเผาไปพร้อมกับศพ ลักษณะการทำเมรุเช่นนี้เช่นนี้ช่วยให้เกิดช่างใหม่ๆขึ้นมาได้มาก เพราะเครื่องเมรุที่ทำเป็นของชั่วคราวและทำจากวัสดุอย่างง่าย เอื้อประโยชน์ให้ผู้มีใจรักทางการช่างเข้ามาสร้างสรรค์ผลงาน ทำครั้งนี้ยังไม่มีคน ดิชมก็จดจำเอาไว้แล้วครั้งหน้าทำใหม่ให้ดีกว่าเก่าเป็นการพัฒนาฝีมือ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วถึงพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภาพทรงมีไปยังสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์

๓.๔ สำนักช่างเมรุในยุคสมัยต่างๆของจังหวัดเพชรบุรี

ตั้งแต่ความนิยมในการสร้างเมรุเกิดขึ้นในเพชรบุรีและแพร่หลายไปยังถิ่นต่างๆของจังหวัด จนกระทั่งมีพัฒนาการเป็นเมรุถอดประกอบสำหรับให้เข้าไปตั้งตามงานศพ มีช่างเมรุจากสำนักต่างๆออกแบบและสร้างเมรุ

¹⁶ ในหนังสือเพชรบุรีประชุมใหญ่ สมาคมชาวพุทธ โดยเสรี เหล่ารอด ระบุมีการอ้างหมายรับสั่งฉบับหนึ่งว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ชาวเพชรบุรีทำเมรุเผาศพ แต่หมายรับสั่งฉบับนี้มีอยู่จริงหรือไม่ยังไม่มีการค้นพบในปัจจุบัน

ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก สำนักเหล่านี้คือวัดซึ่งมีคณะช่างอันประกอบไปด้วยพระภิกษุและฆราวาสรวมกันอยู่ ปัจจุบันบางวัดยังคงมีสร้างงานอยู่ และมีไม่น้อยที่เลิกสร้างงานเมรุไปแล้ว ดังจะได้นำเสนอเป็นยุคดังนี้

๓.๔.๑ ยุคเริ่มต้น

๑) วัดพลับพลาชัย

การทำเมรุชั่วคราวในยุคเริ่มต้นนี้มีที่มาจากการที่เมื่อครั้งพระอุปฌาย์ฤทธิ วัดพลับพลาชัยได้เข้าไปเป็นศิษย์เรียนวิชาการช่างกับขรัวอินทร์โง้งที่วัดราชบูรณะ กรุงเทพมหานคร ท่านได้เข้าไปเห็นแบบอย่างการทำเมรุเครื่องกระดาของอังกฤษมาจากพระอาจารย์คำวัดหงส์ ซึ่งนิยมทำเมรุแบบนั้นให้แก่ราษฎรทั่วไปในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่อมาเมื่อพระอาจารย์คำวัดหงส์มรณภาพการทำเครื่องตั้งศพด้วยกระดาของอังกฤษในกรุงเทพฯ ก็หมดความนิยมลง เมื่อหลวงพ่อรุทธีกลับมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย ก็ได้สร้างเมรุเครื่องกระดาตามอย่างของพระอาจารย์คำเป็นครั้งแรกในงานศพ พระอาจารย์คง วัดมหาธาตุ เพชรบุรี ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของท่าน ในราวต้นรัชกาลที่ ๕ หลังจากงานนั้นก็ให้มีชาวบ้านมาขอยืมเครื่องเมรุกระดาของท่านไปใช้ตั้งในงานศพบุพการี ท่านก็สงเคราะห์ให้ด้วยความเมตตา และตั้งแต่นั้นเมืองเพชรบุรีก็นิยมตั้งเมรุเครื่องกระดาเป็นประเพณีสืบมา

เมรุเครื่องกระดาของวัดพลับพลาชัยทำกันมาตลอดในยุคของหลวงพ่อรุทธี จนกระทั่งเมื่อหลวงพ่อรุทธีมรณภาพบรรดาลูกศิษย์ก็ได้จัดสร้างเมรุขนาดใหญ่เป็นทรงประยุกต์เหมือนอย่างโบสถ์วัดนิเวศธรรมประวัติประดับไฟอย่างงดงามตั้งศพของท่าน ดังที่กล่าวไว้ในหนังสือประวัติวัดพลับพลาชัยว่า¹⁷

“พระประการวุฒิประสิทธิ (แปลก วรมิตร) รับเป็นผู้จัดหาวัสดุทำเมรุ หลวงพ่อกิจหาแรงงาน จากนั้นคุณพระก็จัดหาเครื่องกำเนิดไฟขนาดใหญ่ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆในการสร้างเมรุบรรทุกเรือมาดขนาดใหญ่ถึง ๓ ลำตรงมายังวัดพลับพลาชัยทันที

จังหวัดเพชรบุรีขณะนั้นยังไม่มีไฟฟ้าใช้ เมื่อได้อุปกรณ์ทำเมรุมาครบถ้วนแล้ว นายเลิศ พวงพระเดช ช่างประติมากรรมฝีมือเยี่ยมคนหนึ่งของเพชรบุรีในขณะนั้นก็จัดการเขียนแบบแปลน เรียกประชุมช่างฝีมือลูกศิษย์ลูกหาของหลวงพ่อรุทธีลงมือสร้างเมรุทันที

เมรุของหลวงพ่อรุทธีครั้งนั้นมีลักษณะคล้ายโบสถ์วัดนิเวศธรรมประวัติ อยู่ยง ฝังกันแต่ตรงกลางที่ตั้งหีบศพได้ก่อยอดเป็นโดม ลักษณะคล้ายโดมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีที่พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมและที่สำหรับพิณพาทย์อยู่ในตัวเมรุเสร็จ ตัวเมรุยกพื้นเป็น ๒ ชั้น ชั้นล่างมีทางขึ้นทั้ง ๔ ด้าน ส่วนชั้นที่สองมีบันไดทางขึ้นเพียง ๒ ด้าน ยอดโดมทาสีแดงหม่นประดับด้วยไฟฟ้า สูงจากพื้นดินประมาณ ๒ เมตร ที่หน้าเมรุมีตุ๊กตาฝรั่งยืนอยู่ ๒ ตัว หีบศพโรยด้วยกากเพชรทั้งลูก ด้านข้างทำเป็นพวงหรีด ๓ พวงทั้ง ๒ ด้าน ด้านหัวท้ายด้านละ ๑ พวง ฝาหีบทำเป็นรูปโดมโปรยด้วยกากเพชรสลัปี่คำ เวลากลางคืนเมื่อต้องแสงไฟฟ้ามุของหลวงพ่อแวววาวเหมือนทำด้วยเพชรทั้งหลั

¹⁷ คณะกรรมการวัดพลับพลาชัย ,ประวัติวัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี , หน้า ๕๖

นายเลิศ พ่วงพระเดช ได้จัดการซ่อมรูปหล่อหลวงพ่อซึ่งคอหักเมื่อครั้งไฟไหม้แล้วนำไปตั้งไว้หน้าเมรุด้วย

ส่วนจิตกาธานสำหรับใช้เวลาเผาและงานแกะสลักงานดอกไม้ที่รองรับฐานหีบศพบนเมรุ นายหวน ตาลวันนา และนายแป๊ะเป็นผู้รับผิดชอบ กล่าวกันว่าฝีมือแกะสลักกล้วย ฟักทอง มะละกอ เป็นรูปดอกไม้ และลายนกไทยในงานเมรุครั้งนี้ช่างวิจิตรบรรจงจนเหลือที่จะพรรณนาให้ถนัด

งานเมรุของหลวงพ่อดุทิตี้นับว่าเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ในรอบร้อยปีที่ผ่านมา การละเล่นทุกชนิด ทั้งลิเก หนังตะลุง ละครชาตรี โขน จั้ว แม้แต่ภาพยนตร์(หนังญี่ปุ่น) ซึ่งเริ่มแพร่เข้ามาในประเทศไทย ต่างก็พากันมาประชุมแข่งขันกันในงานนี้เป็นที่เอิกเกริกมหัศจรรย์

ฝูงชนทั่วสารทิศทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์จากทุกอาชีพหลั่งไหลกันมาเผาศพหลวงพ่อดุทิตี้นับว่ามากมาย เริ่มลงมือเผาบ่าย ๔ โมงไปจนถึงเที่ยงคืนคนยังทยอยกันขึ้นไปเผาไม่หมด หลังเที่ยงคืนแล้วบรรดาพระภิกษุสงฆ์สามเณรจึงจะมีโอกาสขึ้นไปจุดศพได้ เมื่อเสร็จงานเมรุแล้วปรากฏว่า มีเงินเหลือจากผู้บริจาคเป็นหมื่นบาทเศษ นับว่ามากมายในสมัยนั้น หลวงพ่อดุทิตี้นำเงินไปสร้างศาลาการเปรียญจนแล้วเสร็จดังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เงินที่ได้จากงานเมรุ หลวงพ่อดุทิตี้นำไปซื้อกระเบื้องเคลือบและหินอ่อน จากประเทศอิตาลีมาปูพื้นพระอุโบสถและมีผู้บริจาสมทบขึ้นเรื่อยๆ หลวงพ่อดุทิตี้นำเงินไปประชุมช่างต่อเติมพระอุโบสถจนแล้วเสร็จปรากฏอยู่ทุกวันนี้”

๓.๔.๒ ยุคเฟื่องฟู

นับตั้งแต่หลวงพ่อดุทิตี วัดพลับพลาชัย ได้ทำเมรุเครื่องกระดาของอังกฤษขึ้นใช้ในเพชรบุรีแล้ว ก็ได้เกิดความนิยมในหมู่พระสงฆ์และประชาชนชาวเมืองเพชรบุรี ในการสร้างเมรุเครื่องกระดาขึ้นมาใช้สำหรับการปลงศพผู้มีพระคุณ ยุคสมัยแห่งความรุ่งเรืองในการสร้างเมรุเครื่องกระดานี้อยู่ในราวปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมรุในยุคนี้สร้างขึ้นมาใช้เฉพาะกิจในงานต่างๆ บ้างใช้แล้วก็เผาไฟไปพร้อมกับศพ บ้างก็เก็บขึ้นส่วนบางอย่างมาดัดแปลงใช้ในงานอื่น เมรุในยุคนี้จึงมีความหลากหลายด้านรูปแบบ และประกวดประชันด้านความงามตลอดจนเครื่องประดับตกแต่งอย่างเต็มที่ ดังเช่นที่ อ.บุญมี พิบูลย์สมบัติ¹⁸ ได้กล่าวถึงความงดงามของเมรุรุ่นเก่าไว้ว่า

“เมรุเมืองเพชรแต่ก่อนมา ทำเสร็จแต่ละหลังสามารถอดถึงผลงานทางด้านจิตรศิลป์ตลอดถึงแนวความคิด การออกแบบ การตกแต่ง ประดับประดาที่แปลกใหม่ไม่ซ้ำแบบใคร ต้องใช้ช่างที่มีความสามารถสูง งานทำสำเร็จก็จะงดงามอลังการยิ่งกลางคืนแต่ละคืนก็จะมีผู้คนหลั่งไหลพากันไปชมทั้งความงดงามของเมรุ ลูกโกศศพ เครื่องกลที่ตั่งรอบเมรุ ภาพวาดล่องถนนเมรุรวมถึงมหรสพต่างๆ บรรดาที่มีแสดงให้ดูตลอดงาน”

สำนักเมรุในยุคเฟื่องฟู¹⁹ ได้แก่

¹⁸ บุญมี พิบูลย์สมบัติ , บอกเล่าเก่าสิบ , ในเพชรภูมิ ฉบับ ๑ เมษายน ๒๕๔๘

¹⁹ บุญมี พิบูลย์สมบัติ , เมรุเมืองเพชร ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ อินทโชโต)

๑) วัดยาง

วัดยางเป็นสำนักช่างติดต่อกันมานับร้อยปี บรรพชิตในวัดยางที่ปรากฏชื่อในทางการช่างได้แก่พระอธิการรอด เจ้าอาวาสวัดยางที่ร่วมกับพระอธิการถั่ว วัดมหาธาตุฯ บูรณะพระปรางค์ใหญ่ที่วัดมหาธาตุฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระครูญาณ เพชรรัตน์(แผน) พระครูญาณเพชรรัตน์(พุ่ม) พระปลัดจันทร์ พระอาจารย์อู่ พระเทพวงศาจารย์ พระอาจารย์ชอบ จรรย์ธัมโม พระอาจารย์ชั้น อภิตโต เป็นต้น

ในยุคที่พระปลัดอินทร์ (ต่อมาคือพระเทพวงศาจารย์) ได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดยางท่านได้สร้างเมรุเอาไว้มาก เช่น เมรุคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นเมรุที่ใหญ่โตมาก มีความสูงเกินหลังคาโบสถ์ ใช้เวลาทำปีเศษ คนงานวันละหลายสิบคน ผู้คนในเพชรบุรีและจังหวัดใกล้เคียงมาดูกันมาก เมรุเผาศพพระอธิการลือ อินทโชโต วัดจันทาราม เครื่องเมรุขนใส่เรือมาทางคลองบางจากแล้วมาขึ้นที่ข้างวัด งานนี้มีหนังสือปูนฉาเป็นครั้งแรกของอำเภอบ้านลาดแถบตะวันตก เมรุเผาศพพระอธิการชม วัดวังบัว เมรุเผาศพพระอธิการชม วัดดอนกอก เมรุเผาศพเจ้าอาวาสวัดโพธิ์เรียง เมรุเผาศพเจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ เมรุเผาศพพระครูญาณเพชรรัตน์(ปลั่ง) วัดศาลาเขื่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ เมรุเผาศพนายเปี้ยน เครือพานิช ที่วัดพระทรง เป็นต้น

ภาพที่ ๓.๓๙ พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ อินทโชโต)
อดีตเจ้าอาวาสวัดยางและเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี
(ภาพก็อปปีจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ
พระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๓.๔๐ บุชบกประดิษฐานพานรัฐธรรมนูญ หน้าศาลา
กลางจังหวัดเพชรบุรี ผลงานการออกแบบของ
พระเทพวงศาจารย์ (สมัยยังเป็นพระปลัดอินทร์)
ดัดแปลงจากเครื่องเมรุของคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์
(ภาพก็อปปีจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ
พระเทพวงศาจารย์)

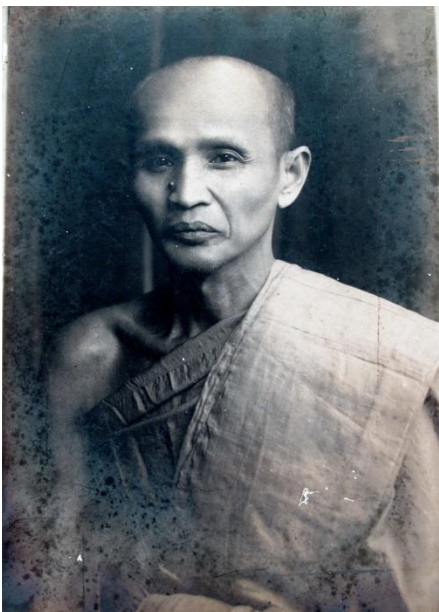
๒) วัดเกาะ

ในสมัยของพระครูญาณวิจิตร(ยิด) ได้สร้างเมรุเมรุขนาดใหญ่ในคราวเผาศพพระครูเพชรโรปนคุณ(เหลื่อม) ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยมีครูหวน ตาลวันนา เป็นผู้ออกแบบ พระปลัดอินทร์ วัดยาง คุณพ่อรวม วัดลาดโพธิ์ พระอาจารย์ผูก นายเล้ง เขยสุวรรณ นายเอียน ชูบดินทร์ นายชุ่ม สุวรรณช่าง นายผ่อน โพธิศาสตร์ ภิกษุและชาวบ้านอีกมากร่วมกันสร้าง ใช้ไม้และเวลาทำนานหลายเดือน เมื่อนำเมรุขึ้นต้องใช้รอกยกยอดเมรุถึง ๑๒ ตัว ในงานนี้พระอาจารย์เป้า วัดพระทรง ได้นำตุ๊กตากลมาเป็นเครื่องประดับเมรุด้วย

ต่อมาเมื่อพระครูญาณวิจิตร(ยิด)มรณภาพลง คณะศิษย์ได้ร่วมกันสร้างเมรุขึ้นมาในปีพ.ศ. ๒๔๘๒โดยมีนายเล้ง เขยสุวรรณ เป็นหัวหน้าและผู้ออกแบบ ผู้ช่วยมี นายชุ่ม สุวรรณช่าง นายเอียน ชูบดินทร์ นายผ่อน โพธิศาสตร์ คุณเล้งและเขียนลวดลาย พระอาจารย์พรเป็นหัวหน้าช่างไม้ มีพระปลัดอินทร์ วัดยาง และพระลูกวัดระดมแรงงานมาช่วยเหลืองานช่างไม้และงานเขียนลาย อาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ รับทำงานซ่อมฟ้าใบระกาทางหงส์ทั้งหมด ในงานนี้พระอาจารย์เป้า วัดพระทรง ได้นำตุ๊กตากลมาเป็นเครื่องประดับเมรุด้วยเช่นกัน

เมรุวัดเกาะในยุคต่อมาได้แก่ เมรุเผาศพพระครูเพชรโรปนคุณ(หลุย)เมื่อราวพ.ศ. ๒๕๐๘ ในครั้งนี้มีนายเล้ง เขยสุวรรณ เป็นผู้ออกแบบ นายเทียน มรกตเป็นหัวหน้าช่างไม้ พระอาจารย์พร พระอาจารย์เกิน เป็นผู้ช่วยช่างไม้ นายชุ่ม สุวรรณช่าง นายเอียน ชูบดินทร์ ช่วยเขียนลายลงสี นายหลุย นายโต บ้านไร่รอและคณะศิษย์มาช่วย นอกจากนี้ยังมีเมรุเผาศพพระอาจารย์เทียบ พูลสวัสดิ์ ที่วัดเกาะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ และเมรุวัดเกาะซึ่งตั้งที่อื่น เช่น เมรุเผาศพหลวงปู่แก้ว วัดชีวะประเสริฐ เมรุที่วัดไม้รวกสุขาราม เมรุที่บ้านแหลม เป็นต้น

ราว พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา เมรุวัดเกาะได้พัฒนาเป็นเมรุที่สามารถถอดประกอบได้ สะดวกต่อการรื้อถอนและเคลื่อนย้ายไปตั้งตามงานต่างๆ ได้แก่เมรุพระอาจารย์พร สุทนต์โร ปัจจุบันมีพระเสถียร ธนปัญญา เป็นผู้ดูแล และเมรุของพระอาจารย์ผูก จันทโชโต ปัจจุบันมีพระครูพิจิตรสรคุณ(เกิน)และนายอนันต์ ขาดินน้ำเพ็ชร เป็นผู้ดูแล

ภาพที่ ๓.๔๑ พระครูญาณวิจิตร (ยิด) วัดเกาะ
(ภาพแสนประเสริฐก็อปปีจากวัดเกาะ)

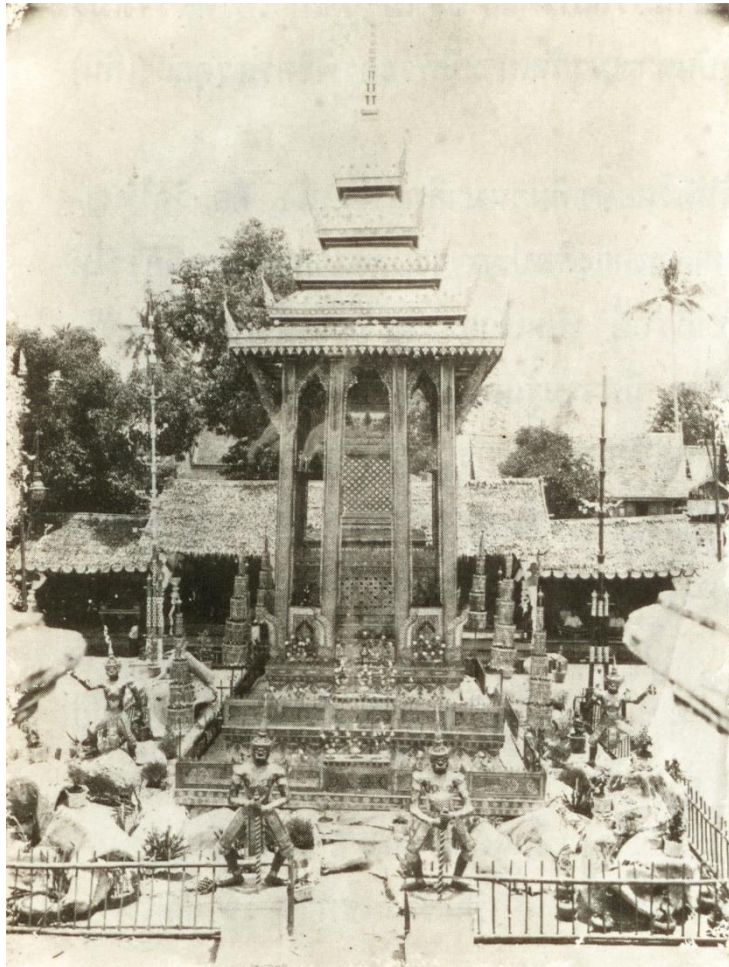
ภาพที่ ๓.๔๒ เมรุพระครูเพชรโรปนาค ณ วัดเกาะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ผลงานการออกแบบของ พระครูญาณวิจิตร (ยิด) วัดเกาะ (ภาพแสนประเสริฐก็อปปีจากวัดเกาะ)

๓) วัดใหญ่สุวรรณาราม

ช่างทำเมรุที่มีชื่อเสียงของวัดใหญ่สุวรรณารามคือ พระอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ เมรุที่ท่านทำแต่ละครั้งไม่ซ้ำแบบกัน เพราะไม่ได้ยึดตามแบบเมรุหลวง แต่จะผสมผสานให้มีแบบต่างๆ โดยประยุกต์ให้คล้ายตามฐานะเจ้าภาพ เช่น เมรุยอดปราสาทเผาศพผู้ใหญ่โกยมบิดาของท่านที่วัดลาด เมรุยอดมณฑปเผาศพพระครูญาณสาคร(ม่วย)วัดใหญ่สุวรรณาราม เมรุเผาศพนายอี ทรัพย์ประเสริฐ ที่วัดพระทรง ลูกหีบศพทำคล้ายกลองอเมริกัน เมรุทรงจีนเผาศพแม่เปี้ย กำเนิดศิริ ที่วัดพระทรง เมรุทรงฝรั่งเผาศพคุณหญิงเจียม สุรพันธุ์เสนี ที่ศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี เมรุยอดเจดีย์เผาศพคุณพ่อปลอด วัดในปากทะเล เมรุประจำเผาศพแม่เฮียะ พหลุ ที่บ้านปากทะเล เป็นต้น

อาจารย์เพ็งทำเมรุออกไปมากเพราะออกแบบเขียนแปลนเขียนลายได้เอง รู้จักแบ่งงานให้ผู้ช่วยตามถนัด เช่น นายเชื้อม ทรัพย์เจริญ นายชวน เจริญสุข เมรุทุกหลังที่สร้างขึ้นอาจารย์เพ็งไม่ยอมรับสินจ้างรางวัลเพราะทำเพื่อสงเคราะห์ญาติโยมและใจรักในศิลปะการช่าง นอกจากอาจารย์เพ็งแล้ว

ต่อมาก็มีอาจารย์แทนทำเมรุในงานศพพระครูญาณวิมล(แตะ) วัดใหญ่สุวรรณาราม กับยังมีอาจารย์ผันอีกองค์หนึ่งซึ่งท่านนี้เป็นช่างเมรุองค์สุดท้ายของวัดใหญ่สุวรรณาราม

๓.๔๓ เมรุพระครูญาณสาคร (ม่วย) วัดใหญ่สุวรรณาราม ผลงานการออกแบบของอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ (ภาพแสนประเสริฐที่อปปี้จากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

๔) วัดลาด

มีพระอาจารย์ไซเป็นช่างเมรุ ในยุคแรกท่านศึกษารูปแบบการสร้างเมรุจากอาจารย์เพ็ง วัดใหญ่สุวรรณาราม ต่อมาจึงได้พัฒนารูปแบบมาเป็นของตนเอง เมรุของท่านมีทั้งเมรุประจำ เมรุยอด และการตั้งลูกโกศบนม้าหมู่ทั้งกลางแจ้งและในอาคาร รูปแบบเมรุและเครื่องตั้งศพที่ท่านจัดสร้างเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการและกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ²⁰

เมรุที่อาจารย์ไซทำออกไป เช่น เมรุยอดมณฑปเผาศพพระอาจารย์เพ็ญ โอภาโส เมรุยอดมณฑปเผาศพแป๊ะทอง บ้านหัวสะพาน เมรุยอดพรหมพักตร์เผาศพพระอธิการเรศน์ และพระอาจารย์คล้า ที่วัดลาด เมรุประจำเผาศพนายบี ต้นฮกซุน และหมื่นปราบชนพาล(ขาว ต้นฮกซุน) เมรุประจำเผาศพหมอ

²⁰ สัมภาษณ์ พิมพ์ ชวนชื่น , ๘ สิงหาคม ๒๕๕๖

วาส ที่วัดวังยาว ประจวบคีรีขันธ์ และเมรุยอดมณฑปเผาศพ พระสุเมธีวรคุณ(เปี่ยม) วัดเกาะหลัก ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น ต่อจากยุคของอาจารย์ไช้ก็มีอาจารย์รตศิษย์ของท่านรับงานสืบต่อมา เมื่อสิ้น อาจารย์รตเมรุวัดลาดก็ไม่มีผู้ได้รับทำต่อ

ภาพที่ ๓.๔๔ พระครูธรรมธร (ไช) วัดลาด

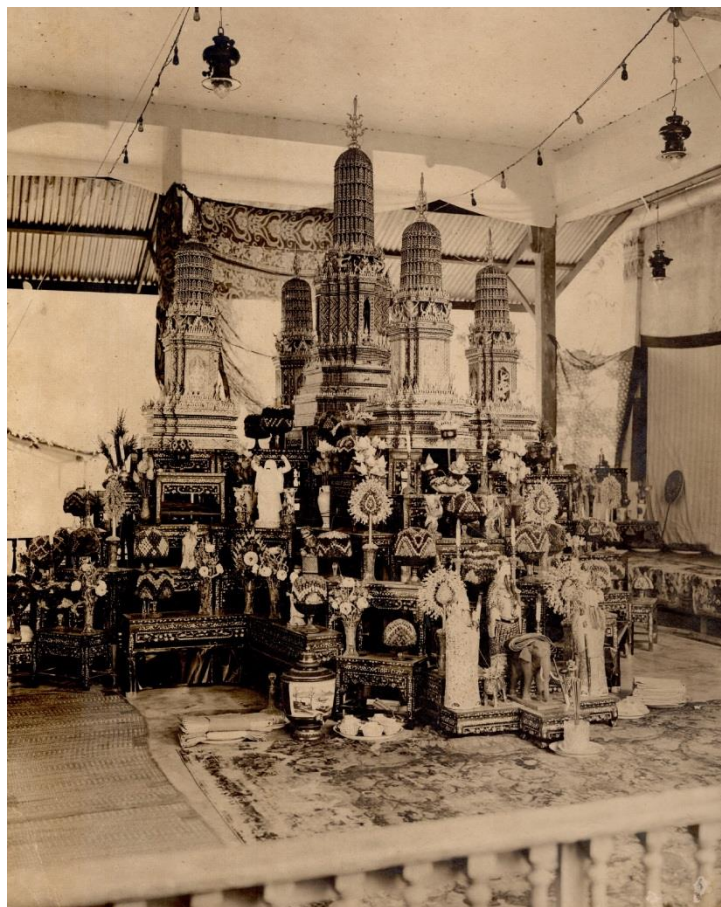
ภาพที่ ๓.๔๕ เมรุวัดลาด ผลงาน
การออกแบบของพระครูธรรมธร (ไช)

๕) วัดมหาธาตุวรวิหาร

ในอดีตวัดมหาธาตุฯ มีการตั้งศพบำเพ็ญกุศลเป็นประจำ เอกลักษณ์ของวัดมหาธาตุฯคือนิมนต์ช่างหยากรประกอบเครื่องสด ลูกโกศประดับดอกไม้สด ช่างที่มีชื่อเสียงในด้านนี้ได้แก่ ครูพิน อินฟ้าแสง ช่างหุ่น สุทธสิทธิ์ ช่างแป้ว บำรุงพุทธ ช่างทิพย์ ภิญโญ นายช่างพูน ทองสัมฤทธิ์ นอกจากนี้แล้วในบางครั้ง ครูหวน ตาลวันนา ยังได้มาร่วมงานกับช่างของวัดมหาธาตุด้วย เช่น เมื่อครั้งสร้างเมรุเผาศพโยมพระสมุห์จ้าย เป็นต้น

ที่วัดนี้ยังนิยมการตั้งโต๊ะหมู่บูชา ประดับเครื่องตั้งตุงตาจีนเป็นรูปเขียนต่างๆมากมาย พร้อมชุดบูชา ลายครามที่เรียกว่าเครื่องกิมตึง ซึ่งของเหล่านี้เป็นที่นิยมของพระสุวรรณมุนี(ชิต)เจ้าอาวาสเป็นอย่างมาก โดยที่ท่านมักจะเป็นผู้อำนวยการเองเสมอ

วัดมหาธาตุฯ มีการตั้งเมรุใหญ่หลายครั้ง เช่น เมรุทรงวิมานในงานพระราชทานเพลิงศพพระสุวรรณมุนี(ชิต) มี นายเห่ง ศรีเจริญ และนายเทียน มรกต เป็นผู้ออกแบบ เมรุยอดปราสาทในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพสุวรรณมุนี(ผัน) มีนายช่างเล้ง เขยสุวรรณ นายชุ่ม สุวรรณช่าง เป็นผู้ออกแบบ และควบคุมการก่อสร้าง ในยุคหลังนี้มีเมรุประจำในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมรัตนดิลก(บุญรวม) เป็นต้น

ภาพที่ ๓.๔๖ เครื่องตั้งศพนายเพชร เกสไกรทอง ที่วัดมหาธาตุฯ สร้างเป็นรูปพระปรางค์วัดมหาธาตุ (ภาพแสนประเสริฐก็อปี้จากบ้าน อ.สมพร ประกอบชาติ)

๖) วัดพระทรง

ในยุคก่อนสงครามญี่ปุ่นงานช่างเมรุของเมืองเพชรเฟื่องฟูมาก ในยุคนี้วัดพระทรงมีช่างใหญ่สองท่าน คือ อาจารย์เป้า ญาณปัญญา และครุหวน ตาลวันนา อาจารย์เป้ามีความถนัดทางช่างหลายอย่าง ตั้งแต่ออกแบบ เขียนลาย เขียนภาพ และประดิษฐ์เครื่องตั้งจำพวกตุ๊กตาทองโดยใช้ลานนาฬิกาหรือลานจากตะเกียงลาน ส่วนครุหวนท่านมีความถนัดในการออกแบบ เขียนลายและการแทงหยวกตลอดจนการจัดดอกไม้สดจำพวกหรีดศพ ในยุคนั้นวัดพระทรงนับว่าเป็นวัดกลางเมืองที่มีงานเผาศพมากที่สุด

ต่อจากยุคอาจารย์เป้า ลูกศิษย์ของท่านคืออาจารย์ป้อม ญาณคุณ ได้สร้างเมรุเคลื่อนที่สำหรับให้เจ้าภาพเข้าไปตั้งตามงานต่างๆ ปัจจุบันวัดพระทรงมีช่างพิทยา ศิลปธร ยังคงทำลูกโกศและตอกกระดาษประดับลาย

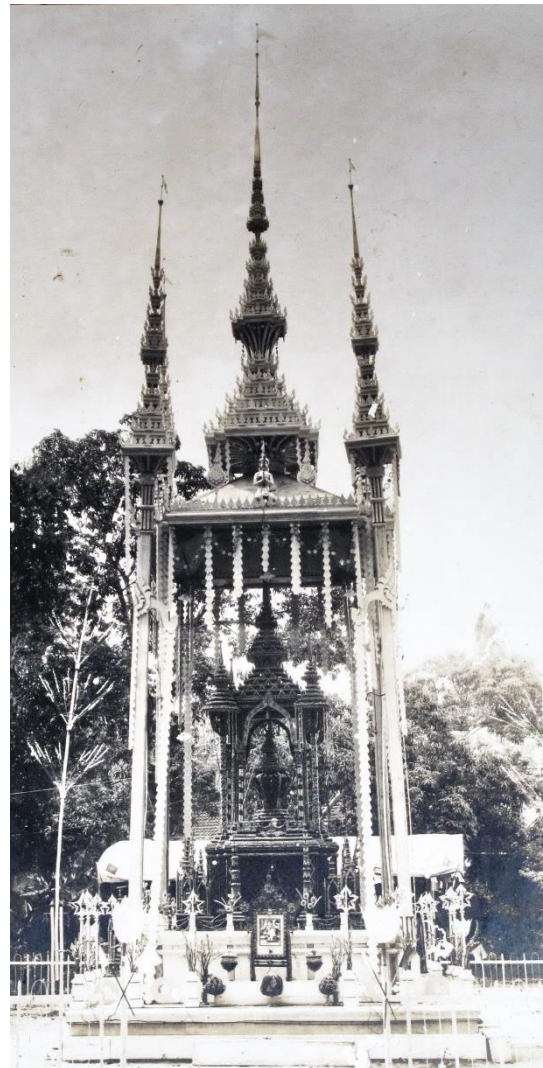
ภาพที่ ๓.๔๗ เมรุทรงฝรั่งที่วัดพระทรง ยุคราชกาลที่ ๗
(ภาพแสนประเสริฐก็้อปี้จากบ้านบูรณพานิช)

๓) วัดเพชรพลี

พระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม(จู๊ด) อดีตเจ้าอาวาส ท่านเป็นช่างเมรุเหมือนกัน นิยมทำลูกโกศประดับด้วยดอกไม้สดแทนการตกแต่งกระดาดอังกฤษติดลาย ท่านได้สร้างเมรุใหญ่สองครั้งคือ เมื่อทำศพคุณพ่อหวาด อดีตเจ้าอาวาสวัดปริบพรี และคราวทำศพมารดาของนายเจียร(ไล่) ใหญ่กว่าวงษ์ ที่บ้านบางขุนไทร นอกจากนี้ท่านยังร่วมกับอาจารย์ไซ วัดลาดทำลูกโกศ ลูกหีบจากดอกไม้สดตั้งในเมรุที่อาจารย์ไซจัดสร้างในบางครั้งด้วย ผู้ที่สืบทอดการทำงานดอกไม้สดต่อจาก พระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม คือ พระครูปลัดยิ้ม จุนโท เจ้าอาวาสวัดเพชรพลีองค์ต่อมา ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม พระครูปลัดยิ้มได้เป็นผู้ควบคุมการทำลูกหีบดอกไม้สดด้วยตนเอง

ภาพที่ ๓.๔๘ พระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม (จู๊ด)
วัดเพชรพลี
(ภาพแสนประเสริฐก็อปี้จากวัดเพชรพลี)

ภาพที่ ๓.๔๙ เมรุทรงประยุกต์
ผลงานการออกแบบของพระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม
(ภาพแสนประเสริฐก็อปี้จากวัดเพชรพลี)

๓.๔.๓ ยุคเมรุเช่า

เมื่อถึงยุคสงครามโลกครั้งที่สองเกิดภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องเมรุเป็นของหายาก การทำเมรุแล้วใช้เพียงครั้งเดียวก็ไม่สมประโยชน์ตามยุค ช่างกลุ่มต่างๆจึงได้ออกแบบเมรุด้วยวัสดุที่มั่นคงขึ้นและสามารถถอดประกอบไปตั้งตามงานศพในที่ต่างๆเป็นการลดต้นทุนในการทำเมรุในแต่ละครั้ง เมื่อมีของสำเร็จรูปอยู่แล้วโดยไม่ต้องเตรียมการสร้างแบบเมรุยุคเก่า ผู้คนจึงเกิดความนิยมในการเช่าเมรุไปตั้งตามงานศพเพราะเป็นของสะดวก แต่เมรุในลักษณะนี้มีรูปแบบค่อนข้างตายตัวไม่หลากหลายเหมือนเมรุยุคเก่า เมรุยุคนี้นี้เรียกเมรุหาหรือเมรุเช่าต่อมาในชั้นหลังเรียกกันว่าเมรุลอยตามคำที่จังหวัดอื่นเรียกกัน²¹

สำนักเมรุในยุคนี้มีทั้งที่สืบทอดกันมาในวัดตั้งแต่โบราณ และมีวัดที่ตั้งเมรุขึ้นใหม่ ส่วนบางวัดที่หมดช่างเลิกตั้งเมรุไปในยุคนี้ก็มี

สำนักเมรุยุคเมรุเช่า²² (ข้อมูลปี พ.ศ.๒๕๓๐) ได้แก่

๑) วัดเกาะ

เมรุตั้งแต่สมัยเจ้าอธิการเหลื่อม เป็นเมรุสวยเพราะผู้ออกแบบผู้ร่วมทำก็เป็นช่างฝีมือดีมากของเพชรบุรี คือ ขุนศรีวังยศซึ่งผู้ที่ได้รับยกย่องอย่างมากจากรัชกาลที่ ๕ ในช่วงที่ตั้งเมรุของเจ้าอธิการเหลื่อมนั้นไฟฟ้าเพิ่งจะเริ่มพัฒนา เมรุนี้หลังจึงได้ติดไฟฟ้าประดับเมรุเป็นครั้งแรกของวัดเกาะ แต่เดิมนั้นการตั้งเมรุของเมืองเพชร จะต้องใช้ตะเกียงเจ้าพายุแขวนบนยอดกระบอกไม้ไผ่ที่ตั้งเป็นเสาสูง ๔ มุมเมรุ ดังนั้นเมื่อเมรุเจ้าอธิการเหลื่อมมีไฟฟ้าติดชาวบ้านต่างก็แปลกใจรำลึกกันไปทั่วว่า ไฟอะไรก็ไม่รู้ เปิดพร้อมกันดับพร้อมกันสว่างไสว ผู้คนต่างมาชมเมรุกันมากมายจนต้องผูกไม้ไผ่เป็นแพต่อจากท่าน้ำวัดเกาะเพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานได้นอนนับเป็นประวัติกาล สำหรับเมรุเจ้าอธิการเหลื่อมนั้นผู้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง คือเจ้าอธิการยิด ซึ่งมีฝีมือด้านทำเมรุ

สมัยเจ้าอธิการยิด มรณภาพ นายเล้ง เขยสุวรรณได้ร่วมกับศิษย์วัดเกาะคนอื่นๆ รวมทั้งพระอาจารย์พร สุทธสโร ได้สร้างเมรุเจ้าอธิการยิดเป็นเมรุ ๕ ยอดที่สวยงามพร้อมเมรุใน นอกจากนี้บริเวณฐานโดยรอบยังทำเป็นก้อนหินตันไม้เพื่อให้เป็นเขาพระสุเมรุ นับว่าเป็นเมรุที่ร่วมงานช่างไว้มากมายหลายอย่าง ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และงานหัตถกรรม ไว้ได้สมบูรณ์แบบ

หลังจากเมรุเจ้าอธิการยิด พระอาจารย์พร สุทธสโร ศิษย์เจ้าอธิการยิดก็สร้างเมรุ ๕ ยอดหลังหนึ่ง เพื่อตั้งศพโยมของท่านเองจากนั้น หลังจากที่ท่านได้ใช้เมรุหลังนี้ตั้งศพโยมมารดา ท่านก็ได้นำไปตั้งศพที่อำเภอบ้านแหลม ผู้ตายชื่อแถม งานที่ ๓ เป็นงานเผาพี่สาวของท่านและก็ได้ตั้งงานอื่นๆอีกมากมายจนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐) เมรุหลังนี้ขาดการดูแล เพราะพระอาจารย์พรชรภาพมากแล้ว ลูกศิษย์ลูกหาที่ใจรักงานเมรุจริงๆก็หาไม่ได้ เพราะอย่างที่เคยกล่าวมาแล้วว่าช่างเมรุไม่สามารถเลี้ยงชีพได้โดยการทำเมรุทำได้แต่เป็นงานอดิเรก

²¹ สัมภาษณ์ บุญมี พิบูลย์สมบัติ , ๒๐ เมษายน ๒๕๕๖

²² พลชัย เพชรปลอด , เมรุช่างเพชรบุรี

จุดที่น่าสนใจมากที่สุดของเมรุหลังนี้ คือ การนำระบบรอกและเพลามาใช้เป็นครั้งแรก แต่เดิมเมรุจะต้องใช้นั่งร้านตั้งขึ้นไปประกอบยอด แต่พระอาจารย์พรได้คิดนำรอกมาไต่ยกยอดและทำให้ ๑๐ ปีที่ผ่านมาเมรุเพชรบุรีหันไปใช้การตั้งยอดแบบรอกและเพลาทันที

ลักษณะรูปทรง ยอดทรงมณฑป ฐาน ใช้ล่องถุนสูง ๔ ชั้น จิตรกรรมประดับล่องถุนเป็น ภาพทิวทัศน์ แม่น้ำ ลำคลอง

ในเวลาไล่เลี่ยกันนั้นเองพระอาจารย์ผูก จันทโชโต ซึ่งเป็นศิษย์เจ้าอธิการยิดร่วมสำนักกับ พระอาจารย์พร ก็ได้สร้างเมรุหลังเล็กขึ้น โดยมีนายช่างเล้ง เขยสุวรรณ เป็นผู้ร่วมสร้าง นายชุ่ม สุวรรณช่าง และนายเอียน ชูบดินทร์ เป็นผู้ช่วยเขียนลาย

พระอาจารย์ผูกเมื่อสร้างเมรุหลังเล็กตั้งหลายงานก็ได้สร้างเมรุหลังใหญ่มี ๕ ยอดขึ้นอีก หลังหนึ่ง เมรุหลังเล็กและหลังใหญ่ได้ตกทอดมาสู่พระอาจารย์เก็น ปภัสสโร จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๓๐)

ต่อมาพระอาจารย์เก็นได้ยกเมรุหลังเล็กให้เป็นสมบัติของพระลต วัดลาด เก็บไว้แต่เพียง เมรุหลังใหญ่ พระลตจึงได้นำเมรุเล็กไปตัดแปลงยอดเสียใหม่และตัดเมรุทิศเพิ่มขึ้นมาปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐)ก็ยัง ตั้งตามงานต่างๆ โดยมีศิษย์ของพระอาจารย์เก็น และนายชุ่ม สุวรรณช่างเป็นผู้ไปช่วยซ่อมแซม

๒) เมรุวัดลาด

ในปี พ.ศ.๒๕๒๗ พระลต เทศเดช(กัลยาณธัมโม) วัดลาด อ.เมือง จ.เพชรบุรี ได้ตัดเมรุ ทิศขึ้นมาเพื่อจะประกอบเข้ากับเมรุนายไข่ ดาวกระจ่าง วัดห้วยเสือ สำหรับใช้ตั้งศพโยมมารดา แต่เมรุนี้มี ขนาดเล็กกว่าเมรุทิศ ประกอบเข้ากันไม่สวย จึงเปลี่ยนมาใช้เมรุเล็กของพระอาจารย์เก็นตั้งศพโยมมารดาในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ หลังจากตั้งศพมารดาพระลตแล้ว ในปีเดียวกันนั้นเองพระอาจารย์เก็นก็มอบเมรุหลังเล็กนั้นให้ พระลต เทศเดช โดยไม่คิดมูลค่า

เมื่อได้รับมอบเมรุหลังเล็ก พระลต เทศเดช จึงได้เปลี่ยนแปลงยอดเมรุโดยไปศึกษาแบบ จากเมรุพระอาจารย์พร สุทิสโร ในวัดเกาะแล้วนำมาตัดยอดใหม่ ปรับปรุงเมรุจนใช้มาถึงปัจจุบันนี้ ปัจจุบัน พระลต เทศเดช (พ.ศ.๒๕๓๐) ยังเป็นผู้ดูแลเมรุหลังนี้ โดยมีนายอนันต์ ชาน้ำเพชร ศิษย์พระอาจารย์เก็น ช่วยเขียนลายซ่อมแซมบ้าง

ลักษณะของเมรุเป็นทรงยอดทรงมณฑป ตั้งอยู่บนมุข ๔ ด้าน ได้รับอิทธิพลทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม จากเมรุหลังใหญ่ของวัดเกาะ ผสานกับเมรุของพระอาจารย์พร สุทิสโร ฐานใช้แบบล่องถุน สูง ๓ ชั้น จิตรกรรมประดับล่องถุนเป็นภาพทิวทัศน์ ภูเขา ทะเล

๓) เมรุวัดประดิษฐ์นาราม(เสาช้างเรียง)

เมื่อครั้งที่หลวงพ่อหวล อดีตเจ้าอาวาสวัดประดิษฐ์นาราม มรณภาพ บรรดาศิษย์ ทั้งหลายก็ช่วยกันบริจาคทรัพย์บ้าง บริจาคไม้บ้าง เพื่อให้ทำเมรุตั้งศพเป็นเกียรติแก่ท่าน โดยภาระหน้าที่ใน การทำเมรุยกให้เป็นธุระจัดการของ พระบุญล้อม เขยชิต ซึ่งบวชอยู่ในวัดประดิษฐ์นารามนั่นเอง พระบุญ ล้อมจึงจัดการปรุงเครื่องเมรุกับลูกมืออีก ๓ คน โดยเป็นการปรุงสดๆคือไม่มีการทำแป้น มีเวลาก่อนงาน เพียง ๒ เดือน ในช่วงแรกก็ดูเหมือนจะทันเวลาแต่ช่วงหลังก็เร่งงานเร่งวันเร่งคืนให้เสร็จจึงต้องใช้เพื่อนฝูงลูก

ศิษย์มาช่วยอีก ๑๐ คน จึงล่องเป็นเมรุ ๕ ยอดที่สมบูรณ์ และมีช่างประสม สุธุทธิ แห่งวัดคงคารามเป็นผู้ไปช่วยเขียนลวดลายตกแต่งและได้ตั้งศพหลวงพ่อหลวงในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่วัดประดิษฐ์นาราม

ต่อมานายวิระ มุสิกพงศ์ ได้เข้าเมรุหลังนี้ไปตั้งศพญาติที่จังหวัดสงขลา พระบุญล้อมจึงปรับปรุงยอดใหม่ให้เป็น ๙ ยอด คือเพิ่มยอดบนมุขทั้ง ๔ หลังจากกลับมาจากสงขลาได้มาตั้งที่วัดคงคาราม จังหวัดเพชรบุรี ในงานศพพระครูญาณวิสุทธิ

เมรุนี้เป็นเมรุที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่น่าสนใจ คือการสร้างยอดเพิ่มบนมุขทั้ง ๔ ทำให้เมรุกลางมียอดถึง ๕ ยอด รวมยอดอีก ๔ ยอดของเมรุทิศก็จะเป็น ๙ ยอด ฐานใช้ภาพล่องนุมี ๓ ชั้นแต่ที่ล่องนุเมรุทิศมีการทำให้แปลกไปจากที่อื่นๆอีกคือ ทำเป็นลายอิฐอมูมาเรียงกัน มีนางไม้ติดข้างล่าง มีกระจังด้วยเหนือขึ้นไปเป็นภาพวัฒนธรรมประเพณีชีวิตชาวบ้าน นอกจากนี้บนยอดกลางยังมีหลังคาปีกนกด้วย ซึ่งวัดอื่นๆจะใช้หลังคาปีกนกเพียงที่เมรุทิศและทำเป็นไขรายื่นออกมาอย่างเดียวกันสำหรับเมรุกลาง แต่ของวัดนี้ก็กลับทำติดบนเมรุกลางด้วย นับว่ามีการสร้างเอกลักษณ์ที่น่าสนใจให้กับตัวเองได้ดี ถือได้ว่าเป็นการพัฒนารูปแบบโดยไม่ได้อาศัยอิทธิพลของใคร

๔) เมรุวัดพระทรง

พระอาจารย์ป้อม ศักดิ์ทอง(ญาณคุณ)แห่งวัดพระทรง ได้จัดให้มีการฌาปนกิจโยมมารดาของท่านที่วัดจันทราวาส ในปี พ.ศ.๒๕๑๘ และท่านได้สร้างเมรุขึ้นเป็นการตอบแทนพระคุณบุพการี

ลักษณะรูปทรงเป็นเมรุยอดทรงมณฑปที่ไม่มีการออกมุข ยอดมณฑปต่อกับเสาแผงเลย ไม่มีการตั้งบนมุข ๔ ทิศเหมือนเมรุยอดทรงมณฑปทั่วไปในเพชรบุรี ชายคาทำเพื่องอห้อยโดยรอบ นอกจากนี้ที่น่าสนใจคือเป็นเมรุย่อมุมไม้สิบสองตั้งแต่ยอดถึงเสากำแพง นับเป็นเอกลักษณ์เพราะการย่อมุมแบบนี้ทำยากกว่าการทำเสาและยอดแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัสธรรมดา

ล่องนุประดับฐานบริเวณเมรุทิศเป็นภาพจากรามเกียรติ์ เขียนแบบแสดงท่าทางยักษ์หรือลิงไม่เป็นฉากเป็นเรื่อง พื้นหลังเป็นสีเรียบๆ ล่องนุเมรุใหญ่เป็นภาพสัตว์หิมพานต์ประกอบทิวทัศน์ ชั้นที่ ๒ เป็นเรื่องจากรามเกียรติ์ชั้นที่ ๓ เป็นลายเฟื่องโดยรอบ นอกจากนี้ยอดเมรุทิศทุกยอดยังย่อมุมไม้สิบสองอีกด้วย ผลงานจิตรกรรมอื่นๆที่ประดับก็มีความสวยงามสมเป็นวัดที่มีกลุ่มช่างมีชื่อ

๕) เมรุวัดยาง

วัดยางได้สร้างเมรุใหญ่มากในคราวพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์ โดยเมรุหลังนี้แต่ละด้านยาว ๑๙ เมตร สูง ๓๐ เมตร ใช้ช่างฝีมือและลูกมือประมาณ ๔๐ คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นศิษย์วัดยาง โดยแบ่งเป็นด้านต่างๆดังนี้

- ช่างไม้ทำบ้านไทยใช้ทำโครงสร้างของเมรุ ได้แก่ ช่างเมือบ สังข์ด้วง ช่างจวง แก้วแท้ เป็นแม่งาน

- ช่างทำซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ได้แก่ ช่างประสงค์ เปรมกมล

- ช่างเขียนลาย เขียนลายประดับส่วนต่างๆของเมรุ ได้แก่พระครูวิบูลย์วิธสาร ร่วมกับช่างทองรุ่ง เอ็มโอษฐ์ ภาพหน้าบันมีดังนี้ ด้านตะวันออก ภาพพระวิษณุกรรม ด้านตะวันตก ภาพเทพนมด้านเหนือ ภาพเทพรุ่งอรุณ ด้านใต้ ภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

- ช่างปูนปั้น ปั้นลายประดับเมรุ ได้แก่ ช่างเยี่ยม ทองไทร ปั้นภาพเทวดา ช่างสุชิน ดีประเสริฐ ปั้นกระจิ่งและลายหน้ากระดาน

- ช่างทำลูกโกศ ทำโกศใช้ใส่ศพ โดยหลวงพระครูวิบูลย์วชิรสารเป็นผู้ออกแบบ ทั้งลูกโกศ ลวดลาย โดยมีพระชอบ จารุธัมโม เป็นผู้ต่อกลายประดับ

ลักษณะรูปทรง เป็นเรือนยอดทรงมณฑป เมรุกลางมีมุขทั้ง ๔ ด้านยื่นออกมาและต่อเสาถึงพื้น ส่วนเมรุทิศเป็นยอดมณฑปแบบไม่มีมุข ทั้งเมรุทิศและเมรุกลางย่อมุมไม้สิบสองทั้งหมด เมรุนี้เป็นเมรุถาวรที่สร้างด้วยเวลาหลายเดือน ต้องต่อร่างร้าน ไม่สามารถใช้ระบบรอกและเพลาได้เนื่องจากโครงสร้างที่ออกแบบมาและน้ำหนักยอดไม้เอื้ออำนวย มีการสร้างเน้นปลูกต้นไม้ประดับเสริมแต่งตัวเมรุด้วย

ล่องถนนเป็นจิตรกรรมเรื่องราวเกียรติยศ มีการใช้วิทยากรสมัยใหม่มาร่วมด้วย เช่น เหล็กตัด การพ่นสี หล่อปูนลายต่างๆ พิมพ์ลายซ้ำๆ เพื่อลดความล่าช้าจากการทำด้วยมือทุกชิ้น แต่ก็ไม่ถึงกับทำลายภาพรวมของเมรุทั้งหลัง

หลังจากเสร็จงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์ ทางวัดได้ใช้เมรุหลังนี้ออกงานเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพอดีตเจ้าอาวาสวัดยานนาวา อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาท สระบุรี

๖) เมรุวัดโพธิ์ลอย

นายแล พูลเสม ช่างเครื่องเรือนบ้านโพธิ์ลอยได้จัดงานฌาปนกิจศพบุตรชายและภรรยาที่วัดโพธิ์ลอยเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๕ ในงานนี้นายแลได้สร้างเมรุขึ้นมาหลังหนึ่งเพื่อตั้งบำเพ็ญกุศลภรรยาและบุตรชาย เมรุหลังนี้มีขนาดสูง ๑๘ เมตร กว้าง ๑๒ เมตร ถัดผลงานอนุสรณ์ความรักที่ยิ่งใหญ่ที่ท่านมีต่อคนรักในครอบครัว นายคง พรหมณฤกษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจันทารามซึ่งสนใจการช่างและเมรุเป็นผู้เขียนแบบด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ ส่วนนายแลก็เป็นผู้ลงมือทำเองตั้งแต่ไปชักไม้ในป่าเลยหมู่บ้านโพธิ์เล็กน้อย และมาเลื่อยแปรรูปปรุงเครื่องเมรุ

ลักษณะของรูปทรงเป็นมณฑปไม่มีมุขและไม่มีย่อมุม เป็นเมรุยอดเดียวชายคามีลายเฟื้องประดับโดยรอบ ฐานใช้ภาพล่องถนนประดับทำเป็น ๓ ชั้น ภาพจิตรกรรมที่ใช้เป็นทิวทัศน์ชนบท มีเอกลักษณ์อีกอย่างคือสันด้านนอกของเสาแฝงทำเป็นสาหร่ายเลื้อยจากทวยลงมาถึงกาบพรมศรซึ่งมีถึงมุมละ ๓ กาบมากกว่าเมรุทั่วไป และปกติจะทำสาหร่ายแค่ต่อจากคันทวยระหว่างเสาแต่เมรุหลังนี้ทำด้านนอกด้วย

หลังจากตั้งศพบุตรชายและภรรยา นายแล พูลเสม ได้ถวายเมรุให้กับวัดโพธิ์ลอย และออกไปตั้งอีกเพียง ๖ ครั้งก็เลิกเพราะแต่ละงานใช้คนประมาณ ๑๐ คน และใช้เวลาตั้ง ๒-๓ วัน ลูกมือช่างมีภาระกิจอื่นๆอีกมาก นายแลไม่สามารถดำเนินการด้านเมรุได้ ในที่สุดจึงรื้อเอาไม้ไปทำกุฏิศาลาภายในวัดแทน

๗) เมรุวัดโพธิ์เรียง

เมรุวัดโพธิ์เรียงเริ่มสร้างขึ้นใน พ.ศ.๒๔๙๔ โดยพระสน ต่อมาอีก ๙ ปีพระอาจารย์เพชรฉินนาลโย มาอุปสมบทที่วัดโพธิ์เรียงได้ศึกษาวิธีการเขียนลาย และได้ร่วมทำเมรุกับพระสนจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๒ พระสนลาสิกขาบท พระอาจารย์เพชรได้ซ่อมเมรุหลังเล็กของพระสนขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปีพ.ศ.๒๕๑๙ เจ้าภาพได้ออกทุนให้ทำเมรุเพื่อใช้ตั้งศพโยมเซย บุญรอด พระอาจารย์เพชรจึงใช้เวลา ๖ เดือนในการตัดเมรุ

ใหม่ขึ้นมาอีกหลังหนึ่งและมีขนาดใหญ่กว่าที่พระสนท้าวได้ โดยได้ใช้ตั้งตามงานต่างๆมาจนถึงทุกวันนี้ (พ.ศ. ๒๕๓๐) ลักษณะเป็นเมรุยอดเดียว ทรงมณฑปไม่มีมุขไม่มีการย่อมุม ฐานประดับล่องถนน มี ๓ ชั้น เป็นภาพทิวทัศน์ หมู่บ้าน วัด ชนบท ที่น่าสนใจคือเสาแผงที่ฉลุเป็นลายโปร่ง

๘) เมรุวัดโรงเข้

เมรุวัดโรงเข้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ ๔๐ กว่าปีมาแล้ว(นับจาก พ.ศ.๒๕๓๐) โดยท่านพระครูพุฒินันโท อดีตเจ้าอาวาสวัดโรงเข้ รูปแบบเป็นเมรุทรงมณฑปยอดเดียว ไม่มีการต่อมุข ไม่มีการย่อมุม มีลักษณะเด่นคือ ฐานทำเป็นบัวคว่ำบัวหงายทั้ง ๓ ชั้น ไม่มีการใช้ล่องถนน ต่อมาเมื่อพระประเสริฐ ซึ่งเป็นช่างเมรุประจำวัดได้ซ่อมแซมและหันมาใช้ฐานแบบล่องถนนเนื่องจากแบบเดิมทำยากกว่า ภาพที่เขียนบนล่องถนนเป็นภาพทิวทัศน์ชนบทและภาพจากรามเกียรติ์

๙) เมรุวัดห้วยเสือ

เมรุวัดห้วยเสือสร้างโดยพระครูธรรมธร(พั่ว) เป็นเมรุขนาดใหญ่ ๑๖ เมตร ตั้งครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ และได้ตั้งเมรุทิศเพิ่มขึ้น เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ ลักษณะเป็นเมรุ ๕ ยอด ใช้คนตั้ง ๑๐ คน ใช้เวลาตั้ง ๒ คืน ๑ วัน แต่ถ้าต้องการแยกไปตั้งยอดเดียวใช้เวลา ๑ วัน กับ ๑ คืน

ลักษณะเมรุยอดทรงมณฑป มีมุขทั้ง ๔ ด้าน มีการตัดสาหร่ายทางสันด้านนอกของเสาแผง มีเพ็องอุบะที่ชายคา ฐานใช้ล่องถนนเขียนภาพทิวทัศน์ทำฐานเป็น ๓ ชั้น เมรุหลังนี้พระอาจารย์พั่วคำนึงถึงด้านความคงทนเป็นอย่างมาก เมื่อซ่อมแซมแต่ละครั้งใช้สีน้ำมันทา จิตรกรรมบนเมรุหลังนี้ทั้งหมดก็ทำด้วยสีน้ำมัน

๑๐) เมรุของนายไข่ดาวกระจ่าง บ้านห้วยเสือ

นายไข่ ดาวกระจ่าง ได้ทำเมรุอยู่กับพระอาจารย์พั่ว วัดห้วยเสือ ประมาณ ๙ ปี จึงหันมาทำเมรุเองตั้งแต่อายุประมาณ ๓๐ ปีเศษ โดยทำคนเดียวทุกอย่างตั้งแต่ออกแบบ ประเครื่องเมรุ เขียนลายประดับ จนสำเร็จเป็นเมรุเล็กๆหลังหนึ่ง นำไปตั้งตามงานต่างๆ โดยอาศัยลูกหลานเป็นคนงานรับตั้งทั้งในและนอกจังหวัดเพชรบุรี จนปัจจุบันนี้(พ.ศ.๒๕๓๐)ก็ยังทำอยู่บ้างในงานที่ไม่ไกลเกินกว่ากำลังจะไปตั้งไหว

ลักษณะเป็นเมรุยอดเดียว ทรงมณฑปไม่มีมุข ๔ ด้าน ชายคามีเพ็องแต่มีการสอดไส้ลายจนเหมือนนำเอาพัดที่สลักลายโปร่งๆมาติดเรียงกัน ล่องถนนของงานนี้มีจิตรกรรมร่วมสมัยเป็นรูปยอดมนุษย์และสัตว์ประหลาดจากภาพยนตร์ในโทรทัศน์ ฐานมี ๔ ชั้น

๑๑) เมรุของนายเต็ม เกตุคอย

ลักษณะของเมรุยอดทำเป็นทรงมณฑปเล็กๆบนมุข บรรจุภาพภายในทั้ง ๔ ด้าน ต่ำลงมาเป็นคอสองแล้วจึงเป็นปีกไชรา เมรุทำฐาน ๓ ชั้น ประดับล่องถนนเขียนเป็นลายอุบะเพ็อง และที่น่าสังเกตอีกอย่างของเมรุนี้คือกิณรีที่ประดับฐานเมรุ เมรุนี้ไม่ใช้ฉัตร จามรประดับ แต่ใช้เป็นสัตว์หิมพานต์ประดับแทน

๑๒) เมรุวัดจันทาราม

พระอยู่ สืบพราหมณ์ (อาภาโส) ทำเมรุขึ้นมาหลังหนึ่งใช้ถึงปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐) ลักษณะของยอดทรงมณฑปไม่มีมุข ไม่ย่อมุม ฐานใช้ล่องถนน จิตรกรรมประดับเป็นทิวทัศน์ถนนในชนบท

๑๓) เมรุวัดวังบัว

เมรุวัดวังบัวออกแบบ ประดิษฐ์เครื่องเมรุและเขียนลายโดยพระอาจารย์แสวหรือพระวอน ศรีสำอาง (พรหมโชโต) แม้จะไม่เคยเรียนวิชาช่างแต่ท่านอาศัยจดจำรูปแบบของเมรุจากวัดต่างๆ มาผสมกัน

เมรุหลังนี้สร้างเสร็จตั้งครั้งแรกในงานศพนายจอนที่วัดวังบัว เมรุนี้ตั้งทั้งในและนอก จังหวัดเพชรบุรี หลังจากทำเมรุยอดเดียวเสร็จต่อมาอีก ๑ พรรษาท่านก็ตัดเมรุทิศขึ้น ปัจจุบันจึงเป็นเมรุ ๕ ยอดโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ท่านยังมีเมรุขนาดเล็กตั้งในศาลาอีกหลังหนึ่ง

ลักษณะเมรุเป็นเมรุ ๕ ยอด ทรงมณฑปมีมุข ๔ ด้าน ฐาน ๓ ชั้น ใช้ภาพล่องหนประดับ โดยแบ่งพื้นที่เป็นช่องๆ ช่องละ ๑ ภาพบริเวณเมรุทิศเขียนภาพตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ แต่แสดงเพียงตัวละครบนฉากหลังสีพื้นไม่มีลวดลายหรือเรื่องราวอื่นๆ ส่วนล่องหนเมรุใหญ่เป็นภาพทิวทัศน์ชนบท ฐานที่เป็นล่องหนยังทำเป็น ๒ ส่วน ส่วนบนดังที่บรรยายแล้ว แต่ส่วนล่างทำเป็นรูปก่ออิฐมอญโดยรอบ

เอกลักษณ์ที่น่าสนใจของเมรุหลังนี้ได้แก่ เสาแผงและคูหาสลักและฉลุเป็นลายโปร่งทุกด้าน ทุกด้านจะมีหงส์ ๒ ตัว ยืนชนาบันได ซ้าย-ขวา เป็นเอกลักษณ์การออกแบบส่วนประดับฐานที่เป็นตัวของตัวเอง พระอาจารย์แสวให้เหตุผลว่า หงส์เป็นเหตุผลแห่งความดีงาม ท่านได้แรงบันดาลใจจากการเห็นหงส์ที่หน้าพระอุโบสถ และเชื่อว่าเป็นการนำดวงวิญญาณผู้ตายบินไปสู่สวรรค์ได้

๑๔) เมรุวัดดอนกอก

เมรุวัดดอนกอกสร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๕๖ โดยความร่วมมือกันระหว่างครูหนู ชูศรี หลวงพ่อล้วน พระมล เมรุหลังนี้ตั้งอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งต่อมาครูหนูล้มป่วยจึงหยุดตั้งไป ต่อมาใน พ.ศ.๒๕๒๙ พระอธิการประหยัด พึ่งเสนาะ เจ้าอาวาสวัดดอนกอกในปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐) ต้องการตั้งเมรุเฝ้าโยมบิดา จึงปรารถนาถึงการฟื้นฟูเมรุหลังนี้โดยปรึกษากับนายชาน ชูศรี บุตรชายคนหนึ่งของครูหนู ชูศรี เพื่อซ่อมแซมเมรุ เมรุหลังนี้จึงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งโดยลุงชาน ชูศรี นายสม ทวีสุข นายยอม ชูศรี ผู้เป็นลูกหลานครูหนู ร่วมกันซ่อมแซมปรับปรุงโดยคงรูปแบบเดิมทุกประการ

ลักษณะเป็นเมรุยอดเดียวทรงมณฑป ฐานสูง ๓ ชั้น ทำเป็นฐานปัทม์ คือเป็นบัวคว่ำบัวหงาย สวยงามมาก เสาแผง คูหาล้วนแต่ฉลุโปร่ง บันไดเป็นแบบบันไดธรรมาสน์คือเป็นตัวนาครทั้ง ๔ ด้านประดับฉัตรจามรพร้อมลายฐานโกศสลักกระดากอังกฤษซ้อนเป็นชั้นๆ

๑๕) เมรุศพคุณพ่อเสมอ พิบูลย์สมบัติ

เมรุยอดเดียวทรงมณฑปที่ถูกสร้างด้วยช่าง ๔-๕ คน ใช้เวลา ๔๗ วันในการก่อสร้าง ต่อมาได้ยกให้เป็นสมบัติของคณะช่าง หลังจากเสร็จงานคุณพ่อเสมอได้นำไปตั้งที่ อ.อ่างศิลา จ.ชลบุรี และเผาจนหมดเงินค่าจ้างที่ได้จากงานนั้น คณะช่างได้นำมาสร้างเมรุเล็กสูง ๑๘ เมตรได้อีกหลังหนึ่ง

เจ้าภาพเมรุหลังนี้คือนายบุญมี พิบูลย์สมบัติ ได้ออกทุนส่วนตัวก่อสร้างเป็นพิเศษ โดยมอบหมายให้พระขอบ จารุธัมโม วัดยาง และพระสี วัดคงคารามเป็นผู้ดำเนินการสร้างเมรุ นายช่างยันเป็นฝ่ายออกแบบลาย เมื่อสร้างเสร็จใช้ตั้งหีบยาวประดับยอด ๓ ยอด ไม่ได้ใช้ลูกโกศเพราะเจ้าภาพไม่ต้องการให้มีการเคลื่อนย้ายศพไม่ยากให้มีการแบ่งชิ้นส่วนศพเป็นชิ้นๆ เพื่อให้ลูกโกศ จึงใช้หีบยาวและโต๊ะหมู่ทองแทนลูกโกศ

ลักษณะเป็นเมรุทรงมณฑปยอดเดี่ยวสูง ๓๒ เมตร ฐานเมรุ ๓ ชั้น ปีกฉัตร ๕ ชั้นประดับ
ล่องถนนชั้นล่างสุดใช้ผ้าขาวเขียนลายอุบะเฟืองซึ่งปิดแทนไม้อัด ชั้นที่ ๒-๓ เป็นภาพวาดหนุ่มสาวชาวบ้านและ
ทิวทัศน์ท้องทุ่งท้องนา ส่วนยอดที่เป็นหลังคา ตรงบันแถลงทำเป็นรูปเทวดาอยู่ข้างใน ปีกหลังคามีเฟือง
ประดับโดยรอบ

บทที่ ๔

พัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรี

พัฒนาการการปลงศพของจังหวัดเพชรบุรีเริ่มจากวัฒนธรรมการทำศพสองครั้งดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ และได้พัฒนามาเป็นการปลงศพด้วยการเผาแต่ยังคงนิยมการเก็บศพไว้เป็นเวลานานก่อนเผาซึ่งก็นับเป็นพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจากพิธีการทำศพครั้งที่สองนั่นเอง เมื่อมีค่านิยมในการเผาศพแล้วต่อมาจึงรับเอาแนวคิดในการสร้างที่เผาศพให้ประณีตขึ้นกว่าการเผาบนกองฟืนธรรมดา

ที่เผาศพที่พัฒนาขึ้นมานี้มีหลักฐานว่าเริ่มต้นขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ นำโดยพระอุปฌาย์ฤทธิ์ วัดพลับพลาชัยซึ่งได้เข้าไปเป็นศิษย์เรียนวิชาการช่างกับขรัวอินทร์โง่งที่วัดราชบูรณะ กรุงเทพฯ ได้เข้าไปเห็นแบบอย่างการทำเมรุเครื่องกระดาษทองอังกฤษมาจากพระอาจารย์คำวัดหงส์ ซึ่งนิยมทำเมรุแบบนั้นให้แก่ราษฎรทั่วไปในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่อมาเมื่อพระอาจารย์คำวัดหงส์มรณภาพการทำเครื่องตั้งศพด้วยกระดาษทองอังกฤษในกรุงเทพฯ ก็หมดความนิยมลง

เมื่อหลวงพ่อกุศลกลับมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย ก็ได้สร้างเมรุเครื่องกระดาษตามอย่างของพระอาจารย์คำเป็นครั้งแรกในงานศพ พระอาจารย์คง วัดมหาธาตุ เพชรบุรี ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของท่าน ในราวต้นรัชกาลที่ ๕ หลังจากงานนั้นก็ให้มีชาวบ้านมาขอยืมเครื่องเมรุกระดาษของท่านไปใช้ตั้งในงานศพบุพการี ท่านก็สงเคราะห์ให้ด้วยความเมตตา และตั้งแต่นั้นเมืองเพชรบุรีก็นิยมตั้งเมรุเครื่องกระดาษเป็นประเพณีสืบมา

พัฒนาการของเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรีสามารถจำแนกได้เป็น ๔ ยุคดังนี้

- ยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐)
- ยุคเฟื่องฟู (พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๘๒)
- ยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๙)
- ยุคเมรุเช่า (พ.ศ. ๒๔๘๙-ปัจจุบัน)

๔.๑ ยุคสมัยของเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรี

๔.๑.๑ ยุคโบราณ

เป็นยุคก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐ แต่เดิมมายังไม่ปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการสร้างเมรุชั่วคราวเป็นอาคารเรือนยอดสำหรับเผาศพในจังหวัดเพชรบุรี จนกระทั่งหลวงพ่อกุศลซึ่งได้ไปเรียนวิชาการช่างมาจากขรัวอินทร์โง่งที่กรุงเทพฯ กลับมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย และได้สร้างเมรุเครื่องกระดาษตามอย่างของพระอาจารย์คำเป็นครั้งแรกในงานศพพระอาจารย์คง วัดมหาธาตุ เพชรบุรี ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของท่าน ในราวต้นรัชกาลที่ ๕ หลังจากงานนั้นก็ให้มีชาวบ้านมาขอยืมเครื่องเมรุกระดาษของท่านไปใช้ตั้งในงานศพบุพการี ตั้งแต่นั้นเมืองเพชรบุรีก็นิยมตั้งเมรุเครื่องกระดาษกันสืบมา

แต่หากศึกษาจากข้อมูลด้านอื่นเช่นภาพจิตรกรรมประกอบก็จะพบว่า มีหลักฐานด้านการสร้างที่เผาศพอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังที่อุโบสถวัดเกาะ ซึ่งเขียนขึ้นในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยกรุงศรี

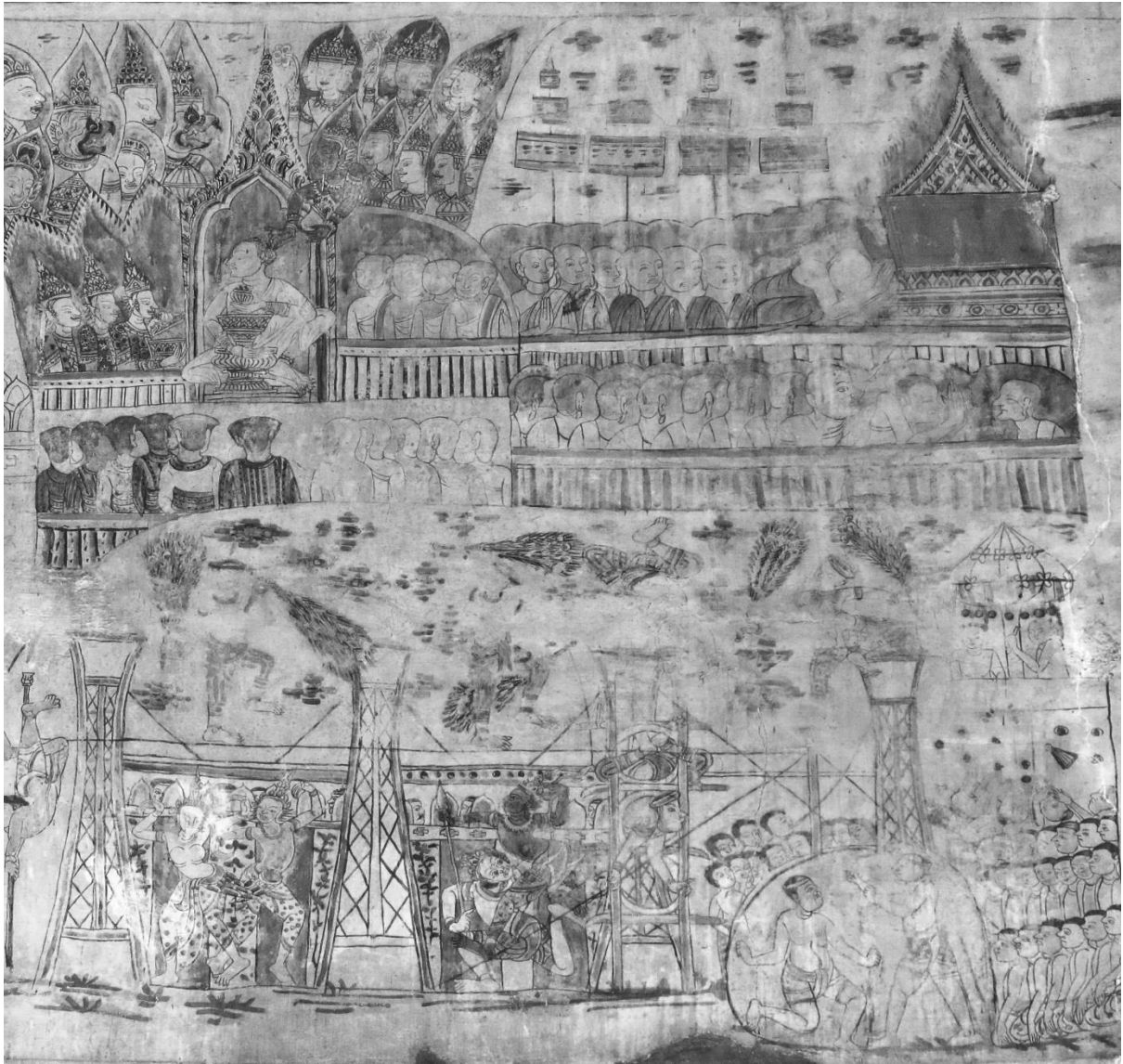
อยุธยา เป็นภาพงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ถวายพระเพลิงนั้นทำเป็นฐานซ้อนชั้นขึ้นไปสำหรับตั้งหีบพระศพและประดับฉัตรโดยรอบ

โดยปกติการวาดภาพจิตรกรรมนั้นช่างในแต่ละยุคสมัยย่อมบันทึกวิถีชีวิตตามยุคสมัยเข้าไปด้วย เป็นไปได้ว่าการปลงศพบุคคลชั้นสูงของเพชรบุรีในสมัยอยุธยาตอนปลายอาจจัดขึ้นบนฐานซ้อนชั้นและมีการประดับฉัตรตามยศหรือตามเกียรติของผู้วายชนม์

คตินิยมนี้ยังคงสืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะปรากฏจิตรกรรมบนแผ่นไม้คอสองอีกสามแห่งได้แก่ภาพคอสองที่วัดปากคลอง อ.บ้านแหลม ภาพคอสองที่วัดจันทราวาส และภาพคอสองที่วัดเกาะซึ่งสร้างขึ้นในสมัยต้นรัชกาลที่ ๕ เขียนเหตุการณ์ในพุทธประวัติเป็นภาพงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งที่ถวายพระเพลิงนั้นทำเป็นฐานซ้อนชั้นขึ้นไปสำหรับตั้งหีบพระศพและประดับฉัตรโดยรอบเช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานจากจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดมหาสมณาราม เชียงพระนครคีรี (เขาวัง) ซึ่งเขียนขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ โดยจิตรกรชาวเพชรบุรี ได้แก่ พระอาจารย์ฤทธิ์ วัดพลับพลาชัย พระอาจารย์เป้า วัดพระทรง นายหวน ตาลวันนา นายละมุด เป็นภาพปริศนาธรรมแสดงวิถีชีวิตการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในภาพที่เขียนเกี่ยวกับการตายได้แสดงภาพที่เฝ้าศพซึ่งมีลักษณะเป็นเชิงตะกอนหรือสามส้างเอาไว้ด้วย โดยปกติการวาดภาพจิตรกรรมนั้นช่างในแต่ละยุคสมัยย่อมบันทึกวิถีชีวิตตามยุคสมัยเข้าไปด้วย เป็นไปได้ว่าในยุคต้นรัชกาลที่ ๕ ในตามวัดหรือป่าช้าในเมืองเพชรบุรีมีที่เฝ้าศพแบบเชิงตะกอนหรือสามส้างซึ่งมียอดแหลมใช้กันอยู่บ้างแล้ว ช่างซึ่งเป็นบุคคลในท้องถิ่นจึงได้บันทึกรูปแบบลงไปในงานจิตรกรรม

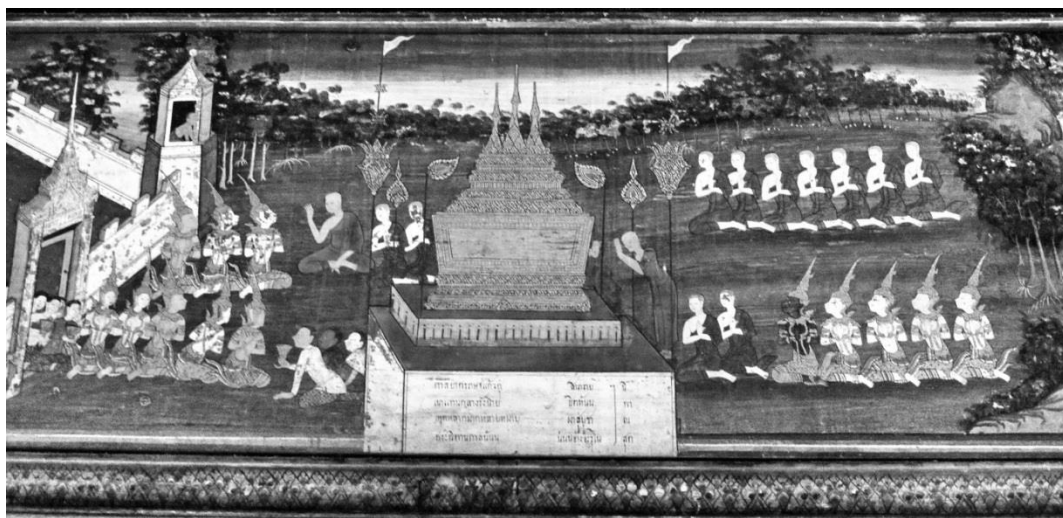
จากข้อมูลจะเห็นว่าที่เฝ้าศพของเพชรบุรีในยุคโบราณนั้นพัฒนามาจากการเฝ้าศพบนกองฟอน แล้วยกระดับฐานะทางสังคมด้วยการเฝ้าบนฐานซ้อนชั้นประดับเกียรติด้วยฉัตร ต่อมาจึงมีการสร้างอาคารถาวรเป็นเชิงตะกอนหรือสามส้างเป็นที่เฝ้าศพ และได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพฯ มาสร้างเป็นเมรุทรงเรียวยอดเครื่องกระด้างโดยเริ่มจากเมรุของคณะช่างวัดพลับพลาชัยเป็นอันดับแรก ก่อนจะแพร่หลายไปยังวัดต่างๆ และทั่วเมืองเพชรบุรีในที่สุด

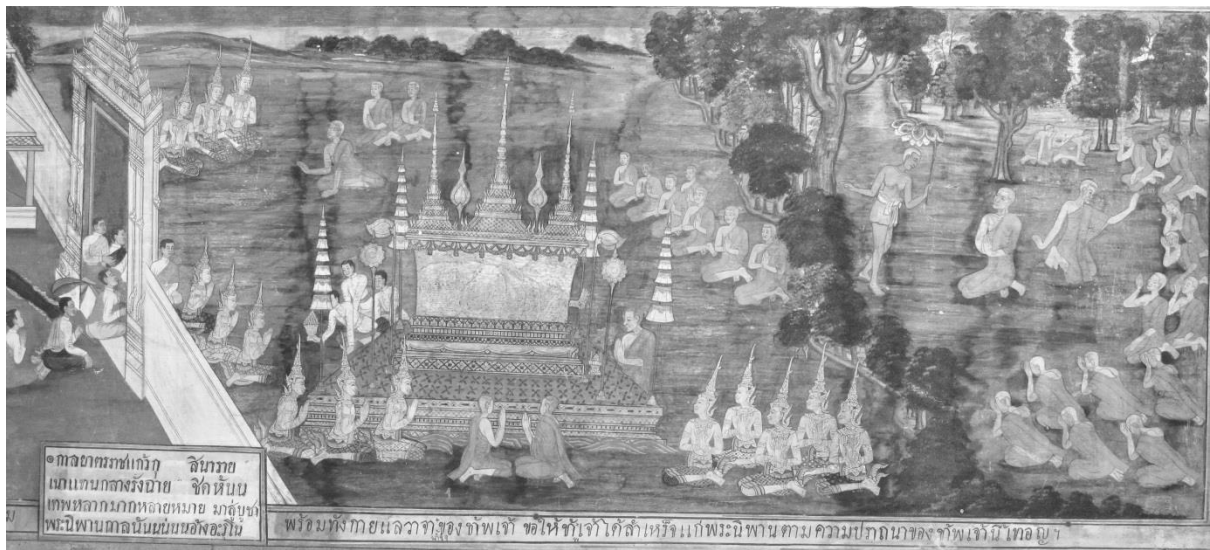
ภาพที่ ๔.๑ จิตรกรรมฝาผนังที่อุโบสถวัดเกาะ เขียนขึ้นในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นภาพงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ถวายพระเพลิงนั้นทำเป็นฐานซ้อนขึ้น ขึ้นไปสำหรับตั้งหีบพระศพและประดับฉัตรโดยรอบ ด้านล่างของภาพจะเห็นมหรสพสมโภชในงานถวายพระเพลิงประกอบด้วย ใต้ไม้สูง ใต้ลวด ละคร โขน ลอดบ่วง ชกมวย และการทิ้งทานจากต้นกล้วยพญักษ์ ซึ่งมหรสพเหล่านี้นิยมจัดในงานพระเมรุบุคคลสำคัญตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ถือเป็นสิ่งซึ่งไม่มีในพุทธประวัติแต่นายช่างจิตรกรได้บันทึกเหตุการณ์ตามยุคสมัยไว้ในผลงานของตน (ภาพแสนประเสริฐถ่ายจากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๒ จิตรกรรมบนแผ่นไม้คอสองวัดปากคลอง เขียนขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ เป็นภาพงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ถวายพระเพลิงนั้นทำเป็นฐานซ้อนชั้นขึ้นไปสำหรับตั้งหีบพระศพและประดับฉัตร บังแทรก บังสุริย์ ซึ่งเป็นเครื่องสูงประดับเกียรติยศโดยรอบ
(ภาพแสนประเสริฐถ่ายจากวัดปากคลอง)

ภาพที่ ๔.๓ จิตรกรรมบนแผ่นไม้คอสองวัดเกาะ เขียนขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ เป็นภาพงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ถวายพระเพลิงนั้นทำเป็นฐานซ้อนชั้นขึ้นไปสำหรับตั้งหีบพระศพและประดับฉัตร บังแทรก บังสุริย์ ซึ่งเป็นเครื่องสูงประดับเกียรติยศโดยรอบ
(ภาพแสนประเสริฐถ่ายจากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๔ จิตรกรรมบนแผ่นไม้คอสองวัดจันทราวาส เขียนขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ เป็นภาพงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ถวายพระเพลิงนั้นทำเป็นฐานซ้อนชั้นขึ้นไปสำหรับตั้งหีบพระศพและประดับฉัตร บังแทรก บังสุริย์ ซึ่งเป็นเครื่องสูงประดับเกียรติยศโดยรอบ (ภาพแสนประเสริฐถ่ายจากวัดจันทราวาส)

ภาพที่ ๔.๔ จิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดมหาสมณาราม แสดงภาพที่เผาศพซึ่งมีลักษณะเป็นเชิงตะกอนหรือสามล้อ (ภาพแสนประเสริฐถ่ายจากวัดมหาสมณาราม)

๔.๑.๒ ยุคเฟื่องฟู

เป็นยุคตั้งแต่ราว พ.ศ.๒๔๕๐ - พ.ศ.๒๔๘๒ เป็นช่วงปลายรัชกาลที่ ๕ จนถึงก่อนเกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นยุคที่สำนักช่างในวัดต่างๆเกิดความนิยมในการสร้างเมรุเครื่องกระดาษตามแบบคณะช่างของหลวงพ่อดุสิตวัดพลับพลาชัยเป็นอันดับแรก และได้สร้างเมรุขึ้นในงานศพบุคคลต่างๆเป็นจำนวนมาก

ช่างสร้างเมรุของจังหวัดเพชรบุรีนั้นส่วนใหญ่จะเป็นพระหรือฆราวาสที่อยู่ในสำนักวัดต่างๆ และในประเทศไทยเองก็น่าจะเป็นเช่นนี้มาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ดั่งที่ลา ลูแบร์ ได้กล่าวว่าพระสงฆ์มักเป็นผู้ทำเครื่องกระดาษสำหรับให้ยืมใช้ในงานศพ¹ เหตุที่งานการสร้างเมรุอยู่ที่วัดนั้น อาจเป็นเพราะสมัยก่อนงานช่างแขนงต่างๆในระดับชาวบ้าน เช่น ช่างเขียน ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างแกะ มักไปรวมกันอยู่ภายในวัด วัดใดมีสมภารเจ้าวัดใส่ใจในด้านการช่างลูกศิษย์ลูกหาที่บวชในวัดนั้นก็ได้อาจารย์ติดตัวไป ครั้นสึกลาเพศไปแล้วก็ยังคงแวะเวียนมาช่วยงานอาจารย์อยู่เนืองๆ

ชาวบ้านที่เป็นโยมอุปัฏฐากพระที่มีฝีมือทางการช่าง เมื่อต้องการปลงศพบิดามารดาตลอดจนผู้มีคุณจึงได้ไปปรึกษาท่าน ท่านก็ช่วยออกแบบและจัดสร้างให้ตามกำลังทรัพย์หรือตามความต้องการของเจ้าภาพโดยถือเป็นการอนุเคราะห์ญาติโยม² เมรุในสมัยก่อนจึงมีขนาดเล็กและรายละเอียดต่างกันอย่างสิ้นเชิง เมื่อถึงงานมีคนไปเห็นเมรุงดงามมากน้อยก็เกิดการติชมกัน จึงเกิดการประกวดประชันกันในกลุ่มช่างสำนักต่างๆกัน เกิดเป็นข้อดีที่ช่วยทำให้งานสร้างเมรุพัฒนาฝีมือและรูปแบบจนเป็นเอกลักษณ์ของสำนักต่างๆ

เมรุในยุคนี้นิยมสร้างครั้งเดียวแล้วเผาไปพร้อมกับศพ อาจมีบางสำนักที่เก็บเครื่องประกอบบางชิ้นไว้ใช้กับศพอื่นๆต่อไป แต่ก็มักจะยกเยื้องกันออกไปให้แต่ละคราวมีรูปแบบที่ไม่ซ้ำกัน นอกจากนี้แล้ววัสดุที่ใช้ทำเครื่องเมรุก็เป็นของไม่ทนทาน เช่น ไม้เนื้ออ่อน กระดาษ ผ้า ช่างเมรุจึงต้องปรับปรุงเครื่องประกอบเมรุอยู่บ่อยๆ ในส่วนของเจ้าภาพที่มีฐานะด้อยลงมาไม่สามารถจะสร้างเมรุหรือหาเมรุมาตั้งได้นั้น มักจะปักไม้เป็นร้านไฟแล้วหาช่างมาแทงหยวกประดับที่ตักศพไปตามฐานะ

สำนักช่างเมรุที่มีชื่อเสียงในยุคเฟื่องฟู³ ได้แก่

๑) วัดยาง

วัดยางเป็นสำนักช่างติดต่อกันมานับร้อยปี พระภิกษุในวัดยางที่ปรากฏชื่อในทางการช่างเมรุได้แก่ พระเทพวงศาจารย์ ในยุคที่พระปลัดอินทร์ (ต่อมาคือพระเทพวงศาจารย์) ได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดยางท่านได้สร้างเมรุเอาไว้มาก เช่น เมรุคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นเมรุที่ใหญ่โตมาก มีความสูงเกินหลังคาโบสถ์ ใช้เวลาทำปีเศษ คนงานวันละหลายสิบคน ผู้คนในเพชรบุรีและจังหวัดใกล้เคียงมาดูกันมาก เมรุเผาศพพระอธิการลิป อินทโชโต วัดจันทาราม เครื่องเมรุขนใส่เรือมาทางคลองบางจากแล้วมา

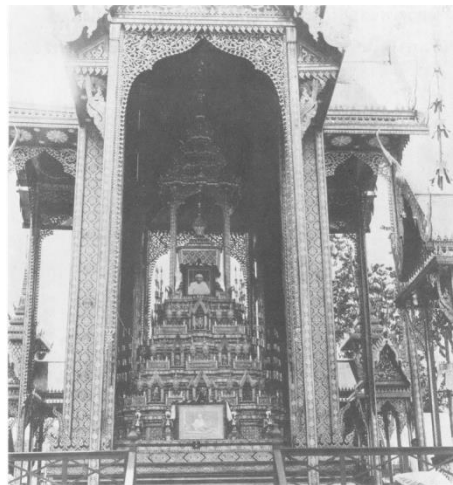
¹ ลา ลูแบร์, ชิมอน เดอ . จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม หน้า ๓๓๖

² สัมภาษณ์ พิมพ์ ชวนชื่น , ๘ สิงหาคม ๒๕๕๖

³ บุญมี พิบูลย์สมบัติ เมรุเมืองเพชร ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์ (อินทร์ อินทโชโต)

ขึ้นที่ข้างวัด งานนี้มีหนังสือปูณณายเป็นครั้งแรกของอำเภอบ้านลาดแถบตะวันตก เมรุเผาศพพระอธิการชม วัดวังบัว เมรุเผาศพพระอธิการชม วัดดอนกอก เมรุเผาศพเจ้าอาวาสวัดโพธิ์เรียง เมรุเผาศพเจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ เมรุเผาศพพระครูญาณเพชรรัตน์(ปลั่ง) วัดศาลาเขื่อน เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๓ เมรุเผาศพนายเปี้ยน เครือพานิช ที่วัดพระทรง เป็นต้น

การนำเมรุออกจากวัดยางไปในการศพเจ้าอาวาสวัดจันทาราม วัดดอนกอก และวังวังบัว ในสมัยนั้น ทางวัดทั้งสามซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันและทางวัดยางได้กำหนดงานร่วมกันในปีเดียวกันและระยะเวลาไม่ห่างกันมาก เพราะเมื่อชนเครื่องเมรุออกจากวัดยางไปตั้งที่วัดจันทารามแล้วก็จะได้ย้ายมาตั้งที่วัดดอนกอกและวัดวังบัวตามลำดับโดยแต่ละงานมีระยะเวลาห่างกันประมาณสองสัปดาห์ เมื่อเสร็จงานแรกจึงมีระยะเวลาพอกับการรื้อถอนและนำไปตั้งต่อในงานที่สองและงานที่สามต่อไป⁴

ภาพที่ ๔.๖

เมรุในตั้งศพคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ ที่วัดยาง ภาพถ่ายมุมใกล้เห็นรายละเอียดของเมรุอย่างชัดเจน เป็นเมรุเครื่องไม้ตกแต่งรายละเอียดงดงาม เสาเมรุตอกระดาดทองประดับลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ชุ่มทางเข้าแกะสลักไม้ฉลุกลายเป็นเทพราในกนกเครือเถา เมรุในยอดบุษบกตั้งอยู่บนแท่นเบญจาซึ่งมีความงดงามมาก ออกแบบให้มีลักษณะคล้ายกับพระเบญจารองรับพระโกศของหลวง บนเมรุในตั้งลูกโกศเหลี่ยมลายประจำยามยอดมงกุฏ

(ภาพที่เก็บจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

หมายเหตุ : คุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นภรรยาพระพิชัยชลสินธุ์เจ้าเมืองกุยบุรี ท่านทั้งสองมีบุตรคือ คุณสรอย ได้สมรสกับหลวงวิจิตภักดี (ไป๋ วงศาโรจน์) มีบุตรคือคุณสาย ต่อมาคุณสายรับราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนนทีคามรักษ์ และได้รับพระราชทานนามสกุล“นทิกามิน”เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๙ ขุนนทีคามรักษ์สมรสกับนางชูป มีบุตร ๓ คน คือ นายศรีศักดิ์ นทิกามิน ท่านผู้หญิงประสานสุข ต้นติเวชกุล และ นายชูสิน นทิกามิน ท่านผู้หญิงประสานสุขมีบุตรคือ ดร.สุเมธ ต้นติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา

⁴ สัมภาษณ์ พระครูอาทรวรชริกิจ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์เรียง , ๑๐มิถุนายน ๒๕๕๖

ภาพที่ ๔.๗

เมรุตั้งศพคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ ที่วัดยาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ผลงานการออกแบบของ พระเทพวงศาจารย์ตั้งแต่สมัยยังเป็นพระปลัดอินทร์ เป็นเมรุยอดปราสาทที่มีขนาดใหญ่และงดงามมาก ใช้เวลาทำปีเศษ คนงานวันละหลายสิบคน ความสูงของยอดเมรุเกินหลังคาโบสถ์ โปรดสังเกตความสูงเมื่อเทียบกับคนที่ยืนอยู่ด้านขวาของภาพ เครื่องบนของเมรุหลังกลางมีมุขประเจียดยื่นออกมาทั้งสี่ด้าน ต่ำลงมามีมุขเตี้ยออกมาทั้งสี่ด้านเช่นกัน มุมทั้งสี่ของเมรุหลังกลางมีเมรุทิศสำหรับพระนั่งสวด และมีภาพเขียนประกอบล่องถนนทุกช่อง รอบเมรุชั้นเขตด้วยราชวัติรั้วไก่และมีทางเข้าเป็นซุ้มเรือนแก้ว รอบเขตราชวัติปลูกโรงพิธีล้อมเอาไว้มีลักษณะเครื่องบนแบบศาลาไทย ที่เสาทุกต้นประดับด้วยธงชาติขนาดเล็ก นอกจากนี้ยังประดับเมรุด้วยเสานัฏฐที่มีลวดลายต่างกัน แต่เมื่อนำมาตั้งรวมกันแล้วก็งดงามเข้ากันได้ดี เป็นไปได้ว่ามีช่างรับทำไปคนละต้นแต่กำหนดสัดส่วนให้กันลวดลายจึงออกมาต่างกันเมรุหลังนี้เป็นเมรุที่มีลักษณะการจำลองพื้นที่การใช้สอยมาจากเมรุหลวงได้เป็นอย่างดี (ภาพก๊อปปี้จากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๔.๘

เมรุในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูญาณเพชรรัตน์ (ปลั่ง) ที่วัดศาลาเชื่อน เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ผลงานการออกแบบของพระเทพวงศาจารย์ เป็นเมรุยอดมณฑป มีเมรุในยอดมณฑปตั้งลูกโกศเหลี่ยมยอดมณฑปเช่นเดียวกัน ฐานเมรุทำเป็นรูปภูเขาล้อมตามคต พื้นเมรุระดับเดียวกับศาลาการเปรียญ ในขณะที่จัดงานทางวัดได้เปิดศาลาด้านที่ติดกับเมรุเพื่อใช้เป็นโรงพิธีโดยพาดกระดานเชื่อมระหว่างพื้นศาลาและพื้นเมรุให้สามารถเดินถึงกันได้ มหรสพสมโภชในครั้งนั้นมีหนังญี่ปุ่น และละครยายอยู่เล่นเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนพระไวยแตกทัพ โรงละครอยู่ริมกำแพงวัดติดกับป่าช้าทางคณะละครให้คนไปซ่อนตัวพร้อมกับหุ่นเปรตตัวสูง เมื่อเล่นถึงตอนที่เปรตนางวันทองจะออกมาหาพระไวย คนที่แอบอยู่ก็ส่งเสียงเอะอะแล้วถือหุ่นออกมาจากป่าช้า คนดูตกใจนึกว่าเปรตออกมาจริงลูกเล็กเด็กแดงร้องไห้กันงอแง เมื่อรู้ว่าเป็นกลของคณะละครตัวเองถูกหลอกก็หัวเราะกันเสียท้องแข็ง (ภิกษุที่นั่งบนเมรุจากขวาไปซ้าย) พระมหาสี เจ้าคณะแขวงบ้านลาด วัดศาลาหมูสี , พระปลัดเปี่ยม วัดศาลาเชื่อน, พระครูพิศาลสมณกิจ(พระเทพวงศาจารย์), พระสมุห์สวางค์ วัดศาลาเชื่อน , สามเณรอยู่ อนุสนธิ์ อนึ่ง ต้นไม้ที่อยู่ทางขวาคือต้นชมพูที่กล่าวกันว่าเป็นต้นกำเนิดของชมพูเพชรอันลือชื่อ (ภาพก็อปปีจากบ้านนางละออง อนุสนธิ์)

๒) วัดเกาะ

ในสมัยของพระครูญาณวิจิตร(ยิด) ได้สร้างเมรุเมรุขนาดใหญ่ในคราวเผาศพพระครูเพชรโรปนคุณ(เหลื่อม) ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยมีครูหวน ตาลวันนา เป็นผู้ออกแบบ พระปลัดอินทร์ วัดยาง คุณพ่อรวม วัดลาดโพธิ์ พระอาจารย์ผูก นายเล้ง เขยสุวรรณ นายเอียน ชูบดินทร์ นายชุ่ม สุวรรณช่าง นายผ่อง โปธิศาสตร์ ภิกษุและชาวบ้านอีกมาร่วมกันสร้าง ใช้ไม้และเวลาทำนานหลายเดือน เมื่อนำเมรุขึ้นต้องใช้รอกยกยอดเมรุถึง ๑๒ ตัว ในงานนี้พระอาจารย์เป่า วัดพระทรง ได้นำตุ๊กตาทากมาเป็นเครื่องประดับเมรุ

ในช่วงที่ตั้งเมรุของหลวงพ่เหลื่อมนั้นระบบเครื่องปั่นไฟฟ้าเพิ่งจะเริ่มเข้ามาในเมืองเพชรบุรี เมรุนี้หลังจึงได้ติดไฟฟ้าประดับเมรุเป็นครั้งแรกของวัดเกาะ แต่เดิมนั้นการตั้งเมรุของเมืองเพชรบุรีจะต้องใช้ตะเกียงเจ้าพายุแขวนบนยอดกระบอกไม้ไผ่ที่ตั้งเป็นเสาสูง ๔ มุมเมรุ ดังนั้นเมื่อเมรุหลวงพ่เหลื่อมมีไฟฟ้าติดชาวบ้านต่างก็แปลกใจรำลึกกันไปทั่วว่า ไฟอะไรก็ไม่รู้ เปิดพร้อมกันดับพร้อมกันสว่างไสว ผู้คนต่างมาชมเมรุกันมากมายจนต้องผูกไม้ไผ่เป็นแพต่อจากท่าน้ำวัดเกาะเพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานได้นอน

ต่อมาเมื่อพระครูญาณวิจิตร(ยิด)มรณภาพลง คณะศิษย์ได้ร่วมกันสร้างเมรุขึ้นมาในปีพ.ศ. ๒๔๘๒โดยมีนายเล้ง เขยสุวรรณ เป็นหัวหน้าและผู้ออกแบบ ผู้ช่วยมี นายชุ่ม สุวรรณช่าง นายเอียน ชูบดินทร์ นายผ่อง โปธิศาสตร์ ดูผลงานสีและเขียนลวดลาย พระอาจารย์พรเป็นหัวหน้าช่างไม้ มีพระปลัดอินทร์ วัดยาง และพระลูกวัดระดมแรงงานมาช่วยเลื่องงานช่างไม้และงานเขียนลาย อาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ รับทำงานซ่อมฟ้าใบระกาทางหงส์ทั้งหมด ในงานนี้พระอาจารย์เป่า วัดพระทรง ได้นำตุ๊กตาทากมาเป็นเครื่องประดับเมรุด้วยเช่นกัน

ภาพที่ ๔.๙ เมรุตั้งศพพระครูเพชรโรปนคุณ (เหลื่อม) ที่วัดเกาะ เมื่อ วันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ.๒๔๗๑ ผลงานการก่อสร้างของพระครูญาณวิจิตร(ยิด) และคณะศิษย์วัดเกาะ มีครูหวน ตาลวันนาเป็นผู้ออกแบบ พระปลัดอินทร์ วัดยางเป็นที่ปรึกษา เป็นเมรุยอดปราสาทขนาดใหญ่ มีเมรุในและเมรุทิศเป็นทรงเดียวกัน ฐานเมรุสร้างเป็นภูเขาจำลองตามคติเขาพระสุเมรุ รอบเมรุตั้งปะรำพิธีและกั้นราชวัติตามธรรมเนียม ที่มุมทั้งสี่ตั้งเสาฉัตรที่มีขนาดและรูปทรงแบบเดียวกันแต่ลายต่างกัน เมรุหลังนี้เป็นเมรุขนาดใหญ่หลังแรกของวัดเกาะใช้เวลาทำหลายเดือน (ภาพก็อปปีจากวัดเกาะ)

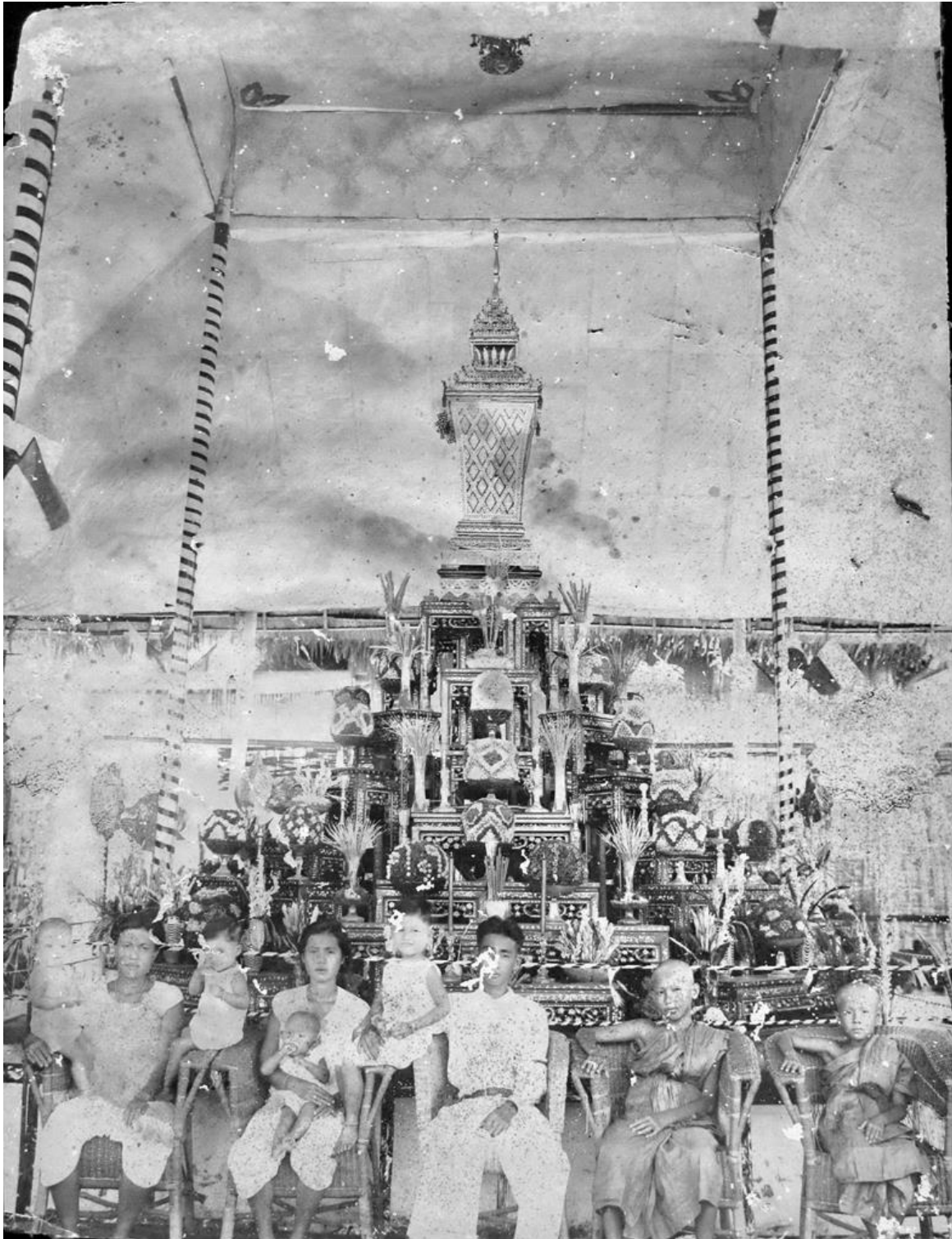
ภาพที่ ๔.๑๐ เมรุตั้งศพพระเถระรูปหนึ่ง ผลงานของคณะช่างวัดเกาะ เป็นเมรุยอดมณฑปไม่มีเมรุใน ไม่เน้นการตกแต่งรายละเอียดมากนัก รอบเมรุกันราวตีรั้วไก่อะปลุกโรงพิธีหลังคามุงจากเป็นคดล้อมเอาไว้อีกชั้นหนึ่ง (ภาพก็อปี้จากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๑๑ เมรุประรำหรือเมรุผ้าขาวมีหลังคาซ้อนขึ้นไปเป็นฉัตร ๕ ชั้น ผลงานของคณะช่างวัดเกาะ ภายในตั้งลูกโกศเหลี่ยมลายประจำยามยอดมงกุฎบนแท่นเบญจา ล่องถุนเบญจาเขียนเป็นภาพทิวทัศน์มมเมรุทั้งสี่ก่อเป็นภูเขาจำลอง รอบนอกกันราวฉัตรรั้วไก่อ่และปักโคมรูปดอกบัว และเสาฉัตร ด้านหลังเป็นโรงประกอบพิธีมุงหลังคาจากที่เชิงชายประดับผ้าที่ตัดเป็นริ้วโค้งเลียนแบบลักษณะเชิงชายของเต็นท์ฝรั่ง (ภาพก็อปปีจากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๑๒ เมรุตั้งศพหลวงปู่แก้ว เจ้าอาวาสวัดชีวีประเสริฐ เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นเมรุปะรำขนาดใหญ่ใช้เสาจำนวนมากเครื่องบนทำลวดลายโปร่งและติดไฟฟ้าเมรุในยอดปราสาทตั้งอยู่บนแท่นเบญจา ภายในตั้งลูกโกศเหลี่ยม ที่พื้นตั้งโต๊ะเครื่องบูชาและรูปหลวงปู่แก้ว รอบเมรุกันราวตีรั้วไม้เป็นขอบเขต ด้านหลังเป็นโรงพิธีมุงด้วยใบตาลที่มัดกับทางซึ่งเรียกวิธีนี้ว่า หักค่อม้า หลวงปู่แก้วนี้เป็นผู้ที่มีความชำนาญในเรื่องแพทย์แผนโบราณ และได้ใช้วิชาสงเคราะห์ชาวบ้านเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังได้เคยช่วยงานบูรณะวัดพลับพลาชัยและวัดลาดอีกด้วย ในภาพ พระภิกษุที่ยืนลำดับที่ ๕ จากซ้ายคือ พระอธิการเรศน์ วัดลาด ยืนลำดับที่ ๗ คือ คุณพ่อหลุย วัดเกาะ (ภาพจากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๑๓ การตั้งศพบุคคลผู้หนึ่ง เป็นการตั้งปะรำภายใต้โรงมุงจาก ภายในปะรำตั้งลูกโกศเหลี่ยม ยอดมุงกุฎบนฐานสูง ฐานตั้งโดยใช้ผ้าห่มประดับมุกเรียงซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นๆ บนผ้าห่มมีเครื่องตั้งประดับศพ เครื่องตั้งนี้ประกอบด้วยแจกัน พานแก้ว และเชิงเทียนประดับด้วยดอกไม้สดอย่างงดงาม ด้านหน้ามีญาติผู้ตายนั่งบนเก้าอี้หวายถ่ายภาพเป็นที่ระลึก (ภาพก็อปปี้จากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๑๔ เมรุตั้งศพบุคคลผู้หนึ่งผลงานคณะช่างวัดเกาะ เป็นเมรุขนาดใหญ่เมรุนอกทำรูปทรงและ
 ลวดลายอย่างฝรั่ง เมรุในเป็นยอดปราสาทตั้งบนแท่นเบญจา เมรุในมีลักษณะคล้ายกับเมรุใน
 ตั้งศพหลวงปู่แก้ว วัดชีวประเสริฐ (ภาพก๊อปปี้จากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๑๕ เมรุตั้งศพพระครูญาณวิจิตร (ยิด) เจ้าอาวาสวัดเกาะ เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นเมรุทรงปราสาทยอดปรางค์ มีเมรุในและเมรุทิศทั้ง ๔ ทรงเดียวกันภายในตั้งลูกโกศสี่เหลี่ยมฐานเมรุทำเป็นรูปภูเขาคติ ช้างเลี้ยง เชยสุวรรณ เป็นหัวหน้าช่างและผู้ออกแบบ นายชุ่ม สุวรรณช่าง, นายเอียน ชูบดินทร์ นายพ่อน โปธิศาสตร์ ดูแลงานสีและเขียนลวดลาย พระอาจารย์พร เป็นหัวหน้าช่างไม้ และคุณพ่ออินทร์ วัดยาง ระดมแรงงานพระลูกวัดมาช่วย อาจารย์เพ็ง รับทำข้อฟ้า ไบระกา หางหงส์ และอาจารย์เป้า วัดพระทรงนำตุ๊กตากลมาตั้งในงาน (ภาพก็อปปีจากวัดเกาะ)

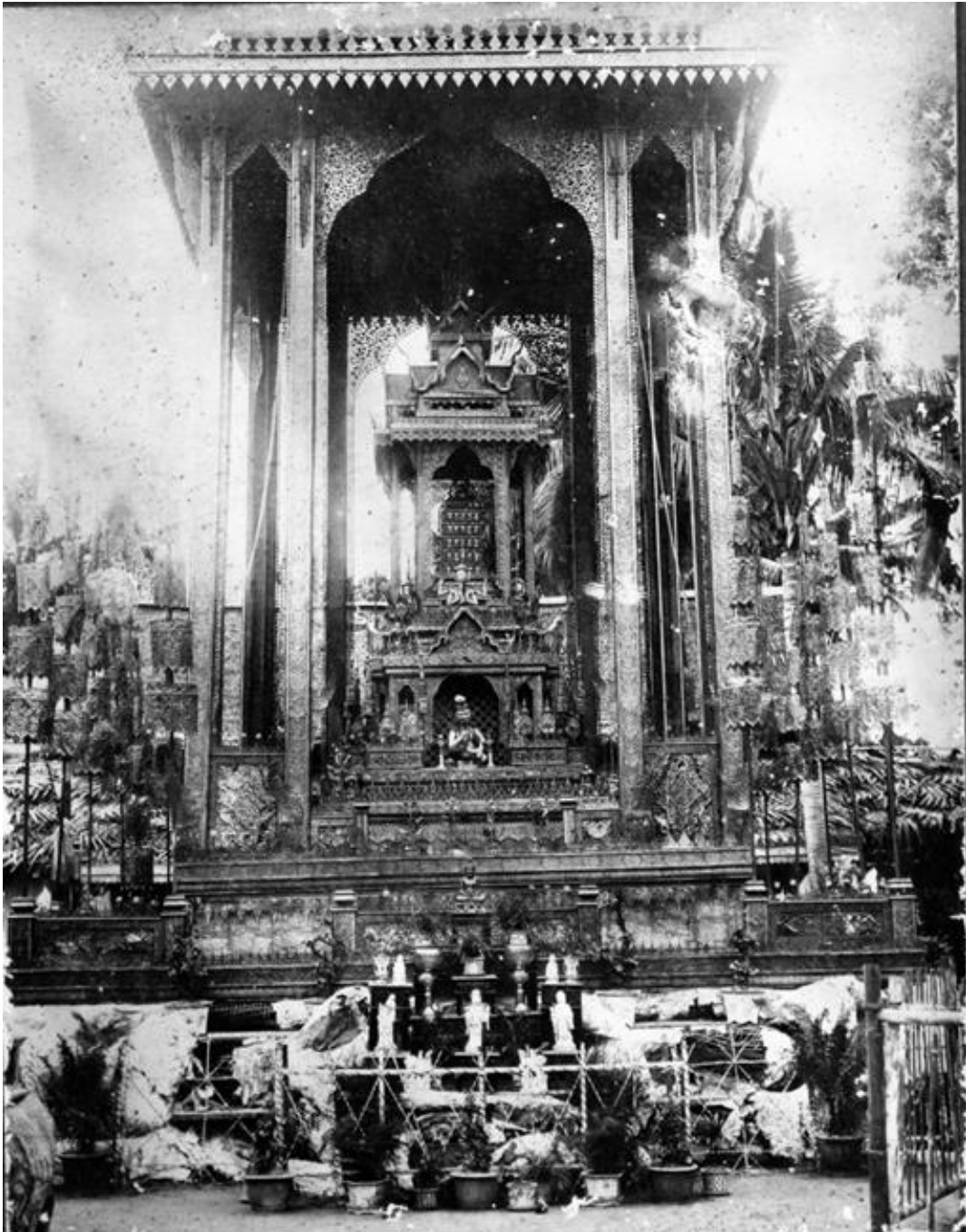
๓) วัดใหญ่สุวรรณาราม

ช่างทำเมรุที่มีชื่อเสียงของวัดใหญ่สุวรรณารามคือ พระอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ เมรุที่ท่านทำแต่ละครั้งไม่ซ้ำแบบกัน เพราะไม่ได้ยึดตามแบบเมรุหลวง แต่จะผสมผสานให้มีแบบต่างๆ โดยประยุกต์ให้คล้ายตามฐานะเจ้าภาพ เช่น เมรุยอดปราสาทเผาศพผู้ใหญ่วิทยโกโธมบิดาของท่านที่วัดลาด เมรุยอดมณฑปเผาศพพระครูญาณสาคร(ม่วย)วัดใหญ่สุวรรณาราม เมรุเผาศพนายอี ทรัพย์ประเสริฐ ที่วัดพระทรง ลูกหีบศพทำคล้ายกลองอเมริกัน เมรุทรงจีนเผาศพแม่เปี้ย กำเนิดศิริ ที่วัดพระทรง เมรุทรงฝรั่งเผาศพคุณหญิงเจียม สุรพันธุ์เสนี ที่ศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี เมรุยอดเจดีย์เผาศพคุณพ่อปลอด วัดในปากทะเล เมรุประรำเผาศพแม่เฮียะ พหลุ ที่บ้านปากทะเล เป็นต้น

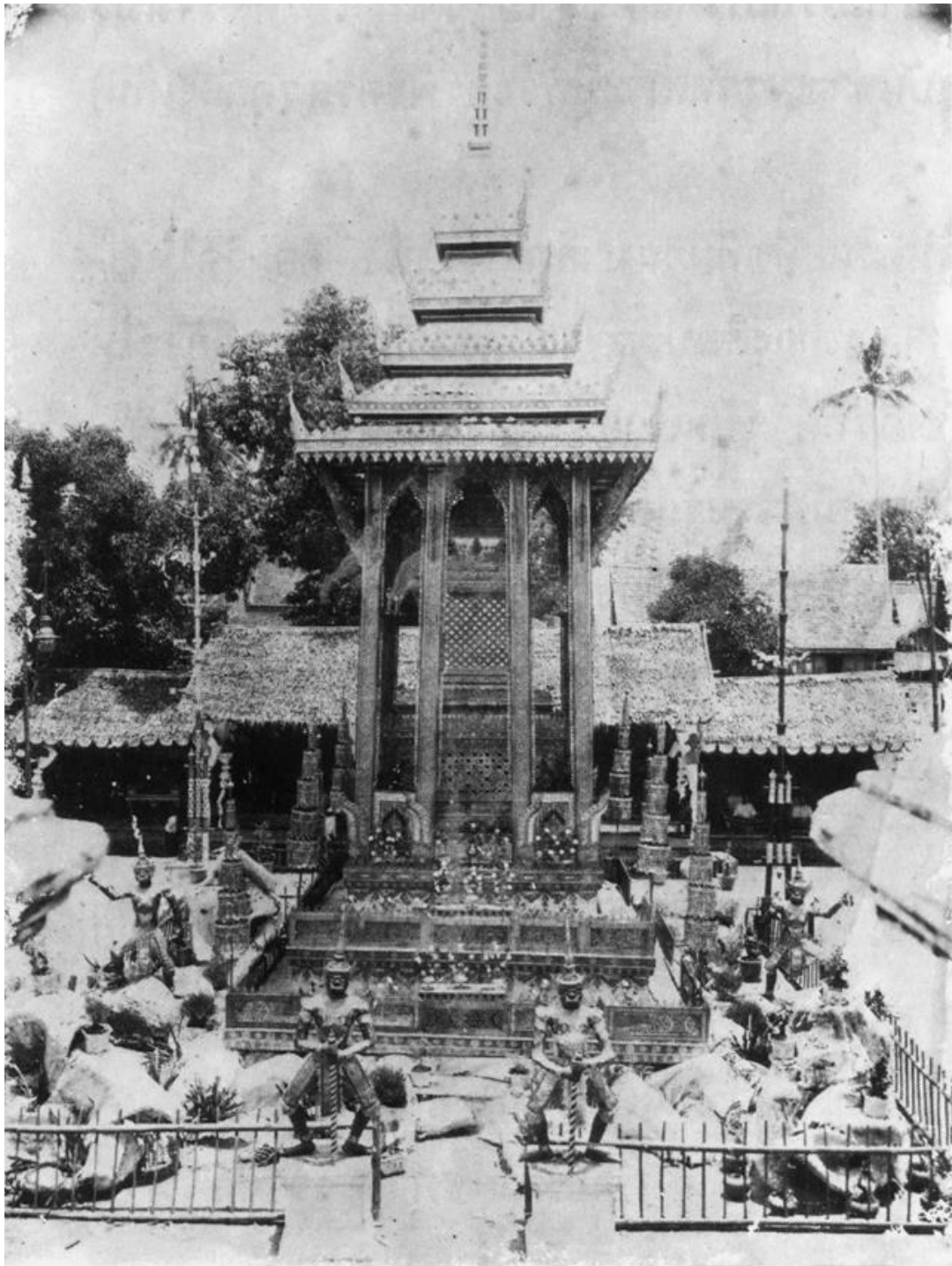
อาจารย์เพ็งทำเมรุออกไปมากเพราะออกแบบเขียนแปลนเขียนลายได้เอง รู้จักแบ่งงานให้ผู้ช่วยตามถนัด เช่น นายเชื้อม ทรัพย์เจริญ นายชวน เจริญสุข เมรุทุกหลังที่ท่านขึ้นอาจารย์เพ็งไม่ยอมรับสินจ้างรางวัลเพราะทำเพื่อสงเคราะห์ญาติโยมและใจรักในศิลปะการช่าง นอกจากอาจารย์เพ็งแล้ว ต่อมาก็มีอาจารย์แทนทำเมรุในงานศพพระครูญาณวิมล(แตะ) วัดใหญ่สุวรรณาราม กับยังมีอาจารย์ผ่นอีกองค์หนึ่งซึ่งท่านนี้เป็นช่างเมรุองค์สุดท้ายของวัดใหญ่สุวรรณาราม

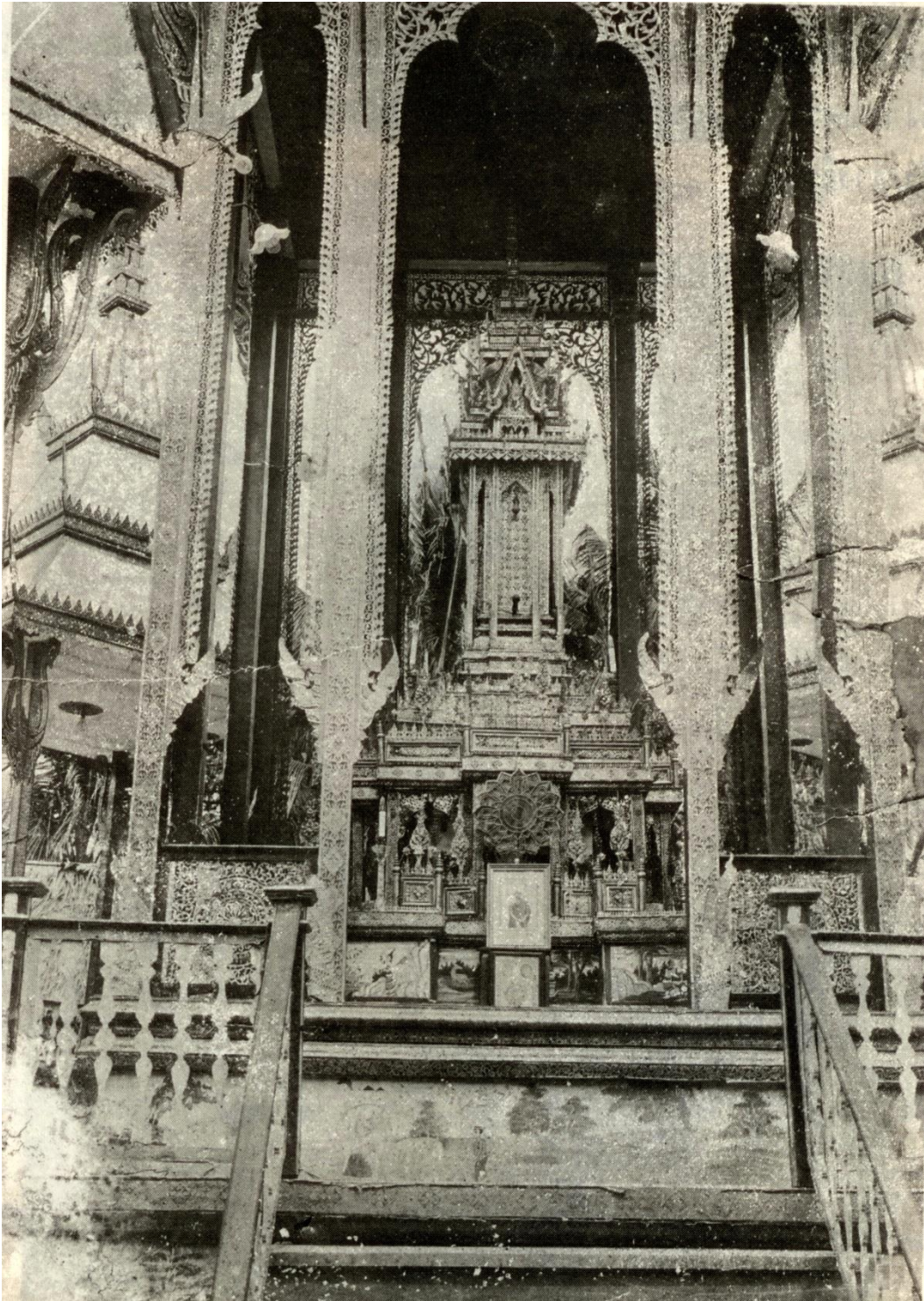
ภาพที่ ๔.๑๖ เมรุศพผู้ใหญ่วิทยโก โธมของพระอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์ ที่วัดลาดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นเมรุทรงบุษบกยอดปราสาท มีเมรุในทรงเดียวกันตั้งลูกโกศทรงปราสาทตัวเมรุตั้งอยู่บนฐานซึ่งทำด้วยโครงไม้ไผ่กรุกระดาดเป็นรูปภูเขาเข้าคดเขาพระสุเมรุ รอบนอกกันราววัดทำแบบง่ายๆซึ่งเรียกว่าราววัดรั้วไก่ ภายในเขตราววัดตั้งรูปยักษ์และเสนาบดีซึ่งแขวนโคมสำหรับให้แสงสว่างในเวลากลางคืน ต่อมาพระอาจารย์เพ็งสีกออกเป็นฆราวาสและได้สร้างมณฑปยอดปราสาทลักษณะแบบเมรุหลังนี้ที่วัดลาดสำหรับประดิษฐานรอยพระพุทธรูปและอัฐิเครือญาติในตระกูลสืบมาจนทุกวันนี้ (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ : ๓๐๐๓ หวญ ๖๘/๔)

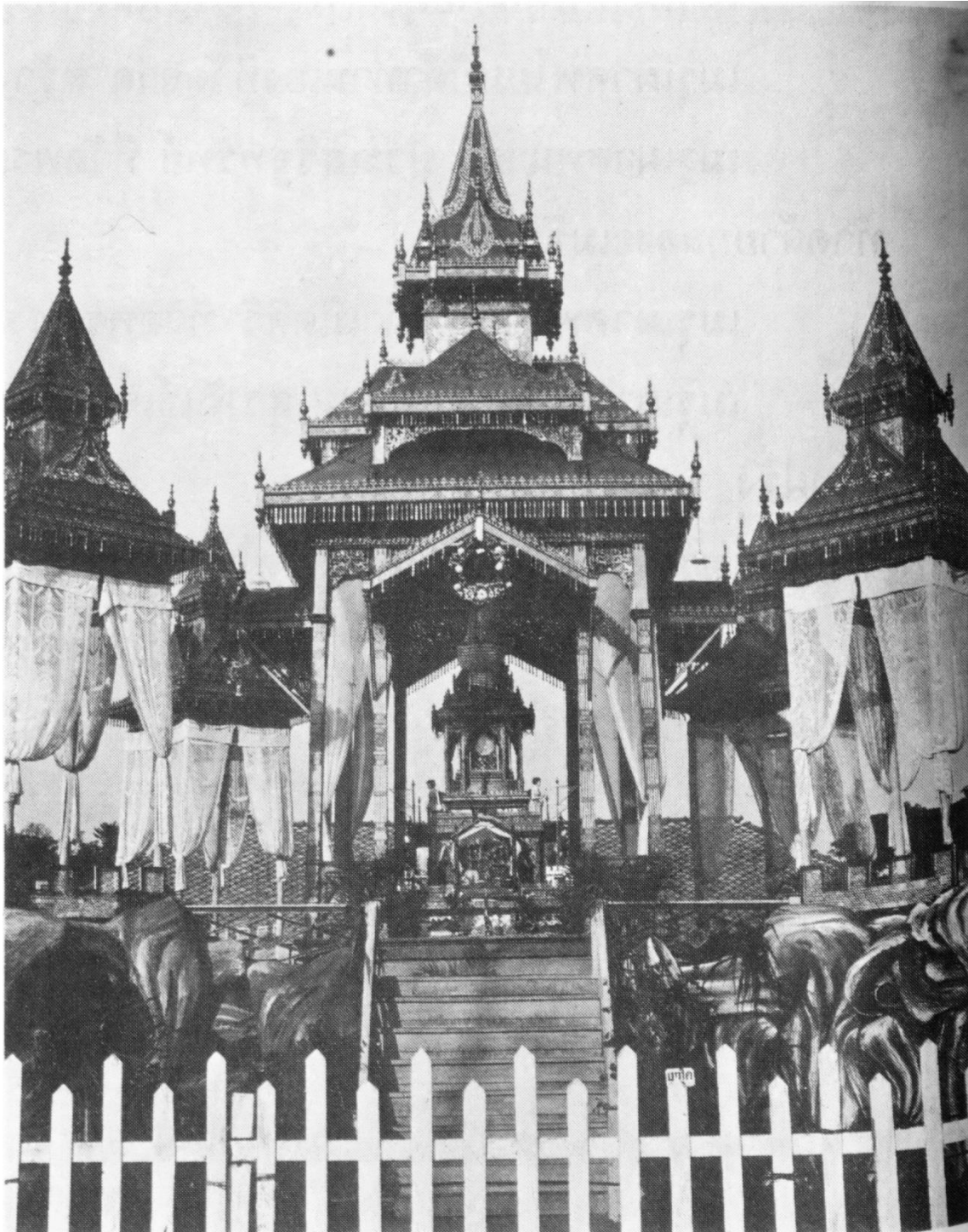
ภาพที่ ๔.๑๗ เมรุศพผู้ใหญ่มักถ่ายภาพในมุมใกล้ จะเห็นลักษณะการประดับตกแต่งเมรุอย่างชัดเจน เมรุหลังนี้เป็นเมรุที่ตกแต่งด้วยกระดาดทอง ที่ฐานของเมรุในตั้งรูปฤๅษีและตะเกียงลาน ถัดลงมาที่พื้นตั้งโต๊ะหมู่วางรูปฤๅษีและตุ๊กตาจีน ล่างสุดเป็นกระถางไม้ประดับ ด้านหลังโต๊ะหมู่ จะเห็นภูเขาจำลองที่ซำรดอาจเป็นเพราะถูกฝน ซึ่งช่วยเผยให้เห็นลักษณะโครงสร้างภายใน ว่าใช้วิธีการสานไม้ไผ่เป็นโครงแล้วกรุกระดาดทับ การสร้างภูเขาจำลองนี้บางครั้งช่างอาจใช้ สุ่มเก่า กระบุงเก่า หลัวเก่า มาคว่ำซ้อนกันเป็นโครงก็ได้ (ภาพก็อปี้จากศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนและวัดคงคาราม)

ภาพที่ ๔.๑๘ เมรุพระครูญาณสาคร (ม่วย) วัดใหญ่สุวรรณาราม ผลงานการออกแบบของอาจารย์เพิง เป็นเมรุยอดมณฑป ตั้งลูกโกศเหลี่ยมลายประจายามบนแท่นเบญจา รอบเมรุกันราชวัติรั้วไก่อปักษี และตั้งรูปยักษ์ พร้อมทั้งก่อภูเขาจำลองตั้งกระถางไม้ตัด ด้านหลังเมรุเป็นโรงพิธีโรงปีพาทย์ จะเห็นคนตีระนาดอยู่ทางด้านขวามือของภาพ ภาพนี้เป็นภาพที่ถ่ายจากมุมสูง สันนิษฐานว่าถ่ายจากบนหอรบหึ่งลงไป
(ภาพก็อปปีจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์)

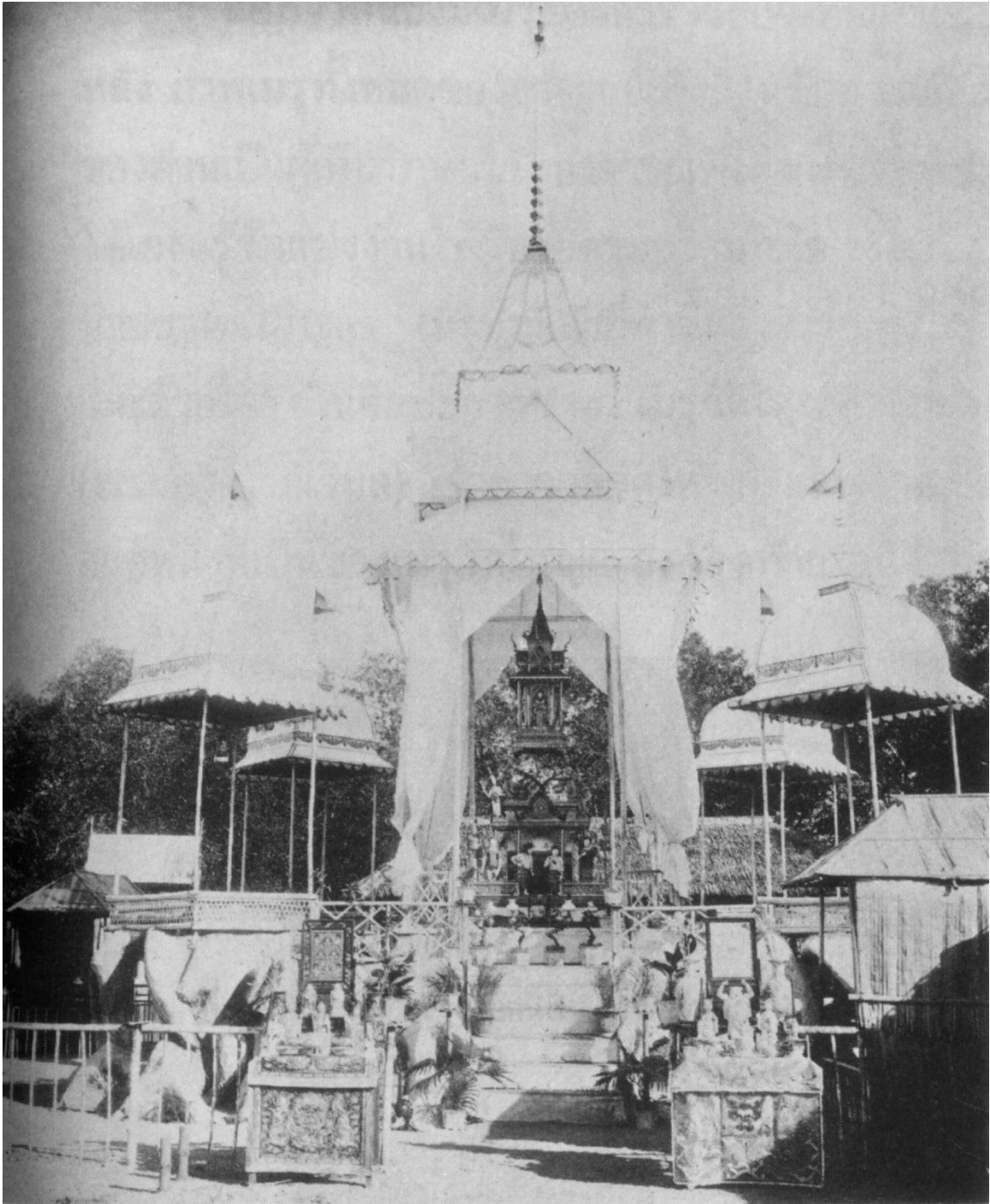
ภาพที่ ๔.๑๙ เมรุพระครูญาณวิมล (ตะเต) อดีตเจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณาราม ผลงานการออกแบบของ อาจารย์แทน วัดใหญ่สุวรรณารามเป็นเมรุยอดมณฑป มีเมรุทิศทั้งสี่มุม จิณับเป็นเมรุ ๕ ยอด ภาพนี้ถ่ายมุมใกล้ให้เห็นรายละเอียดภายในเมรุ มีเมรุในตั้งลูกโกศบนแท่นเบญจาประดับด้วย ภาพถ่ายและพัสดุของพระครูญาณวิมล และเขียนลายประดับล่องอุณ นอกจากนี้ยังมีการ ติดไฟฟ้าให้แสงสว่างในเวลากลางคืนอีกด้วย (ภาพก๊อปปีจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์)

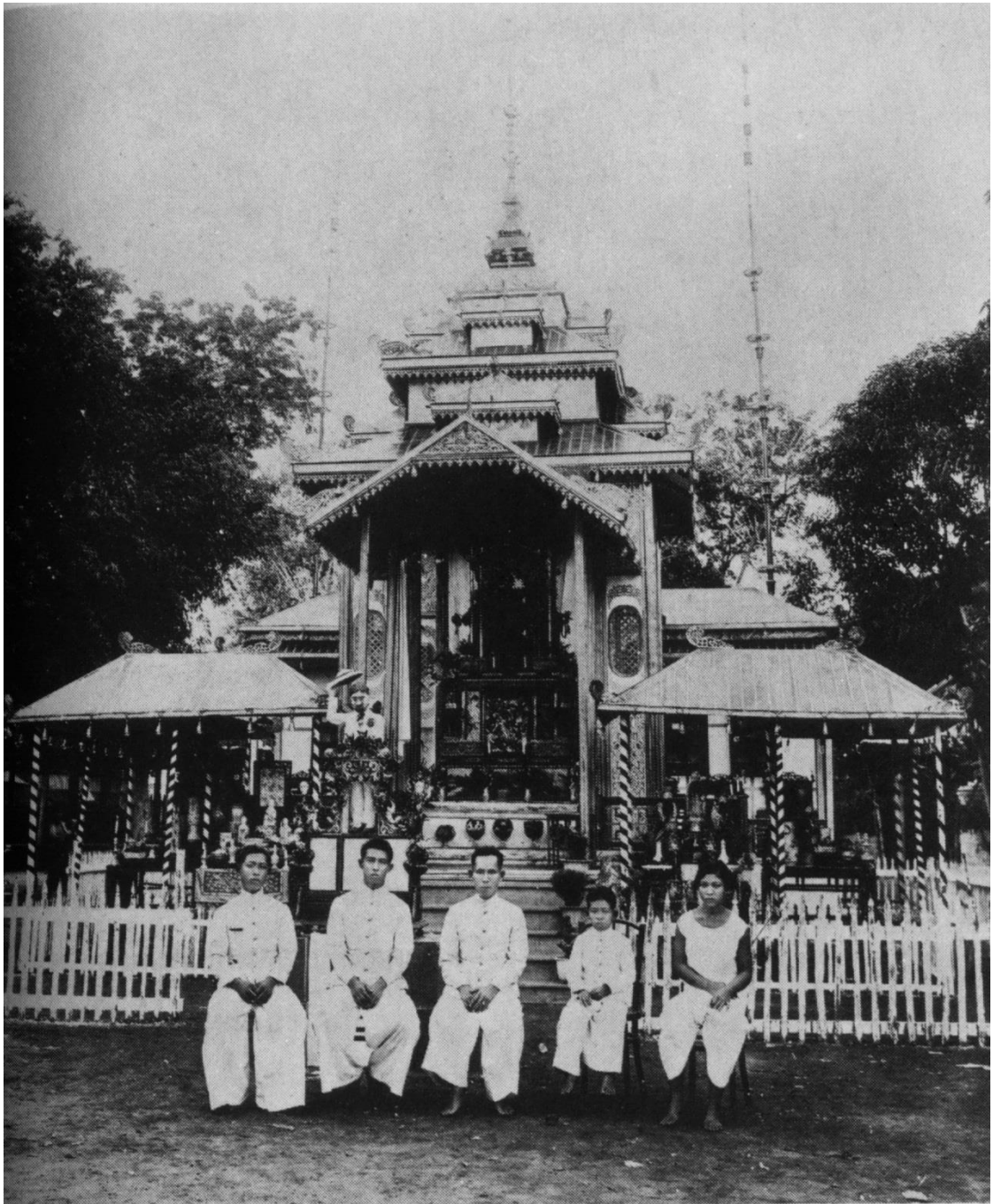
ภาพที่ ๔.๒๐ เมรุ ๕ ยอดตั้งศพ คุณหญิงสุรพันธุ์เสนี (เจียม บุนนาค) ตั้งบริเวณหลังศาลากลางจังหวัด เพชรบุรี ผลงานการออกแบบของอาจารย์เพ็ง เป็นเมรุทรงฝรั่งมีเมรุในเป็นทรงเดียวกัน ภายในตกแต่งด้วยตุ๊กตา ผ้า幔 ไม้ประดับ ตั้งเก้าอี้สำหรับพระขึ้นไปสวดที่เมรุทิศทั้ง ๔ มุม รอบเมรุก่อภูเขาจำลอง ด้านนอกกั้นราชวัติรั้วไก่ (ภาพก็อปปีจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๔.๒๑ เมรุผ้าขาว ๙ ยอดตั้งศพพระอธิการปลอด วัดในปากทะเล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ผลงานการออกแบบของอาจารย์เพ็ง ตัวเมรุตั้งบนฐานสูง มีเมรุทิศที่มุมทั้งสี่ และออกมุขเพิ่มยอดประกอบยอดกลางอีก ๔ ยอด จึงรวมเป็น ๙ ยอด ภายในตั้งลูกหีบและศาลาจำลอง (ภาพจากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๔.๒๒ เมรุตั้งศพแม่เฮียะ พหุโล ที่บ้านปากทะเล เมื่อวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๓ พ.ศ. ๒๔๖๙ ผลงานการออกแบบของอาจารย์เพ็ง ทำเป็นเมรุผ้าขาวมี ๕ ยอด เมรุในทำเป็นทรงล้อกับเมรุนอก และสามารถชักลอกให้ลอยได้ ที่มุมทั้งสี่ด้านก่อภูเขาจำลองรับเมรุทิศซึ่งเป็นที่นั่งพระสวดรอบเมรุกันเขตด้วยราชวัติรั้วไก่อั บริเวณทางเข้าไปในเขตราชวัติตั้งเครื่องโต๊ะแบบจีนซึ่งเป็นของที่นิยมกันมากในสมัยนั้น บ้านปากทะเลนี้เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มั่งคั่งแห่งหนึ่งของอำเภอบ้านแหลม แม่เฮียะ พหุโล เป็นผู้มีฐานะคนหนึ่งที่บ้านปากทะเล (ภาพจากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์)

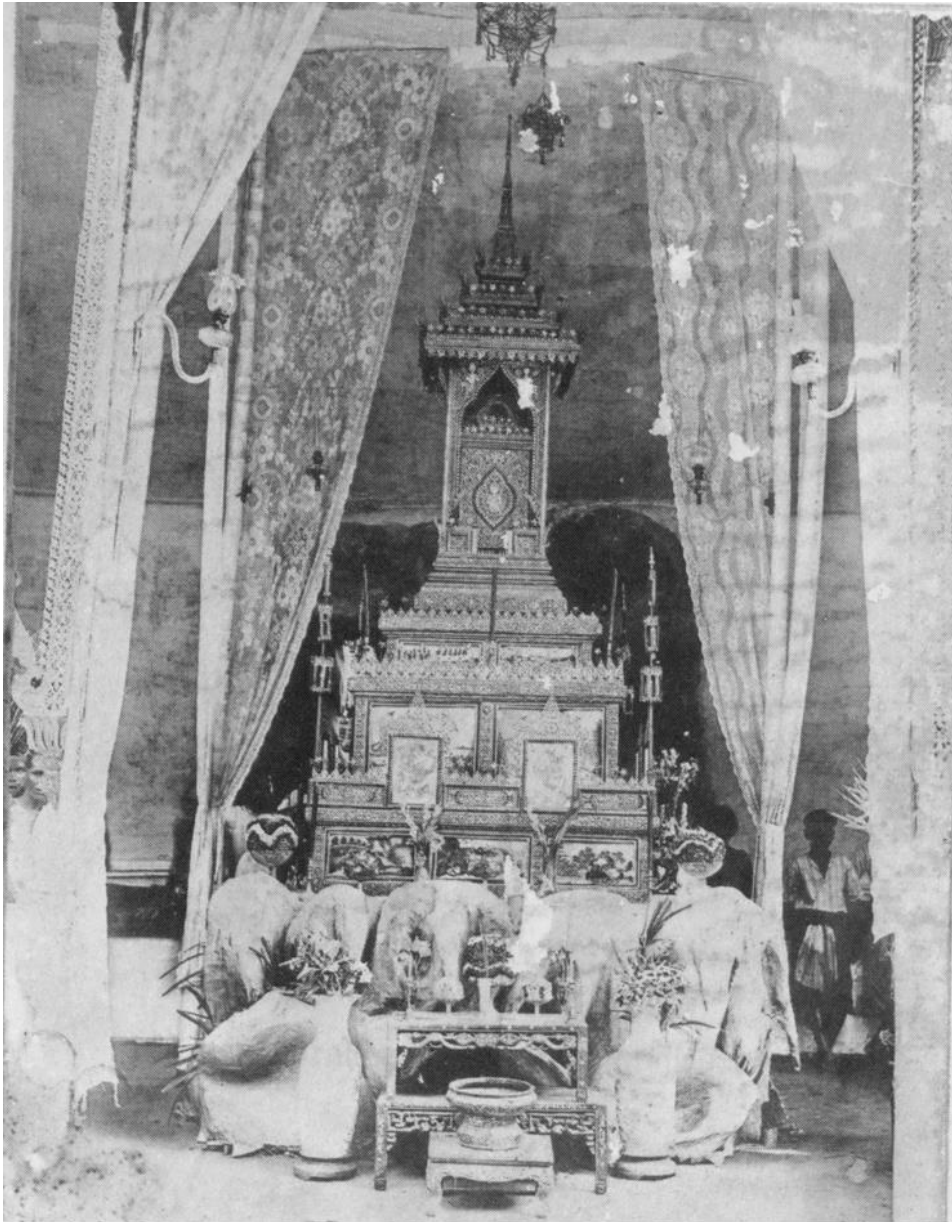

ภาพที่ ๔.๒๓ เมรุตั้งศพแม่เปี้ย เจริญศิริ ที่วัดพระทรง เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ผลงานการออกแบบของอาจารย์เพ็ง ทำเป็นยอดมีลักษณะทรวดทรงแบบจีนเมรุทิศทั้งสี่ด้านออกแบบให้เป็นหลังคาทรงเก้งจั้นอย่างชัดเจน รอบเมรุกันราววัดริ้วไก่อ ในเมรุทิศตั้งเครื่องโต๊ะแบบจีน บริเวณทางขึ้นเมรุหลังกลางตั้งตุ๊กตาไทยเป็นรูปบุรุษใส่ชุดสากลทำท่าเปิดหมวกคำนับ หน้าเมรุมีลูกหลานใส่ชุดขาวไว้ทุกข์ตามธรรมเนียมจีน อาจารย์เพ็งเป็นผู้ที่คิดทำแบบเมรุต่างๆไว้มาก และมักจะออกแบบเมรุให้ยกเยื้องแตกต่างกันไปในแต่ละงานทำให้เมรุของท่านมีลักษณะที่หลากหลาย สำหรับเมรุแม่เปี้ยนี้ท่านออกแบบให้มีลักษณะแบบจีนสอดคล้องกับผู้วายชนม์ที่มีเชื้อสายจีน

(ภาพจากหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๔.๒๔ เมรุตั้งศพแม่ทรัพย์ เทพพิสัย ที่วัดพระทรง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ผลงานการออกแบบของ อาจารย์เพิง เป็นเมรุปะรำและมีเมรุในรูปทรงงดงามแปลกตาเมรุในทำเป็นเมรุยอดมงกุฎ ตั้งอยู่บนแท่นเบญจาสูงขึ้นไป ที่พิเศษคือมีการทำมุขทแยงยื่นออกมาจากมุมทั้งสี่ของเมรุในมี ยอดมงกุฎเช่นเดียวกัน ภายในมุขนี้ตั้งพระพุทธรูปยืนทรงเครื่อง บนเมรุในตั้งลูกโกศเหลี่ยม กันสอปากผายล่องธูปเมรุเขียนเป็นรูปทิวทัศน์ ด้านหน้ามีญาติผู้ตายนั่งเก้าอี้หวายถ้ายรูป เครื่องตั้งที่ใช้ตกแต่งเมรุหลังนี้มีไม่มาก มีเพียงพานแก้ว แจกันแก้วเท่านั้น แต่จากความ งดงามของเมรุในก็ทำให้เมรุหลังนี้น่ามองอย่างโอ้อาได้เช่นกัน (ภาพก็อปปีจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๔.๒๕ เมรุหลังหนึ่งผลงานการออกแบบของอาจารย์เพ็ง เป็นเมรุประธานในการตกแต่งที่เมรุในเมรุในยอดบุษบกตั้งอยู่บนแท่นเบญจาสามชั้นซึ่งมีการเขียนภาพล่องนุประดับทุกชั้น ชั้นล่างสุดมีฉากเขียนภาพประดับ แท่นเบญจาตั้งอยู่บนภูเขาจำลองอีกชั้นหนึ่ง จะเห็นได้ว่าถึงแม้ทำเป็นเมรุขนาดเล็กไม่มีอาคารบริวาร หรือราชวัติประกอบให้เป็นแผนผังของเขาวพระสุเมรุ แต่การออกแบบให้สถาปัตยกรรมมีลักษณะเป็นยอดแหลมสูงขึ้นไป หรือการตั้งอยู่บนภูเขาจำลองก็เป็นการสื่อสัญลักษณ์ถึงเขาวพระสุเมรุได้เช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะช่างที่ออกแบบยังไม่ลืมคติเรื่องเขาวพระสุเมรุจึงได้แทรกสัญลักษณ์ต่างๆลงไว้ในงาน แตกต่างกับปัจจุบันนี้เราเรียกที่เผาศพกันว่าเมรุโดยที่อาจจะไม่ได้นึกถึงเขาวพระสุเมรุเลยก็ได้ (ภาพที่เก็บจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๔.๒๖ เมรุตั้งศพมารดาอาจารย์เพ็ง เป็นเมรุประรำมีเมรุในยอดปราสาท บนเมรุในตั้งลูกหีบสองใบ แทนเบญจารับเมรุในตกแต่งลวดลายอย่างสวยงาม พร้อมทั้งเขียนฉากเป็นรูปกษัตริย์และปลา ด้านล่างตั้งภาพเขียนของผู้วายชนม์กรอรูปประดับลวดลายคล้ายกรอบหน้าของนางละคร เครื่องตั้งประกอบด้วย ตุ๊กตาตำรวจ ตุ๊กตาและตะเกียงพร้อมโປ้ะ ที่เสาเมรุมีหิ้งตั้งตะเกียง ลานสำหรับให้แสงสว่างในเวลากลางคืน (ภาพก็อปปีจากพิพิธภัณฑ์โรงเรียนคงคาราม)

๔) วัดลาด

มีพระอาจารย์ไซเป็นช่างเมรุ ในยุคแรกท่านศึกษารูปแบบการสร้างเมรุจากอาจารย์เพ็ง วัดใหญ่สุวรรณาราม ต่อมาจึงได้พัฒนารูปแบบมาเป็นของตนเอง เมรุของท่านมีทั้งเมรุปะรำ เมรุยอด และการตั้งลูกโกศบนม้าหมู่ทั้งกลางแจ้งและในอาคาร รูปแบบเมรุและเครื่องตั้งศพที่ท่านจัดสร้างเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการและกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ⁵

เมรุที่พระอาจารย์ไซทำออกไป เช่น เมรุยอดมณฑปเผาศพพระอาจารย์เพ็ม โอภาโส เมรุยอดมณฑปเผาศพแป๊ะทอง บ้านหัวสะพาน เมรุยอดพรหมพักตร์เผาศพพระอธิการเรศน์ และพระอาจารย์คล้ำ ที่วัดลาด เมรุปะรำเผาศพนายบี ต้นฮกซุน และหมื่นปราบชนพาล(ขาว ต้นฮกซุน) เมรุปะรำเผาศพหม่อวาส ที่วัดวังยาว ประจวบคีรีขันธ์ และเมรุยอดมณฑปเผาศพ พระสุเมธีวรคุณ(เปี่ยม) วัดเกาะหลัก ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น ต่อจากยุคของพระอาจารย์ไซ ก็มีพระอาจารย์รดซึ่งเป็นญาติของท่านรับงานสืบต่อมา เมื่อสิ้นอาจารย์รดเมรุวัดลาดก็ไม่มีผู้ได้รับทำต่อ

ภาพที่ ๔.๒๗ เมรุตั้งศพพระภิกษุรูปหนึ่ง ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ วัดลาด เป็นเมรุยอดมณฑปตั้งบนฐานสูง เมรุในยอดปราสาท ล่องถุนเขียนภาพประกอบรอบเมรุกันราชวัติรั้วไก่อ ด้านหลังเมรุเป็นโรงพิธีมุงหลังคาด้วยใบตาล พระภิกษุรูปซ้ายมือคือพระอธิการเรศน์ เจ้าอาวาสวัดลาด ภิกษุรูปกลางคือเจ้าอธิการหวาดมาโหม เจ้าอาวาสวัดเพชรพลี ขวามือคือพระภิกษุรูปขวามือคือคุณพ่อกล้าซึ่งเป็นอาจารย์บอกกรรมฐานของวัดลาด (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

⁵ สัมภาษณ์ พิมพ์ ชวนชื่น , ๘ เมษายน ๒๕๕๖

ภาพที่ ๔.๒๘ เมรุตั้งศพแปะทอง บิดาพระจู๊ด ที่บ้านหัวสะพาน เมื่อเดือนอ้าย ขึ้น ๑๑ ค่ำ วันพุธ ตรงกับ วันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุยอด มณฑป มีเมรุในและลูกโกศประดิษฐ์จากดอกไม้สดฝีมือพระจู๊ด ซึ่งต่อมาคือ พระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดเพชรพลี ด้านหลังเมรุเป็นโรงพิธีมุงด้วยใบตาล ถัดไป เป็นเรือนปั้นหยา มุงสังกะสี ภิณฑุที่นั้งกับพื้นตรงกลางคือพระจู๊ด ภิณฑุที่นั้งเก้าอี้รูปที่สองจาก ขวามือคือ พระไซ (ภาพก็อปปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๒๙ เมรุตั้งศพบุคคลผู้หนึ่ง ที่บ้านหัวสะพาน ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์โช เป็นเมรุยอดมณฑป มีเมรุในและลูกโกศประดิษฐานจากดอกไม้สดเช่นเดียวกับงานแป๊ะทอง งานนี้น่าจะจัดขึ้นในเวลาติดต่อกับงานของแป๊ะทอง เพราะเป็นเมรุหลังเดียวกัน ตั้งที่เดียวกัน รายละเอียดของการตกแต่งสถานที่เหมือนกัน สันนิษฐานว่าอาจเป็นเมรุตั้งศพบุคคลชื่อยิ้มก็ได้ เพราะพานพุ่มที่วางอยู่บนเครื่องตั้งนั้นปักดอกไม้เป็นอักษร “ยิ้ม” (ภาพก็อปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๐ เมรุตั้งศพพระพระอธิการเรศน์และพระอาจารย์คล้า ที่วัดลาด เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไช เป็นเมรุทรงบุษบกยอดพรมพักตร์ ช่อฟ้าและหางหงส์บนหลังคาเมรุทำเป็นรูปเทพนม เมรุในทำทรงเดียวกับเมรุนอกตกแต่งด้วยการเขียนลายล่องถุนและตั้งฉากประดับ ในการครองภาพมีลายมือเขียนชาตะของพระเถระทั้งสองว่า “พระอธิการเรศน์กำเนิดเมื่อปีวอก ขึ้น ๑๐ ค่ำ วันอังคาร เดือนอ้าย เวลา ๑๘ น ๑๕ พ.ศ, ๒๔๑๕ จ.ส,๑๒๓๔ พระอาจารย์คล้ากำเนิดเมื่อปีกุญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วันศุกร์ เดือน ๕ เวลา ๗..(ลบเลื่อน : ผู้วิจัย) พ.ศ,๒๔๐๖ จ.ส,๑๒๒๕”

พระภิกษุที่นั่งบนเก้าอี้คือพระสุเมธีวรคุณ(เปี่ยม)วัดเกาะหลัก พระอารามหลวง จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเคยอุปสมบทที่วัดลาดมาก่อน ด้านหลังทางขวามือของท่านคือ พระอาจารย์ไช (ภาพก็อปปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๑

เมรุตั้งศพนายปี ตันฮกซุน ผู้เป็นบิดา และหมื่นปราบชนพาล (ชาว ตันฮกซุน) ผู้เป็นบุตร เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุผ้าขาวยอดแหลมภายในตั้งลูกโกศทรงฝรั่งสองใบลำดับกันบนแท่นเบญจาเตี้ยๆ ตั้งเครื่องตั้งเป็นแจกันดอกไม้ มีบังสุรย์ปักที่เสาเมรุรอบเมรุตั้งพุ่มดอกไม้ไฟ บุรุษที่ยืนถือเครื่องขมาศในภาพคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ที่การตรองภาพมีลายมือเขียนว่า “ถวายคุณไซริวไ้เป็นที่ระฤก ด้วยความเคารพนับถือในการฌาปนกิจศพนายปี ตันฮกซุน (บิดา) หมื่นปราบชนพาล (ชาว ตันฮกซุน) ๑๔/๔/๗๒” (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

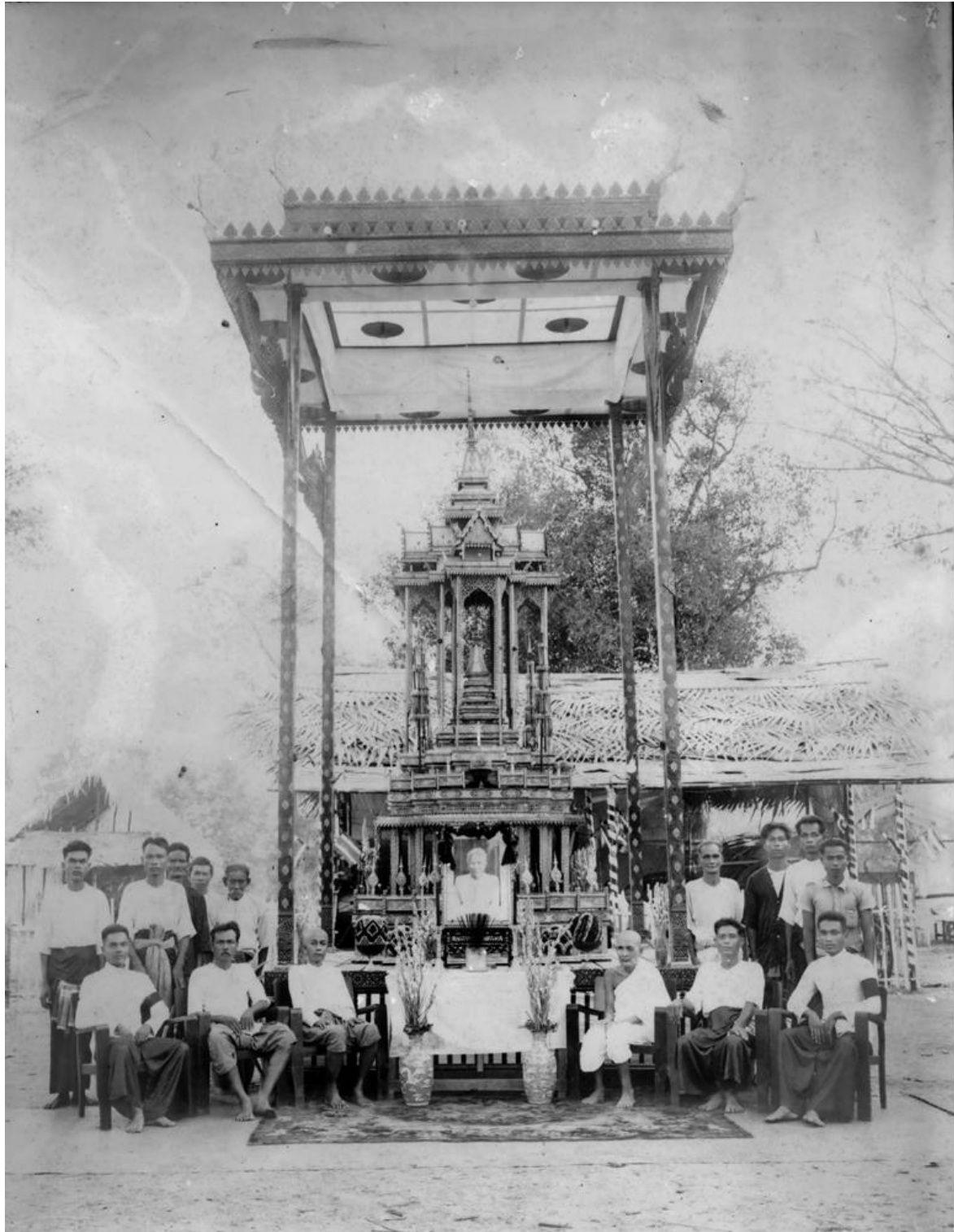
ภาพที่ ๔.๓๒ เมรุตั้งศพคุณตาสุก ที่วัดลาด เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุประรำตั้งบนฐานรูปภูเขาจำลอง ในเมรุตั้งลูกโกศเหลี่ยมประดับกระจกลายดอกพิกุลและติดดอกไม้ไหว ล่องถุนเบญจาเขียนลายทิวทัศน์ และฉลุไม้เป็นลายเครือเถา เครื่องตั้งประกอบด้วยตะเกียงลาน โคมแก้ว เครื่องลายคราม ตุ๊กตาจีน ลับแลเบญจรงค์ลายเทพนมรสิงห์ และกระถางต้นไม้ที่พื้นตั้งตุ๊กตาพระจีนทองพลูย์ มีคนนิกรสนุกเอาบุหรี่ปริ้วไปถวายให้สูบด้วย ภัณฑุทางซ้ายคือพระจู๊ด ภัณฑุที่นั่งเก้าอี้คือพระอาจารย์คล้า ภัณฑุรูปขวามือคือ พระไซ (ภาพก๊อปปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๓ เมรุตั้งศพพ่อบัว ประทุมชาติ ที่วัดลาด เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุประรำหลังเดียวกับงานคุณตาสุกต่างกันว่างานพ่อบัวไม่มีภูเขาจำลอง ในเมรุตั้งลูกโกศและเบญจาชุดเดียวกันกับงานคุณตาสุก เครื่องตั้งประกอบด้วย ตุ๊กตาจีน เครื่องบูชา ตุ๊กตาไทยเป็นรูปผู้หญิงแต่งชุดแบบสากล กระดาษตัดเป็นรูปผู้หญิงนั่งมีนิเศกิริทและทหารโรมัน และกระถางต้นไม้ งานนี้ก็มีคนถวายบุญให้พระจีนสุบอีกเช่นเคยภิกษุที่นั่งทางซ้ายคือพระไซ ภิกษุที่นั่งทางขวาคือพระอธิการเรศน์ สำหรับผู้ที่สนใจเรื่องการแต่งกายโปรดสังเกตเสื้อที่สตรีแถวหน้าใส่เพราะเป็นรูปแบบตามสมัยนิยมในยุคนั้นและเปลี่ยนเป็นสีดำตามแบบตะวันตก ซึ่งก่อนหน้านี้นิยมแต่งขาวไว้ทุกข์ (ภาพก็อปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๔ เมรุตั้งศพบุคคลไม่ทราบชื่อ ที่วัดลาด ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุประจำหลังเดียวกับงานคุณตาสุกต่างกันที่งานนี้ตั้งเมรุในทรงแปดเหลี่ยมยอดแหลมบนภูเขาจำลองในเมรุประจำอีกชั้นหนึ่ง บนเมรุในตั้งลูกโกศแปดเหลี่ยม เครื่องตั้งประกอบด้วย ตุ๊กตาจีน ตุ๊กตาไทยและกระถางต้นไม้ (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๕ เมรุตั้งศพนายกลั่น แก้วมา เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๔ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุปะรำหลังเดียวกับงานคุณตาสุกต่างกันที่มีการเติมคันทวยที่เสาเพื่อรับชายคาปะรำ มีเมรุในยอดปราสาทออกแบบอย่างงดงามและตั้งเจดีย์แทนลูกโกศ ที่พื้นตั้งแจกันลายครามปักดอกช่อนกลั่นเป็นเครื่องตั้งประดับศพด้านหลังเป็นโรงพิธีมุงด้วยใบตาล เสาโรงพันลายขาวดำและติดธงชาติ (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๖ เมรุตั้งศพที่ข้างศาลาการเปรียญวัดลาด ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุปะรำ ภายในตั้งวิหารขนาดเล็กบนภูเขาจำลอง ภูเขานี้ทำจากเซ่งเก๋า ตะกร้า กระบุงเก๋านำมาคว่ำ หรือสานโครงไม้ไผ่ แล้วกรุกระต๊ากห่อสี รอบๆภูเขาใส่ต้นไม้ลงไปนอกเล็กชอกน้อยดูเหมือนเขาหินจริงๆ วิหารขนาดเล็กหลังนี้กันผนังทึบสำหรับใส่กระดูกผู้วายชนม์หัวและท้ายวิหารตั้งตุ๊กตาจีนฝังละตัว หน้าภูเขาดั้งพานแว่นฟ้าวางผ้าไตรบนม้าหมูในพานแว่นฟ้ามีรูปผู้วายชนม์ซึ่งเป็นบุรุษ และยังมีกระถางลายครามใส่ไม้ดัดวางบนที่ลายครามทำเป็นรูปกลองอีกด้วย (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๗ เมรุตั้งศพที่ข้างหอระฆังวัดลาด ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุทรงวิหาร ขนาดเล็กบนภูเขาจำลอง วิหารขนาดเล็กหลังนี้กันผนังทึบสำหรับใส่กระดุกผู้วายชนม์ มี เบญจารองวิหารอีกชั้นหนึ่ง น่าสนใจได้มีการนำรูปกระดากทางคริสต์ศาสนามาติดประดับเมรุ ด้วย (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๘ เมรุตั้งศพบุรุษผู้หนึ่ง ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุประจำภายในตั้ง ลูกโกศเหลี่ยมยอดแหลมอยู่บนแท่นเบญจาซึ่งออกแบบอย่างสวยงาม ด้านล่างมีลูกโกศทรง ฝรั่งขนาดย่อมกว่าตั้งอยู่หลังภาพผู้วายชนม์ เครื่องตั้งประกอบด้วย ตุ๊กตาไทย แจกัน พาน ดอกไม้ ตั้งเรียงกันอย่างมี จังหวะ แลดูโปร่งสบายตา (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๓๙ เมรุศพหมอवास ที่วัดวังยาว ประจวบคีรีขันธ์ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ เป็นเมรุประรำมุงชายคาด้วยตับจากตกแต่งภายในเมรุด้วยการผูกผ้า เมรุในยอดเหมตั่งลูกโกศกลม ยอดมงกุฎบนพานกลีบบัว ที่การ์ดรองภาพมีลายมือเขียนว่า “รูปเมรุศพแพทย์(วาส) ถ่ายเมื่อวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ.๒๔๘๓ที่วัดวังยาว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ถวายพระจวงไว้เป็นที่ระลึกในงานศพ โดยเจ้าอธิการทองเบิ้ม เจ้าคณะหมวดแปนเจ้าภาพ เจ้าอธิการทองเบิ้ม” (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๔๐ เมรุตั้งศพพระสุเมธีวรคุณ เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่วัดเกาะหลัก พระอารามหลวง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไชเป็นเมรุยอดมณฑปตั้งบนฐานขนาดใหญ่สองชั้น ที่เชิงเมรุก่อภูเขาจำลองและปลูกต้นไม้ดูสมจริง บนเมรุตั้งลูกโกศแปดเหลี่ยม พัดยศ ภาพถ่ายเครื่องประกอบสมณศักดิ์และงาช้าง ฐานเมรุชั้นบนปักฉัตรทั้ง ๔ มุม ที่พื้นปักพุ่มดอกไม้ไฟ ภิษุที่นั่งองค์ที่ ๗ จากซ้ายคือพระอาจารย์ไช พระสุเมธีวรคุณ หรือหลวงพ่อเปี่ยม เป็นชาวปราณบุรี อุปสมบทที่วัดลาด จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ มีความสามารถทาง ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างแทงหยวก และได้เรียนวิชาโหราศาสตร์กับ พระสุวรรณมณี(ชิต) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร หลวงพ่อเปี่ยมจึงคุ้นเคยกับชาวเพชรบุรี มาก แม้เมื่อท่านสร้างพระอุโบสถที่วัดเกาะหลักก็ได้ให้ครูพิน อินฟ้าแสง ศิษย์สำนักวัดมหาธาตุฯ ไปปั้นปูนประดับพระอุโบสถ ท่านมรณภาพเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๒ สิริอายุ ๖๖ ปี (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

๕) วัดมหาธาตุวรวิหาร

ในยุคที่เมรุเฟื่องฟูนี้วัดมหาธาตุฯ มีการตั้งศพบำเพ็ญกุศลเป็นประจำ เอกลักษณะของวัดมหาธาตุฯคือนิคมงานแหงหยวประกอบเครื่องสด ลูกโกศประดับดอกไม้สด ช่างที่มีชื่อเสียงในด้านนี้ได้แก่ ครูพิน อินฟ้าแสง ช่างหุ่น สุทธสิทธิ์ ช่างแป้ว บำรุงพุทธ ช่างทิพย์ ภิญโญ นายช่างปูน ทองสัมฤทธิ์ นอกจากนี้แล้วในบางครั้ง ครูหวน ตาลวันนา ยังได้มาร่วมงานกับช่างของวัดมหาธาตุด้วย เช่น เมื่อครั้งสร้างเมรุเผาศพโยมพระสมุห์จำย เป็นต้น

ที่วัดมหาธาตุวรวิหารนี้ยังนิยมการตั้งโต๊ะหมู่กุประดับเครื่องตั้งตุ๊กตาจีนเป็นรูปเขียนพร้อมชุดบูชาลายครามที่เรียกว่าเครื่องกิมตั้ง ซึ่งของเหล่านี้เป็นที่นิยมของพระสุวรรณมณี(ชิต)เจ้าอาวาสเป็นอย่างมาก โดยที่ท่านมักจะเป็นผู้อำนวยการตกแต่งเอง ดังที่บุญมาก กองทรัพย์⁶ กล่าวไว้ว่า

“วัดมหาธาตุมีโต๊ะหมู่มาก ตุ๊กตาจีนเป็นรูปเขียนต่างๆมากมาย หลวงพ่อชิตนิยมการตั้งศพประดับโต๊ะหมู่มาก ท่านจะเป็นผู้อำนวยการเองเสมอ สมัยนั้นที่วัดมหาธาตุมีศิษย์เป็นช่างฝีมือดีหลายคน เช่น นายพิน อินฟ้าแสง นายช่างทิพย์ ภิญโญ นายช่างปูน ทองสัมฤทธิ์ ฯลฯ ลูกโกศประดับดอกไม้สดดอกไม้แกะสลักเป็นที่นิยม มังกรแกะด้วยฟักทองมีชื่อเสียงมาก เชิงตะกอนประดับหยวกล้วยฉลุ (แหงหยว) ประดับประดับานาคูเป็นพิเศษ”

วัดมหาธาตุฯ มีการตั้งเมรุใหญ่หลายครั้ง เช่น เมรุทรงวิมานในงานพระราชทานเพลิงศพพระสุวรรณมณี(ชิต) มี นายแห่ง ศรีเจริญ และนายเทียน มรกต เป็นผู้ออกแบบ เมรุยอดปราสาทในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพสุวรรณมณี(ผัน) มีนายช่างเล้ง เขยสุวรรณ นายชุ่ม สุวรรณช่าง เป็นผู้ออกแบบ และควบคุมการก่อสร้าง ในยุคหลังนี้มีเมรุประจำในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมรัตนดิลก(บุญรวม) เป็นต้น

⁶ บุญมาก กองทรัพย์ ใน พระศิครีเมืองเพชร บุญมี พิบูลย์สมบัติ : บรรณานิการ , หน้า ๗๖ – ๗๗

ภาพที่ ๔.๔๑ เมรุตั้งศพโยมของพระสมุห์จ๋าย ที่วัดมหาธาตุฯ เมื่อเดือน ๓ แรม ๖ ค่ำ ปีมะเมีย โทศก พ.ศ.๒๔๗๔ เป็นเมรุผ้าขาวทรงฝรั่ง มีเมรุในเป็นทรงฝรั่งเช่นเดียวกันบนเมรุในตั้งลูกโกศกลม ยอดมงกุฎ ล่องถุนเมรุในเขียนภาพจากเรื่องรามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ เป็นฝีมือครูหวน ตาลวันนา ๔ ภาพ ฝีมือครูพิน อินฟ้าแสง ๔ ภาพปัจจุบันเหลือเก็บไว้พิพิธภัณฑ์วัดมหาธาตุฯ ๖ ภาพ ที่ฐานเมรุผูกโครงไม้ไผ่กรูกระดาศเป็นรูปภูเขาจำลอง รอบนอกกันราชวัตรรั้วไก่อ และปักฉัตรขนาดเล็ก พระภิกษุในภาพคือพระสมุห์จ๋าย ฐานเมรุในชั้นบนตั้งตุ๊กตาฝรั่ง ชั้นรองลงมาตั้งตุ๊กตาจีน(ลก) ชั้นล่างตั้งนาฬิกา และตุ๊กตาพระจีนกระเบื้องเคลือบสีขาวยิ่ง ปัจจุบันเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์วัดมหาธาตุฯ ข่ายไว้หมวดใส่เสื้อขาวมีปลอกแขนปลอกแขนไว้ทุกซ์ ที่นั่งหันข้างคือ ครูหวน ตาลวันนาชายยืนหันข้างเกาะราชวัติด้านหลังพระรูปขาวมือ คือ ครูพิน อินฟ้าแสง ภายในเมรุในมีการติดหลอดไฟดวงเทียนประดับด้วย (ภาพก็อปปีจากอัลบั้มเก่าที่ถูกขายทิ้ง)

ภาพที่ ๔.๔๒ เมรุตั้งศพสตรีผู้หนึ่ง ที่วัดมหาธาตุฯ มีป้ายปักตัวอักษรระบว่า “กุศลให้แม่พุ่ม” เมรุหลังนี้เป็นเมรุผ้าขาวยอดเหม ภายในเมรุตั้งหีบศพบนผ้าหม่มูกจำนวนมากซ้อนเป็นชั้นๆขึ้นไป ตรงกลางตั้งรูป ผู้วายชนม์ด้านข้างของรูปตั้งตุ๊กตาจีน (ฮก,ลก) รอบเมรุกันราวตัวริ้วไก่อและปักฉัตรขนาดเล็ก บุตรหลานของผู้ตายแต่งชุดขาวไว้ทุกข์ ภาพนี้น่าจะถ่ายที่วัดมหาธาตุฯ เนื่องจากด้านหลังของเมรุคือกุฏิพระสมุห์จำย (ภาพจากอัลบั้มเก่าที่ถูกลบทิ้ง)

ภาพที่ ๔.๔๓ เมรุตั้งศพแม่สี และศพแม่แอ้ว ที่วัดมหาธาตุฯ เมรุหลังนี้เป็นเมรุประจำ ภายในตั้งลูกโกศคู่ทำจากดอกไม้สด บนเบญจาที่ประดับด้วยการแขวงหยวกประกอบเครื่องสด แกะฟักทองเป็นรูปมังกรพันเสาเบญจา รอบเมรุกันราวตีรั้วไก่อที่ทำจากไม้ไผ่ทาบุนขาว บุตรหลานของผู้ตาย แต่งชุดขาวไว้ทุกข์ ภาพนี้น่าจะถ่ายที่วัดมหาธาตุฯ เนื่องจากด้านหลังของเมรุคือกุฏิพระสมุห์จำย วัดมหาธาตุฯ นิมีชื่อเสียงในการตกแต่งเมรุด้วยการแขวงหยวกประกอบเครื่องสด โดยมีครูพิน อินฟ้าแสง ช่างหุ่น สุทธิสิทธิ์ ช่างแป้ว อยู่ในขณะนี้ (ภาพจากอัลบั้มเก่าที่ถูกขายทิ้ง)

ภาพที่ ๔.๔๔ เครื่องตั้งศพสตรีในตระกูลคามณยานนท์ในศาลาบำเพ็ญกุศลที่วัดมหาธาตุฯ เมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๔๗๗ ตั้งลูกโกศเหลี่ยมยอดหมอบนม้าหมุ่มมุก ประดับเครื่องตั้งด้วยพานแก้วและแจกันดอกไม้ ชายที่ยืนทางขวาคือ ร.ท.ไหว คามณยานนท์ ยืนทางซ้ายคือ นายชอบ โชชัย อัยการจังหวัด ชายที่อุ้มเด็กบนตักคือ นายทวี คามณยานนท์ ปลัดอำเภอชะอำ (ภาพจากบ้านนายสมปอง ตั้งฤกษ์)

ภาพที่ ๔.๔๕ เมรุในตั้งศพบุรุษในศาลาแห่งหนึ่ง ตัวเมรุประดับด้วยการแทงหยวกประกอบเครื่องสด บนเมรุในตั้งหีบนั่งฝีมือครูพิน อินฟ้าแสง (ภาพจากอัลบั้มเก่าที่ลูกชายทิ้ง)

ภาพที่ ๔.๔๖ เมรุงานพระราชทานเพลิงศพพระสุวรรณหมุนี (ชิต) ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๔๙๒ เป็นเมรุยอดปราสาทแบบประยุกต์ ผลงานการออกแบบของนายเท่ง ศรีเจริญ และนายเทียน มรกต ช่างเมรุวัดเกาะ เมรุมีความสูงจากฐานถึงยอด ๑๑ วา มีเมรุทิศทั้ง ๔ มุม เป็นเมรุยอดแหลม ภายในเมรุหลังใหญ่ตั้งลูกโกศบนแท่นเบญจา หน้าเมรุปักพุ่มดอกไม้ไฟ (ภาพก็อปปีจากสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี)

ภาพที่ ๔.๔๗ บรรยากาศขณะช่างกำลังก่อสร้างเมรุพระสุวรรณมณี (ชิต) แม้ในยุค พ.ศ. ๒๔๙๒ จะหมดยุคเมรุเฟื่องฟูเป็นยุคของเมรุเช่าแล้ว แต่ในการปลงศพพระมหาเถระยังนิยมการสร้างเมรุชั่วคราวแบบใช้ครั้งเดียวอยู่ (ภาพถ่ายโดยพูน เกษจำรัส ผู้วิจัยก็อปปีจากวัดยาง)

ภาพที่ ๔.๔๘ บรรยากาศก่อนงานขณะกำลังทดลองไฟเมรุพระสุวรรณมณี (ชิต) ในเวลากลางคืน (ภาพถ่ายโดยพูน เกษจำรัส ผู้วิจัยก็อปปีจากวัดยาง)

ภาพที่ ๔.๔๙ เมรุงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพสุวรรณมุนี (ผัน) ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๑๕ เป็นเมรุยอดปราสาทผลงานการออกแบบและควบคุมการก่อสร้างของ ช่างเล้ง เขยสุวรรณ และนายชุ่ม สุวรรณช่าง ช่างเมรุวัดเกาะ ภายในเมรุตั้งลูกโกศบน แท่นเบญจา รอบเมรุปักฉัตรและพุ่มดอกไม้ไฟ (ภาพก็อปปีจากวัดยาง)

ภาพที่ ๔.๕๐ เครื่องตั้งศพนายเซย เกสไกรทอง ที่วัดมหาธาตุฯ สร้างเป็นรูปพระปรางค์วัดมหาธาตุ นายเซยเป็นน้องชายพระสุวรรณมุนี(ชิต) ผู้อำนวยการซ่อมพระปรางค์วัดมหาธาตุฯซึ่งหักมา ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ นายเซยปรารภว่าก่อนตายขอให้ได้เป็นพระปรางค์ที่ซ่อมเสร็จ แต่ใน ที่สุดนายเซยก็ถึงแก่กรรมก่อนซ่อมพระปรางค์เสร็จ หลวงพ่อชิตจึงให้ช่างออกแบบเครื่องตั้ง ศพเป็นรูปพระปรางค์ห้ายอดสำหรับตั้งศพนายเซย (ภาพแสนประเสริฐก็อปี้จากบ้าน อ.สมพร ประกอบชาติ)

๖) วัดพระทรง

ในยุคก่อนสงครามญี่ปุ่นงานช่างเมรุของเมืองเพชรเฟื่องฟูมาก ในยุคนี้อาจารย์เป่า ญาณปัญญา และครูหวน ตาลวันนา อาจารย์เป่ามีความถนัดทางช่างหลายอย่างตั้งแต่ออกแบบ เขียนลาย เขียนภาพ และประดิษฐ์เครื่องตั้งจำพวกตุ๊กตากลโดยใช้ลานนาฬิกาหรือลานจากตะเกียงลาน ส่วนครูหวนท่านมีความถนัดในการออกแบบ เขียนลายและการแทงหยวกตลอดจนการจัดดอกไม้สดจำพวกหรีดศพ ในยุคนั้นวัดพระทรงนับว่าเป็นวัดกลางเมืองที่มีงานเผาศพมากที่สุด

ภาพที่ ๔.๕๑ เมรุตั้งศพบุรุษผู้หนึ่งที่วัดพระทรง เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒ เป็นเมรุทรงฝรั่งตกแต่งด้วยลายก่ออิฐ เมรุในและลูกโกศก็เป็นทรงฝรั่งเช่นเดียวกันบนเมรุตั้งตุ๊กตาผู้ชายใส่ชุดสากล เปิดหมวกค่านับเช่นเดียวกับเมรุงานแม่เปี้ย เจริญศิริ ซึ่งเป็นตุ๊กตากลของอาจารย์เป่า หน้าบันไคทางขึ้นเมรุตั้งนาฬิกาประดับไว้ ด้านข้างเมรุมีปะรำสองหลังตั้งเครื่องโต๊ะบูชาแบบจีน รอบเมรุปัก ราชวัติรั้วไก่อเป็นเขต โปรดสังเกตเรือนยอดของเมรุหลังนี้ว่ามีการติดหลอดไฟดวงเทียนประดับไว้ด้วย (ภาพก็อปปี้จากบ้านบูรณพานิช)

ภาพที่ ๔.๕๒ เมรุประำงานศพนายเล็ก ทับเล็ก ที่บ้านพี่เลี้ยง ผลงานการออกแบบของอาจารย์เป้า วัดพระทรง เป็นเมรุทรงฝรั่งภายในตั้งลูกโกศประดิษฐานเป็นทรงชฎาบนแท่นเบญจาซึ่งประดับเครื่องตั้งด้วยตุ๊กตาเทพนมและแจกันดอกไม้ ด้านหลังเป็นปะรำพิธีมุงหลังคาด้วยใบตาล ในสมัยก่อนการจัดงานศพไม่จำเป็นต้องไปจัดที่วัดเหมือนสมัยนี้ บางครั้งเจ้าภาพอาจจัดงานในลาน หรือในทุ่งใกล้บ้าน โดยบอกแขกปลุกเมรุปลุกโรงกันเป็นคราวๆไป เมรุหลังนี้เป็นเมรุขนาดกะทัดรัดที่ไม่พบอีกแล้วในปัจจุบัน

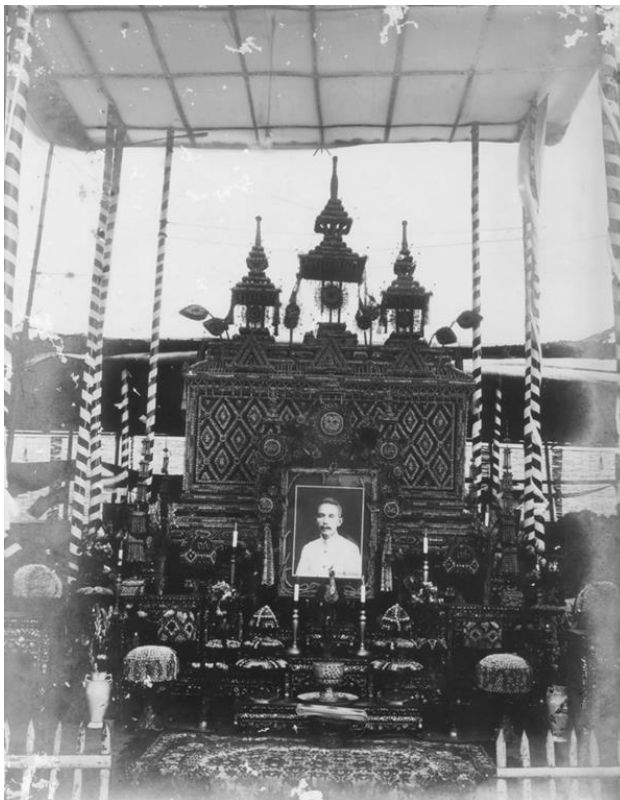
(ภาพจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

ภาพที่ ๔.๕๓ ปะรำหรือทีมตั้งศพ หลวงไชยภักดี (สัน) เพี้ยโฮ่งบ้านสะพานยี่หน เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นปะรำมุงทางตาล มีชายต่อออกไปสองข้างสำหรับประกอบพิธี ภายตั้งลูกโกศฝีมืออาจารย์เป่า วัดพระทรง (ภาพจากหนังสือขุนนางโฮ่ง)

๗) วัดเพชรลี้

พระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม(จู๊ด) อดีตเจ้าอาวาส ท่านเป็นช่างเมรุเหมือนกัน นิยมทำลูกโกศประดับด้วยดอกไม้สดแทนการตอกกระดาษอังกฤษติดลาย ท่านได้สร้างเมรุใหญ่สองครั้งคือ เมื่อทำศพคุณพ่อหวาด อดีตเจ้าอาวาสวัดปริบรี และคราวทำศพมารดาของนายเอียร(ไล่) ใหญ่กว่าวงษ์ ที่บ้านบางขุนไทร นอกจากนี้ท่านยังร่วมกับอาจารย์ไซ วัดลาดทำลูกโกศ ลูกหีบจากดอกไม้สดตั้งในเมรุที่อาจารย์ไซจัดสร้างในบางครั้งด้วย ผู้ที่สืบทอดการทำงานดอกไม้สดต่อจากพระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม คือ พระครูปลัดยิ้ม จุนโท เจ้าอาวาสวัดเพชรลือองค์ต่อมา ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม พระครูปลัดยิ้มได้เป็นผู้ควบคุมการทำลูกหีบดอกไม้สดด้วยตนเอง

ภาพที่ ๔.๕๔ เมรุตั้งศพนายเชย วิชัยวัฒน์ะ เป็นเมรุปะรำมีราชวัติรั้วไถ่กันโดยรอบ ภายในตั้งหีบศพมียอดเหมประดับด้วยดอกไม้สดผลงานพระครูพิศิษฐ์ศิลปาคมบนผ้าหม่มก กรอบรูปของนายเชยก็ประดับดอกไม้สดด้วยเช่นกัน เครื่องตั้งประกอบด้วยแจกัน และพานดอกไม้ปักอักษรเป็นคำว่า เชย (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๕๕ เมรุตั้งศพสตรีผู้หนึ่ง ผลงานการออกแบบของพระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม (จู๊ด) วัดเพชรพลี เป็นเมรุยอดมงกุฎ เสาเมรุทั้งสี่ด้านต่อยอดให้สูงขึ้นไปและทำยอดมงกุฎที่หัวเสาคล้ายกับยอดเมรุ เมรุหลังนี้จึงมีเรือนยอดที่ดูแปลกตา ภายในตั้งเมรุในทรงเดียวกับเมรุนอกทำด้วยดอกไม้สด บนเมรุในตั้งโกศดอกไม้สดรูปทรงคล้ายโถปริก การทำเมรุในและลูกโกศดอกไม้สดนี้เป็นเอกลักษณ์ของพระครูพิศิษฐ์ศิลปาคมและคณะช่างวัดเพชรพลีในยุคก่อนรอบเมรุกันราชวัตร และปักโคมดอกบัวที่หัวเสา และมีพุ่มดอกไม้ไฟปักทั้งสี่มุมเมรุ (ภาพก็อปี้จากวัดเพชรพลี)

ภาพที่ ๔.๕๖ เครื่องตั้งศพสตรีผู้หนึ่งในศาลา เป็นเมรุในขนาดเล็กยอดปราสาททำด้วยดอกไม้สดบนผ้าห่มมุก ผลงานการออกแบบของพระครูพิศิษฐ์ศิลาปคม (จู๊ด) วัดเพชรพลี ด้านล่างลงมามีปราสาทดอกไม้สดประดับทั้ง ๔ มุมด้านหลังภาพถ่ายผู้วายชนม์ตั้งมณฑปยอดเหมทำจากดอกไม้สดเช่นกัน ที่เสาศาลาแขวนกล้วยไม้ป่าเป็นเครื่องประดับ (ภาพก็อปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๕๗ เครื่องตั้งศพสตรีในอาคารแห่งหนึ่ง ใช้ผ้าขาวผูกเสาและดาดเพดานเป็นมรุประรำในอาคาร ภายในตั้งเมรุขนาดเล็กยกยอดแหลมทำด้วยดอกไม้สดบนผ้าหม่มูกผลงานการออกแบบของ พระครูพิศิษฐ์ศิลปาคม (จู๊ด) วัดเพชรพลี เครื่องตั้งประกอบด้วย เครื่องแก้วประดับดอกไม้สด กระถางไม้ดัดลายคราม ตุ๊กตาจีน ตุ๊กตาไทยรูปเทวดาถือพระขรรค์ และหลอดไฟดวงเทียน (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

นอกจากการสร้างเมรุตามวัดต่างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว ในวัดอื่นๆหรือในระดับชาวบ้านก็ได้มีการสร้างเมรุชั่วคราวในการปลงศพเจ้าอาวาสหรือบุคคลสำคัญด้วย เช่น เมรุหลวงพ่อฤกษ์ วัดโพธิ์ลอย สร้างเป็นเมรุปะรำฐานเมรุด้วยไม้ไผ่เป็นรูปภูเขา ประดับเชิงตะกอนด้วยการแทงหยวก ใช้เถาวัลย์บันไดลิงมาเป็นเครือเถาพันประดับเมรุจากนั้นแกะสลักฟักทองและมะละกอบนดอกใบประดับเถาวัลย์⁷ เมรุหลวงพ่ออิน วัดบางทะเล สร้างเป็นเมรุปะรำฐานเมรุด้วยแข่งเกากระbungเกาแล้วปะกระดาซทำเป็นรูปภูเขา เป็นต้น

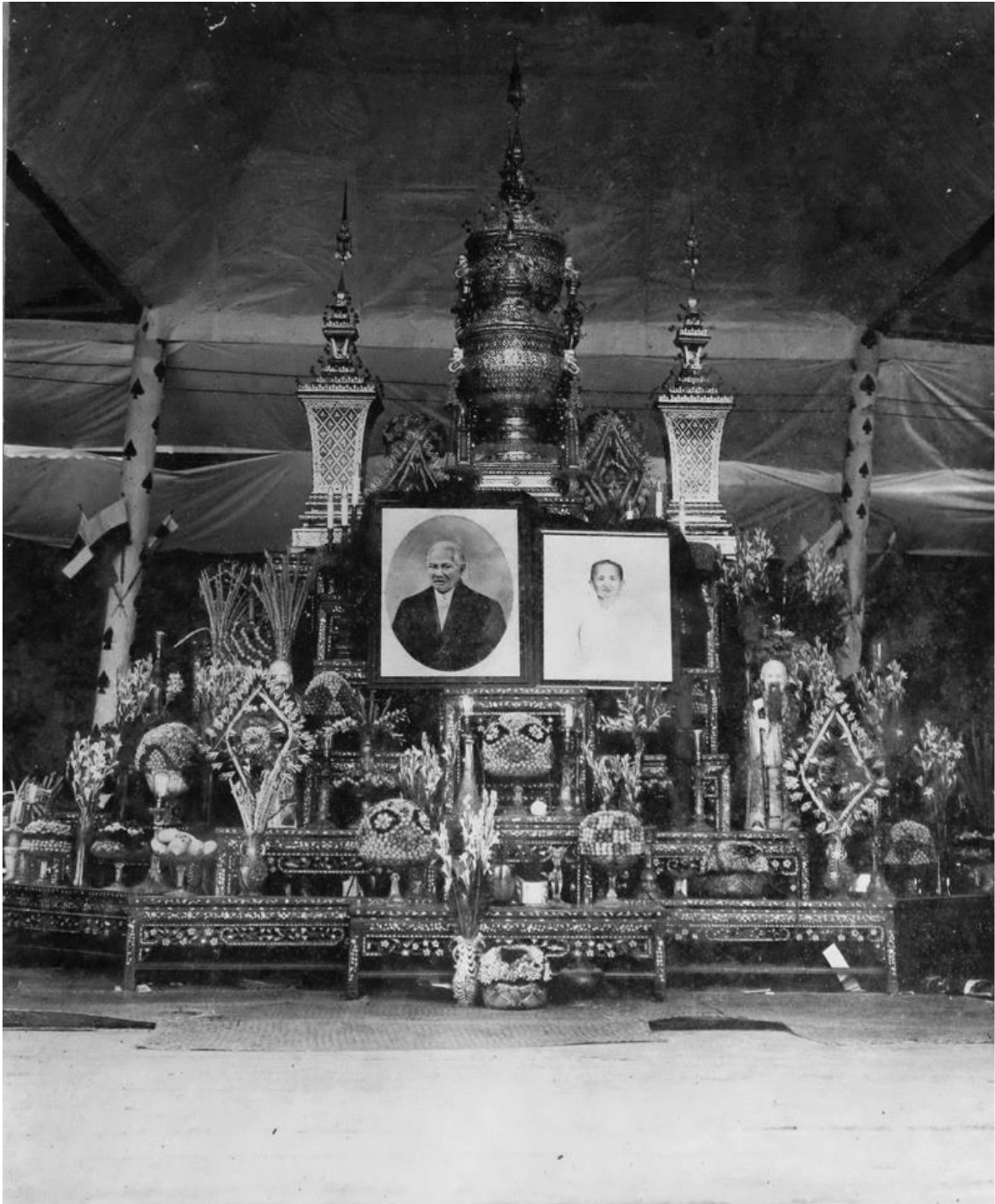
ยังมีการตั้งศพในอาคารถาวรซึ่งสร้างขึ้นแทนเมรุที่ตั้งศพ ในกรณีนี้เจ้าภาพต้องการให้ที่เผาศพเหลือเป็นอนุสรณ์และใช้ประโยชน์ต่อไปได้อีกจึงมีการสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆขึ้นตั้งศพเป็นการเฉพาะ เช่น การสร้างอาคารปริยัติธรรมใช้ตั้งศพนางหนู วัดเวียงไชย ที่วัดเกาะ การสร้างศาลาตั้งศพนางลาว สุขพานิช ที่วัดเกาะ การสร้างธรรมาสน์ตั้งศพนายบ้าน ที่วัดถ้ำแก้ว

ในยุคหลังจากยุคเฟื่องฟูนี้ไม่นิยมการสร้างเมรุเฉพาะกิจ แต่ยังมีแนวคิดสร้างเมรุชั่วคราวชนิดใช้เพียงครั้งเดียวอยู่บ้าง โดยมากมักเป็นเมรุเจ้าอาวาสหรือบุคคลสำคัญ เช่น เมรุพระสุวรรณมุนี(ชิต) เมรุพระสุวรรณมุนี(ผัน) เมรุพระธรรมรัตนดิลก(บุญรวม) เมรุสิบเอกหญิงอุไร อังกินันท์ เมรุหม่อซอน พวงมาลัย เมรุช่างประสม สุสุทธิ เป็นต้น

⁷ สัมภาษณ์ เทียม เทียมอุทัย , ๑๘ เมษายน ๒๕๕๖

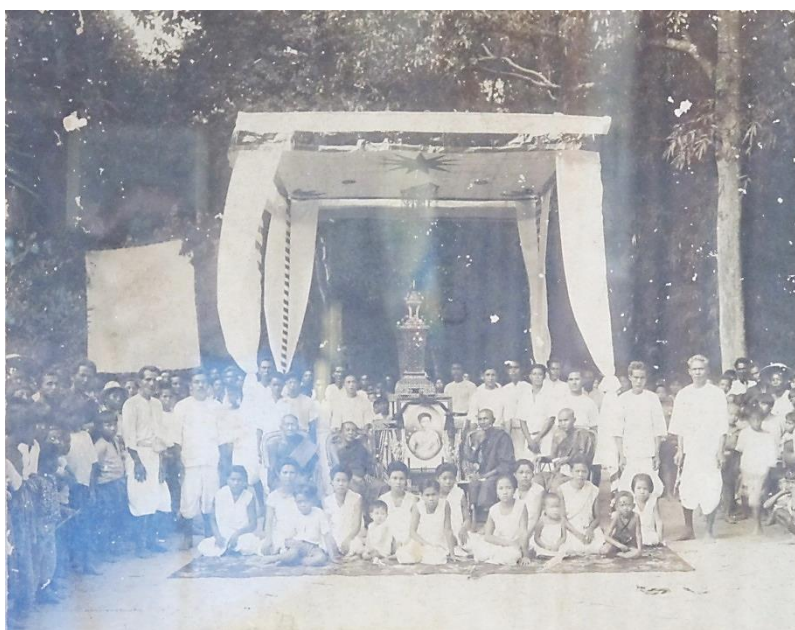
ภาพที่ ๔.๕๘ เครื่องตั้งศพพ่อยิ้ม และนายจวง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ตั้งปะรำในศาลาหลังหนึ่งด้วยการดาดผ้าขาวเป็นหลังคาและใช้เสาศาลาเป็นเสาปะรำ ตกแต่งเสาด้วยการพันผ้าขาวดำ ด้านหลังซึ่งผ้าเป็นฉาก ลูกโกศเหลี่ยมยอดเป็นทรงฝรั่ง กะสลักเป็นคำว่าพ่อยิ้ม นายจวง ตั้งอยู่บนม้าหม่มูกซ้อนขึ้นไปหลายชั้น เครื่องตั้งบนม้าหม่มุประดับด้วย ตุ๊กตาจีนกระเบื้องเคลือบ ตุ๊กตาช้าง แจกัน พานแก้ว จัดดอกไม้สด และตะเกียงลานพร้อมโปะอย่างงดงาม บนเสาแขวนนาฬิกาลาน พร้อมยามปักลายและตัวอักษรว่า “ศพพ่อยิ้ม พ.ศ.๒๔๖๔” ซึ่งของเหล่านี้เป็นเครื่องไทยทานถวายพระในงาน (ภาพก๊อปปี้จากบ้านบูรณพานิช)

ภาพที่ ๔.๕๙ เครื่องตั้งศพพ่อแม่ และแม่ตั้ง ศิริฤกษ์ บิดาและมารดาของขุนห้วยหลวง กำนันตำบล เขาย้อย ประมาณก่อน พ.ศ.๒๔๗๕ ตั้งปะรำในศาลาวัดท้ายตลาด บ้านน้อย เขาย้อย ด้วยการดาดผ้าขาวเป็นหลังคาและใช้เสาศาลาเป็นเสาปะรำ คล้ายกับงานพอยิ้ม นายจวง ตกแต่ง เสาด้วยการพันผ้าขาวและติดลายใบโพ ตั้งลูกโกศสี่ใบ สองใบกลางเป็นลูกโกศทรงกลม บนพานยอดเป็นทรงมงกุฎ สองใบข้างเป็นลูกโกศเหลี่ยมยอดแหลม ตั้งอยู่บนม้าหม่มูกซ้อนขึ้นไปหลายชั้น เครื่องตั้งบนม้าหม่มุประดับด้วย ตุ๊กตาเงินกระเบื้องเคลือบ แจกัน พานแก้ว จัดดอกไม้สด (ภาพก็อปี้จากบ้าน อ.อุบล ทรัพย์ทวี)

ภาพที่ ๔.๖๐ เครื่องตั้งศพนายเลียบ นางแก้ว ยูนิพันธ์ บิดาและมารดาของหมื่นเกตุ ยูนิพันธ์ ผู้ใหญ่บ้านน้อย ที่ศาลาวัดท้ายตลาด เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๘๒ ตั้งลูกโกศเหลี่ยมยอดเหมบนม้าหมู่ ประดับเครื่องตั้งด้วยพานแก้วและแจกันดอกไม้ บุตรหลานผู้ตายไว้แต่งขาวไว้ทุกข์ (ภาพก็อปปีจากบ้าน อ.บุญเกื้อ ยูนิพันธ์)

ภาพที่ ๔.๖๑ เมรุประจำตั้งศพสตรีผู้หนึ่ง ญาติผู้ตายส่วนใหญ่ใส่ขาวไว้ทุกข์ ด้านซ้ายของภาพมีจอหนังซึ่งเป็นมหรสพสมโภชงาน (ภาพก็อปปีจากมิวเซียมเมืองเพชร)

ภาพที่ ๔.๖๒ เมรุยอดเหมตั่งศพคุณพ่อเสมอ พิบูลย์สมบัติ ที่วัดขุนตรา เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๐ ผลงานการออกแบบของคณะช่างวัดยาง เมรุหลังนี้สร้างในสมัยของเมรุเช่า แต่เป็นการสร้างเมรุขึ้นใช้ใหม่เฉพาะกิจ หลังจากงานนี้ คณะช่างได้นำออกตั้งศพในงานที่อ่างศิลา ชลบุรี และเผาเมรุไปพร้อมกับศพเลย (ภาพก็อปปีจากบ้านอาจารย์บุญมี พิบูลย์สมบัติ)

ภาพที่ ๔.๖๓ เมรุยอดเหมอกมุขตั้งศพคุณพ่อแยม ชันตรี ที่วัดลาด เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๖ เป็นเมรุขนาดเล็ก
ตั้งหน้าเมรุปูนของวัดลาด เมรุหลังนี้เป็นเครื่องยืนยันว่า แม่จะอยู่ในยุคเมรุเช่า และมีเมรุปูน
ใช้แล้ว แต่ค่านิยมการสร้างเมรุชั่วคราวยังคงมีอยู่สืบมา

ผลงานการออกแบบของพระครูธรรมธร (ไช) (ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๖๔ อาคารตั้งเครื่องศพนางหนู วัดเวียงไชย เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ตรงกับวัน
 สองคำ เดือนอ้าย ปีมะแม ศาลาหลังนี้นายครอง วัดเวียงไชย (ยืนกลาง ขณะนั้นมีอายุ ๕๔ ปี) สร้าง
 เพื่อตั้งศพนางหนูผู้เป็นภรรยาที่วัดเกาะ ราคาค่าก่อสร้างเป็นเงิน ๒,๘๐๐ บาทเศษ โดยมีจิ้นเกา (ยืน
 ขวา อายุ ๔๕ ปี) เป็นผู้ทำแบบก่อสร้าง จิ้นเป้งสัง (ยืนซ้าย อายุ ๒๘ ปี) เป็นผู้รับก่อสร้าง เมื่อเสร็จ
 งานแล้วนายครองถวายเป็นอาคารเรียนพระปริยัติธรรมของวัด ปัจจุบันทางวัดใช้เป็นกุฏิ มีพระ
 สำราญ (เกา) คุณยุตโต เป็นผู้ดูแล อาคารหลังนี้เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนเครื่องบนและพื้นเป็นไม้
 นอกจากอาคารหลังนี้แล้ว จิ้นเป้งสังยังมีผลงานการก่อสร้างซุ้มประตูทางขึ้นวัดเกาะ เมื่อปี พ.ศ.
 ๒๔๘๐ โดยนายครองเป็นเจ้าของภาพออกทรัพย์ ๗๐๐ บาท และบ้านตึกของนายครอง ที่หัวถนน
 (ภาพก็อปี้จากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๖๕ เครื่องตั้งศพหมื่นสุขประสารราชภรณ์(ปาน สุขพานิช) ที่อาคารหลังแรกของโรงเรียน วัดจันทราวาส (สุขประสารราชภรณ์) เดิมทีแม่เลี่ยม สุขพานิช บ้านหัวถนน ผู้เป็นบุตร จะสร้างเมรุถาวรถวายวัดเกาะในการปลงศพหมื่นสุขประสารราชภรณ์ ผู้เป็นบิดา แต่ทางวัดเกาะไม่สะดวกให้สร้าง ศึกษาธิการจังหวัดทรงชัย เจตะบุตร จึงขอให้นำเงินไปสร้างเป็นโรงเรียน แทน อาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนวัดจันทราวาสจึงเกิดจากความตั้งใจของแม่เลี่ยม ในการอุทิศส่วนกุศลให้กับท่านหมื่น เมื่อสร้างอาคารเสร็จจึงได้ตั้งศพของท่านที่นี่ และเผาบน เมรุชั่วคราวกลางสนามหน้าอาคาร ในภาพจะเห็นเครื่องตั้งศพหมื่นสุขประสารราชภรณ์ ตั้งลูก โกวศทรงฝรั่งฝีมืออาจารย์ผู้กวัดเกาะ บนม้าหมู่ ประดับพานแก้วและแจกันดอกไม้อย่างงดงาม (ภาพก๊อปปี้จากบ้านนายณรงค์ชัย นางจรรยา ถึงการวัฒน์)

๔.๑.๓ ยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒

เป็นยุคตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๔๘๒ – พ.ศ. ๒๔๘๙ อันเป็นยุคของสงครามโลกครั้งที่สอง หรือ สงครามมหาเอเชียบูรพา ในยุคนี้เกิดภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองทั่วทั้งโลก วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องเมรุเช่น ผ้า กระดาษ สี กลายเป็นของหายาก การทำเมรุชั่วคราวแล้วใช้เพียงครั้งเดียวไม่สมประโยชน์ตลอดจนไม่อาจหา วัสดุได้ครบถ้วน ช่างกลุ่มต่างๆจึงได้ออกแบบเมรุด้วยวัสดุที่มั่นคงขึ้นและสามารถถอดประกอบไปตั้งตามงาน เสาศพในที่ต่างๆเป็นการลดต้นทุนในการทำเมรุในแต่ละครั้ง

เมรุในยุคนี้นี้จึงเป็นเมรุที่มีขนาดเล็กและใช้วัสดุที่ประหยัดทั้งราคาและเวลาในการผลิต เช่น เปลี่ยนจากการสร้างครั้งเดียวแล้วเผาไปพร้อมกับศพมาเป็นการรักษาโครงสร้างไว้ใช้ในงานอื่นต่อไป เปลี่ยน จากการตอกลายกระดาษทองอังกฤษหรือวาดภาพประดับเมรุเป็นการฉลุลายกระดาษเป็นแบบแล้วลงสีตามแบบ นั้น ส่วนลูกโกศก็สร้างแต่เพียงส่วนกลางที่เรียกว่าตัวโกศขึ้นใช้เฉพาะงานเพราะส่วนนี้ต้องใช้ใส่กระดูกหรือศพ เผาไฟไป ส่วนฐานโกศหรือตีนโกศ และฝาโกศหรือส่วนยอดใช้ของเดิมที่มีอยู่เพราะได้ออกแบบให้สามารถถอด ออกจากกันได้ทั้งสามส่วน ไม่ต้องเผาไปพร้อมกับศพหรือกระดูก

นอกจากเกิดการสร้างเมรุในรูปแบบใหม่ที่ลดต้นทุนและราคาในการผลิตแล้ว ความสืบเนื่องจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจยังส่งผลให้เกิดเมรุถาวรขึ้นในจังหวัดเพชรบุรี เมรุถาวรเหล่านี้ก่อสร้างด้วย คอนกรีตมีเตาเผาอยู่ในบนเมรุพร้อม เช่น เมรุปูนถาวรหลังแรกของเมืองเพชรเกิดขึ้นที่วัดพลับพลาชัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐^๘ ตามดำริของพระเพชรคุณมณี อดีตเจ้าอาวาส และใช้ในการพระราชทานเพลิงศพของท่านเป็น ครั้งแรก ต่อมาจึงได้มีเมรุปูนขึ้นที่วัดลาดโดยทายาทของพ่อเปียน แม่ไน้ เครือพานิช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ส่วนที่ วัดห้วยมีเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ และวัดอื่นๆได้สร้างตามเป็นลำดับต่อมาจนถึงปัจจุบัน

เมรุปูนแห่งแรกที่วัดพลับพลาชัยนั้นสร้างขึ้นตามดำริของพระเพชรคุณมณี (กร) อดีตเจ้า อาวาสวัดพลับพลาชัย เมื่อท่านมรณภาพลง พระครูอาทรวิชิตคุณ (เชื้อม) เจ้าอาวาสรูปต่อมาจึงให้ช่างหุ่น สุทธิสิทธิ์ เป็นผู้ออกแบบเมรุปูนแห่งนี้โดยใช้นุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นแบบ ซึ่งเมรุปูนของวัดพลับพลาชัย เมื่อแรกสร้างจึงมีลักษณะคล้ายอนุสาวรีย์ บนเมรุประดับรูปหน้าเสื่ออันเป็นปีเกิดของหลวงพ่อก ร หน้าเสื่อนั้น ใช้แบบจากหน้าเสื่อของหมวกลูกเสือ นอกจากนี้ยังมีประติมากรรมรูปปั้นหุ่นประดับรอบเมรุ รูปปั้นเหล่านี้ใช้ เป็นที่บรรจุอัฐิของบุคคลในตระกูลต่างๆที่เป็นผู้ออกทุนทรัพย์ในการปั้นหุ่นขึ้นมามากด้วย ตัวอย่างรูปปั้นหุ่น เหล่านี้เช่น รูปผู้หญิงนั่งอยู่บนแท่นเศร้าน้อยคอดก ตรงหน้าตักมีดอกกุหลาบอยู่หลายดอก และมีดอกหนึ่ง ร่วงหล่นลงมาอยู่ตรงข้อเท้า ช่างหุ่นเจ้าของผลงานได้อธิบายแนวให้ให้กับลูกหลานฟังว่า ดอกกุหลาบนั้นก็คื บุคคลในครอบครัวอันเป็นที่รักได้ร่วงหล่นเสียชีวิตก็เหมือนดอกไม้ที่ร่วงหล่นลงบนพื้นดิน^๙

^๘ จ่านงค์ เอมริน ใน เมรุถาวรแห่งแรกในจังหวัดเพชรบุรี อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ

พระครูอาทรวิชิตธรรม (เชื้อม สิริวัฒน์) อดีตเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย บุญมี พิบูลย์สมบัติ : บรรณาธิการ ,
หน้า ๑๓๑

^๙ ทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ , ๗๒ ปี พระครูสุนทรวิชิตคุณ(ทุเรียน สุมะโร) , หน้า ๖๑

เมรุปูนที่วัดลาดนั้นสร้างโดยบุตรธิดาของพ่อเปี่ยน แม่ไน เครือพานิช ใช้เวลาในการก่อสร้าง ๑ ปี แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕ นายเล้ง เขยสุวรรณเป็นผู้ออกแบบ มีนายโย เรืองเราเป็นหัวหน้าช่างไม้ และนายจื้อ แซ่โง้วเป็นหัวหน้าช่างปูน

เมรุถาวรนี้ต่อมาได้พัฒนาให้มีรูปแบบเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของทางจังหวัดเพชรบุรีและเรียกกันโดยทั่วไปว่าโรงทิมโดยปลูกเป็นโรงยาว มีเตาเผาและปล่องควันอยู่ท้ายโรงใช้เป็นที่พักศพ ด้านแปดช่องข้างยกพื้นสำหรับประกอบพิธีสงฆ์ ตั้งวงปีพาทย์ กลางโรงใช้รับรองแขกที่มาร่วมงานเสร็จสรรพในอาคารหลังเดียว

ภาพที่ ๔.๖๖

เมรุชั่วคราวยุคสงครามโลก จากเหตุผลเรื่องทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เมรุในยุคนี้จึงมีการปรับลด การประดับลวดลายต่างๆลง ทำให้สามารถลดการใช้กระดาษ สี ผ้า และใช้วัสดุเท่าที่หาได้มาประกอบ แต่การประดับในส่วนลายละเอียดของลูกโกศยังคงเดิม (ภาพก็อปี้จากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๖๗ เมรุพูนถาวรแห่งแรกของเพชรบุรีที่วัดพลับพลาชัย ตั้งศพในปะรำหน้าเมรุพูนถาวรของวัดพลับพลาชัย ภายในตั้งลูกทึบบนฐานหยวก ตามประวัติว่าทึบใบนี้เป็นทึบหนึ่งที่ครูพิน อินฟ้าแสง แกะสลักขึ้นตามคำสั่งของนางพงษ์ผู้เป็นมารดา โดยครูพินใช้เวลาถึง ๕ ปี ในการแกะสลักเนื่องจากเกรงว่าเมื่อแกะเสร็จแล้วมารดาจะเสียชีวิตเพราะเป็นलग และก็เป็นเช่นนั้นจริงๆ คือเมื่อทำทึบเสร็จไม่นานมารดาของท่านก็เสียชีวิตลงในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ทึบนี้ยังได้ใช้กับเครื่องอาถรรพ์ของครูพินต่อมาอีกหลายคน ฌาปนสถานแห่งนี้เป็นเมรุถาวรแห่งแรกของจังหวัดเพชรบุรี สร้างขึ้นตามดำริของพระเพชรคุณมณี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยมีช่างหุ่น สุทธิสิทธิ์ เป็นผู้ออกแบบตามลักษณะของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มีอนุสาวรีย์พูนปั้นแบบตะวันตกประดับอยู่โดยรอบ อนุสาวรีย์เหล่านี้สำหรับบรรจุอัฐิบุคคลในตระกูลต่างๆ ฌาปนสถานแห่งนี้จึงมีลักษณะคล้ายสุสานของชาวตะวันตก ปัจจุบันตัวฌาปนสถานได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่อนุสาวรีย์ต่างๆยังคงเหลืออยู่ (ภาพจากอัลบั้มเก่าที่ถูกขายทิ้ง)

ภาพที่ ๔.๖๘ เมรุปูนถาวรของวัดลาดสร้างโดยบุตรธิดาของพ่อเปียน แม่ไน เครือพานิช ใช้เวลาในการก่อสร้าง ๑ ปี แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๕ นายเล้ง เขยสุวรรณเป็นผู้ออกแบบ มีนายไย เรืองเรวเป็นหัวหน้าช่างไม้ และนายจือ แซ่โซวเป็นหัวหน้าช่างปูน (ภาพแสนประเสริฐถ่าย ๒๕/๑๒/๒๕๕๖)

ภาพที่ ๔.๖๙ เมรุปูนถาวรของวัดช้อย สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ปัจจุบันต่อเติมในส่วนที่ตั้งศพ เป็นอาคารยื่นออกไป มีอาสน์สงฆ์ ที่ฟังพระ ที่ตั้งปี่พาทย์พร้อมสรรพ
(ภาพแสนประเสริฐถ่าย ๒๕/๑๒/๒๕๕๖)

ภาพที่ ๔.๗๐ โรงพิมพ์หรือศาลาบำเพ็ญกุศลศพ จากเมรุถาวรต่อมาได้รับการพัฒนาให้มีรูปแบบเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของทางจังหวัดเพชรบุรีและเรียกกันโดยทั่วไปว่าโรงพิมพ์โดยปลูกเป็นโรงยาว มีเตาเผาและปล่องควันอยู่ท้ายโรงใช้เป็นที่พักศพ ด้านแปสองข้างยกพื้นสำหรับประกอบพิธีสงฆ์ ตั้งวงปีพาทย์ กลางโรงใช้รับรองแขกที่มาร่วมงานเสร็จสรรพในอาคารหลังเดียว (ภาพแสนประเสริฐถ่าย ๑๘/๑๐/๒๕๕๕)

ภาพที่ ๔.๗๑ บรรยายภายในโรงพิมพ์หรือศาลาบำเพ็ญกุศลศพ จะเห็นว่ากลางโรงใช้เป็นที่นั่งฟังพระสวดพระอภิธรรม ด้านแปสองข้างยกพื้นสำหรับประกอบพิธีสงฆ์ ตั้งวงปีพาทย์ (ภาพแสนประเสริฐถ่าย ๑๘/๑๐/๒๕๕๕)

๔.๑.๔ ยุคเมรุเช่า

เป็นยุคตั้งแต่ราว พ.ศ.๒๔๘๙ – ปัจจุบัน ด้วยเหตุผลทางด้านต้นทุนอันเนื่องมาจากภาวะความฝืดเคืองทางด้านเศรษฐกิจในยุคสงครามโลกครั้งที่สอง ต่อมาได้เกิดความนิยมในการสร้างเมรุชั่วคราวแบบสำเร็จรูปมีโครงสร้างชนิดที่สามารถถอดประกอบได้ไปตั้งตามงานต่างๆที่เจ้าภาพต้องการ ผู้คนจึงเกิดความนิยมในการเช่าเมรุไปตั้งตามงานศพเพราะเป็นของสะดวกไม่ต้องคิดแบบใหม่แต่เมรุลักษณะนี้มีรูปแบบค่อนข้างตายตัวไม่หลากหลายเหมือนเมรุยุคเก่า เมรุยุคนี้เรียกเมรุหาหรือเมรุเช่าต่อมาในชั้นหลังเรียกกันว่าเมรุลอยตามคำที่จังหวัดอื่นเรียกกัน¹⁰

เมรุเช่าในยุคแรกเป็นเมรุที่มีขนาดเล็กและมียอดน้อยเนื่องด้วยมีข้อจำกัดในการขนย้ายและเทคนิคการก่อสร้าง ในยุคก่อน พ.ศ.๒๕๐๐ การคมนาคมทางบกยังไม่สะดวก การขนย้ายเมรุเครื่องเมรุจำนวนมากไปตั้งในงานศพยังสถานที่ต่างๆเป็นเรื่องค่อนข้างลำบาก ต่อมาเมื่อมีการนำระบบรอกและเพลามาใช้ยกยอดเมรุจึงทำให้การตั้งเมรุชั่วคราวที่มีขนาดใหญ่เป็นไปได้ง่ายขึ้น ประกอบกับการคมนาคมขนส่งที่สะดวกขึ้นการขนเครื่องเมรุจำนวนหลายคันรถสลับไปตั้งตามงานศพจึงไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป เมรุเช่าในยุคหลังจึงเป็นเมรุที่มีขนาดใหญ่และมีจำนวนยอดมาก เช่น เมรุเก้ายอดของวัดประดิษฐ์นาราม เมรุเก้ายอดของวัดบางทะเล

สำนักเมรุเช่าในยุคต้น¹¹ (ข้อมูลปี พ.ศ.๒๕๓๐) ได้แก่

๑) วัดเกาะ

พระอาจารย์พร สุทฺธสโร แห่งวัดเกาะสร้างเมรุ ๕ ยอดหลังหนึ่ง เพื่อตั้งศพโยมของท่านเองจากนั้น หลังจากที่ท่านได้ใช้เมรุหลังนี้ตั้งศพโยมมารดา ท่านก็ได้นำไปตั้งงานศพนายแถมที่อำเภอบ้านแหลม งานที่ ๓ เป็นงานเผาศพของหลานและก็ได้ตั้งงานอื่นๆอีกมากมายจนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐) จุดที่น่าสนใจมากที่สุดของเมรุหลังนี้ คือ การนำระบบรอกและเพลามาใช้เป็นครั้งแรก แต่เดิมเมรุจะต้องใช้นั่งร้านตั้งขึ้นไปประกอบยอด แต่พระอาจารย์พรได้คิดนำรอกมาใช้ยกยอดและทำให้ปัจจุบันนี้เมรุเพชรบุรีหันไปใช้การตั้งยอดแบบรอกและเพลาทันทีหมด ลักษณะรูปทรงของเมรุเป็นยอดมณฑป ฐานใช้ล่องถนนสูง ๔ ชั้น จิตรกรรมประดับล่องถนนเป็นภาพทิวทัศน์ แม่น้ำ ลำคลอง

ในเวลาไล่เลี่ยกันนั้นเองพระอาจารย์ผูก จันทโชโต ซึ่งเป็นศิษย์ร่วมสำนักกับพระอาจารย์พร ก็ได้สร้างเมรุหลังเล็กขึ้น โดยมีนายช่างเล้ง เชยสุวรรณ เป็นผู้ร่วมสร้าง นายชุ่ม สุวรรณช่าง และนายเอียน ชูบดินทร์ เป็นผู้ช่วยเขียนลาย พระอาจารย์ผูกเมื่อสร้างเมรุหลังเล็กตั้งหลายงานก็ได้สร้างเมรุหลังใหญ่มี ๕ ยอดขึ้นอีกหลังหนึ่ง เมรุหลังเล็กและหลังใหญ่ได้ตกทอดมาสู่พระอาจารย์เกิน ปภัสสโร จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๐)

¹⁰ สัมภาษณ์ บุญมี พิบูลย์สมบัติ , ๒๐ เมษายน ๒๕๕๖

¹¹ พลชัย เพชรปลอด , เมรุสกุลช่างเพชรบุรี

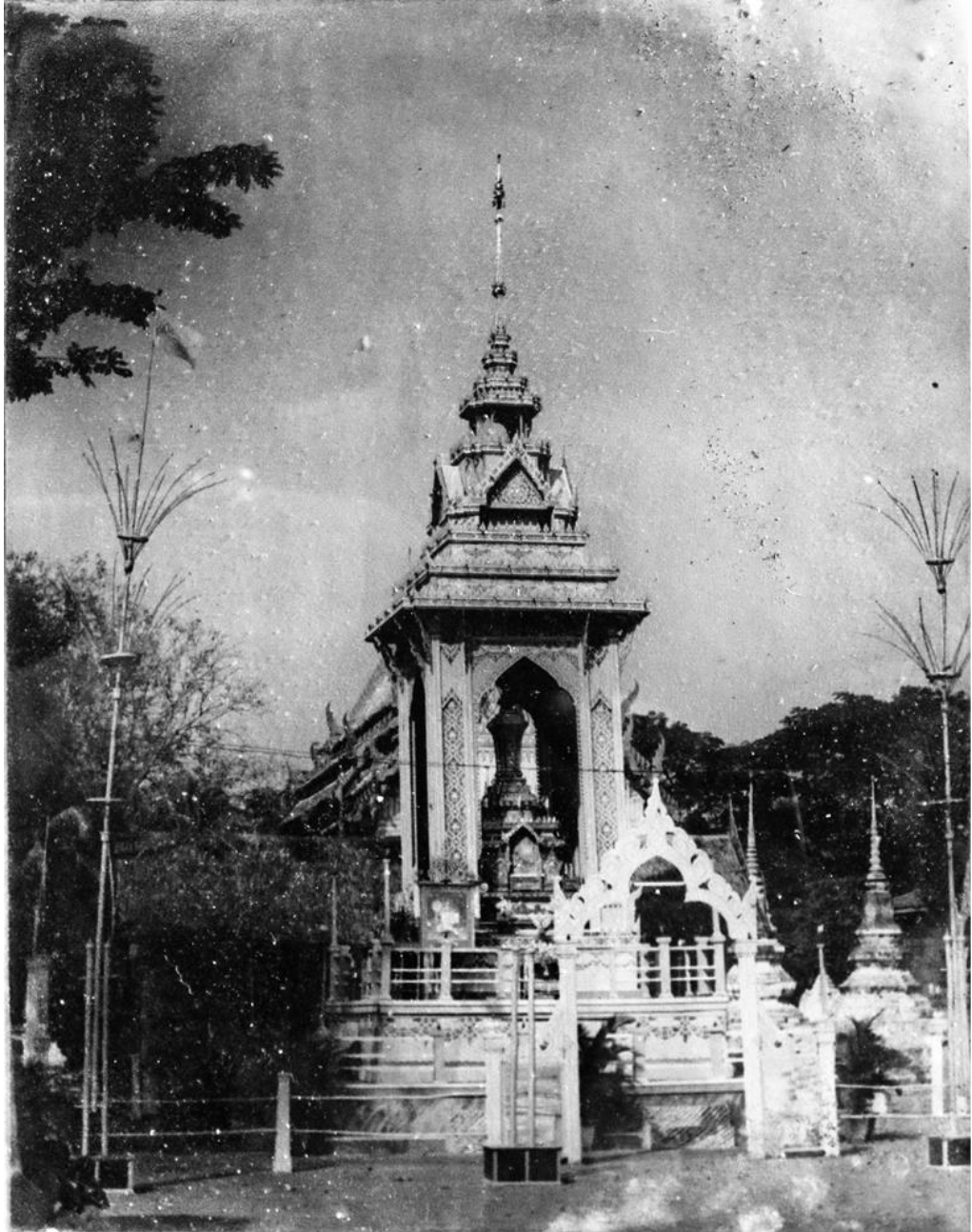
ต่อมาพระอาจารย์เกินได้ยกเมรุหลังเล็กให้เป็นสมบัติของพระลต วัดลาด เก็บไว้แต่เพียงเมรุหลังใหญ่ พระลตจึงได้นำเมรุเล็กไปดัดแปลงยอดเสียใหม่และตัดเมรุทิศเพิ่มขึ้นมาปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐)ก็ยังตั้งตามงานต่างๆ โดยมีศิษย์ของพระอาจารย์เกิน และนายชุ่ม สุวรรณช่างเป็นผู้ไปช่วยซ่อมแซม

ภาพที่ ๔.๗๒ เมรุตั้งศพพระอาจารย์เทียบ พูลสวัสดิ์ ที่วัดเกาะ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๐ เป็นเมรุยอดปราสาททรงประยุกต์คล้ายเมรุข ภายในเมรุตั้งลูกโกศย่อมุมไม้สิบสองบนแท่นเบญจา ล่องถุนเมรุเขียนภาพทิวทัศน์เป็นรูปทะเลและชายหาด เสาฉัตรทำขนาดเล็กปักที่ฐานของเมรุแต่ละชั้น (ภาพก็อปปีจากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๗๓ เมรุตั้งศพเจ้าอธิการหนึ่ง เจ้าอาวาสวัดห้วยโรง เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๑ เป็นเมรุเช่าของวัดเกาะ ภายในเมรุตั้งลูกโกศย้อมมูมไม้สิบสองบนแท่นเบญจา ล่องถุนชั้นล่างของเมรุเขียนลายก๊อน หินแทนการก่อภูเขาล้อมแบบเก่า
(ภาพก็อปปีจากหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสิริวัชรคุณ)

ภาพที่ ๔.๗๔ เมรุตั้งศพพระครูใบฎีกาแฉ่ง ปุณฺณมาโค ที่วัดคงคาราม เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๙๘ เป็นเมรุยอดปราสาทของวัดเกาะ ลูกโกศและแท่นเบญจาคลายกับที่ตั้งศพคุณพ่อหนึ่ง วัดห้วยโรง รอบเมรุใช้เชือกกันเป็นเขตและมีทางเข้าทำเป็นซุ้มเรือนแก้ว พระครู ใบฎีกาแฉ่ง เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ อุปสมบทที่วัดพระทรง แล้วย้ายมาจำพรรษาที่วัดคงคารามเพื่อศึกษา วิปัสสนาธุระกับพระสุวรรณมุนี (ฉุย) มรณภาพปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ที่วัดปากอ่าวบางตะบูน แล้ว นำศพมาฌาปนกิจที่วัดคงคาราม ท่านเป็นผู้ริเริ่มการจัดถวายภัตตาหารพระสวดธรรม สนามหลวง จังหวัดเพชรบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๘๒ (ภาพก็อปี้จากศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนและวัดคงคาราม)

ภาพที่ ๔.๗๕ เมรุวัดเกาะออกงานยอดเยี่ยม ตั้งในงานศพที่บ้านละหานใหญ่ อ.บ้านลาด ล่องถนนเมรุเขียน เป็นภาพทิวทัศน์ (แสนประเสริฐก็อปี้จากบ้านนายมุ่ม ศรีแจ้ง)

๒) เมรุวัดลาด

ในปี พ.ศ.๒๕๒๗ พระลต เทศเดช(กัลยาณธัมโม) วัดลาด อ.เมือง จ.เพชรบุรี ได้ตัดเมรุทิศขึ้นมาเพื่อจะประกอบเข้ากับเมรุนายไข่ ดาวกระจ่าง วัดห้วยเสือ สำหรับใช้ตั้งศพโยมมารดา แต่เมรุนี้มีขนาดเล็กกว่าเมรุทิศ ประกอบเข้ากันไม่สวย จึงเปลี่ยนมาใช้เมรุเล็กของพระอาจารย์เกินตั้งศพโยมมารดาในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ หลังจากตั้งศพมารดาพระลตแล้ว ในปีเดียวกันนั้นเองพระอาจารย์เกินก็มอบเมรุหลังเล็กนั้นให้พระลต เทศเดช โดยไม่คิดมูลค่า

เมื่อได้รับมอบเมรุหลังเล็ก พระลต เทศเดช จึงได้เปลี่ยนแปลงยอดเมรุโดยไปศึกษาแบบจากเมรุพระอาจารย์พร สุทธสโร ในวัดเกาะแล้วนำมาตัดยอดใหม่ ปรับปรุงเมรุจนใช้มาถึงปัจจุบันนี้ ปัจจุบันพระลต เทศเดช (พ.ศ.๒๕๓๐) ยังเป็นผู้ดูแลเมรุหลังนี้ โดยมีนายอนันต์ ซาติน้ำเพชร ศิษย์พระอาจารย์เกิน ช่วยเขียนลายซ่อมแซมบ้าง

ลักษณะของเมรุเป็นทรงยอดทรงมณฑป ตั้งอยู่บนมุข ๔ ด้าน ได้รับอิทธิพลทางด้านจิตรกรรมประติมากรรม จากเมรุหลังใหญ่ของวัดเกาะ ผสานกับเมรุของพระอาจารย์พร สุทธสโร ฐานใช้แบบล่องถุนสูง ๓ ชั้น จิตรกรรมประกอบล่องถุนเป็นภาพทิวทัศน์ ภูเขา ทะเล

ภาพที่ ๔.๗๖ เมรุห้ายอดของ
พระลต เทศเดช ในปี พ.ศ.
๒๕๒๗ เมรุประธานหลังกลาง
เป็นเมรุที่ได้รับมาจากพระ
อาจารย์เกิน รูปแบบจึงคล้ายกับ
เมรุวัดเกาะ
(ภาพก็อปปีจากวัดลาด)

๓) เมรุวัดประดิษฐ์นาราม(เสาชิงเสียง)

เมื่อครั้งที่หลวงพ่อหวล อดีตเจ้าอาวาสวัดประดิษฐ์นาราม มรณภาพ บรรดาศิษย์ทั้งหลายก็ช่วยกันบริจาคทรัพย์บ้าง บริจาคไม้บ้าง เพื่อให้ทำเมรุตั้งศพเป็นเกียรติแก่ท่าน โดยภาระหน้าที่ในการทำเมรูก็นำให้เป็นที่รู้จักการของ พระบุญล้อม เขยชิด ซึ่งบวชอยู่ในวัดประดิษฐ์นารามนั่นเอง พระบุญล้อมจึงจัดการปรุงเครื่องเมรูกับลูกมืออีก ๓ คน โดยเป็นการปรุงสดๆคือไม่มีการทำแป้น มีเวลาก่อนงานเพียง ๒ เดือน ในช่วงแรกก็ดูเหมือนจะทันเวลาแต่ช่วงหลังก็เร่งงานเร่งวันเร่งคืนให้เสร็จจึงต้องใช้เพื่อนฝูงลูกศิษย์มาช่วยอีก ๑๐ คน จึงลุล่วงเป็นเมรุ ๕ ยอดที่สมบูรณ์ และมีช่างประสม สุสุทธิ แห่งวัดคงคารามเป็นผู้ไปช่วยเขียนลวดลายตกแต่งและได้ตั้งศพหลวงพ่อหวลในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่วัดประดิษฐ์นาราม

ต่อมานายวีระ มุสิกพงศ์ ได้เข้าเมรุหลังนี้ไปตั้งศพญาติที่จังหวัดสงขลา พระบุญล้อมจึงปรับปรุงยอดใหม่ให้เป็น ๙ ยอด คือเพิ่มยอดบนมุขทั้ง ๔ หลังจากกลับจากสงขลาได้มาตั้งที่วัดคงคาราม จังหวัดเพชรบุรี ในงานศพพระครูญาณวิสุทธิ

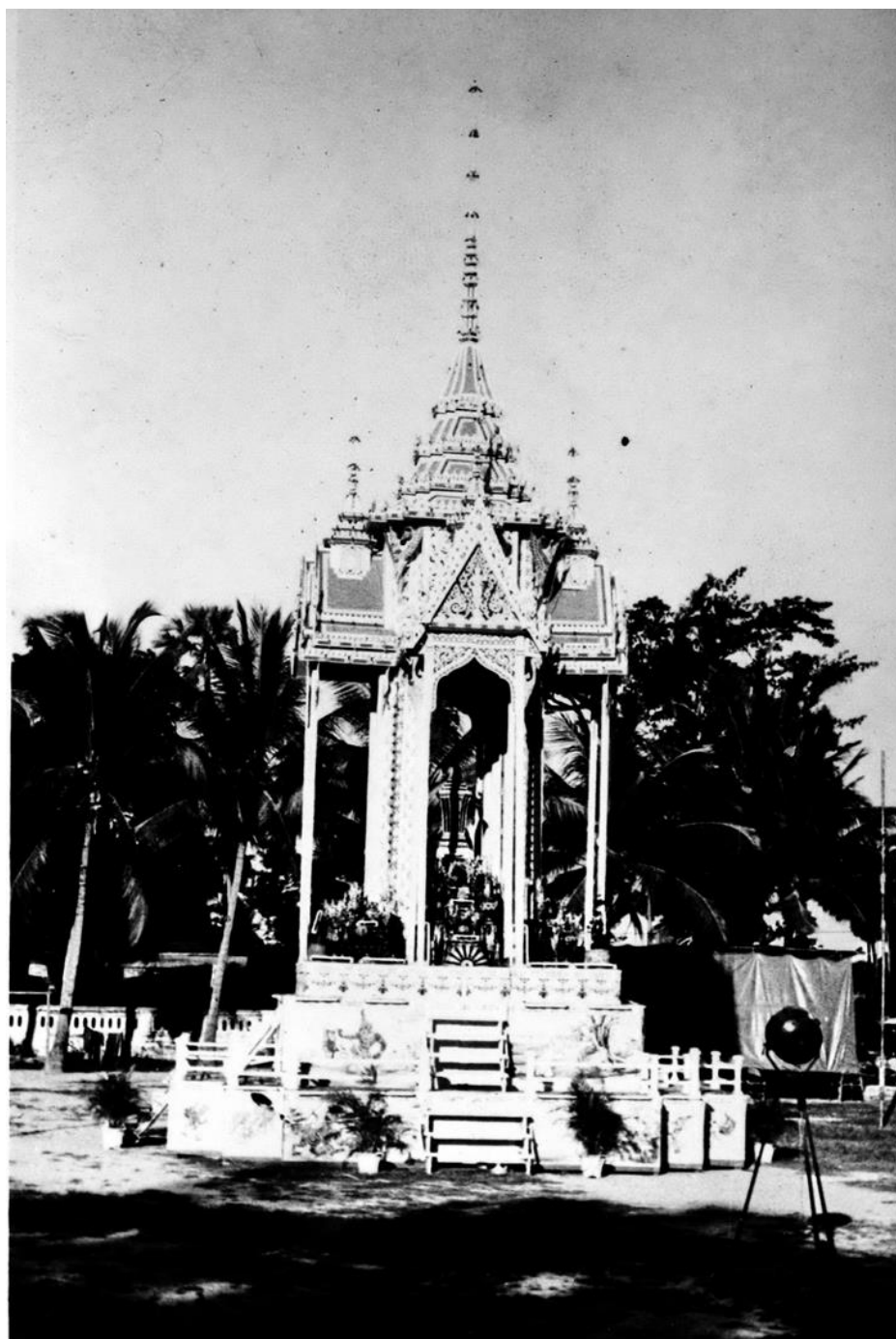
เมรุนี้เป็นเมรุที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่น่าสนใจ คือการสร้างยอดเพิ่มบนมุขทั้ง ๔ ทำให้เมรุกลางมียอดถึง ๕ ยอด รวมยอดอีก ๔ ยอดของเมรุทิศก็จะเป็น ๙ ยอด ฐานใช้ภาพล่องหนมี ๓ ชั้นแต่ที่ล่องหนเมรุทิศมีการทำให้แปลกไปจากที่อื่นๆอีกคือ ทำเป็นลายอิฐมอญมาเรียงกัน มีนางไม้ติดข้างล่าง มีกระจึงด้วยเหนือขึ้นไปเป็นภาพวัฒนธรรมประเพณีชีวิตชาวบ้าน นอกจากนี้บนยอดกลางยังมีหลังคาปีกนกด้วย ซึ่งวัดอื่นๆจะใช้หลังคาปีกนกเพียงที่เมรุทิศและทำเป็นไขรายื่นออกมาอย่างเดียวสำหรับเมรุกลาง แต่ของวัดนี้กลับทำติดบนเมรุกลางด้วย นับว่ามีการสร้างเอกลักษณ์ที่น่าสนใจให้กับตัวเองได้อย่างดี ถือได้ว่าเป็นการพัฒนารูปแบบโดยไม่ได้อาศัยอิทธิพลของใคร

๔) เมรุวัดพระทรง

พระอาจารย์ป้อม ศักดิ์ทอง(ญาณคุณ)แห่งวัดพระทรง ได้จัดให้มีการฌาปนกิจโยมมารดาของท่านที่วัดจันทราวาส ในปี พ.ศ.๒๕๑๘ และท่านได้สร้างเมรุขึ้นเป็นการตอบแทนพระคุณบุพการี

ลักษณะรูปทรงเป็นเมรุยอดทรงมณฑปที่ไม่มีการออกมุข ยอดมณฑปต่อกับเสาแผงเลย ไม่มีการตั้งบนมุข ๔ ทิศเหมือนเมรุยอดทรงมณฑปทั่วไปในเพชรบุรี ชายคาทำเพื่องอบะห้อยโดยรอบ นอกจากนี้ที่น่าสนใจคือเป็นเมรุย่อมุมไม้สิบสองตั้งแต่ยอดถึงเสากำแพง นับเป็นเอกลักษณ์เพราะการย่อมุมแบบนี้ทำยากกว่าการทำเสาและยอดแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัสธรรมดา

ล่องหนประดับฐานบริเวณเมรุทิศเป็นภาพจากรามเกียรติ์ เขียนแบบแสดงท่าทางยักษ์หรือลิงไม่เป็นฉากเป็นเรื่อง พื้นหลังเป็นสีเรียบๆ ล่องหนเมรุใหญ่เป็นภาพสัตว์หิมพานต์ประกอบทิวทัศน์ ชั้นที่ ๒ เป็นเรื่องจากรามเกียรติ์ชั้นที่ ๓ เป็นลายเพื่องโดยรอบ นอกจากนี้ยอดเมรุทิศทุกยอดยังย่อมุมไม้สิบสองอีกด้วย ผลงานจิตรกรรมอื่นๆที่ประดับก็มีความสวยงามสมเป็นวัดที่มีกลุ่มช่างมีชื่อ

ภาพที่ ๔.๗๗ เมรุวัดพระทรง ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ป้อม ญาณคุโณ ศิษย์พระอาจารย์เป้า เมรุหลังนี้เป็นเมรุยอดปราสาท มีการเติมยอดขนาดเล็กที่ मुख ทั้งสี่อีกจึงรวมเป็น ๕ ยอด เมรุมีลักษณะสูงโปร่ง ตั้งบนฐานสูง ไม่มีเมรุใน ซึ่งเป็นรูปแบบของเมรุลอยในยุคหลัง ปัจจุบันมีการพัฒนาเมรุให้มียอดถึง ๙ ยอด คือมีเมรุทิศที่มุมทั้ง ๔ อีก ๔ ยอด การนับขนาดความใหญ่โตของเมรุในปัจจุบันจึงนับจากจำนวนยอด เช่น ยอดเดียว ห้ายอด เก้ายอด (ภาพก็อปปีจากวัดพระทรง)

ภาพที่ ๔.๗๘ เมรุยอดเดียววัดพระทรง เป็นเมรุหลังเก่าที่พระอาจารย์ป้อมสร้างไว้ ต่อมาได้ตัดมุงออก และเสริมชั้นหลังคาเข้าไป ใช้ออกงานในกรณีที่คนหายอดเดียว (ภาพก็อปปีจากวัดพระทรง)

ภาพที่ ๔.๗๙ เมรุห้ายอดวัดพระทรง เป็นเมรุหลังเก่าที่พระอาจารย์ป้อมสร้างไว้ ต่อมาได้เพิ่มเมรุทิศเข้าไปเป็นเมรุห้ายอด เมรุหลังนี้มีเอกลักษณ์แตกต่างจากเมรุหลังอื่นคือการย่อมุมหลังคา แบบย่อมุมไม้สิบสอง จึงทำให้เครื่องยอดมีความงดงามอ่อนช้อยแตกต่างจากเมรุหลังอื่น (ภาพก็อปปีจากวัดพระทรง)

๕) เมรุวัดยาง

วัดยางได้สร้างเมรุใหญ่มากในคราวพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์ โดยเมรุหลังนี้แต่ละด้านยาว ๑๙ เมตร สูง ๓๐ เมตร ใช้ช่างฝีมือและลูกมือประมาณ ๔๐ คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นศิษย์วัดยาง โดยแบ่งเป็นด้านต่างๆดังนี้

- ช่างไม้ทำบ้านไทยใช้ทำโครงสร้างของเมรุ ได้แก่ ช่างเมือบ สังข์ด้วง ช่างจวง แก้วแท้ เป็นแม่งาน

- ช่างทำซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ได้แก่ ช่างประสงค์ เปรมกมล

- ช่างเขียนลาย เขียนลายประดับส่วนต่างๆของเมรุ ได้แก่พระครูวิบูลย์วชิรสาร ร่วมกับช่างทองรุ่ง เอ็มโอษฐ์ ภาพหน้าบันมีดังนี้ ด้านตะวันออก ภาพพระวิษณุกรรม ด้านตะวันตก ภาพเทพนมด้านเหนือ ภาพเทพรุ่งอรุณ ด้านใต้ ภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

- ช่างปูนปั้น ปั้นลายประดับเมรุ ได้แก่ ช่างเยี่ยม ทองไทร ปั้นภาพเทวดา ช่างสุชิน ดีประเสริฐ ปั้นกระจุ้งและลายหน้ากระดาน

- ช่างทำลูกโกศ ทำโกศใช้ใส่ศพ โดยหลวงพ่พระครูวิบูลย์วชิรสารเป็นผู้ออกแบบ ทั้งลูกโกศ ลวดลาย โดยมีพระชอบ จารุธมโม เป็นผู้ต่อกลายประดับ

ลักษณะรูปทรง เป็นเรือนยอดทรงมณฑป เมรุกลางมีมุขทั้ง ๔ ด้านยื่นออกมาและต่อเสาถึงพื้น ส่วนเมรุทิศเป็นยอดมณฑปแบบไม่มีมุข ทั้งเมรุทิศและเมรุกลางย่อมุมไม้สิบสองทั้งหมด เมรุนี้เป็นเมรุถาวรที่สร้างด้วยเวลาหลายเดือน ต้องต่อร่างร้าน ไม่สามารถใช้ระบบรอกและเพลาได้เนื่องจากโครงสร้างที่ออกแบบมาและน้ำหนักยอดไม้เอื้ออำนวย มีการสร้างเน้นปลูกต้นไม้ประดับเสริมแต่งตัวเมรุด้วย

ล่องถนนเป็นจิตรกรรมเรื่องราวเกียรติยศ มีการใช้วิทยากรสมัยใหม่มาร่วมด้วย เช่น เหล็กตัด การพ่นสี หล่อปูนลายต่างๆ พิมพ์ลายซ้ำๆเพื่อลดความล่าช้าจากการทำด้วยมือทุกชิ้น แต่ก็ไม่ถึงกับทำลายภาพรวมของเมรุทั้งหลัง

หลังจากเสร็จงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์ ทางวัดได้ใช้เมรุหลังนี้ออกงานเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพอดีตเจ้าอาวาสวัดยานนาวา อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาท สระบุรี

นอกจากนี้วัดยางยังมีเมรุขนาดเล็กให้เช่าตั้งศพเมรุขนาดเล็กนี้เป็นของพระอาจารย์ชอบ จรรย์ธมโม และพระอาจารย์ชั้น อภิโรโต

ภาพที่ ๔.๘๐ เมรุตั้งศพกำนันนวม ชูวงศ์ ที่วัดตำหรุ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นเมรุเช่าของพระอาจารย์ชั้น
วัดยาง เมรุหลังนี้เป็นเมรุยอดปราสาท ภายในตั้งลูกโกศแปดเหลี่ยมยอดมงกุฎ เมรุตั้งอยู่บน
ฐานยกพื้นซึ่งมีฉัตรปักโดยรอบ (ภาพก็อปปีจากบ้าน น.ส.ชั้น ชูวงศ์)

ภาพที่ ๔.๘๑ เมรุตั้งศพนางเยียม คามณิยานนท์ ที่วัดยาง เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๕ เป็นเมรุของช่างสำนักวัดยาง ซึ่งในยุคเป็นการควบคุมของพระอาจารย์ชอบ และพระอาจารย์ชั้นแล้ว เมรุหลังนี้เป็นเมรุยอดมณฑปไม่มีเมรุใน (ยุคหลัง๒๕๐๐ ไม่ค่อยพบการสร้างเมรุในแล้ว) ลูกโกศแปดเหลี่ยม ตั้งอยู่บนแท่นเบญจา ตัวเมรุตั้งอยู่บนฐานยกพื้นซ้อนกัน ๒ ชั้น ภิภุที่นั่งแถวหน้าปัจจุบัน คือ นายสมปอง ตั้งฤกษ์ (เกิด พ.ศ.๒๔๘๒) ซึ่งในคราวนั้นได้บวชหน้าไฟให้กับนางเยียม เมรุหลังนี้เป็นเมรุเช่าหรือเมรุหาซึ่งในยุคนี้รวมค่าตีไฟบนเมรุแล้วเป็นราคา ๒๐,๐๐๐ บาท มหรสพในงานมี ปี่พาทย์มอญ หนังกลางแปลงคณะประเสริฐภาพยนตร์ ข้างวัดคงคารามดนตรีอาร์ตมิวสิก และหนังตลก (ภาพก็อปปีจากบ้านนายสมปอง ตั้งฤกษ์)

๖) เมรุวัดโพธิ์ลอย

นายแล พูลเสม ช่างเครื่องเรือนบ้านโพธิ์ลอยได้จัดงานฌาปนกิจศพบุตรชายและภรรยาที่วัดโพธิ์ลอยเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๕ ในงานนี้นายแลได้สร้างเมรุขึ้นมาหลังหนึ่งเพื่อตั้งบำเพ็ญกุศลภรรยาและบุตรชาย เมรุหลังนี้มีขนาดสูง ๑๘ เมตร กว้าง ๑๒ เมตร ถัดผลงานอนุสรณ์ความรักที่ยิ่งใหญ่ที่ท่านมีต่อคนรักในครอบครัว นายคง พรหมณฤกษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจันทารามซึ่งสนใจการช่างและเมรุเป็นผู้เขียนแบบด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ ส่วนนายแลก็เป็นผู้ลงมือทำเองตั้งแต่ไปชักไม้ในป่าเลยหมู่บ้านโพธิ์เล็กน้อย และมาเลื่อยแปรรูปปรุงเครื่องเมรุ

ลักษณะของรูปทรงเป็นมณฑปไม่มีมุขและไม่มีย่อมุม เป็นเมรุยอดเดียวช้ายคามีลายเฟื้องประดับโดยรอบ ฐานใช้ภาพล่องถุนประดับทำเป็น ๓ ชั้น ภาพจิตรกรรมที่ใช้เป็นทิวทัศน์ชนบท มีเอกลักษณ์อีกอย่างคือสันด้านนอกของเสาแฝงทำเป็นสาหร่ายเลื้อยจากทวยลงมาถึงกาบพรหมซึ่งมีถึงมุมละ ๓ กาบมากกว่าเมรุทั่วไป และปกติจะทำสาหร่ายแค่ต่อจากคันทวยระหว่างเสาแต่เมรุหลังนี้ทำด้านนอกด้วย

หลังจากตั้งศพบุตรชายและภรรยา นายแล พูลเสม ได้ถวายเมรุให้กับวัดโพธิ์ลอย และออกไปตั้งอีกเพียง ๖ ครั้งก็เลิกเพราะแต่ละงานใช้คนประมาณ ๑๐ คน และใช้เวลาตั้ง ๒-๓ วัน ลูกมือช่างมีภาระกิจอื่นๆอีกมาก นายแลไม่สามารถดำเนินการด้านเมรุได้ ในที่สุดจึงรื้อเอาไม้ไปทำกุฏิศาลาภายในวัดแทน

๗) เมรุวัดโพธิ์เรียง

เมรุวัดโพธิ์เรียงเริ่มสร้างขึ้นใน พ.ศ.๒๔๙๔ โดยพระสน ต่อมาอีก ๙ ปีพระอาจารย์เพชรฉินนาลโย มาอุปสมบทที่วัดโพธิ์เรียงได้ศึกษาวิธีการเขียนลาย และได้ร่วมทำเมรุกับพระสนจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๒ พระสนลาสิกขาบท พระอาจารย์เพชรได้ซ่อมเมรุหลังเล็กของพระสนขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปีพ.ศ.๒๕๑๙ เจ้าภาพได้ออกทุนให้ทำเมรุเพื่อใช้ตั้งศพโยมเขย บุณรอด พระอาจารย์เพชรจึงใช้เวลา ๖ เดือนในการตัดเมรุใหม่ขึ้นมาอีกหลังหนึ่งและมีขนาดใหญ่กว่าที่พระสนทำไว้ โดยได้ใช้ตั้งตามงานต่างๆมาจนถึงทุกวันนี้ (พ.ศ. ๒๕๓๐) ลักษณะเป็นเมรุยอดเดียว ทรงมณฑปไม่มีมุขไม่มีการย่อมุม ฐานประดับล่องถุน มี ๓ ชั้น เป็นภาพทิวทัศน์ หมู่บ้าน วัด ชนบท ที่น่าสนใจคือเสาแฝงที่ลู่เป็นลายโปร่ง

๘) เมรุวัดโรงเข้

เมรุวัดโรงเข้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ ๔๐ กว่าปีมาแล้ว(นับจาก พ.ศ.๒๕๓๐) โดยท่านพระครูพุฒินันโท อดีตเจ้าอาวาสวัดโรงเข้ รูปแบบเป็นเมรุทรงมณฑปยอดเดียว ไม่มีการต่อมุข ไม่มีการย่อมุม มีลักษณะเด่นคือ ฐานทำเป็นบัวคว่ำบัวหงายทั้ง ๓ ชั้น ไม่มีการใช้ล่องถุน ต่อมาเมื่อพระประเสริฐ ซึ่งเป็นช่างเมรุประจำวัดได้ซ่อมแซมและหันมาใช้ฐานแบบล่องถุนเนื่องจากแบบเดิมทำยากกว่า ภาพที่เขียนบนล่องถุนเป็นภาพทิวทัศน์ชนบทและภาพจากรามเกียรติ์

๙) เมรุวัดห้วยเสือ

เมรุวัดห้วยเสือสร้างโดยพระครูธรรมธร(พัว) เป็นเมรุขนาดสูง ๑๖ เมตร ตั้งครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ และได้ตั้งเมรุทิศเพิ่มขึ้น เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ ลักษณะเป็นเมรุ ๕ ยอด ใช้คนตั้ง ๑๐ คน ใช้เวลาตั้ง ๒ คืน ๑ วัน แต่ถ้าต้องการแยกไปตั้งยอดเดียวใช้เวลา ๑ วัน กับ ๑ คืน

ลักษณะเมรุยอดทรงมณฑป มีมุขทั้ง ๔ ด้าน มีการตัดสาหร่ายทางสันด้านนอกของเสา แฉก มีเฟื้องอุบะที่ชายคา ฐานใช้ล่องถุนเขียนภาพทิวทัศน์ทำฐานเป็น ๓ ชั้น เมรุหลังนี้พระอาจารย์พัคคำนึ่งถึงด้านความคงทนเป็นอย่างมาก เมื่อซ่อมแซมแต่ละครั้งใช้สีน้ำมันทา จิตรกรรมบนเมรุหลังนี้ทั้งหมดก็ทาสีสีน้ำมัน

๑๐) เมรุของนายไผ่ดาวกระจำง บ้านห้วยเสือ

นายไผ่ ดาวกระจำง ได้ทำเมรุอยู่กับพระอาจารย์พัค วัดห้วยเสือ ประมาณ ๙ ปี จึงหันมาทำเมรุเองตั้งแต่อายุประมาณ ๓๐ ปีเศษ โดยทำคนเดียวทุกอย่างตั้งแต่ออกแบบ ประเครื่องเมรุ เขียนลายประดับ จนสำเร็จเป็นเมรุเล็กๆหลังหนึ่ง นำไปตั้งตามงานต่างๆ โดยอาศัยลูกหลานเป็นคนงานรับตั้งทั้งในและนอกจังหวัดเพชรบุรี จนปัจจุบันนี้(พ.ศ.๒๕๓๐)ก็ยังทำอยู่บ้างในงานที่ไม่ไกลเกินกว่ากำลังจะไปตั้งไหว

ลักษณะเป็นเมรุยอดเดี่ยว ทรงมณฑปมีมุข ๔ ด้าน ชายคามีเฟื้องแต่มีการสอดไส้ลายจนเหมือนนำเอาพัดที่สลักลายโปร่งๆมาติดเรียงกัน ล่องถุนของงานนี้มีจิตรกรรมร่วมสมัยเป็นรูปยอดมนุษย์และสัตว์ประหลาดจากภาพยนตร์ในโทรทัศน์ ฐานมี ๔ ชั้น

๑๑) เมรุของนายเดิม เกตุคอย

ลักษณะของเมรุยอดทำเป็นทรงมณฑปเล็กๆบนมุข บรรจุภาพภายในทั้ง ๔ ด้าน ต่ำลงมาเป็นคอสองแล้วจึงเป็นปีกไชรา เมรุทำฐาน ๓ ชั้น ประดับล่องถุนเขียนเป็นลายอุบะเฟื้อง และที่น่าสังเกตอีกอย่างของเมรุนี้คือกินนรที่ประดับฐานเมรุ เมรุนี้ไม่ใช้ฉัตร จามร ประดับ แต่ใช้เป็นสัตว์หิมพานต์ประดับแทน

๑๒) เมรุวัดจันทาราม

พระอยู่ สืบพราหมณ์ (อาภาโส) ทำเมรุขึ้นมาหลังหนึ่งใช้ถึงปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐) ลักษณะของยอดทรงมณฑปไม่มีมุข ไม่ย่อมุม ฐานใช้ล่องถุน จิตรกรรมประดับเป็นทิวทัศน์ถนนในชนบท

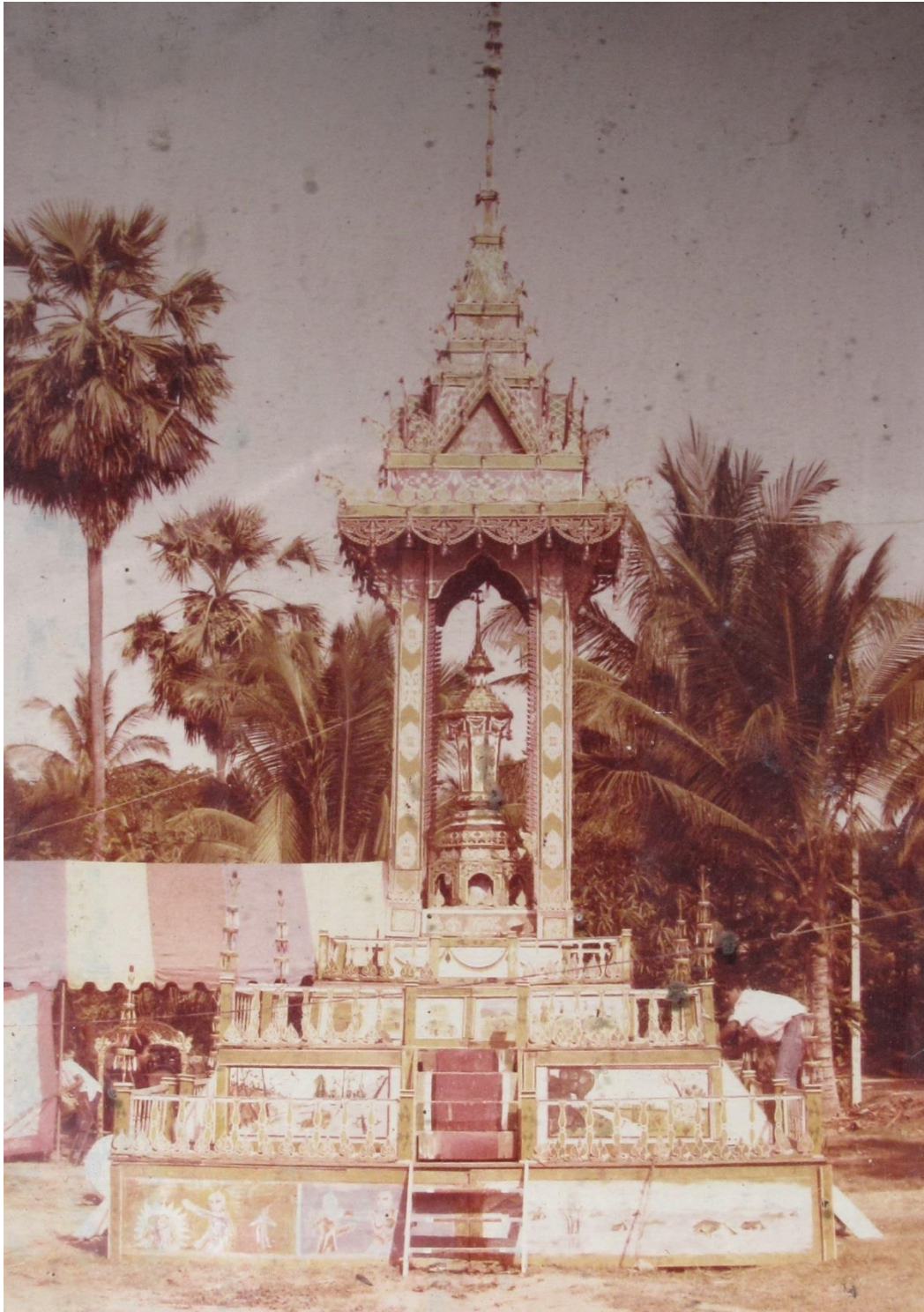
๑๓) เมรุวัดวังบัว

เมรุวัดวังบัวออกแบบ ประเครื่องเมรุและเขียนลายโดยพระอาจารย์แสหวหรือพระวอน ศรีสำอาง (พรหมโชโต) แม้จะไม่เคยเรียนวิชาช่างแต่ท่านอาศัยจดจำรูปแบบของเมรุจากวัดต่างๆมาผสมกัน

เมรุหลังนี้สร้างเสร็จตั้งครั้งแรกในงานศพนายจอนที่วัดวังบัว เมรุนี้ตั้งทั้งในและนอกจังหวัดเพชรบุรี หลังจากทำเมรุยอดเดี่ยวเสร็จต่อมาอีก ๑ พรรษาท่านก็ตัดเมรุทิศขึ้น ปัจจุบันจึงเป็นเมรุ ๕ ยอดโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ท่านยังมีเมรุขนาดเล็กตั้งในศาลาอีกหลังหนึ่ง

ลักษณะเมรุเป็นเมรุ ๕ ยอด ทรงมณฑปมีมุข ๔ ด้าน ฐาน ๓ ชั้น ใช้ภาพล่องถุนประดับ โดยแบ่งพื้นที่เป็นช่องๆ ช่องละ ๑ ภาพบริเวณเมรุทิศเขียนภาพตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ แต่แสดงเพียงตัวละครบนฉากหลังสีพื้นไม่มีสวดลายหรือเรื่องราวอื่นๆ ส่วนล่องถุนเมรุใหญ่เป็นภาพทิวทัศน์ชนบท ฐานที่เป็นล่องถุนยังทำเป็น ๒ ส่วน ส่วนบนดั่งที่บรรยายแล้ว แต่ส่วนล่างทำเป็นรูปก่ออิฐมุมอูโดยรอบ

เอกลักษณ์ที่น่าสนใจของเมรุหลังนี้ได้แก่ เสาแฉกและคูหาสลักและฉลุเป็นลายโปร่งทุกด้าน ทุกด้านจะมีหงส์ ๒ ตัว ยืนขนานบันได ชาย-ขวา เป็นเอกลักษณ์การออกแบบส่วนประดับฐานที่เป็นตัวของตัวเอง พระอาจารย์แสหวให้เหตุผลว่า หงส์เป็นเหตุผลแห่งความดีงาม ท่านได้แรงบันดาลใจจากการเห็นหงส์ที่หน้าพระอุโบสถ และเชื่อว่าเป็นการนำดวงวิญญาณผู้ตายบินไปสู่สวรรค์ได้

ภาพที่ ๔.๘๒ เมรุวัดวังบัวในยุคแรกเป็นเมรุยอดเดียว เรือนยอดทรงบุษบกตั้งบนฐานสามชั้น ปีกฉัตรขนาดเล็กโดยรอบ ล่องถุนเป็นลายการตูนทันสมัยในยุคนั้นคือ ภาพยนตร์การ์ตูนอุลตร้าแมน (ภาพก๊อปปี้จากวัดวังบัว)

ภาพที่ ๔.๘๓ เมรุวัดวังบัวในยุคต่อมาได้พัฒนายอดเพิ่มขึ้นเป็นเมรุห้ายอด และเก้ายอดตามลำดับ โดยเพิ่มยอดที่เมรุทิศ และที่มุมของเมรุประธานเข้าไป พร้อมทั้งขยายขนาดและความสูงขึ้นอีก (ภาพก๊อปปี้จากวัดวังบัว)

๑๔) เมรุวัดดอนกอก

เมรุวัดดอนกอกสร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๕๖ โดยความร่วมมือกันระหว่างครูหนู ชูศรี หลวงพ่อล้วน พระมล เมรุหลังนี้ตั้งอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งต่อมาครูหนูล้มป่วยจึงหยุดตั้งไป ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๙ พระอธิการประหยัด ฟิ่งเสนาะ เจ้าอาวาสวัดดอนกอกในปัจจุบัน(พ.ศ.๒๕๓๐) ต้องการตั้งเมรุเฝ้าโยมบิดา จึงปรารถนาถึงการฟื้นฟูเมรุหลังนี้โดยปรึกษากับนายชาน ชูศรี บุตรชายคนหนึ่งของครูหนู ชูศรี เพื่อซ่อมแซมเมรุ เมรุหลังนี้จึงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งโดยลุงชาน ชูศรี นายสม ทวีสุข นายย่อม ชูศรี ผู้เป็นลูกหลานครูหนู ร่วมกันซ่อมแซมปรับปรุงโดยคงรูปแบบเดิมทุกประการ

ลักษณะเป็นเมรุยอดเดียวทรงมณฑป ฐานสูง ๓ ชั้น ทำเป็นฐานปัทม์ คือเป็นบัวคว่ำบัวหงาย สวยงามมาก เสาแฉก คูหาล้วนแต่ฉลุโปร่ง บันไดเป็นแบบบันไดธรรมาสน์คือเป็นตัวนาครทั้ง ๔ ด้านประดับฉัตรจามรพร้อมลายฐานโกศสลักกระดาดอังกฤษซ้อนเป็นชั้นๆ

ภาพที่ ๔.๘๔ เมรุวัดดอนกอก ผลงานการออกแบบของช่างหนู ชูศรี หลวงพ่อล้วน พระมล เป็น เมรุยอดบุษบกยอดเดียว พื้นแดงประดับลายทองอังกฤษ ปัจจุบันไม่ได้ออกรับงาน แล้ว (ภาพก็อปปี้จากวัดดอนกอก)

สำนักเมรุเข่ายุคปัจจุบัน

๑) วัดเกาะ

ปัจจุบันวัดเกาะมีเมรุให้เช่าอยู่สองหลังเป็นเมรุห้ายอดทั้งสองหลังหลังหนึ่งอยู่ในความดูแลของพระครูวิจิตรสรคุณ (เกิน ปภัสสโร) และอีกหลังหนึ่งอยู่ในความดูแลของพระอาจารย์เสถียร ยังสามารถออกรับงานได้ เมรุของพระครูวิจิตรสรคุณเป็นเมรุห้ายอดเครื่องยอดเป็นทรงมงกุฏ ส่วนเมรุของพระอาจารย์เสถียรเป็นเมรุห้ายอดเครื่องยอดเป็นทรงมณฑป

ภาพที่ ๔.๘๕ เมรุวัดเกาะในความดูแลของพระครูวิจิตรสรคุณ (เกิน ปภัสสโร) เป็นเมรุห้ายอด ล่องถุนเป็นลายธรรมชาติและลายก่ออิฐ ปัจจุบันมีนายอนันต์ ขาติน้ำเพชร เป็นผู้ดูแลรับงาน (แสนประเสริฐถ่ายจากวัดลาด)

ภาพที่ ๔.๘๖ เมรุวัดเกาะในความดูแลของพระอาจารย์เสถียร เป็นเมรุยอดปราสาทห้ายอดและมียอดแหลม ที่ मुखของเมรุประธาน ล่องถุนเป็นลายธรรมชาติ ปัจจุบันมีพระอาจารย์เสถียรและคณะช่าง เป็นผู้ดูแลรับงาน (แสนประเสริฐถ่ายจากวัดเกาะ)

ภาพที่ ๔.๘๗ การติดตั้งยอดเมรุบนเสาแพง เพื่อเตรียมยกด้วยรอกและเพลา ระบบการยก ยอดด้วยรอกและเพลานี้คิดค้นขึ้นโดยคณะช่าง วัดเกาะ และใช้กันแพร่หลายอยู่ในจังหวัด เพชรบุรี ทำให้การยกยอดสะดวกขึ้น ไม่ต้องใช้นั่งร้าน (แสนประเสริฐถ่ายจากวัดยาง)

๒) วัดประดิษฐ์นาราม

เมรุวัดประดิษฐ์นารามเป็นเมรุที่พระครูวัชรมงคลกิจ(บุญล้อม)สร้างขึ้นเมื่อครั้งทำศพ หลวงพ่อหวล อดีตเจ้าอาวาสวัดประดิษฐ์นาราม เมื่อแรกสร้างเป็นเมรุ ๕ ยอด ต่อมาได้เพิ่มขนาดเป็นเป็น ๙ ยอด ออกรับงานทั่วไป งานที่สร้างชื่อเสียงให้กับเมรุหลังนี้คืองานพระราชทานเพลิงศพพุ่มพวง ดวงจันทร์ ปัจจุบันพระครูมงคลวัชรกิจมรณภาพแล้ว

ภาพที่ ๔.๘๘ เมรุห้ายอดวัดประดิษฐ์นารามตั้งในงานศพคุณแม่มณี มณีวัฒนา ที่วัดคงคาราม เป็นเมรุยอดปราสาท ตั้งบนฐานยกชั้น มีเมรุทิศสี่มุม ล่องถุนวาดเป็นรูปสำนวนไทย (แสนประเสริฐถ่าย)

๓) วัดใหญ่สุวรรณาราม

ปัจจุบันวัดใหญ่สุวรรณารามได้มีเมรุหลังหนึ่ง โดยปรับปรุงมาจากเมรุยอดมณฑป ๕ ยอดของพระอาจารย์ป้อม วัดพระทรง เมรุหลังนี้มีช่างเฉลิม พึ่งแต่งเป็นผู้เขียนลาย และมีช่างวีระศักดิ์ กองทรัพย์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์พระอาจารย์ป้อมได้ช่วยดูแลและควบคุมเมรุไปออกงานจนกระทั่งท่านอาจารย์ป้อมมรณภาพ ช่างวีระศักดิ์จึงรับเมรุมาดูแล ในคราวที่มีงานก็นำไปออกงานครั้งเสร็จงานแล้วได้นำเมรุไปฝากไว้ที่วัดถ้ำแก้วเชิงเขาวัง การเก็บเครื่องเมรุไว้ที่วัดถ้ำแก้วมักมีปัญหาคือลิงบนเขาวังจะลงมารื้อเครื่องเมรุให้เสียหายบ่อยๆ

ในราวปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ช่างวีระศักดิ์จึงได้ถวายเมรุหลังนี้แด่พระครูวัชรสุวรรณาท (ลูกซุบ) เจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณาราม เมื่อเมรุหลังนี้ได้มาอยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณารามแล้วพระครูวัชรสุวรรณาทได้ให้ช่างวีระศักดิ์เป็นผู้ควบคุมเมรุไปออกงานโดยมีคณะช่างไม้ของวัดใหญ่สุวรรณารามเป็นกำลังสำคัญในการตั้งและซ่อมแซมเมรุ

ต่อมาเมื่อถึงคราวพระราชทานเพลิงศพพระครูสุวรรณศิลปาคมและพระมงคลวรญาณ อดีตเจ้าอาวาสวัดใหญ่สุวรรณาราม พระครูวัชรสุวรรณาทได้ให้คณะช่างเมรุช่วยกันออกแบบและจัดสร้างเมรุออกไปอีก ๔ ทิศ เพื่อขยายขนาดเมรุให้ใหญ่ขึ้นเป็นเมรุ ๙ ยอด โดยพระครูวัชรสุวรรณาทได้ ออกค่าใช้จ่ายในการจัดสร้างเมรุทิศในครั้งนั้น นอกจากนี้แล้วยังมีช่างวิเชียร เกว๋นพันธ์ เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายด้านวัสดุอุปกรณ์ในการการเขียนลายประดับ และช่างธานีรินทร์ ชื่นใจ เป็นผู้เขียนลายประดับโดยไม่คิดค่าแรง และได้ออกรับงานอยู่ในปัจจุบันตามแต่เจ้าภาพจะหาไปในลักษณะ ๕ ยอด หรือ ๙ ยอด

ภาพที่ ๔.๘๙ เมรุห้ายอดของวัดใหญ่สุวรรณารามตั้งในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูวัชรประชากรเจ้าอาวาสวัดอู่เจริญธรรม เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๖ (ภาพแสนประเสริฐถ่าย)

ภาพที่ ๔.๙๐ เมรุเก้ายอดวัดใหญ่สุวรรณาราม ตั้งในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูพิทักษ์ศิลปาคม และพระมงคลวรญาณ อดีตเจ้าอาวาส เมรุหลังนี้เดิมมีห้ายอด เป็นของวัดพระทรง ต่อมาคณะช่างได้ถวายเป็นวัดใหญ่สุวรรณาราม เมื่อถึงคราวพระราชทานเพลิงอดีตเจ้าอาวาส พระครูวัชรสุวรรณาทรงจึงได้ให้ช่างสร้างเมรุทิศเพิ่มอีกสี่หลังรวมเป็นเมรุเก้ายอด และเป็นหลังแรกในจังหวัดเพชรบุรีที่มีเก้ายอดในลักษณะนี้คือเป็นเก้ายอดที่ออกมาจากเมรุประธานหนึ่งยอด และเมรุทิศแปดยอด เพราะโดยทั่วไปจะเป็นเก้ายอดจากเมรุประธานห้ายอด(รวมยอดจาก मुख)และเมรุทิศสี่ยอด (แสนประเสริฐถ้าย)

๔) วัดบางทะเล

เมรุวัดบางทะเลเป็นเมรุขนาดใหญ่สร้างขึ้นครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสุนทรวิจิตรธรรม(ไท) อดีตเจ้าอาวาส ผู้ควบคุมการก่อสร้างคือพระครูวิจิตรวัชรคุณเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน นายวิโรจน์ เอมครุฑ เป็นหัวหน้าช่าง ลายกล่องฉลุเขียนโดยช่างประสม สุธุทธิ เมรุหลังนี้เป็นเมรุเก้ายอดทรงปราสาท สูง ๑๔ วา กว้าง ๙ วา หลังจากงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสุนทรวิจิตรธรรมแล้วได้นำออกให้เช่าไปตั้งตามงานศพ ใช้เวลาติดตั้ง ๕ วัน รื้อถอน ๓ วัน การออกงานในแต่ละครั้งรวมเวลาที่อยู่ในงานด้วยใช้เวลาเป็น ๑๐ วัน เนื่องจากเป็นเมรุขนาดใหญ่มีค่าใช้จ่ายสูง การออกตั้งเมรุในจังหวัดเพชรบุรีมีค่าใช้จ่ายประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท แต่ละปีจึงมีงานน้อย เมื่อมีงานน้อยจึงหาช่างมาร่วมงานยาก ประกอบกับการออกเมรุครั้งล่าสุดในปี พ.ศ.๒๕๕๕ ที่วัดโคกเกตุ สมุทรสาคร เกิดฝนตกหนักเครื่องเมรุชำรุดไปมาก ปัจจุบันเมรุหลังนี้จึงไม่ได้ออกรับงานอีก

ภาพที่ ๔.๙๑ เมรุเก้ายอดวัดบางทะเลตั้งในงานพระราชทานเพลิงศพพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ วัดไร่ขิง เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๑ (ปัญญา พุเพนียดถ่าย ๒๔/๕/๒๕๕๑)

๕) วัดสามะโรง

เมรุวัดสามะโรงเป็นเมรุของวัดยางมาแต่เดิม เมรุหลังนี้เป็นสามารถออกงานได้ทั้งเก้ายอดและห้ายอด โดยเมรุเก้ายอดจะเพิ่มมุขที่เมรุประธานของเมรุห้ายอดไปอีกสี่ยอดรวมเป็นเมรุเก้ายอด เมรุหลังนี้แต่เดิมอยู่ในความดูแลของพระอาจารย์ชอบ จรรย์ธัมโม ต่อมาช่างเสิบ บุญรอด ซึ่งเป็นช่างในคณะของพระอาจารย์ชอบได้นำมาไว้ที่วัดสามะโรง และทางวัดสามะโรงโดยพระครูสมุห์พงศ์เทพ สิริปัญญา ได้รับดูแลเมรุชุดนี้ต่อมา ปัจจุบันเมรุหลังนี้จึงออกรับงานในนามของวัดสามะโรง

ภาพที่ ๔.๙๒ เมรุเก้ายอดวัดสามะโรง ตั้งในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูไพโรจน์สุวัฒนาภรณ์ วัดท่ามะเกลือ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๗ (แสนประเสริฐถ่าย)

๖) วัดวังบัว

เมรุวัดวังบัวออกแบบ ประดิษฐ์เครื่องเมรุและเขียนลายโดยพระอาจารย์วอน พรหมโชโต เป็นเมรุ ๕ ยอดโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ท่านยังมีเมรุขนาดเล็กตั้งในศาลาอีกหลังหนึ่ง ลักษณะเมรุเป็นเมรุ ๕ ยอดทรงมณฑปมีมุข ๔ ด้าน ฐาน ๓ ชั้น ใช้ภาพล่องหนประดับ โดยแบ่งพื้นที่เป็นช่องๆ ช่องละ ๑ ภาพบริเวณเมรุทิศเขียนภาพตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ แต่แสดงเพียงตัวละครบนฉากหลังสีพื้นไม่มีลวดลายหรือเรื่องราวอื่นๆ ส่วนล่องหนเมรุใหญ่เป็นภาพทิวทัศน์ชนบท ฐานที่เป็นล่องหนยังทำเป็น ๒ ส่วน

๗) วัดจันทาราม

เมรุวัดจันทารามเป็นเมรุขนาดเล็ก ใช้งานในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ลักษณะเป็นเมรุทรงมณฑปสามารถออกได้ทั้งยอดเดียวและห้ายอด ที่น่าสนใจคือปัจจุบันเมรุหลังนี้ใช้เทคนิคพิมพ์ภาพลงบนผืนไว้นิลประดับล่องหน

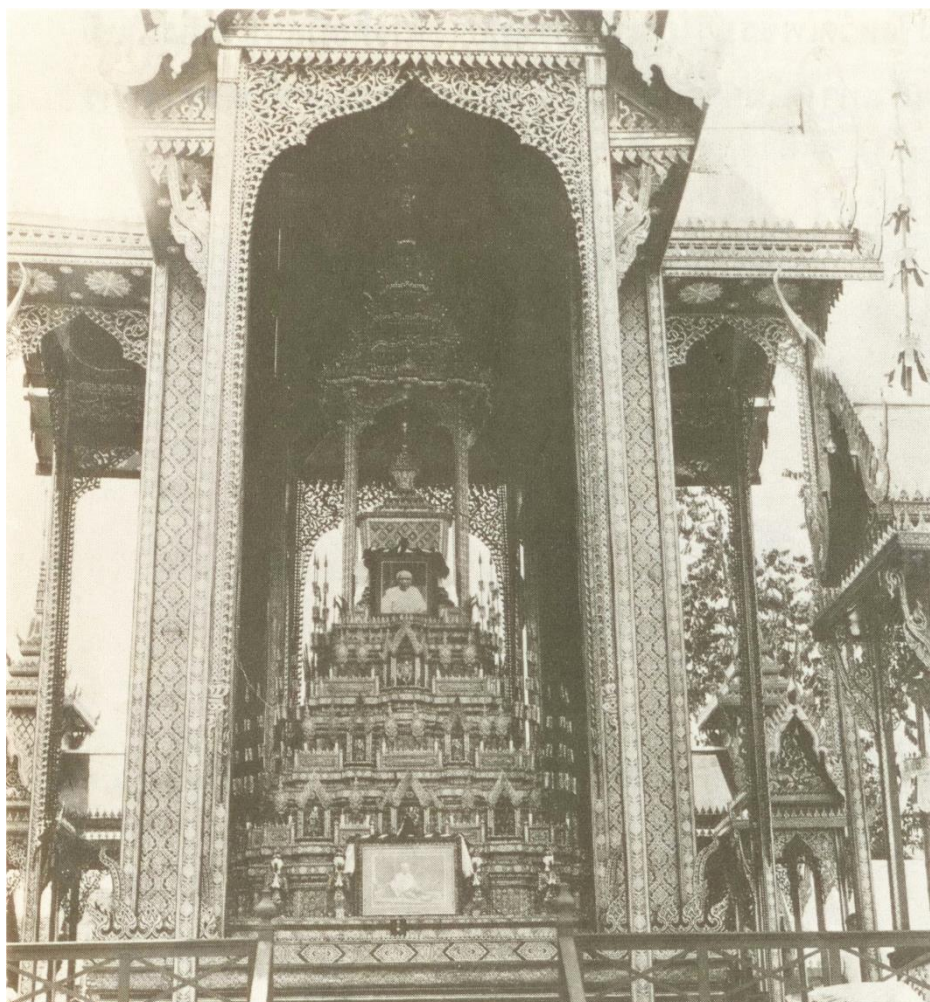
ภาพที่ ๔.๙๓ เมรุวัดจันทาราม ตั้งในงานศพที่วัดโพธิ์เรียง เมรุหลังนี้เป็นเมรุขนาดเล็ก ล่องหนใช้เทคนิคพิมพ์ภาพรามเกียรติ์ลงบนผืนไว้นิล (แสนประเสริฐ ถ่าย)

๔.๒ ลักษณะการตั้งบำเพ็ญกุศลศพ

เมื่อถึงกำหนดงานญาติจะนำศพหรือกระดูกที่ชำระแล้วไปตั้งบำเพ็ญกุศล ลักษณะการตั้งบำเพ็ญกุศลสามารถจำแนกได้ ๓ ลักษณะคือ ตั้งบนเมรุ , ตั้งในศาลา , ตั้งกลางแจ้ง

๔.๒.๑ ตั้งบนเมรุ

เมรุแบบต่างๆ เช่น เมรุปะรำ เมรุยอดรูปทรงต่างๆ เมรุเหล่านี้อาจมีทั้งเมรุนอกและเมรุใน เมรุนอกก็คือเมรุหลังใหญ่ถ้าเทียบกับของหลวงก็คือพระเมรุมาศ เมรุในก็คือเมรุขนาดย่อมที่ตั้งภายในเมรุนอก ถ้าเทียบกับของหลวงก็คือเมรุทอง โดยทั่วไปแล้วเมรุในนิยมทำรูปทรงล้อกับเมรุนอก แต่จากการศึกษาข้อมูลพบว่าบางครั้งเมรุในกับเมรุนอกเป็นคนละทรงกันก็มี ลูกโกศก็จะตั้งในเมรุในนี้ ในกรณีที่ไม่มีเมรุในลูกโกศจะตั้งในเมรุนอกซึ่งยกพื้นสูงต่ำตามรูปแบบที่ช่างกำหนด ส่วนพื้นที่สำหรับบำเพ็ญกุศลนั้นนิยมสร้างโรงแยกออกไปต่างหากโดยมุงด้วยจาก คา หรือใบตาล ใช้เป็นโรงพระ โรงปีพาทย์ และสำหรับผู้มาร่วมงาน โรงเหล่านี้เทียบได้กับเต็นท์ในปัจจุบันนี้เอง

ภาพที่ ๔.๙๔ ลูกโกศตั้งบนเมรุ งานศพคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ เมรุเมืองเพชรสมัยก่อนนิยมทำเมรุในสำหรับตั้งลูกโกศ เมรุในนี้เทียบได้กับพระเมรุทอง ส่วนเมรุนอกเทียบได้กับพระเมรุมาศ ในธรรมเนียมของราชสำนัก (ภาพจากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวงศาจารย์)

๔.๒.๒ ตั้งในศาลา

วิธีนี้อาจเป็นศาลาถาวรที่สร้างขึ้นเพื่อตั้งศพเช่นศาลาแม่กิมเฉย ที่วัดมหาธาตุฯ ศาลาการเปรียญ ศาลากลางบ้าน ศาลาหรือโรงชั่วคราวที่มุงหลังคาด้วยจาก คา หรือใบตาล ลักษณะการตั้งศพแบบนี้แบบนิยมตั้งลูกโกศบนม้าหมู่แล้วตกแต่งตามสมควร หรืออาจมีเมรุในขนาดเล็กรูปทรงต่างๆสำหรับตั้งศพก็ได้ บางคราวเจ้าภาพอาจสร้างอาคารถาวรขึ้นเป็นที่ตั้งศพแล้วอุทิศให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น อาคารพระปริยัติธรรมวัดเกาะที่นายครอง วาดเวียงไชย สร้างในคราวปลงศพนางหนู ภรรยา ศาลาบำเพ็ญกุศลที่หมื่นสุขประสารราษฎร์ สร้างถวายวัดเกาะในคราวเผาศพคุณแม่ลาวภรรยา อาคารเรียนโรงเรียนจันทราวาส(ศุขประสารราษฎร์)ที่คุณแม่เลี่ยม สุขพานิช สร้างในคราวปลงศพหมื่นสุขประสารราษฎร์ ในยุคปัจจุบันนี้ก็ยังมีการสร้างอาคารถาวร เช่นศาลาทรงไทยที่ช่างเข้า พิมพ์นาค สร้างสำหรับตั้งศพ นายเชิด ขำเพชร ผู้เป็นพ่อตาที่วัดตำหรุ เมื่อเสร็จงานแล้วก็ถวายเป็นของสงฆ์

ภาพที่ ๔.๙๕ การตั้งโกศศพบนศาลาหอฉันที่วัดหนองกาทอง งานศพนายเริ่ม บุตรดี ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ผลงานการออกแบบและจัดวางโดย พระครูไพศาลวัชรกิจ (ภาพก๊อปปี้จากวัดหนองกาทอง)

๔.๒.๓ ตั้งกลางแจ้ง

คือการตั้งลูกโกศบนม้าหมู่หรือเมรุในกลางแจ้ง ในบางครั้งอาจใช้ปูนดินแล้วปักเสา ประกอบการแหงยวกซึ่งเรียกว่าร้านหยวกแต่ถ้าต่อหลังคาขึ้นไปก็เรียกปะรำหยวก และยังมีเชิงตะกอนซึ่ง สร้างด้วยไม้มีลักษณะเป็นม้านี่เหลี่ยมปักเสาทั้งสี่มุม ขนาดของเชิงตะกอนไม่ใหญ่นักพอที่จะเคลื่อนย้ายไปตั้ง ในที่ต่างๆได้ เมื่อถึงงานก็หาผ้าขาวคาดหลังคา กระจาดขาวดำพันเสาและรองพื้นด้วยดินหรือหยวกกล้วย เป็นฉนวนกันความร้อนจากไฟไม่ให้ลามไปถึงกระดานเชิงตะกอน

ภาพที่ ๔.๙๖ การตั้งเครื่องศพบนม้าหมู่กลางแจ้ง งานศพนายม้วย กิจไธ เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๔๘๐ ผลงานการออกแบบของพระอาจารย์ไซ ตั้งเมรุขนาดเล็กมียอดแหลม ๕ ยอดบนม้าหมู่หมู่ ภายในเมรุตั้งลูกโกศเหลี่ยมด้านล่างมีลูกโกศเหลี่ยมยอดแหลมอีกลูกหนึ่ง (ภาพก๊อปปี้จากวัดลาด)

๔.๓ รูปแบบลักษณะของเมรุ

รูปแบบลักษณะของเมรุที่นิยมทำกันอยู่ในเมืองเพชรนั้นสามารถจำแนกได้ ๓ ลักษณะ คือ เมรุปะรำ เมรุทรงประเพณี และเมรุทรงประยุกต์

๔.๓.๑ เมรุปะรำ

เมรุปะรำเป็นเมรุผ้าขาวหลังคาตัดหรือมียอดซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นแต่ทำด้วยผ้าหรือกระดาษ เมรุประเภทนี้นิยมกันมากเพราะทำได้ง่ายและราคาไม่สูง สมัยก่อนตามชนบทที่ยังไม่มี฼าปนสถานถาวรก็มักทำเมรุปะรำครอบร้านหยวกหรือปะรำหยวกในการตั้งศพบำเพ็ญกุศล ในยุคหลังก็ยังนิยมทำเมรุปะรำกันอยู่บ้าง เช่น งานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมรัตนดิลก(บุญรวม) ที่วัดมหาธาตุวรวิหาร งานพระราชทานเพลิงศพหม่อซอน พวงมาลัย ที่วัดบันไดทอง งานพระราชทานเพลิงศพพระพุทธรวิริยาภรณ์ (ตัด) ที่วัดชายนา

ภาพที่ ๔.๙๗ ตัวอย่างเมรุปะรำหรือเมรุผ้าขาว

๔.๓.๒ เมรุทรงประเพณี

เมรุทรงประเพณีคือเมรุยอด นิยมทำยอดเป็นยอดมงกุฎ ยอดมณฑป ยอดเหม ยอดปราสาท ยอดพรมพักตร์ ยอดปรางค์ แตกต่างกันไปตามความนิยมของช่าง ปัจจุบันเมรุเช่าหรือเมรุลอยที่รับจ้างตั้งตามงานศพต่างๆล้วนแต่เป็นเมรุประเภทนี้ทั้งสิ้น

ภาพที่ ๔.๙๘ ตัวอย่างเมรุทรงประเพณี เป็นเมรุยอดปราสาทขนาดใหญ่

๔.๓.๓ เมรุทรงประยุกต์

เมรุทรงประยุกต์คือเมรุที่ช่างออกแบบตกแต่งให้มีลักษณะที่แปลกออกไปเพื่อความสวยงาม หรืออาจสอดคล้องกับผู้วายชนม์ เช่นเมรุที่มีลักษณะคล้ายกังหัน อาคารแบบฝรั่ง หรือปราสาทขอม เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๙๙ ตัวอย่างเมรุทรงประยุกต์ เป็นเมรุปะราชขนาดใหญ่ เมรุโนเป็นทรงฝรั่ง

บทที่ ๕

คติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชร

เมรุเผาศพที่มาจากคติความเชื่อเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ โดยเชื่อว่าเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาลและเป็นที่พักประทับของพระอินทร์ การถวายพระเพลิงพระมหากษัตริย์ที่เขาพระสุเมรุจึงเท่ากับเป็นการส่งเสด็จพระองค์ซึ่งเป็นเทวราชากลับสู่สรวงสวรรค์ การสร้างอาคารให้มีลักษณะเป็นเมรุคือการสร้างอาคารทรงวิมานและมีอาคารหรือเครื่องประดับต่างๆแวดล้อม เสมือนเป็นเขาสัตตบริภัณฑ์ที่ล้อมเขาพระสุเมรุอยู่ ครั้นต่อมาคติการสร้างเมรุเผาศพถ่ายทอดลงมาถึงระดับประชาชน ค่านิยมในการใช้รูปแบบของเขาพระสุเมรุจึงติดลงมาด้วยพร้อมกับค่านิยมต่างๆตามยุคสมัยที่เพิ่มเข้ามา

ตามคติพราหมณ์และพุทธเชื่อกันว่าใจกลางของจักรวาลคือที่ตั้งของเขาพระสุเมรุ บนยอดเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งดาวดึงส์สวรรค์อันมีโพยन्दปราสาทซึ่งเป็นที่ประทับของพระอินทร์เป็นประธาน รอบเขาพระสุเมรุมีเขาสัตตบริภัณฑ์หรือเขาทั้ง ๗ ได้แก่ ยุคนธร อสินธร กรวิก สุทิสสนะ เนมินทร วินันตกะ และ อัศกัณ ล้อมอยู่โดยรอบเป็นชั้นๆลดหลั่นลงไปด้วยชั้นบันได ระหว่างเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภัณฑ์เป็นมหาสมุทรชื่อว่าสีทันดร

การสร้างอาคารที่มีสิ่งก่อสร้างแวดล้อมสิ่งสำคัญอันเป็นประธาน และมีลักษณะสูงขึ้นไปบนฟ้าจึงเทียบได้กับเขาพระสุเมรุที่มีสัตตบริภัณฑ์ล้อมรอบ แม้ว่าสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นจะล้อมรอบเพียงชั้นเดียว ประจำสี่ทิศหรือเป็นแค่อาคารยอดแหลมบนฐานสูงก็ตาม

การสร้างสถาปัตยกรรมสำหรับปลงศพให้สอดคล้องกับคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ จึงมักสร้างเป็นอาคารยอดแหลมอยู่บนฐานสูง มีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างแวดล้อมเป็นชั้นๆ หรือแม้ที่สุดมีแต่เพียงฐานซ้อนชั้นหรือมีอาคารคลุมกันบนเนื่องเป็นคติเขาพระสุเมรุ โดยที่ฐานานุศักดิ์ของรูปแบบและชื่อเรียกลดหลั่นกันไปตามสถานภาพของผู้วายชนม์ เช่น พระเมรุมาศ พระเมรุ เมรุ

นอกจากจะพบคติสัญลักษณ์อันสืบเนื่องจากเขาพระสุเมรุในการสร้างที่ปลงศพแล้วยังพบคติสัญลักษณ์อีกสองประการในการสร้างเมรุของจังหวัดเพชรบุรีคือ คติอันเกี่ยวเนื่องกับผู้วายชนม์ และคติอันเกี่ยวเนื่องกับค่านิยมตามยุคสมัย หากพิจารณาจากภาพรวมแล้วจึงสรุปได้ว่าคติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชรมีสามประการดังต่อไปนี้

๑. คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับเขาพระสุเมรุ
๒. คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับผู้วายชนม์
๓. คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับค่านิยมตามยุคสมัย

๕.๑ คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับเขาพระสุเมรุที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชร

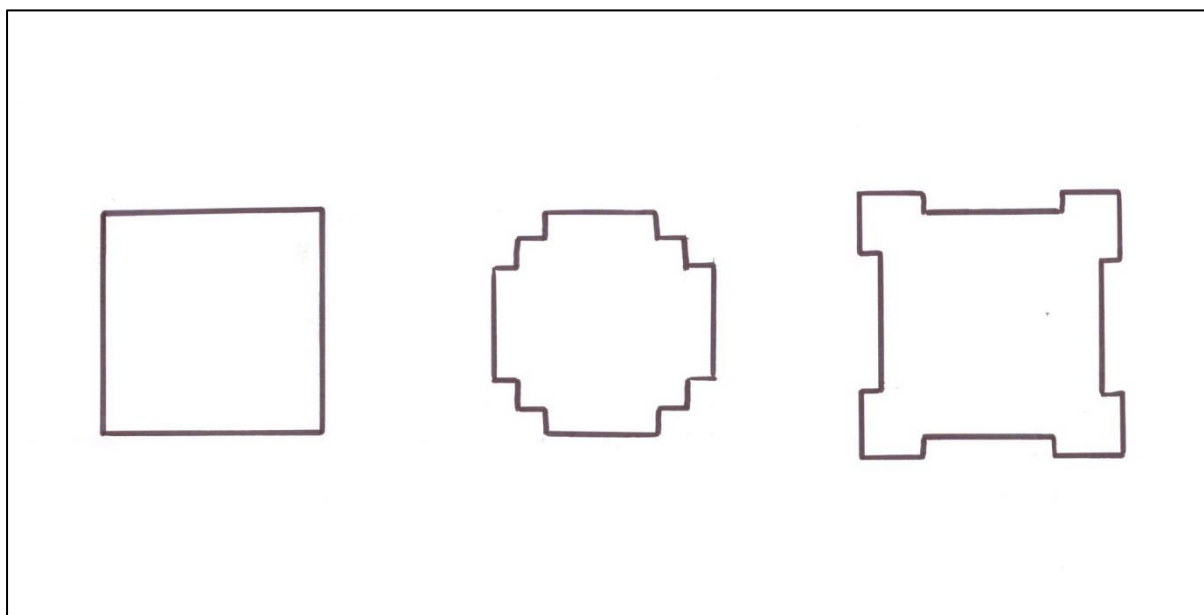
จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุเมืองเพชรพบว่า การออกแบบก่อสร้างเมรุเมืองเพชรได้รับแบบอย่างและแนวคิดเรื่องเขาพระสุเมรุมาจากพระเมรุมาศของหลวง เมื่อพระเมรุมาศของหลวงปรับเปลี่ยนรูปแบบไปเมรุเมืองเพชรก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปด้วย แต่อาจใช้เวลาในการปรับเปลี่ยนช้ากว่าระยะหนึ่ง และเริ่มมาถึงจุดคงตัวในยุคของเมรุเช่า(พ.ศ.๒๔๘๙-ปัจจุบัน)ในช่วงแรก โดยรูปแบบของเมรุเช่าใน

ยุค ๕๐ ปี ล่วงมานี้มีรูปแบบค่อนข้างคงตัว กล่าวคือเป็นเมรุเรือนยอดทรงประเพณี เช่น ทรงปราสาท ทรงบุษบก ทรงมณฑป

คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเขาพระสุเมรุที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชรมีลักษณะดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ การสร้างเมรุบนแผนผังจัตุรัสหรือจัตุรัสย่อมุม

หลักการสร้างอาคารที่แสดงสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุจำนวนมากมักอยู่บนผังจัตุรัสหรือจัตุรัสย่อมุม เช่น การสร้างพระปรางค์ พระเจดีย์ มณฑป เมรุของเพชรบุรีส่วนใหญ่จึงสร้างขึ้นในผังจัตุรัสหรือจัตุรัสแบบย่อมุม มีทั้งย่อมุมไม้สิบสอง ย่อมุมไม้ยี่สิบ นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการเพิ่มกะเปาะออกมานอกมุมในส่วนซึ่งที่เป็นที่ตั้งของเมรุทิศอีกด้วย

ภาพที่ ๕.๑ แสดงลักษณะผังเมรุเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง และสี่เหลี่ยมเพิ่มกะเปาะ

๕.๑.๒ การสร้างเมรุบนฐานยกชั้น

เมรุเมืองเพชรนิยมสร้างบนฐานยกชั้น มีตั้งแต่หนึ่งชั้น สองชั้น หรือสามชั้น การยกชั้นขึ้นมาเหนือพื้นดินในระดับต่างๆเป็นการสื่อสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุซึ่งมีลักษณะเป็นเขาสูงพุ่งขึ้นสู่ฟ้า แม้ต่อมาในสมัยหลังการยกชั้นจะไม่ได้คำนึงถึงหลักเรื่องเขาพระสุเมรุแต่คติการยกชั้นก็ยังคงนิยมอยู่ตลอดมา ในศาลาบำเพ็ญกุศลบางแห่งนอกจากจะตั้งศพไว้ในที่สูงแล้วยังอาจมีโต๊ะตั้งซอเสริมระดับของหีบหรือโกศศพขึ้นไปอีก บางครั้งอาจสูงกว่าระดับอาสนะของพระสงฆ์เลยทีเดียว

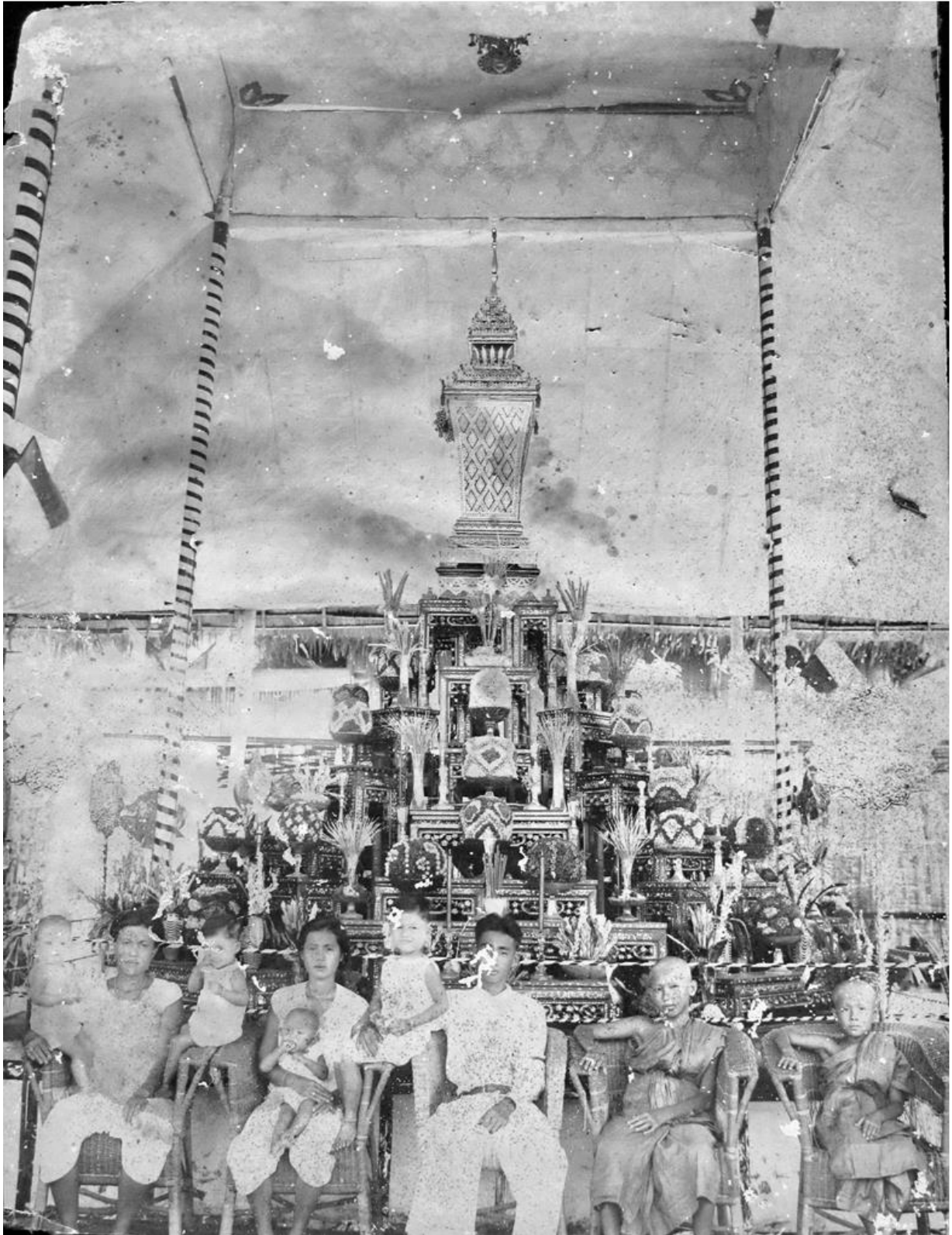
นอกจากการสร้างเมรุบนฐานยกชั้นแล้วยังอาจมีการตั้งศพกลางแจ้งบนฐานยกชั้นโดยไม่มีเมรุก็ได้ หรืออาจมีการตั้งศพบนโต๊ะหมู่, ม้าหมู่จำนวนมากบริเวณกลางแจ้ง ซึ่งก็ถือเป็นการสื่อถึงสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุเช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๕.๒ แสดงลักษณะการตั้งเมรุขนาดเล็กบนฐานยกขึ้น

ภาพที่ ๕.๓ แสดงลักษณะการตั้งลูกโกศบนฐานยกขึ้นภายในอาคาร

ภาพที่ ๕.๔ แสดงลักษณะการตั้งลูกโกศบนม้าหมู่ซ้อนชั้นภายในเมรุประจำ

ภาพที่ ๕.๕ แสดงลักษณะการตั้งลูกโกศและเมรุขนาดเล็กบนม้าหมูซ้อนชั้นกลางแจ้ง

ภาพที่ ๕.๖ แสดงลักษณะการตั้งลูกโกศบนฐานยกชั้นกลางแจ้ง

๕.๑.๓ การสร้างภูเขาจำลองรอบเมรุ

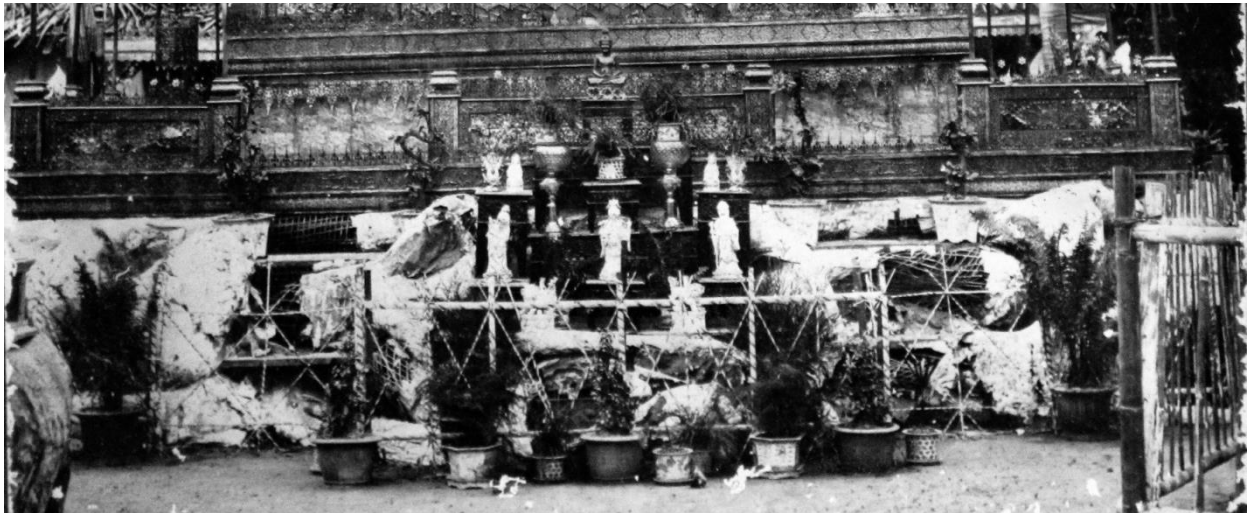
จากความคิดเรื่องเขาพระสุเมรุเป็นเขาศิลาสูงใหญ่ ในสมัยโบราณจึงนิยมสร้างภูเขาจำลองบริเวณฐานพระเมรุเช่น พระเมรุมาศสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เมื่อ พ.ศ.๒๔๐๕ ต่อมาเมื่อคตินิยมเรื่องการสร้างเมรุแพร่หลายมายังจังหวัดเพชรบุรี นายช่างรุ่นเก่าจึงนิยมสร้างภูเขาจำลองเป็นโขดเขาประดับไว้โดยรอบเมรุ ภูเขาเหล่านี้มีโครงสร้างเป็นไม้ไผ่ผ่าซีกขัดไปมา บ้างก็อาจเป็นเชิงเก่า กระบุงเก่า มากองกันรวมกันเป็นโครงสร้าง แล้วกรุด้วยกระดาดหยาบเป็นรูปภูเขา

ในช่วงปลายยุคเฟื่องฟูของเมรุเมืองเพชรได้เริ่มมีการเขียนภาพล่องนเมรุเป็นรูปก้อนหินเรียงกันเป็นเขื่อน ซึ่งการเขียนลายลักษณะนี้มีที่มาจากรูปแบบเขาหินในยุคก่อน และต่อมารการเรียงหินในลักษณะนี้ได้พัฒนามาเป็นลายก่ออิฐในยุคเมรุเช่า

พัฒนาการจากการสร้างโขดเขาหินที่ฐานเมรุมาสู่การเขียนลายหินเรียง และกลายเป็นลายก่ออิฐในที่สุด เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุที่พ้นไปจากแนวความคิดเดิมเรื่อย ๆ คือ หลุดออกจากแนวคิดเรื่องเขาพระสุเมรุออกไป แต่ถือเป็นวิวัฒนาการด้านรูปแบบที่สืบเนื่องกันเป็นอย่างดี

ภาพที่ ๕.๗ แสดงลักษณะโขดเขาที่ฐานเมรุ

ภาพที่ ๕.๘ แสดงโครงสร้างกุหาจำลอง

ภาพที่ ๕.๙ โชตเขาที่ฐานเมรุขนาดเล็ก

ภาพที่ ๕.๑๐ พัฒนาการของโชดเขาเป็นรูปหินเรียง

ภาพที่ ๕.๑๑ พัฒนาการของหินเรียงเป็นลายก่ออิฐ

๕.๑.๔ การสร้างสิ่งก่อสร้างเป็นบริวารล้อมเมรุ

การใช้สิ่งก่อสร้างเป็นบริวารล้อมเมรุ เป็นคติที่แสดงลักษณะของเขาศัพทบริภัณฑ์ล้อมเขาพระสุเมรุที่มีเขาศัพทบริภัณฑ์ล้อมไว้ออกไปเป็นชั้นๆ เช่น การสร้างเมรุทิศที่มีขนาดย่อมกว่าเมรุประธาน การเพิ่มยอดที่หน้ามุขของเมรุประธานให้มีขนาดลดชั้นกว่าเมรุประธาน การปักเครื่องสูงได้แก่ ฉัตร บังแทรก บังสุรย์ จามร ล้อมรอบเมรุประธาน การกั้นราชวัติโดยรอบเมรุประธาน เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการสื่อสัญลักษณ์ของเขาศัพทบริภัณฑ์ที่ล้อมเขาพระสุเมรุไว้ทั้งสิ้น สำหรับการปักฉัตรนั้นในยุคเมรุเพื่องพูนนิยมสร้างฉัตรขนาดใหญ่ปักไว้ที่พื้นทั้งสี่มุมเมรุ ต่อมาในยุคเมรุเขานิยมลดขนาดฉัตรลงเป็นฉัตรขนาดเล็กและปักบนฐานเมรุชั้นต่างๆแทน

ภาพที่ ๕.๑๒ แสดงภาพเมรุทิศล้อมเมรุประธานแสดงลักษณะของเขาศัพทบริภัณฑ์ล้อมเขาพระสุเมรุ

ภาพที่ ๕.๑๓ แสดงภาพเครื่องสูงล้อมเมรุประธานแสดงลักษณะของเขาศัพทบริภัณฑ์ล้อมเขาพระสุเมรุ

๕.๑.๕ การสร้างเมรุเป็นอาคารทรงเรือนยอด

การสร้างเมรุเป็นอาคารทรงเรือนยอดสื่อถึงลักษณะของไพชนต์ปราสาทซึ่งเป็นวิมานของพระอินทร์ ไพชนต์ปราสาทซึ่งเป็นที่ประทับของพระอินทร์นั้นเป็นปราสาทสูงใหญ่นายช่างจิตรกรรมมักจำลองแบบปราสาทในพระบรมมหาราชวังของแต่ละสมัยมาเขียนจิตรกรรมเมื่อต้องการแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระอินทร์ เมื่อมาสร้างเป็นเมรุจึงมีการสร้างเป็นอาคารเรือนยอดในรูปแบบต่างๆ เช่น ยอดปราสาท ยอดบุษบก ยอดเหม ยอดมงกุฎ ยอดมณฑป ซึ่งอาคารเหล่านี้เป็นอาคารมีศักดิ์สูง สื่อลักษณะถึงเขาพระสุเมรุด้วยกันทั้งสิ้น

ภาพที่ ๕.๑๔ ลักษณะเมรุเรือนยอดสูงสื่อสัญลักษณ์วิมาน หรือไพชนต์ปราสาทบนดาวดึงส์สวรรค์

ภาพที่ ๕.๑๕ เมรุทรงวิมานแสดงลักษณะวิมานบนดาวดึงส์สวรรค์

๕.๑.๖ การสร้างปะรำ

การสร้างปะรำผ้าขาวเป็นการสร้างพื้นที่พิเศษชั่วคราวให้กับสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม จะเห็นได้ว่าปะรำผ้าขาวนั้นใช้ทั้งงานมงคลและอวมงคลอย่างเช่นงานศพ ตัวอย่างงานมงคลที่ใช้ปะรำผ้าขาว เช่น ปะรำกวนข้าวทิพย์ ปะรำบวงสรวงในพิธีต่างๆ ปะรำครอบเบญจาในพิธีโกนจุก ส่วนศพนั้นนิยมสร้างเป็นเมรุปะรำหรือในบางครั้งนิยมปักหลักขึ้นไปสี่เสาและดาดผ้าขาวเหล่านี้นับเนื่องเป็นลักษณะของการสร้างมณฑลพิธีให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และบริสุทธิ์ ซึ่งก็คือการสื่อสัญลักษณ์ถึงสวรรค์ดาวดึงส์บนยอดเขาพระสุเมรุนั่นเอง ในจังหวัดเพชรบุรีมีการสร้างปะรำตั้งกลางแจ้ง และมีการดาดผ้าขาวในอาคารกรณีที่ตั้งศพในอาคาร

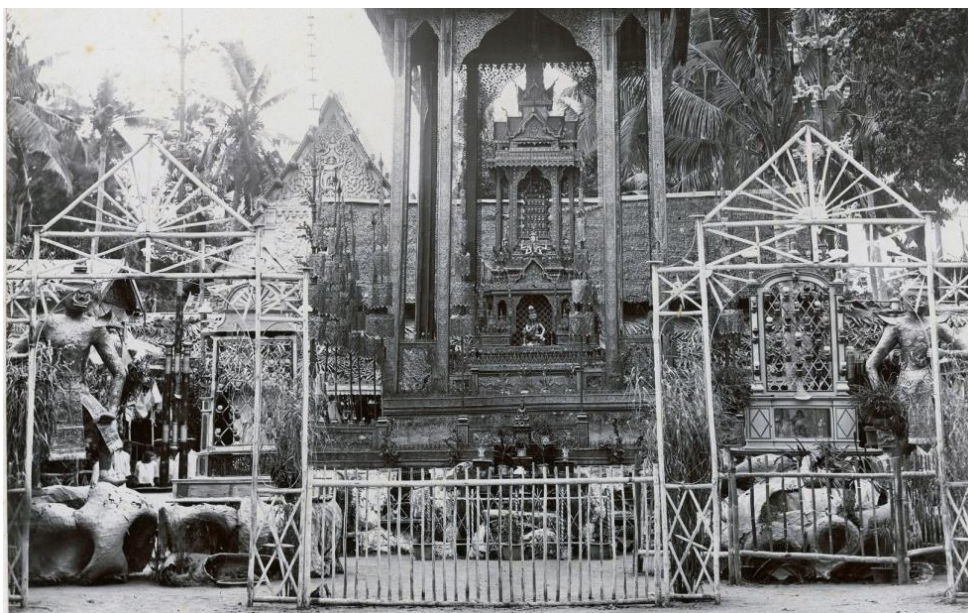
ภาพที่ ๕.๑๖ เมรุปะรำตั้งเมรุในขนาดเล็กและลูกโกศทำเป็นรูปเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง

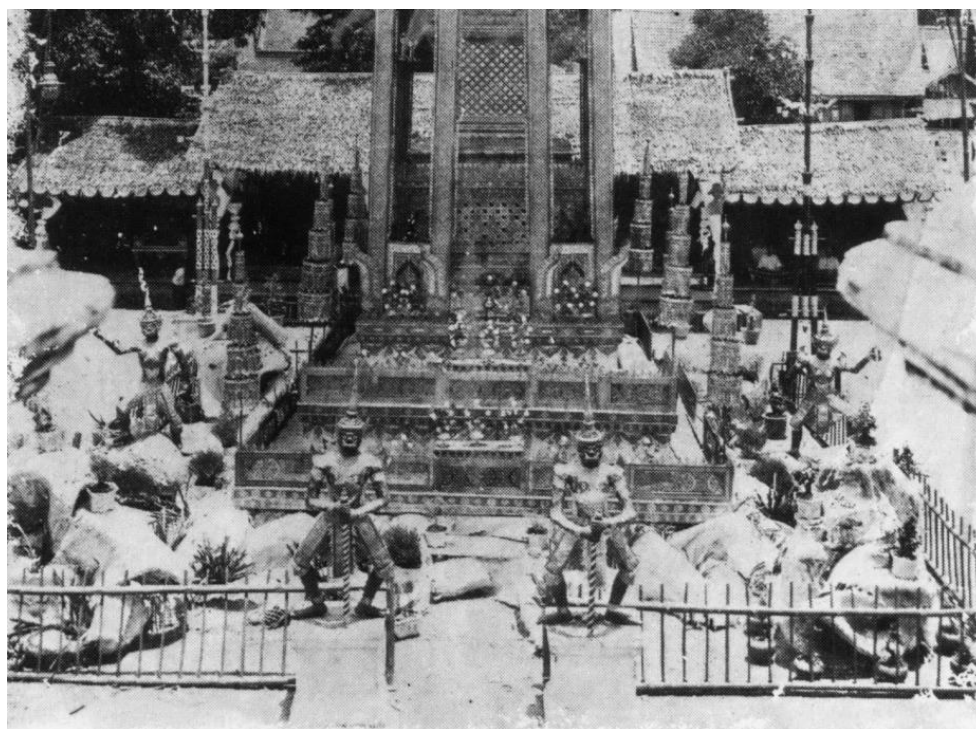
ภาพที่ ๕.๑๗ การดาดเพดานด้วยผ้าขาวแสดงลักษณะมณฑลพิธี

๕.๑.๗ การสร้างหุ่นหรือเขียนนลายเป็นรูปยักษ์ เทวดา นางฟ้า

การสร้างหุ่นหรือเขียนลายหรือเขียนลายเป็นรูปยักษ์ เทวดา นางฟ้า เป็นการสื่อความหมายถึงสวรรค์ซึ่งก็คือเขาพระสุเมรุนั่นเอง ยักษ์นั้นเป็นสัญลักษณ์ของท้าวจตุโลกบาลซึ่งเป็นใหญ่อยู่ ณ สวรรค์ชั้นจาตุมาหาราชิกาเชิงเขาพระสุเมรุ ส่วนรูปเทวดาและนางฟ้านั้นสื่อถึงสัญลักษณ์ของสวรรค์ดาวดึงส์โดยตรง

ภาพที่ ๕.๑๘ การสร้างหุ่นยักษ์ประจำทิศของเมรุในงานศพผู้ใหญ่โก

ภาพที่ ๕.๑๙ การสร้างหุ่นยักษ์ประจำทิศของเมรุในงานศพพระครูญาณสาคร

ภาพที่ ๕.๒๐ เมรุยอดพรหมพักตร์ของวัดลาด
เลื่อนถึงสวรรค์อย่างชัดเจน

ภาพที่ ๕.๒๑ เทวดาถือพระขรรค์เป็นเครื่องประดับอยู่รอบเมรุ

๕.๑.๘ สัตว์หิมพานต์

ตามคติความเชื่อเกี่ยวกล่าวว่าที่เชิงเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของป่าหิมพานต์ ป่าหิมพานต์นี้เป็นที่อยู่ของสัตว์หิมพานต์และนักสิทธิ์ ฤๅษี วิทยาธรทั้งหลาย แต่โบราณมาการสร้างพระเมรุมาศจึงมักมีการสร้างหุ่นรูปสัตว์หิมพานต์ประดับเอาไว้โดยรอบเพื่อแสดงลักษณะของป่าหิมพานต์เชิงเขาพระสุเมรุ เมรุของจังหวัดเพชรบุรีหลายหลักมักวาดลายล่องหนเป็นรูปสัตว์หิมพานต์เพื่อสื่อสัญลักษณ์ความเป็นเขาพระสุเมรุ

ภาพที่ ๕.๒๒ ภาพสัตว์หิมพานต์ล่องหนเมรุวัดสามะโรง

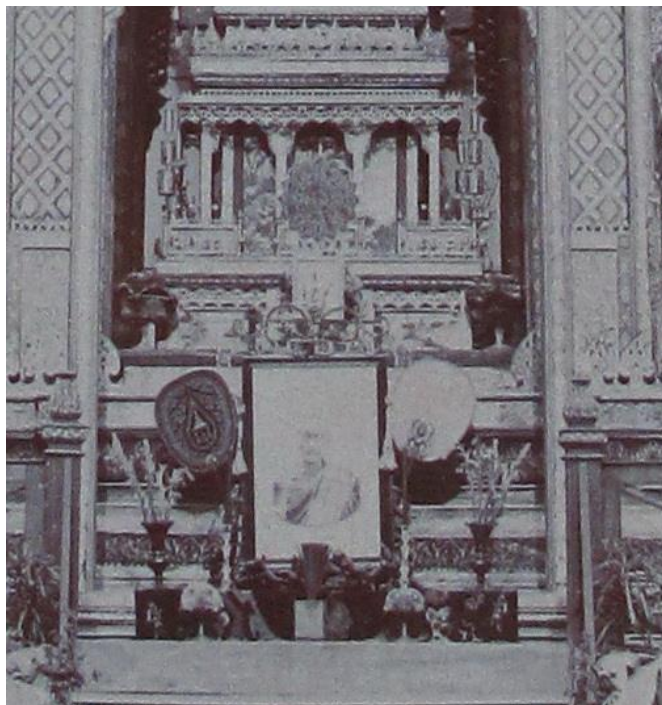
๕.๒ คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุเมืองเพชรพบว่า การออกแบบก่อสร้างเมรุเมืองเพชรหลายหลังแสดงลักษณะอันเกี่ยวเนื่องกับผู้วายชนม์ เช่น การใช้สัญลักษณ์แทนอาชีพหรือความสามารถหรือความชอบของผู้วายชนม์ การใช้อักษรย่อหรือชื่อผู้วายชนม์ประดับในงานตกแต่ง และในที่สุดได้พัฒนามาเป็นการตั้งรูปซึ่งเป็นสื่อแทนตัวผู้วายชนม์ได้ดีที่สุดในปัจจุบัน

๕.๒.๑ การใช้พัดยศและพัตรองตั้งในงานศพพระเถระ

พัดยศเป็นเครื่องประกอบและแสดงยศของพระสงฆ์สมณศักดิ์ ส่วนพัตรองเป็นพัดที่พระสงฆ์รูปนั้นได้รับถวายมาในงานต่างๆที่เจ้าทำสร้างพัตรองเป็นที่ระลึก ในการตั้งศพพระนิมนต์นำพัดยศและพัตรองมา

ตั้งประกอบเป็นเครื่องแสดงยศของพระสงฆ์ที่มีรณภาพโดยอาจวางคู่กับภาพถ่ายของท่าน คตินิยมนี้คล้ายกับการถ่ายภาพพระสงฆ์สมัยโบราณที่นิยมถ่ายคู่กับพัดยศ พัดรอง และเครื่องประกอบอื่นๆ

ภาพที่ ๕.๒๓ แสดงการตั้งพัดยศ พัดรอง และภาพถ่าย ประดับเมรุพระครูเพชรโรปนคุณ (เหลื่อม) วัดเกาะ

๕.๒.๒ การใช้รูปเหมือนตั้งประกอบเมรุ

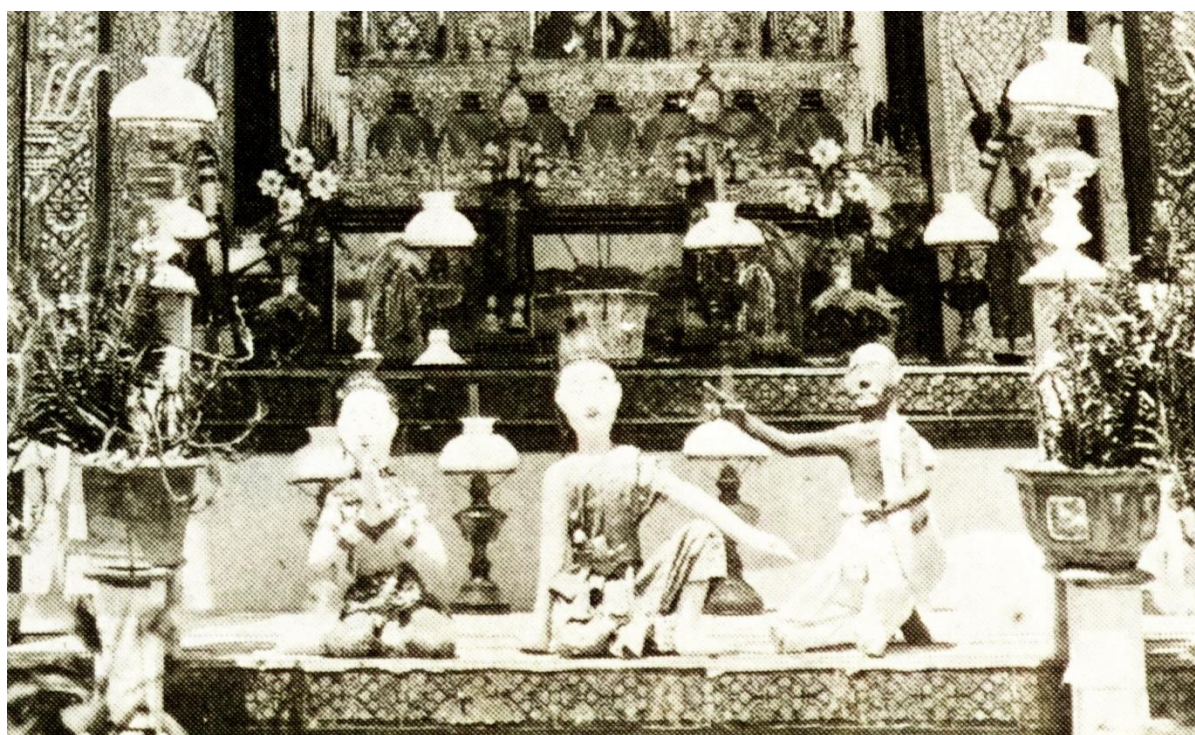
ในสมัยหลังที่มีการหล่อรูปเหมือนโลหะของอดีตเจ้าอาวาสแพร่หลายไปยังวัดต่างๆแล้ว นิยมนำรูปเหมือนโลหะหรือรูปเหมือนซีฟิ่งของพระสงฆ์มาตั้งประกอบเมรุ รูปเหมือนเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์แทนบุคคล เมื่อลูกศิษย์ขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์บนเมรุแล้วเดินลงมาก็จะได้สักการะรูปเหมือนของท่านด้วย

ภาพที่ ๕.๒๔ แสดงการตั้งรูปเหมือนประดับเมรุพระครูเพชรโรปนคุณ (เลื่อน) วัดเกาะ

๕.๒.๓ การใช้สัญลักษณ์แทนความสามารถของผู้วายชนม์

พบการใช้หุ่นรูปพระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระอินทร์แปลงเป็นพรามหณ์ ตามชาดกเรื่องเวสสันดรในกัณฑ์สักกบรรพ ประดับเมรุพระอริการปลอด วัดในปากทะเล ซึ่งการเลือกใช้สัญลักษณ์นี้สอดคล้องกับความสามารถของพระอริการปลอด เนื่องจากในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่มีความสามารถในการเทศน์มหาชาติกัณฑ์สักกบรรพเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังพบการนำหัววัวปูนปั้นมาประดับในงานศพนายประดิษฐ์ บุญประเสริฐ ซึ่งเป็นช่างปั้นหัววัว การนำภาพไวโอลินซึ่งพิมพ์มาจากภาพต้นแบบที่ผู้วายชนม์ได้วาดไว้มาประดับล่องถนนเมรุ และได้พบรายงานว่ามีการใช้เครื่องมือการทำตาลและหลายตาลประดับเมรุในงานศพของผู้มีอาชีพขึ้นตาลท่านหนึ่งในท้องที่ อ.บ้านลาด จ.เพชรบุรี

ภาพที่ ๕.๒๕ แสดงการตั้งรูปเรื่องเวสสันดรในกัณฑ์สักกบรรพ ประดับเมรุพระอริการปลอด

๕.๒.๔ การใช้สัญลักษณ์แสดงความเป็นมาของผู้วายชนม์

การใช้สัญลักษณ์นี้พบในเมรุของผู้วายชนม์ที่มีเชื้อสายจีน เช่นงานศพแม่เปี้ย เจริญศิริ สร้างเมรุเป็นทรงแบบจีน มีตุ๊กตากลเป็นรูปพระจีนสวดกตึกดีฉาบ และภาพวาดสตรีจีนประดับเมรุ งานศพแม่อ้อม ประจวบเหมาะ ออกแบบเมรุเป็นรูปทรงแบบจีน

ภาพที่ ๕.๒๖ แสดงการใช้สัญลักษณ์สื่อถึงความเป็นจีนของผู้วายชนม์ เช่น ตุ๊กตาพระจีน ภาพสตรีจีน เก่งจีน

๕.๒.๕ การใช้อักษรย่อหรือชื่อผู้วายชนม์ประดับในงานตกแต่ง

มักพบในงานตกแต่งที่ใช้เครื่องสดประกอบโดยนิยมปักดอกไม้เป็นชื่อหรือชื่อย่อผู้วายชนม์ นอกจากนี้ยังพบในงานตกแต่งกระดาษด้วยเช่นกัน ตัวอย่าง งานศพแม่พุ่มที่วัดมหาธาตุฯ งานศพแม่สีและแม่แอ้วที่วัดมหาธาตุฯ งานศพพ่ออ้อมนายจวง งานศพนายอ้อมที่บ้านหัวสะพาน งานศพนายเชย วิชัยวัฒน์ะ เป็นต้น คติการใช้ชื่อนี้ต่อมาได้พัฒนามาเป็นป้ายดอกไม้ไฟเมื่อจุดแล้วไปที่เป็นชื่อและคำไว้อาลัยผู้วายชนม์จะปรากฏชัดขึ้นมาและมีสายน้ำตกไปไหลออกมาจากป้ายนั้น

ภาพที่ ๕.๒๗ ดอกไม้ไฟเป็นชื่อผู้วายชนม์

๕.๒.๖ การใช้รูปนักษัตรประจำราศีเกิดแทนตัวผู้วายชนม์

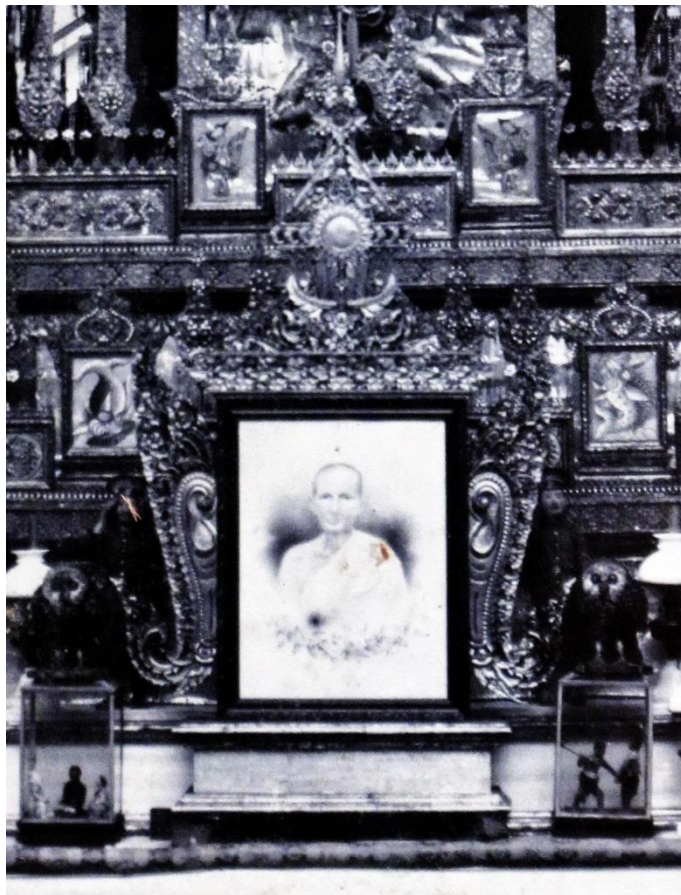
พบในการแกะสลักหีบหนังของนางพงษ์ อินฟ้าแสง มารดาครูพิน อินฟ้าแสง แกะสลักเป็นลายเป็นรูปแพะซึ่งเป็นนักษัตรประจำราศีเกิดของนางพงษ์ อินฟ้าแสง

ภาพที่ ๕.๒๘ หีบหนังแกะลายแพะ ตามราศีเกิดของผู้วายชนม์คือปีมะแม

๕.๒.๗ การใช้สัญลักษณ์แทนเพศของผู้วายชนม์

พบภาพสตรีจีนในงานศพแม่เปี้ย เจริญศิริ การใช้หุ่นรูปสตรี เทพสตรี(นางฟ้า)ประดับเมรุในงานศพของแม่เฮี้ยะ พหุโล ที่บ้านปากทะเล ภาพกนิรีและขลุ่ยละครประดับเมรุในงานศพมาดามอาจารย์เพ็ง แก้วไพฑูรย์

ภาพที่ ๕.๒๙ กรอบรูปทำเป็นขลุ่ยละครตัวนาง

๕.๓ คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับค่านิยมตามยุคสมัย

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุเมืองเพชรพบว่า การออกแบบก่อสร้างและประดับตกแต่งเมรุเมืองเพชรพัฒนาไปตามความนิยมของยุคสมัย โดยคติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับค่านิยมตามยุคสมัยหลายอย่างเป็นไปเพื่อความสวยงามและรับอิทธิพลมาจากการประดับตกแต่งพระเมรุของหลวง เช่น

๕.๓.๑ การเขียนลวดลายลงบนและฉากเรื่องราวเกียรติประดับเมรุ

ลวดลายคือพื้นที่ตั้งแต่ฐานไปจนถึงพื้นของอาคาร ในการสร้างเมรุช่างจะเขียนรูปต่างๆบนกระดาน ฝา หรือ แผ่นไม้ ปิดพื้นที่ส่วนนี้ ภาพเหล่านี้เรียกภาพลวดลายเมรุ การเขียนลวดลายลงบนและฉากเรื่องราวเกียรติประดับเมรุ ได้รับอิทธิพลมาจากพระเมรุของหลวง ในงานหลวงนิยมตั้งเครื่องตั้งซึ่งเป็นตุ๊กตาแสดงเหตุการณ์ตอนต่างๆจากวรรณคดีเรื่องราวเกียรติ ครั้นเมื่อช่างเมรุเพชรบุรีรับคตินี้มาจึงได้หาเครื่องตั้งขนาดเล็กในเรื่องราวเกียรติมาประดับเมรุ แต่เครื่องตั้งนี้เป็นของหายากและมีราคาสูง ช่างเมรุจึงได้เปลี่ยนจากการตั้งเครื่องตั้งราวเกียรติมาวาดภาพราวเกียรติประดับแทน ภาพวาดราวเกียรตินี้มีทั้งที่ประดับในส่วนของล่อง

ถุน วาดเป็นฉากประดับ และวาดเป็นลายประดับหน้าจั่วเมรุ ค่านิยมในการเขียนลายรามเกียรติ์ประดับนี้ยังคงสืบเนื่องมาถึงยุคปัจจุบัน

ยังคงมีล่องถุนชุดเก่าในยุคเมรุเฟื่องฟูหลงเหลืออยู่คือภาพชุดของอาจารย์เป้า ปัจจุบันเก็บไว้ที่วัดพระทรงวัดพระทรง และยังมีภาพอีกชุดหนึ่งเก็บรักษาไว้ที่วัดมหาธาตุฯ เป็นภาพชุดรามเกียรติ์ตอนศึกไมยราพ ครุหวน ตาลวันนา และครุพิน อินฟ้าแสง เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

ภาพที่ ๕.๓๐ ฉากประดับเมรุเรื่องรามเกียรติ์ ฝีมือพระอาจารย์เป้า วัดพระทรง

๕.๓.๒ การเขียนลายล่องถุนเป็นเรื่องราวต่างๆระดับเมรุ

การเขียนลายล่องถุนเป็นเรื่องราวต่างๆระดับเมรุ ได้รับอิทธิพลมาจากการเขียนภาพระดับพระเมรุในยุครัชกาลที่ ๕ เช่นการเขียนภาพพร้อมโคลงพระราชพงศาวดารในงานพระศพ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ การเขียนภาพประกอบโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ การเขียนลายล่องถุนและลายประดับในเมรุเมืองเพชรนั้นนิยมเขียนเกี่ยวกับ วรรณคดีเรื่องต่างๆ เทวดานพเคราะห์ สัตว์หิมพานต์ สำนวนไทย ภาพทิวทัศน์ เช่น ชายทะเล ทิวเขา ทุ่งนา เป็นต้น

สมัยก่อนล่องถุนมักทำจากผ้า กระดาษฟาง หรือถุนปูนซีเมนต์ นำมาซึ่งให้ตั้งรองพื้นด้วยปูนขาวแล้วจึงวาดภาพลงไป ล่องถุนจึงเป็นของเสียหายได้ง่ายต้องเปลี่ยนใหม่อยู่เสมอ ล่องถุนรุ่นเก่าจึงเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาเกือบทั้งหมด ปัจจุบันล่องถุนมักทำด้วยไม้อัดจึงมีความคงทนมากกว่า นอกจากล่องถุนแล้วยังนิยมเขียนภาพต่างๆใส่ฉาก ใ้กรอบ หรือลับแลตั้งประดับบนเมรุอีกด้วย

ภาพที่ ๕.๓๑ ภาพสำนวนไทยประดับล่องถุนเมรุวัดประดิษฐ์นาราม

๕.๓.๓ การใช้ตุ๊กตาประดับเมรุ

การใช้ตุ๊กตาประดับเมรุนี้สืบเนื่องมาจากการสร้างหุ่นสัตว์หิมพานต์และหุ่นเทวดาหุ่นยักษ์ระดับพระเมรุของหลวง การใช้หุ่นสัตว์หิมพานต์หุ่นเทวดาหุ่นยักษ์ระดับพระเมรุของหลวงเป็นการแสดงคติเขาพระสุเมรุ การใช้สัญลักษณ์นี้ปรากฏในการสร้างเมรุของเพชรบุรีบ้างในยุคเฟื่องฟู ต่อมาจึงนิยมนำตุ๊กตาชนิดต่างๆมาตั้งประดับเมรุดังต่อไปนี้

๑) ตุ๊กตากระเบื้องเคลือบของจีนหรือยุโรป

ตุ๊กตาจีนกระเบื้องเคลือบขนาดต่างๆในสมัยก่อนที่นิยมตั้งได้แก่รูปพระจีนทองพลุ้ย ฮก ลก ซิ่ว ตุ๊กตาเหล่านี้ยังมีให้ดูที่พิพิธภัณฑ์วัดเกาะและวัดมหาธาตุฯ ตุ๊กตาฝรั่งนั้นส่วนใหญ่เป็นตุ๊กตาเคลือบสี

ขาว ตุ๊กตาไทยเป็นตุ๊กตาไม้แกะหรือตุ๊กตาทอง เช่นตุ๊กตาทองชุดมหาชาติกัณฑ์ลักบรรพในงานปลงศพคุณพ่อปลอด วัดในปากทะเล

ภาพที่ ๕.๓๒ ตุ๊กตาจีนและยุโรปตั้งประดับเมรุ

ภาพที่ ๕.๓๓ ตุ๊กตาจีนเก็บรักษาไว้ที่วัดมหาธาตุฯ

๒) ตุ๊กตากล

ตุ๊กตาที่มีชื่อเสียงมากคือตุ๊กตากลของอาจารย์เป่า วัดพระทรง ดังที่บุญมี พิบูลย์สมบัติ ได้กล่าวไว้ว่า“งานเครื่องกล เป็นอีกผลงานหนึ่งที่ทำชื่อเสียงให้อาจารย์เป่ามาก เพราะทำตุ๊กตาหรือหุ่นให้เคลื่อนไหวได้อย่างมีชีวิตไม่ว่าคนหรือสัตว์ โดยจะนำลานนาฬิกาบ้าง ลานตะเกียงบ้าง หรืออาจนำพัดลมมาเป่าเป็นเปลวไฟเห็นคล้ายมีไฟกำลังลุกโผลง ภาพเครื่องกลหรือที่เรียกกันว่าเครื่องตั้งนี้ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นของที่ได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ให้ข้อคิด เช่น ทำเป็นรูปทหารเผ่ายามทำวันทยหัตถ์คำนับ ส่วนคอ หู ตา ขยับได้ ตั้งไว้ที่บ้านใดเมรุ

มีบางงานท่านทำเป็นรูปหมี ทำกิริยาเหมือนกลั้วหอย ขณะหอยกាប់ตัวโตกำลังอ้าปาก มีสีแดงเข้ม หมีใหญ่ร่างกำยำยืนตาแดงก็จ้องเขม้นดูหอยที่กำลังอ้าปาก พอเดินเข้าใกล้หอยก็ค่อยๆ หุบปากลง หมีคงกลัวหอยหุบหมี หมีจึงถอยห่างหอย จึงเป็นกิริยาสลับกันระหว่างหอยกับหมี ผลัดกันอ้าปากบ้าง เข้าใกล้บ้าง ถอยห่างบ้าง

บางครั้งเกิดอหิวาตกโรคชุกชุม ผู้คนเป็นโรคนี้น่าตายกันมาก เรียกว่าหาลง ท่านก็เลยทำเป็นหุ่นยายแก่กำลังตำหมากโดยมีแสงไฟออกทางกันวบบๆ ท่านเขียนเป็นคำเตือนสติว่า “อหิวาตอย่าประมาท” เท่ากับเป็นการเตือนให้ระมัดระวังตัวในเรื่องทำความสะอาด

มีรูปหุ่นกลที่ทำอย่างสวยงาม ทั้งตัวหุ่นและฉาก มองแล้วเหมือนจำลองเวทีละครเหมือนเรื่องรามเกียรติ์ตอนหนุมานอมพลับพลา ไม่ว่าหนุมาน พระลักษมณ์ พระราม ซึ่งกำลังหลับอยู่บนพระ

แพ่น มีผ้าม่านและท้องพระโรงอยู่ด้านหลัง พลลิงและทหารคนสำคัญฝ่ายพระราม-พระลักษมณ์ต่างอยู่เฝ้าแห่นในท่าหลักไหลในที่นั่งลั่นอยู่ในปากหนุมานซึ่งอ้าเข้าอ้าออกเสมอ ผู้คนที่หลังไหลมาชมถึงกับเขม่นตามอง ว่าช่างประดิษฐ์คิดทำได้อย่างไร เหมือนยกโรงโขนทั้งโรงมาจำลองไว้ให้ดูเบื้องหน้า เพราะเป็นงานประณีตศิลป์อย่างแท้จริง ภาพที่ปรากฏก็ช่างสมจริงสมจัง นับว่าผลงานทำนองนี้ทำให้ผู้คนเฝ้าติดตามดูชมไม่เว้นแต่ละงาน เพื่อจะได้เห็นได้ชมผลงานใหม่ๆของท่านอยู่เสมอ

มีภาพตุ๊กตาเครื่องกลเช่นนี้อยู่มากมาย เช่น คราวหนึ่งท่านทำเป็นพระจัน ๒ องค์ มาสวดกตึก มีรูปร่างก็ขนาดใกล้เคียงคนจริง องค์หนึ่งตึกลองตอก อีกองค์หนึ่งตีแผ่ มีอากัปกิริยาเหมือนทำพิธีกตึกจริงๆ ที่เคยได้ดูได้เห็นกันมา หุ่นที่เป็นพระทั้งสองจะเห็นอาการตาหุคอกขยุกขยิก มือก็ตึงตอกตึงแผ่ ฟังแล้วดัง ตอก-ตอก-แผ่-แผ่ อยู่ตลอดที่เครื่องกลทำงาน ซึ่งสมัยนั้นมอเตอร์ยังไม่มีจำหน่ายแพร่หลายอย่างทุกวันนี้ มิฉะนั้นรูปแบบต่างๆของท่านทำนองนี้คงจะติดตามเป็นผลงานออกมาอีกมากมาย ซึ่งให้ความรู้สึกละจินตนาการไปอย่างไม่ซ้ำแบบกันเสมอโดยใช้อุปกรณ์อย่างง่ายเป็นลานนาฬิกา และลานจากตะเกียงลาน เป็นต้น”¹

ภาพที่ ๕.๓๔ ตุ๊กตากลพระจันสวดกตึก

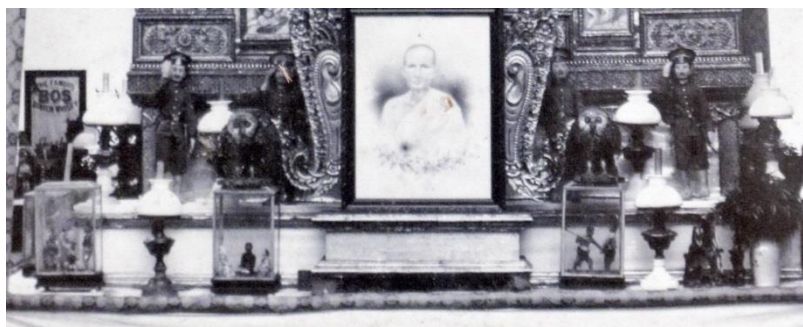
ภาพที่ ๕.๓๕ ตุ๊กตากลชายเปิดหมวกค่านับ

¹ บุญมี พิบูลย์สมบัติ พระอาจารย์เป้า สุปัญญ วัดพระทรง ใน พระศิครีเมืองเพชร หน้า ๑๘๗

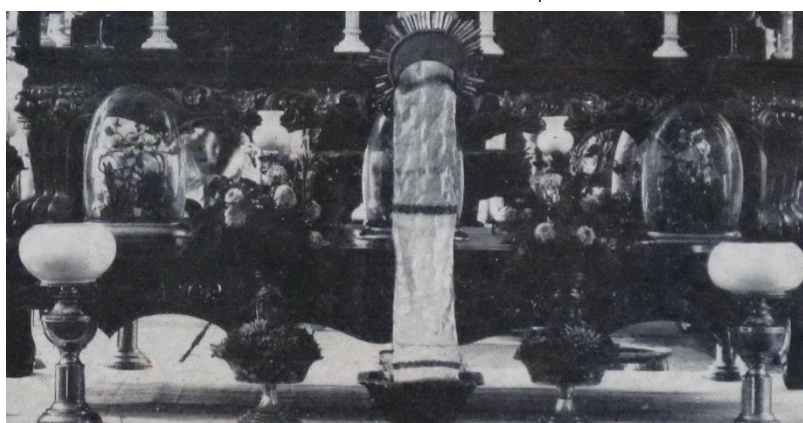
๓) ตุ๊กตาในกรอบแก้วหรือกรอบกระจก

ยังมีตุ๊กตาขนาดเล็กอีกชนิดหนึ่งนิยมนำกรอบแก้ว กรอบกระจก ซึ่งภายในมีตุ๊กตาแบบต่างๆ เช่นคนชกมวย รามเกียรติ์ บางชนิดทำจากไม้ บางชนิดทำจากโลหะ นอกจากนี้ยังมีเขามอทำด้วยเขาสัตว์ ต้นไม้จำลอง นำมาตั้งประดับอย่างสวยงาม ตุ๊กตานี้ถ้าเป็นของอาจารย์เป้าแล้วมีชื่อเสียงมากที่สุด ดังเช่น ที่ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์² ได้กล่าวไว้ว่า ตุ๊กตาแบบไทยทำด้วยไม้ระกำบ้างซี่ผึ้งบ้างเอามาผสมกัน เป็นรูปฤๅษีเลี้ยงลิง เป็นรูปฤษีนอนเอกเขนก ถือตำรายา แล้วมีลิงล้วงขยำฤๅษี ตัวหนึ่งเอาไม้แห่เข้าไปในสบง อีกตัวอยู่ข้างหน้าฤๅษี ยืมแผลแหกกันหลอก แล้วก็มุดดูฤๅษีผ่านหว่างขา ตำราที่ฤๅษีถือเป็นตำรายารักษาโรคสัตว์ทวาร เขียนว่า ให้เอาซากกะเบือตะวานตุตสามที หายแลฯ

การนำตุ๊กตาชนิดต่างๆ มาตั้งรอบเมรุ นั้นนับเป็นความสืบเนื่องของการใช้รูปแบบความเป็นตุ๊กตาหรือหุ่นประดับเมรุของหลวง แม้ว่าโดยเนื้อหาจะไม่ใช่ว่าเกี่ยวกับการสนับสนุนคติเขาพระสุเมรุก็ตาม หากแต่การใช้ตุ๊กตานี้ก็นับว่าเป็นพัฒนาการทางด้านรูปแบบในลักษณะของความเป็นตุ๊กตา หาใช่ลักษณะทางเนื้อหาแต่อย่างใด ในปัจจุบันนี้ก็ยังเห็นการใช้ตุ๊กตาประดับเมรุอยู่แต่เปลี่ยนเป็นตุ๊กตาดินเผาหรือตุ๊กตาสังกะสีที่ใช้ประดับสวนแทน

ภาพที่ ๕.๓๖ กรอบกระจกใส่ตุ๊กตาไม้

ภาพที่ ๕.๓๗ กรอบแก้วใส่เขามอ

² ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ อาจารย์เป้าในความทรงจำของอาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ วารสารเมืองโบราณปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๓๔ หน้า ๖๙

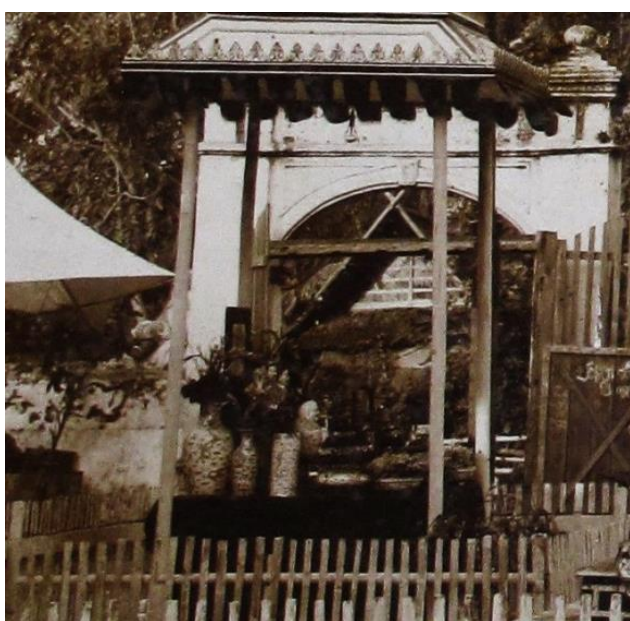
ภาพที่ ๕.๓๘ ตึกตาดินเผาและสวนน้ำพุประดับเมรุในปัจจุบัน

๕.๓.๔ การใช้เครื่องถ้วยประดับเมรุ

เมรุเมืองเพชรในยุคเฟื่องฟูนิยมใช้เครื่องถ้วยชนิดต่างตั้งประดับตามความนิยมของแต่ละยุคสมัย เครื่องถ้วยเหล่านี้มีทั้งที่จัดเป็นชุด และใช้สำหรับใส่ดอกไม้ตั้งประดับ ซึ่งสามารถจำแนกประเภทต่างได้ดังนี้

๑) เครื่องโต๊ะ

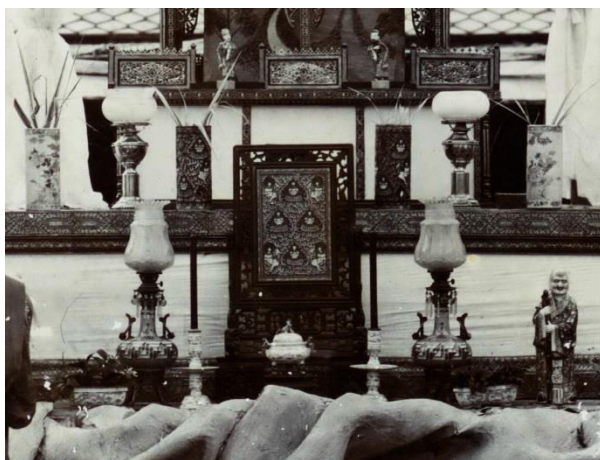
เครื่องโต๊ะเป็นเครื่องถ้วยแบบจีน จัดตั้งเป็นชุดลายตามความนิยมแบบไทย ธรรมเนียมการตั้งเครื่องโต๊ะนี้นิยมกันในราชสำนักตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แล้วแพร่หลายไปสู่ชาวบ้าน ในยุคเมรุเฟื่องฟูวัดต่างๆเครื่องโต๊ะสะสมกันไว้มาก เช่น วัดมหาธาตุฯ วัดพระทรง วัดลาด วัดเกาะ ที่วัดเหล่านี้ก็นำเครื่องโต๊ะมาประดับเมรุ แม้ว่าในราชสำนักจะคลายความนิยมในการตั้งเครื่องโต๊ะลงไปแล้วตั้งแต่สิ้นรัชกาลที่ ๕ แต่ในชนบทยังคงนิยมมาเรื่อยจนถึงช่วงรัชกาลที่ ๗

ภาพที่ ๕.๓๙ เครื่องโต๊ะบูชาหรือที่เรียกว่า
เครื่องกิมตั้ง

๒) เครื่องลายคราม

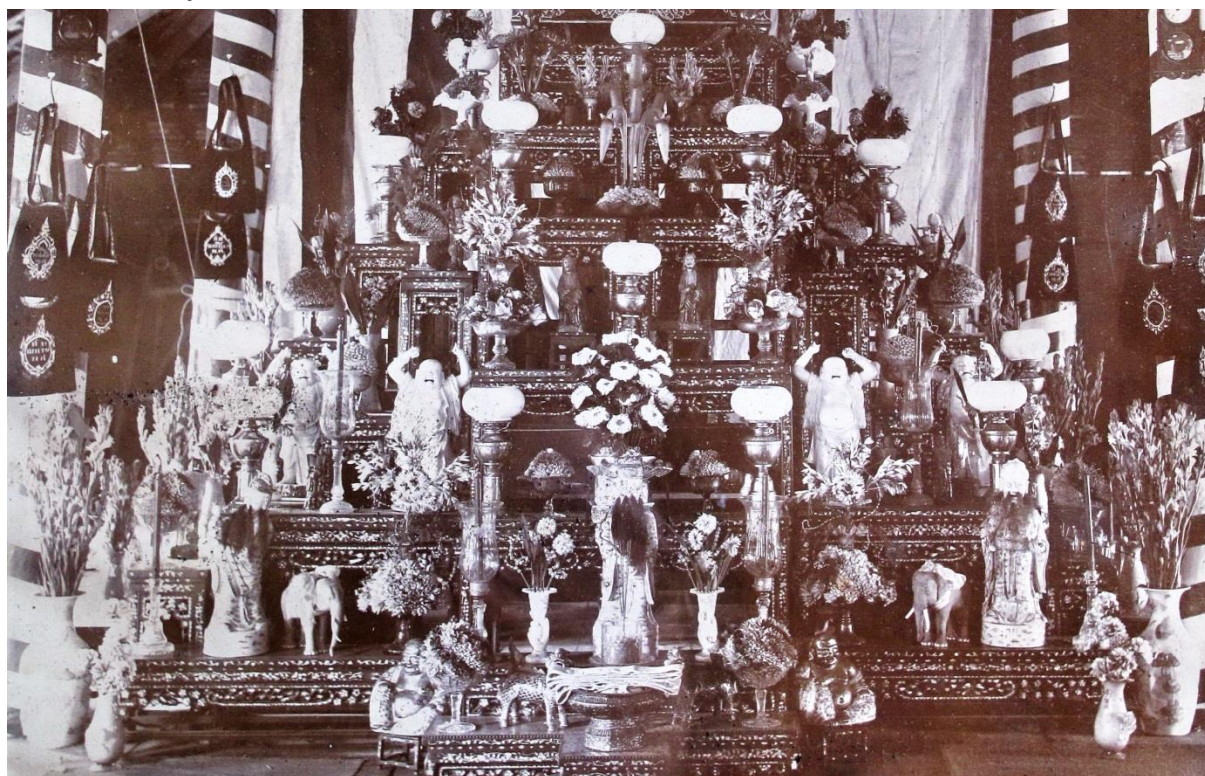
มีการนำเครื่องลายครามประเภทกระถางรูป เชิงเทียน แจกันมาใส่ดอกไม้ตั้งประดับเมรุ เพื่อความความงดงาม

ภาพที่ ๕.๔๐ เครื่องลายครามและเครื่องเบญจรงค์ตั้งประดับเมรุ

๓) เครื่องแก้ว

หลังจากยุคที่เครื่องลายครามเริ่มลดความนิยมลง ก็เป็นยุคนิยมเครื่องแก้ว นิยมใช้เครื่องแก้ว ทั้งกระถางรูป เชิงเทียน พานแก้ว แจกันใส่ดอกไม้ประดับเมรุ

ภาพที่ ๕.๔๑ เครื่องแก้ว เครื่องกระเบื้อง และตะเกียงตั้งประดับงาน

๕.๓.๕ การใช้ดอกไม้และเครื่องสดประดับเมรุ

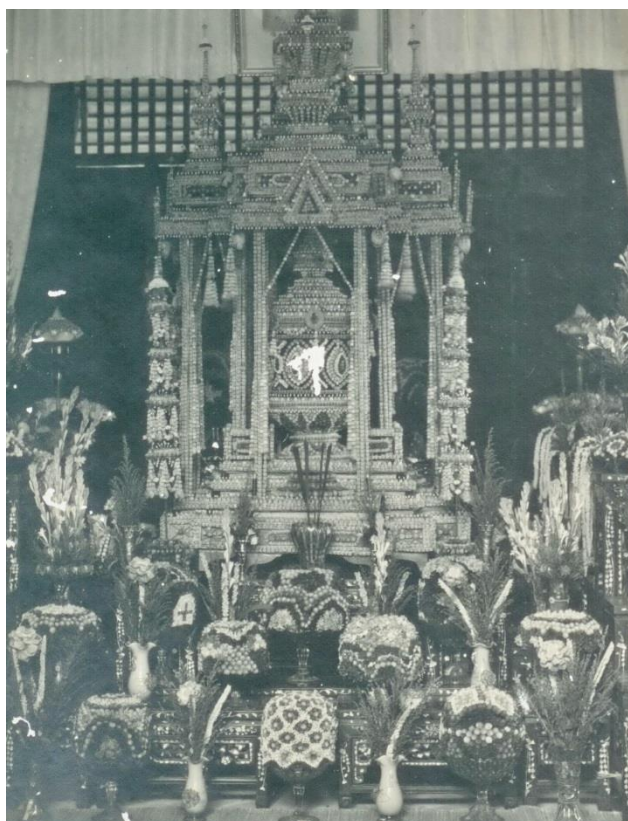
การตกแต่งเมรุด้วยการใช้ดอกไม้และเครื่องสดเป็นที่นิยมมาตั้งแต่ยุคเมรุเฟื่องฟูแล้ว โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) การใช้ดอกไม้ประดับเมรุ

ในยุคเมรุเฟื่องฟูนิยมจัดดอกไม้ประดับเมรุเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมรุที่ใช้โต๊ะหมู่หรือเบญจาประดับเมรุ ส่วนเมรุที่ตกแต่งฐานเมรุด้วยการวาดภาพ แกะสลัก หรือตอกกระดาศไม้นิยมจัดดอกไม้มาก เพราะจะบดบังลวดลายที่ใช้ประดับ สำนักช่างที่มีชื่อเสียงมากในยุคนั้นคือวัดเพชรพลีซึ่งนิยมทำหีบศพหรือลูกโกศด้วยดอกไม้สด ต่อมาช่างที่มีชื่อเสียงด้านการจัดดอกไม้สดได้แก่ ป้าอัน นิลงาม ในยุคปัจจุบันยังคงมีการทำลูกโกศดอกไม้สดอยู่ในคณะช่างของอาจารย์อำนวย ขำปรังค์ แต่เป็นการเฉพาะกิจ

เมรุในยุคปัจจุบันนิยมตกแต่งด้วยดอกไม้สดและดอกไม้แห้งตามความต้องการของเจ้าภาพ ช่างจัดดอกไม้สดและแห้งประดับงานนั้นก็คือร้านรับจัดดอกไม้ตามงานต่างๆ ในปัจจุบันจึงพบว่าการนำวิธีการจัดดอกไม้บางอย่างที่พบในการจัดดอกไม้งานแต่งงานมาใช้ในการประดับเมรุ เช่น การจัดดอกไม้เป็นซุ้มโค้ง การใช้ฟลาวเวอร์บอลแขวนประดับเมรุ การใช้กรงนก รถจักรยาน แบบที่นิยมจัดเป็นฉากถ่ายรูปงานแต่งงานมาประดับเมรุก็ยังมี

นอกจากร้านรับจัดดอกไม้แล้วยังมีบางวัดที่มีคณะช่างสามารถรับงานจัดดอกไม้แห้งและผูกผ้าประดับงานศพได้ เช่น วัดชลูป อ.บ้านลาด เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๔๒ การตกแต่งเครื่องตั้งศพด้วยดอกไม้สด

๒) การใช้เครื่องสดประดับเมรุ

สมัยก่อนนิยมประดับที่ตักศพด้วยการแทงหยวกประกอบเครื่องสด คือนำหยวกกล้วยตานีมาจำหลักเป็นลวดลายต่างๆ แล้วประกอบกันเป็นที่ตักศพจากนั้นจึงตกแต่งด้วยการแกะสลักเครื่องสดจำพวก ฟักทอง มันเทศ ผลไม้ต่างๆ เป็นดอกไม้ใบไม้ รูปสัตว์ต่างๆ

การแทงหยวกนี้ถ้าทำเป็นฐานเผาเรียกว่าร้านหยวก หากต่อเสาทำโครงแล้วประกอบหยวกขึ้นไปเป็นหลังคาเรียกว่า ปะรำหยวก หยวกกล้วยเป็นของเบาหาได้ง่ายและสลักได้ง่ายกว่าไม้ การแทงหยวกจึงเป็นการจำลองการสลักเครื่องไม้จริงสำหรับเป็นที่ตักศพ สมัยก่อนทั้งในเมืองเพชรบุรีและชนบทมีช่างแทงหยวกกันมาก เมื่อมีงานเจ้าภาพมักออกปากให้ไปช่วยงาน ช่างจะติดมิดแทงหยวกไปช่วยงาน บางงานแม้ครัวจะนำไ้หยวกที่เหลื้อมาแกงหยวกเลี้ยงแขกอีกด้วย

สมัยก่อนนั้นในเมืองเพชรมีคณะช่างวัดมหาธาตุฯ นิยมตกแต่งที่ตักศพด้วยการแทงหยวก ช่างที่มีชื่อได้แก่ ครูเลิศ พ่วงพระเดช ครูพิน อินฟ้าแสง ช่างแป้ว บำรุงพุทธ ช่างหุ่น สุทธสิทธิ์³ ช่างทิพย์ ภิญโญ ช่างพูน ทองสัมฤทธิ์ ผลงานของช่างคณะนี้มีเชิงตะกอนหยวกประดับประดาน่าดูเป็นพิเศษ ลูกโกศประดับดอกไม้สด ดอกไม้แกะสลัก โดยเฉพาะมังกรแกะด้วยฟักทองมีชื่อเสียงมาก⁴

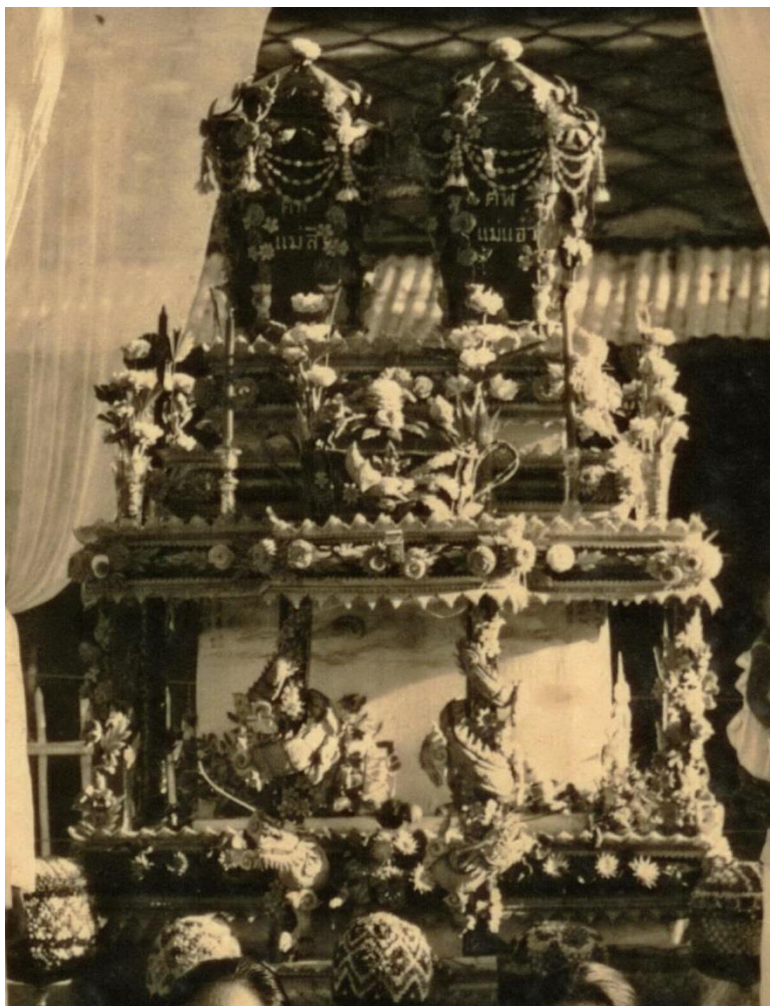
มังกรของช่างหุ่น สุทธสิทธิ์นั้นพันไฟได้ และเป็นต้นตำรับมังกรพันไฟในงานซึ่งจัดที่วัดมหาธาตุฯ ตัวมังกรแกะด้วยฟักทอง หัวมังกรนั้นครูพิน อินฟ้าแสง เป็นผู้แกะ ช่างหุ่น สุทธสิทธิ์แกะลำตัวด้วยบล็อกลวดลายที่ทำไว้เป็นพวง เมื่อถึงเวลาแสดงให้ผู้ชมได้ชม ช่างหุ่นจะเอาถังแก๊สแบบของช่างทองไปด้วย ที่หัวมังกรนั้นท่านอาลานนาฬิกาเก่าประดิษฐ์ติดตั้งเชื่อมเข้ากับส่วนตัวมังกร ลานนาฬิกาจึงทำให้มังกรส่ายหัวได้ และนำถังแก๊สแบบของช่างทองติดตั้งท่อสอดเข้าออกทางปากมังกร เมื่อสูบลมใส่ถังแก๊สไหลออกไปตามท่อมังกรก็พันไฟได้ ทำเอาผู้คนสนุกสนานเฮฮาไปทั้งงาน⁵

การแทงหยวกประกอบเครื่องสดนั้นนอกจากจะใช้สำหรับตกแต่งเครื่องตักศพแล้ว ยังมีการนำไปใช้ในลักษณะงานอื่นๆ อีกเช่น การทำเบญจาสำหรับรดน้ำในงานโกนจุก งานแต่งงาน การทำบุษบกตั้งพระในโอกาสต่างๆ ปัจจุบันมีคณะช่างของครูประสม สุสุทธิ ยังคงสืบสานงานแทงหยวกและมีผลงานอยู่เสมอ

³ ดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง , การศึกษาพัฒนาการศิลปะพื้นเมืองเพชรบุรี : กรณีศึกษาประวัติและผลงานของ
นายพิน อินฟ้าแสง ,หน้า ๑๐๓

⁴ บุญมาก กองทรัพย์, พระสุวรรณมุนี (หลวงพ่อชิต ชิตรัตน์) ใน พระศิครีเมืองเพชร บุญมี พิบูลย์สมบัติ : บรรณาธิการ
หน้า ๗๐

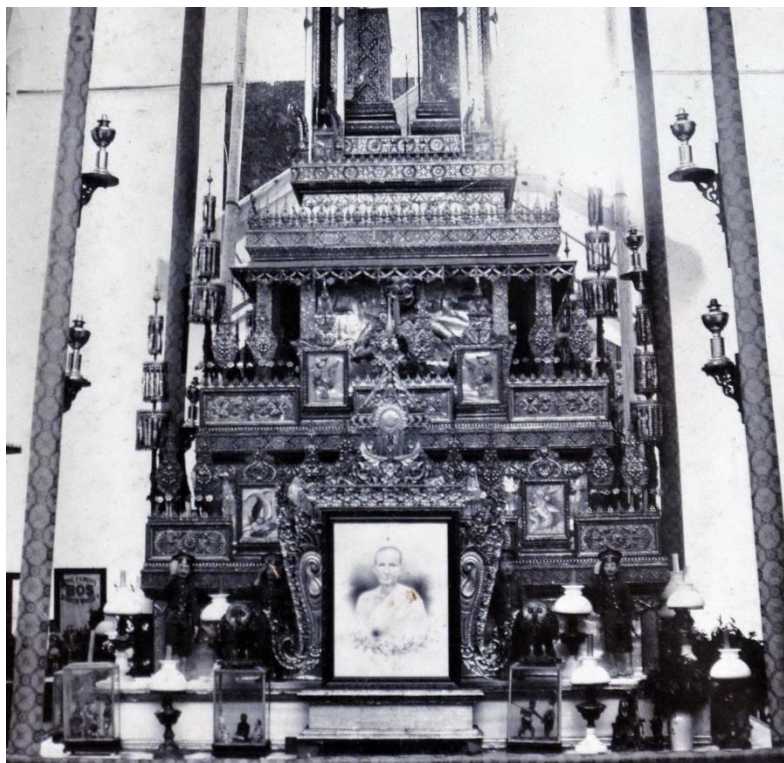
⁵ ทวีโรจน์ กล้ากล่อมจิตต์ , ๗๒ปี พระครูสุนทรวิชิตคุณ(ทุเรียน สุ่มเธ) , หน้า ๖๕

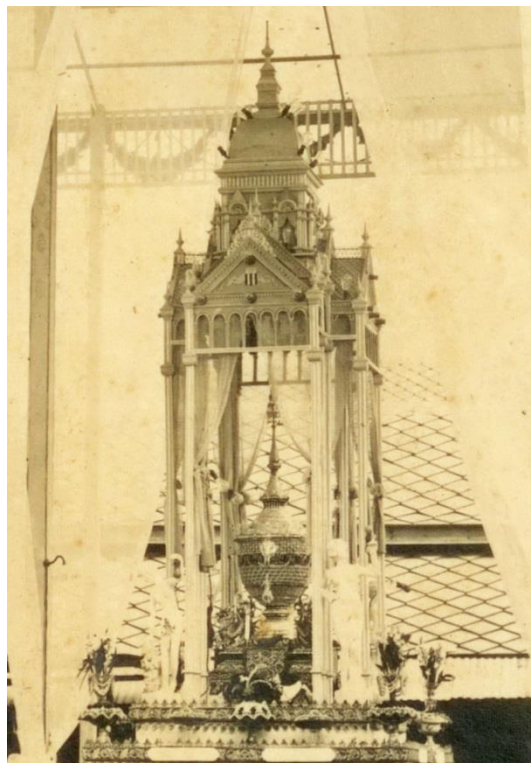
ภาพที่ ๕.๕๓ การแหงหยวกและแกะสลักเครื่องสดของคณะช่างวัดมหาธาตุฯ

๕.๓.๖ การใช้ไฟตกแต่งเมรุ

นิยมใช้ไฟตกแต่งเมรุเพื่อความสวยงามในเวลากลางคืน ในสมัยที่ยังไม่มีไฟฟ้าจะใช้ตะเกียงชนิดต่างๆ เช่น ตะเกียงลาน ตะเกียงรั้ว ตะเกียงเจ้าพายุ ตั้งหรือแขวนประดับงาน เพื่อให้เกิดแสงไฟส่องสว่างจับเครื่องเมรุดูงดงามในยามกลางคืน ต่อมาเมื่อมีเครื่องปั่นไฟจึงมีการนำหลอดไฟแรงเทียนมาใช้ในการประดับเมรุ และมีการประดับไฟฟ้าในกาลต่อมาอย่างงดงาม ในยุคปัจจุบันช่างไฟกับช่างเมรุมักไปออกงานพร้อมกัน ช่างเมรุแต่ละเจ้าจะมีช่างไฟเป็นเจ้าประจำอยู่ เมื่อช่างเมรุรับงานนั้นราคาที่เรียกเจ้าภาพไปเป็นราคาที่รวมค่าไฟแล้ว ราคาค่าไฟต่อครั้งจะเท่ากับครึ่งหนึ่งของราคาค่าเมรุ และช่างไฟก็จะทำงานไปพร้อมกับช่างเมรุเพราะต้องติดตั้งไฟในส่วนยอดลงมาจนถึงฐาน โดยเฉพาะในส่วนยอดช่างไฟจะติดหลอดไฟก่อน แล้วช่างเมรุจึงนำอุปกรณ์เหล่านี้นั้นขึ้นไปติดตั้ง

ภาพที่ ๕.๔๔ การใช้ตะเกียงตกแต่งและให้แสงสว่างแก่เมรุ

ภาพที่ ๕.๔๕ การใช้ไฟฟ้าประดับเมรุ

ความนิยมในการตั้งเครื่องประดับเมรุตั้ยังมีอีกมาก เช่นการประดับเครื่องตั้งด้วย ไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ดัด เครื่องแขวน พวงหรีด สัตว์สตาฟท์ เขาสัตว์ นาฬิกา ฯลฯ ซึ่งเป็นความนิยมตามยุคสมัย

ภาพที่ ๕.๔๖ สัตว์สตาฟท์ประดับเมรุ

ในสมัยก่อนการสร้างเมรุเป็นงานที่รวบรวมช่างแขนงต่างๆไว้มาก ทั้ง ช่างไม้ ช่างเขียน ช่างสลัก ช่างตอกระดาช ช่างหยวกเครื่องสด ช่างดอกไม้ ช่างปั้น และช่างไฟ เมืองเพชรเป็นเมืองที่นิยมทำเมรุกันมาแต่เก่า การสร้างเมรุแต่ละครั้งจึงเป็นการประกวดประชันฝีมือช่างในแต่ละสำนักไปในตัว ทำให้ฝีมือช่างในด้านต่างๆมีพัฒนาการจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ต่อมาเมื่อสภาพเศรษฐกิจฝืดเคือง ประกอบกับมีที่เผาศพเป็นการถาวรขึ้น เมรุชั่วคราวที่เคยมีความหลากหลายจึงค่อยๆหยุดพัฒนาการลง ปัจจุบันถึงแม้จะยังมีการตั้งเมรุชั่วคราวอยู่ แต่เมรุเหล่านี้ก็เป็นเมรุที่มีขนาดใหญ่และมีลักษณะเฉพาะตัว ไม่ค่อยได้เปลี่ยนแปลงรายละเอียดเหมือนเมรุในยุคก่อน จะมีบ้างก็คือการประดับตกแต่งสวนน้ำพุรอบเมรุตามแต่เจ้าภาพต้องการ

บทที่ ๖

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาพัฒนาการและคติสัญลักษณ์ของเมรุเมืองเพชร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุเมืองเพชร ๒) เพื่อศึกษาคติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชร โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของการสร้างเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรี พัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุชั่วคราวในจังหวัดเพชรบุรี และคติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูลด้านพัฒนาการและคติสัญลักษณ์ของเมรุเมืองเพชร กล้องถ่ายภาพ ขั้นตอนการวิจัยได้แก่ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและคติสัญลักษณ์ของเมรุและเมรุเมืองเพชรจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างเมรุการใช้เมรุพร้อมทั้งศึกษาบริบททางสังคมของท้องถิ่นเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และนำเสนอด้วยการพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาพัฒนาการและคติสัญลักษณ์ของเมรุเมืองเพชร มีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. พัฒนาการด้านยุคสมัยของเมรุเมืองเพชรแบ่งออกเป็น ๔ ยุค ได้แก่ ๑) ยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐) ๒) ยุคเฟื่องฟู (พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๘๒) ๓) ยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๙) ๔) ยุคเมรุเช่า (พ.ศ. ๒๔๘๒-ปัจจุบัน) และพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุแบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ ได้แก่ ๑) เมรุปะรำ ๒) เมรุทรงประเพณี ๓) เมรุทรงประยุกต์

๑.๑ พัฒนาการด้านยุคสมัยของเมรุเมืองเพชรแบ่งออกเป็น ๔ ยุค สรุปได้ดังนี้

๑.๑.๑ ยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐) พบหลักฐานการสร้างที่เผาศพเป็นฐานซ้อนชั้นและปักเครื่องสูงประดับเกียรติผู้ตายในสมัยอยุธยาตอนปลายและต้นรัตนโกสินทร์จากจิตรกรรมฝาผนัง จากนั้นนิยมสร้างที่เผาศพเป็นสำลาคือสร้างเป็นอาคารสูงโปร่งมีหลังคาคร่อมที่เผาศพ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ หลวงพ่อฤทธิ์วัดพลับพลาชัยสร้างเมรุเครื่องกระดาชซึ่งได้แบบอย่างมาจากการสร้างเมรุของพระอาจารย์คำวัดหงษ์ กรุงเทพมหานคร การสร้างเมรุเครื่องกระดาชของหลวงพ่อก็เริ่มนับเป็นจุดเริ่มต้นของความนิยมในการสร้างเมรุเครื่องกระดาชของจังหวัดเพชรบุรีในยุคต่อมา

๑.๑.๒ ยุคเฟื่องฟู (พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๘๒) เป็นช่วงปลายรัชกาลที่ ๕ จนถึงก่อนเกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นยุคที่สำนักช่างในวัดต่างๆเกิดความนิยมในการสร้างเมรุเครื่องกระดาชตามแบบคณะช่างของหลวงพ่อก็วัดพลับพลาชัย และได้สร้างเมรุขึ้นในงานศพบุคคลต่างๆเป็นจำนวนมาก เมรุเหล่านี้มีลักษณะที่หลากหลายทั้งเมรุปะรำ เมรุทรงประเพณี และเมรุทรงประยุกต์ มีการอวดฝีมือกันในการสร้างเมรุ เมรุในยุคนี้ส่วนใหญ่สร้างขึ้นมามีงานเพียงครั้งเดียวแล้วรื้อออกหรืออาจเผาไปพร้อมกับศพ จึงทำให้

การทำเมรุในแต่ละครั้งช่างสามารถคิดรูปแบบเมรุใหม่ๆออกมาได้เสมอ เมรุในยุคเฟื่องฟูจึงมีรูปแบบที่หลากหลายและงดงาม

๑.๑.๓ ยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๙) ยุคสงครามโลกครั้งที่สองหรือสงครามมหาเอเชียบูรพาเกิดภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองทั่วทั้งโลก วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องเมรุเช่น ผ้า กระดาษ สี กลายเป็นของหายาก การทำเมรุชั่วคราวแล้วใช้เพียงครั้งเดียวไม่สมประโยชน์ตลอดจนไม่อาจหาวัสดุได้ครบถ้วน ช่างกลุ่มต่างๆจึงได้ออกแบบเมรุด้วยวัสดุที่มั่นคงขึ้นและสามารถถอดประกอบไปตั้งตามงานศพในที่ต่างๆเป็นการลดต้นทุนในการทำเมรุในแต่ละครั้ง เมรุในยุคนี้จึงเป็นเมรุที่มีขนาดเล็กลงจากยุคเฟื่องฟูและใช้วัสดุที่ประหยัดทั้งราคาและเวลาในการผลิต เช่นเปลี่ยนจากการสร้างครั้งเดียวแล้วเผาไปพร้อมกับศพมาเป็นการรักษาโครงสร้างไว้ใช้ในงานอื่นต่อไป เปลี่ยนจากการตอกลายกระดาษทองอังกฤษหรือวาดภาพประดับเมรุเป็นการฉลุกระดาษเป็นแบบแล้วลงสีตามแบบนั้น ส่วนลูกโกศก็สร้างแต่เพียงส่วนกลางที่เรียกว่าตัวโกศขึ้นใช้เฉพาะงานเพราะส่วนนี้ต้องใช้ใส่กระดูกหรือศพเผาไฟไป ส่วนฐานโกศหรือตีนโกศ และฝาโกศหรือส่วนยอดใช้ของเดิมที่มีอยู่เพราะได้ออกแบบให้สามารถถอดออกจากกันได้ทั้งสามส่วน ไม่ต้องเผาไปพร้อมกับศพหรือกระดูก

๑.๑.๔ ยุคเมรุเช่า (พ.ศ. ๒๔๘๒-ปัจจุบัน) ด้วยเหตุผลทางด้านต้นทุนอันเนื่องมาจากภาวะความฝืดเคืองทางด้านเศรษฐกิจในยุคสงครามโลกครั้งที่สอง ต่อมาได้เกิดความนิยมในการสร้างเมรุชั่วคราวแบบสำเร็จรูปมีโครงสร้างชนิดที่สามารถถอดประกอบได้ไปตั้งตามงานต่างๆที่เจ้าภาพต้องการ ผู้คนจึงเกิดความนิยมในการเช่าเมรุไปตั้งตามงานศพเพราะเป็นของสะดวกไม่ต้องคิดแบบใหม่ แต่เมรุในยุคนี้มีรูปแบบค่อนข้างตายตัวไม่หลากหลายเหมือนเมรุยุคเก่า เมรุเช่าในยุคแรกก่อน พ.ศ.๒๕๐๐เป็นเมรุที่มีขนาดเล็กและมียอดน้อยเนื่องด้วยมีข้อจำกัดทางด้านเทคนิคการก่อสร้างและการขนย้ายเนื่องจากการคมนาคมทางบกยังไม่สะดวก การขนย้ายเมรุเครื่องเมรุจำนวนมากไปตั้งในงานศพยังสถานที่ต่างๆเป็นเรื่องค่อนข้างลำบาก ต่อมาเมื่อมีการนำระบบรถและเพลามาใช้ยกยอดเมรุจึงทำให้การตั้งเมรุชั่วคราวที่มีขนาดใหญ่เป็นไปได้ง่ายขึ้น ประกอบกับการคมนาคมขนส่งที่สะดวกขึ้นการขนเครื่องเมรุจำนวนหลายคันรถสลับไปตั้งตามงานศพจึงไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป เมรุเช่าในยุคหลังจึงเป็นเมรุที่มีขนาดใหญ่และมีจำนวนยอดมาก

๑.๒ พัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุแบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ สรุปได้ดังนี้

๑.๒.๑ เมรุปะรำ เมรุปะรำเป็นเมรุผ้าขาวหลังคาตัดหรือมียอดซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นแต่ทำด้วยผ้าหรือกระดาษ เมรุประเภทนี้นิยมกันมากเพราะทำได้ง่ายและราคาไม่สูง สมัยก่อนตามชนบทที่ยังไม่มีฌาปนสถานถาวรก็มักทำเมรุปะรำครอบร้านหยวกหรือปะรำหยวกในการตั้งศพบำเพ็ญกุศล ในยุคหลังก็ยังนิยมทำเมรุปะรำกันอยู่บ้าง

๑.๒.๒ เมรุทรงประเพณี เมรุทรงประเพณีคือเมรุยอด นิยมทำยอดเป็นยอดมงกุฎ ยอดมณฑป ยอดหม่ ยอดปราสาท ยอดพรหมพักตร์ ยอดปราศค์ แตกต่างกันไปตามความนิยมของช่าง ปัจจุบันเมรุเช่าหรือเมรุลอยที่รับจ้างตั้งตามงานศพต่างๆล้วนแต่เป็นเมรุประเภทนี้ทั้งสิ้น

๑.๒.๓ เมรุทรงประยุกต์ เมรุทรงประยุกต์คือเมรุที่ช่างออกแบบตกแต่งให้มีลักษณะที่แปลกออกไปเพื่อความสวยงาม หรืออาจสอดคล้องกับผู้วายชนม์ เช่นเมรุที่มีลักษณะคล้ายกังหัน อาคารแบบฝรั่ง หรือปราสาทหอม เป็นต้น

๒. คติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชรที่พบ ได้แก่ คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเขาพระสุเมรุ คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์ และคติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมตามยุคสมัย สรุปได้ดังนี้

๒.๑ คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเขาพระสุเมรุ การออกแบบก่อสร้างเมรุเมืองเพชรได้รับแบบอย่างและแนวคิดเรื่องเขาพระสุเมรุมาจากพระเมรุมาศของหลวง มีการสร้างเมรุให้มีคติสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นเขาสูง มีเขาสัตบริภณต์ล้อมรอบ เป็นที่ตั้งของสวรรค์ดาวดึงส์ โดยใช้ลักษณะดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ การสร้างเมรุบนแผนผังจัตุรัสหรือจัตุรัสย่อมุม หลักการสร้างอาคารที่แสดงสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุจำนวนมากมักอยู่บนผังจัตุรัสหรือจัตุรัสย่อมุม เช่น การสร้างพระปรางค์ พระเจดีย์มณฑป เมรุของเพชรบุรีส่วนใหญ่จึงสร้างขึ้นในผังจัตุรัสหรือจัตุรัสแบบย่อมุม มีทั้งย่อมุมไม้สิบสอง ย่อมุมไม้ยี่สิบ นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการเพิ่มกะเปาะออกมานอกมุมในส่วนซึ่งที่เป็นที่ตั้งของเมรุทิศอีกด้วย

๒.๑.๒ การสร้างเมรุบนฐานยกชั้น เมรุเมืองเพชรนิยมสร้างบนฐานยกชั้น มีตั้งแต่หนึ่งชั้น สองชั้น หรือสามชั้น การยกชั้นขึ้นมาเหนือพื้นดินในระดับต่างๆเป็นการสื่อสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุซึ่งมีลักษณะเป็นเขาสูงพุ่งขึ้นสู่ฟ้า นอกจากนี้ยังมีการตั้งศพกลางแจ้งบนฐานยกชั้นโดยไม่มีเมรุ หรืออาจมีการตั้งศพบนโต๊ะหมู่, ม้าหมู่จำนวนมากบริเวณกลางแจ้ง ซึ่งก็ถือเป็นการสื่อถึงสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุเช่นเดียวกัน

๒.๑.๓ การสร้างภูเขาจำลองรอบเมรุ นายช่างรุ่นเก๋านิยมสร้างภูเขาจำลองเป็นโขดเขาประดับไว้โดยรอบเมรุ ภูเขาเหล่านี้มีโครงสร้างเป็นไม้ไผ่ผ่าซีกขัดไปมา บ้างก็อาจเป็นข่งเก๋า กระบุงเก๋า มากองกันรวมกันเป็นโครงสร้าง แล้วกรุด้วยกระดาศหาคีเป็นรูปภูเขา ในช่วงปลายยุคเฟื่องฟูของเมรุเมืองเพชรได้เริ่มมีการเขียนภาพล่องถนนเมรุเป็นรูปกอนหินเรียงกันเป็นเขื่อน ซึ่งการเขียนลายลักษณะนี้มีที่มาจากรูปแบบเขื่อนในยุคก่อน และต่อมาการเรียงหินในลักษณะนี้ได้พัฒนามาเป็นลายก่ออิฐในยุคเมรุเช่า

๒.๑.๔ การสร้างสิ่งก่อสร้างเป็นบริวารล้อมเมรุ การใช้สิ่งก่อสร้างเป็นบริวารล้อมเมรุ เป็นคติที่แสดงลักษณะของเขาพระสุเมรุที่มีเขาสัตบริภณต์ล้อมไว้ออกไปเป็นชั้นๆ เช่น การสร้างเมรุทิศที่มีขนาดย่อมกว่าเมรุประธาน การเพิ่มยอดที่หน้ามุขของเมรุประธานให้มีขนาดลดชั้นกว่าเมรุประธาน การปักเครื่องสูง ได้แก่ ฉัตร บังแทรก บังสุริย จามร ล้อมรอบเมรุประธาน การกั้นราชวัติโดยรอบเมรุประธาน

๒.๑.๕ การสร้างเมรุเป็นอาคารทรงเรือนยอด การสร้างเมรุเป็นอาคารทรงเรือนยอดสื่อถึงลักษณะของไพชยนต์ปราสาทซึ่งเป็นวิมานของพระอินทร์บนสวรรค์ดาวดึงส์ซึ่งตั้งอยู่ยอดเขาพระสุเมรุ

๒.๑.๖ การสร้างปะรำ การสร้างปะรำผ้าขาวเป็นลักษณะของการสร้างมณฑลพิธีให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และบริสุทธิ์ ถือเป็นการสื่อสัญลักษณ์ถึงสวรรค์ดาวดึงส์บนยอดเขาพระสุเมรุ

๒.๑.๗ การสร้างหุ่นหรือเขียนลายเป็นรูปยักษ์ เทวดา นางฟ้า ยักษ์นั้นเป็นสัญลักษณ์ของท้าวจตุโลกบาลซึ่งเป็นใหญ่อยู่ ณ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเชิงเขาพระสุเมรุ ส่วนรูปเทวดาและนางฟ้านั้นสื่อถึงสัญลักษณ์ของสวรรค์ดาวดึงส์โดยตรง

๒.๑.๘ สัตว์หิมพานต์ ตามคติความเชื่อเกี่ยวกล่าวว่าที่เชิงเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของป่าหิมพานต์ เมรุของจังหวัดเพชรบุรีหลายหลักก็วาดลายล่องอุณเป็นรูปสัตว์หิมพานต์เพื่อสื่อสัญลักษณ์ความเป็นเขาพระสุเมรุ

๒.๒ คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์ จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุเมืองเพชรพบว่า การออกแบบก่อสร้างเมรุเมืองเพชรหลายหลังแสดงลักษณะอันเกี่ยวเนื่องกับผู้วายชนม์ สรุปได้ดังนี้

๒.๒.๑ การใช้พัดยศและพัตรองตั้งในงานศพพระเถระ ในการตั้งศพพระนิมนนำพัดยศและพัตรองมาตั้งประกอบเป็นเครื่องแสดงยศของพระสงฆ์ที่มีรณภาพโดยอาจวางคู่กับภาพถ่ายของท่าน คตินิยมนี้นี้คล้ายกับการถ่ายภาพพระสงฆ์สมัยโบราณที่นิยมถ่ายคู่กับพัดยศ พัตรอง และเครื่องประกอบอื่นๆ

๒.๒.๒ การใช้รูปเหมือนตั้งประกอบเมรุ ในสมัยหลังที่มีการหล่อรูปเหมือนโลหะของอดีตเจ้าอาวาสแพร่หลายไปยังวัดต่างๆแล้ว นิยมนำรูปเหมือนโลหะหรือรูปเหมือนขี้ผึ้งของพระสงฆ์มาตั้งประกอบเมรุ

๒.๒.๓ การใช้สัญลักษณ์แทนความสามารถของผู้วายชนม์ เช่น พบการใช้หุ่นรูปพระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์ ตามชาดกเรื่องเวสสันดรในกัณฑ์สักกบรรพ ประดับเมรุพระอธิการปลอด วัดในปากทะเล ซึ่งการเลือกใช้สัญลักษณ์นี้สอดคล้องกับความสามารถของพระอธิการปลอด เนื่องจากในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่มีความสามารถในการเทศน์มหาชาติกัณฑ์สักกบรรพเป็นอย่างดี

๒.๒.๔ การใช้สัญลักษณ์แสดงความเป็นมาของผู้วายชนม์ การใช้สัญลักษณ์แบบจีนในงานศพบุคคลที่มีเชื้อสายจีน

๒.๒.๕ การใช้อักษรย่อหรือชื่อผู้วายชนม์ประดับในงานตกแต่ง มักพบในงานตกแต่งที่ใช้เครื่องสดประกอบโดยนิยมปักดอกไม้เป็นชื่อหรือชื่อย่อผู้วายชนม์ นอกจากนี้ยังพบในงานตกแต่งกระดาษด้วยเช่นกัน

๒.๒.๖ การใช้รูปนักขัตตราประจำราศีเกิดแทนตัวผู้วายชนม์

๒.๒.๗ การใช้สัญลักษณ์แทนเพศของผู้วายชนม์

๒.๓ คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมตามยุคสมัย จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการด้านรูปแบบของเมรุเมืองเพชรพบว่า การออกแบบก่อสร้างและประดับตกแต่งเมรุเมืองเพชรพัฒนาไปตามความนิยมของยุคสมัย โดยคติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมตามยุคสมัยหลายอย่างเป็นไปเพื่อความสวยงามและรับอิทธิพลมาจากการประดับตกแต่งพระเมรุของหลวง สรุปได้ดังนี้

๒.๓.๑ การเขียนลายล่องอุณและฉากเรื่องราวรามเกียรติ์ประดับเมรุ ล่องอุณคือพื้นที่ตั้งแต่ฐานไปจนถึงพื้นของอาคาร ในการสร้างเมรุช่างจะเขียนรูปต่างๆบนกระดาษ ผ้า หรือ แผ่นไม้ ปิดพื้นที่ส่วนนี้ ภาพเหล่านี้เรียกลายล่องอุณเมรุ การเขียนลายล่องอุณและฉากเรื่องราวรามเกียรติ์ประดับเมรุ ได้รับอิทธิพลมาจากพระเมรุของหลวง

๒.๓.๒ การเขียนลายล่องถนนเป็นเรื่องราวต่างๆประดับเมรุ การเขียนลายล่องถนนเป็นเรื่องราวต่างๆประดับเมรุ ได้รับอิทธิพลมาจากการเขียนภาพประดับพระเมรุในยุคราชกาลที่ การเขียนลายล่องถนนและลายประดับในเมรุเมืองเพชรนั้นนิยมเขียนเกี่ยวกับ วรรณคดีเรื่องต่างๆ เทวดานพเคราะห์ สัตว์หิมพานต์ สำนวนไทย ภาพทิวทัศน์ เช่น ชายทะเล ทิวเขา พุทธรักษา เป็นต้นนอกจากล่องถนนแล้วยังนิยมเขียนภาพต่างๆใส่ฉาก ใส่กรอบ หรือลั้บแลตประดับบนเมรุอีกด้วย

๒.๓.๓ การใช้ตุ๊กตาประดับเมรุ การใช้ตุ๊กตาประดับเมรุนี้สืบเนื่องมาจากการสร้างหุ่นสัตว์หิมพานต์และหุ่นเทวดาหุ่นยักษ์ประดับพระเมรุของหลวง การใช้หุ่นสัตว์หิมพานต์หุ่นเทวดาหุ่นยักษ์ประดับพระเมรุของหลวงเป็นการแสดงคติเขาพระสุเมรุ การใช้สัญลักษณ์นี้ปรากฏในการสร้างเมรุของเพชรบุรีบ้างในยุคเฟื่องฟู ต่อมาจึงนิยมนำตุ๊กตาชนิดต่างๆมาตั้งประดับเมรุได้แก่ ตุ๊กตากระเบื้องเคลือบของจีนหรือยุโรป ตุ๊กตาถาด ตุ๊กตาในกรอบแก้วหรือกรอบกระจก ในปัจจุบันนี้ก็ยังเห็นการใช้ตุ๊กตาประดับเมรุอยู่แต่เปลี่ยนเป็นตุ๊กตาดินเผาหรือตุ๊กตาสังกะสีที่ใช้ประดับสวนแทน

๒.๓.๔ การใช้เครื่องถ้วยประดับเมรุ เมรุเมืองเพชรในยุคเฟื่องฟูนิยมใช้เครื่องถ้วยชนิดต่างๆตั้งประดับตามความนิยมของแต่ละยุคสมัย เครื่องถ้วยเหล่านี้มีทั้งที่จัดเป็นชุด และใช้สำหรับใส่ดอกไม้ตั้งประดับ ได้แก่ เครื่องโต๊ะ เครื่องลายคราม และเครื่องแก้ว

๒.๓.๕ การใช้ดอกไม้และเครื่องสดประดับเมรุ การตกแต่งเมรุด้วยการใช้ดอกไม้และเครื่องสดเป็นที่นิยมมาตั้งแต่ยุคเมรุเฟื่องฟูสืบมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๓.๖ การใช้ไฟตกแต่งเมรุ นิยมใช้ไฟตกแต่งเมรุเพื่อความสวยงามในเวลากลางคืน ในสมัยที่ยังไม่มีไฟฟ้าจะใช้ตะเกียงชนิดต่างๆ เช่น ตะเกียงลาน ตะเกียงรั้ว ตะเกียงเจ้าพายุ ตั้งหรือแขวนประดับงาน เพื่อให้เกิดแสงไฟส่องสว่างจับเครื่องเมรุดูงดงามในยามกลางคืน ต่อมาเมื่อมีเครื่องปั่นไฟจึงมีการนำหลอดไฟแรงเทียนมาใช้ในการประดับเมรุ และมีการประดับไฟฟ้าในที่มืด

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาพัฒนาการและคติสัญลักษณ์ของเมรุเมืองเพชรสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๑. พัฒนาการของเมรุเมืองเพชร

พัฒนาการของเมรุเมืองเพชรมีจุดเริ่มต้นมาจากการสร้างเมรุเครื่องกระดาชของหลวงพ่อกุญท์ วัดพลับพลาชัย ซึ่งเมรุเครื่องกระดาชที่หลวงพ่อกุญท์สร้างได้แบบอย่างการสร้างเมรุเครื่องกระดาชมาจากพระอาจารย์คำ วัดหงส์ อีกทอดหนึ่ง

การสร้างเมรุเครื่องกระดาชนี้เป็นการเลียนแบบรูปแบบและแนวคิดในการสร้างเมรุมาจากวัฒนธรรมการสร้างพระเมรุมาศถวายพระเพลิงพระบรมศพของหลวง ซึ่งในวัฒนธรรมหลวงนั้นได้สร้างพระเมรุมาศเพื่อจำลองลักษณะของเขาพระสุเมรุขึ้นมา ตามความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพเมื่อสิ้นพระชนม์ไปพระองค์จะเสด็จกลับสู่สรวงสวรรค์หรือที่ใช้อธิษฐานว่าสวรรคต ดังนั้นแล้วจึงจำลองสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพให้มีลักษณะของเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่ตั้งของสวรรค์ดาวดึงส์และเรียกสถานที่นั้นว่าพระเมรุมาศ

กาลต่อมาคตินิยมเรื่องการสร้างพระเมรุมาศสำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพได้อนุโลมมาถึงพระบรมวงศานุวงศ์และเรียกสถานที่เผาศพของบุคคลในชั้นรองลงมาว่า พระเมรุ เมรุ ตามฐานานุศักดิ์ของบุคคลเหล่านั้น จนถึงที่สุดประชาชนผู้มีทุนทรัพย์ก็อาจสร้างที่เผาศพซึ่งมีลักษณะแบบพระเมรุมาศได้แต่ลดขนาดและการประดับตกแต่งตามฐานานุศักดิ์ลงมา เช่นการสร้างเมรุเครื่องกระดาของพระอาจารย์คำ วัดหงส์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔

เมื่อประชาชนชาวเพชรบุรีได้เห็นรูปแบบของเมรุเครื่องกระดาที่หลวงพ่อดุริสสร้างขึ้นในคราวเผาศพพระอาจารย์ของท่านในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงเกิดความนิยมในการสร้างเมรุเครื่องกระดาตามอย่างบ้างโดยในชั้นแรกเริ่มจากการปลงศพพระสังฆาธิการ ผู้มีบรรดาศักดิ์ และจนถึงชั้นราษฎรทั่วไป อนึ่งการสร้างเมรุเครื่องกระดาของชาวเมืองเพชรบุรีไม่ได้เป็นไปเพื่อการเทียบเทียมศักดิ์กับผู้ใช้เมรุในชั้นเดิมคือพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ หากแต่เป็นค่านิยมด้านความงามในเชิงช่างและความคิดสร้างสรรค์จึงทำให้เกิดการพัฒนา รูปแบบของเมรุเมืองเพชรในยุคต่อมาซึ่งเรียกว่ายุคเฟื่องฟู

ในยุคเฟื่องฟูของเมรุเมืองเพชรมีสำนักเมรุต่างๆสร้างเมรุออกมาหลากหลายรูปแบบความคิด ทั้งนี้รูปแบบที่ปรากฏเป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากการสร้างพระเมรุมาศของหลวง ตลอดจนจนเป็นการคิดสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ตามความนิยมของยุคสมัย หากย้อนกลับไปที่ศึกษาวิวัฒนาการของพระเมรุในราชสำนักก็พบว่ามีการพัฒนาทางด้านค่านิยมและรูปแบบในการก่อสร้างเช่นกัน และในกรณีของเมรุเมืองเพชรนั้นพบข้อมูลที่สามารถยืนยันได้ว่าช่างเมรุแต่ละสำนักยังคงศึกษาติดตามรูปแบบการก่อสร้างพระเมรุของราชสำนักอยู่เสมอ ไม่ใช่ลักษณะของการรับเอารูปแบบมาตั้งแต่ครั้งหลวงพ่อดุริสแล้วหยุดรับมาพัฒนาเป็นแบบเพชรบุรีแต่เพียงอย่างเดียว

กรณีที่กำลังกล่าวถึงคือการสร้างเบญจารับลูกโกศในงานปลงศพคุณแม่เลี่ยม พิชัยชลสินธุ์ ที่วัดยาง นายช่างที่ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างคือพระปลัดอินทร์ (ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระเทพวงศาจารย์) ได้ถอดแบบการสร้างเบญจาดังกล่าวตามลักษณะพระเบญจารับพระบรมโกศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งประดิษฐานอยู่บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ต่างกันแต่เพียงลดขนาดและจำนวนชั้นของเบญจาลง

การพัฒนา รูปแบบของเมรุในยุคเฟื่องฟูนี้สอดคล้องกับค่านิยมตามสมัยพบว่ามีทั้งการสร้างเมรุตามรูปแบบประเพณี เช่น เมรุยอดปราสาท เมรุยอดมณฑป เมรุยอดบุษบก เมรุยอดมงกุฏ เมรุยอดเหม และออกแบบการสร้างเมรุในรูปทรงประยุกต์ เช่น ทรงแบบฝรั่ง ทรงแบบกังหัน ส่วนเมรุประจันนั้นปรากฏมีอยู่ตลอดมา

รูปแบบของเมรุในยุคเฟื่องฟูมีความหลากหลายมากที่สุดเมื่อเทียบกับทุกยุค เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะในยุคนี้มีค่านิยมในการสร้างเมรุเผาศพกันมาก ประกอบกับยังไม่มีเมรุถาวรเป็นที่เผาศพอยู่ทั่วไป ดังนั้นเมื่อจะเผาศพจึงต้องสร้างเมรุชั่วคราวกันอยู่เสมอ เมื่อนิยมสร้างกันมากจึงมีการอวดฝีมือในการก่อสร้างและตกแต่งแต่ละครั้งให้หน้าชมแตกต่างกันไป การสร้างเมรุชั่วคราวในยุคนี้จึงมีส่วนช่วยบำรุงงานช่างของเพชรบุรีให้เจริญขึ้น เพราะการสร้างเมรุจำเป็นต้องใช้ช่างแขนงต่างๆร่วมงานกัน เช่น ช่างออกแบบ ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างสลัก ช่างเขียน ช่างเครื่องสด เมื่อมีงานเมรุทำอยู่เป็นประจำได้ฝึกฝนฝีมือช่างกันบ่อยความสามารถก็ชำนาญขึ้น จึงปรากฏว่าในยุคร่วมสมัยกับยุคเมรุเฟื่องฟูนี้ เพชรบุรีมีช่างเกิดขึ้นมากและผลงานของช่างเหล่านี้ยังคงสืบทอด

มาถึงปัจจุบัน ที่โดดเด่นและสอดคล้องกับการสร้างเมรุมากที่สุดคือการสร้างธรรมาสันุขบซึ่งมีลักษณะทางโครงสร้างคล้ายกับเมรุ

ความนิยมในการสร้างเมรุขึ้นใช้เพียงครั้งเดียวเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงในยุคสงครามโลกครั้งที่สอง เหตุเพราะยุคนี้นิเศรษฐกิจตกต่ำ วัสดุที่จำเป็นสำหรับการทำเมรุเช่น กระจดาษ ผ้า สี ทอง เป็นของหายาก การทำเมรุชั่วคราวใช้ครั้งเดียวแล้วรื้อทิ้งหรือเผาไปพร้อมกับศพเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยเกินความพอดีตามยุคสมัย ในยุคสงครามโลกจึงเริ่มมีการออกแบบเมรุให้ใช้ครั้งหนึ่งแล้วและสามารถนำกลับมาใช้ได้อีก โดยมีโครงสร้างและเครื่องประกอบที่สามารถถอดประกอบได้ การตกแต่งในยุคนี้นี้ใช้วิธีการที่เรียบง่ายประหยัดวัสดุและเวลามากขึ้น เช่น เขียนลายประกอบแทนการแกะสลักไม้ ทำแบบลายฉลุและทาสีตามแบบนั้นแทนการเขียนลายแบบเดิม

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลงบ้านเมืองเริ่มกลับสู่ความปกติ แต่ผลจากสงครามยังทำให้ความฝืดเคืองทางเศรษฐกิจคงอยู่กับสังคม สงครามจึงสิ้นสุดลงไปพร้อมกับค่านิยมอย่างเก่าในการสร้างเมรุใช้ครั้งเดียวเพื่อประกวดประชันกันในเชิงช่างและศักดิ์ศรีของผู้ตาย การออกแบบและสร้างเมรุสำหรับใช้ได้หลายครั้งได้พัฒนามาเป็นเมรุในยุคเช้า เมรุยุคนี้นี้สามารถถอดประกอบเพื่อขนย้ายไปติดตั้งตามงานต่างๆตามแต่เจ้าภาพจะเข้าไป สำนักช่างหลายสำนักยังคงสืบทอดการสร้างเมรุมาตั้งแต่ยุคเมรุเฟื่องฟู แต่ความประณีตในการออกแบบและจัดสร้างบางอย่างจำเป็นต้องตัดทอนลงให้เหมาะสมกับยุคสมัยและความยากง่ายในการติดตั้งขนย้าย

สามเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้การสร้างเมรุใช้ครั้งเดียวเริ่มลดความนิยมคือ ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่สองได้เริ่มมีความนิยมในการสร้างเมรุถาวรหรือเมรุปูนเกิดขึ้นในจังหวัดเพชรบุรี โดยเริ่มจากวัดพลับพลาชัย วัดลาด วัดข่อย และกระจายไปยังวัดในอำเภอรอบนอกมากขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันวัดที่อยู่นอกเขตเทศบาลแทบทุกวัดมีเมรุถาวรเผาศพ การมีเมรุถาวรนี้ช่วยให้เกิดความสะดวกในการหาสถานที่เผาศพมากขึ้น เมื่อเมรุปูนเป็นที่เผาศพที่สะดวกและเหมาะสม การทำเมรุชั่วคราวจึงลดน้อยลง

เมื่อค่านิยมของผู้ใช้เปลี่ยนไปการสนองตอบของช่างก็เปลี่ยนไป การสร้างเมรุเพื่อใช้ครั้งเดียวไม่ใช่สิ่งจำเป็นเพื่อแสดงเกียรติของผู้วายชนม์ในยุคปัจจุบัน แต่ขนาดและจำนวนยอดของเมรุนั้นแสดงเกียรติของผู้ตายและแสดงความภาคภูมิใจของเจ้าภาพที่ได้มีโอกาสจัดสนองคุณผู้วายชนม์ เมรุขนาดใหญ่และมีจำนวนยอดมากจึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว จากเมรุยอดเดียวสู่เมรุห้ายอดและเมรุเก้ายอดตามลำดับ

ถึงแม้จะหมดสมัยแห่งการสร้างเมรุขึ้นใช้ครั้งเดียวแล้ว แต่ในยุคเมรุเข้านี้ก็ยังคงมีการทำเมรุชั่วคราวออกมาบ้างในการปลงศพบุคคลสำคัญ เช่น เจ้าอาวาสวัด ค่านิยมในการทำเมรุชั่วคราวเหล่านี้เกิดขึ้นในหมู่ผู้มีจิตใจรักในทางการช่างและกลุ่มผู้มีรณิยมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีแบบเดิม การทำเมรุมีทั้งรูปแบบเมรุประรำ เมรุทรงประเพณี และเมรุทรงประยุกต์ เมรุบางหลังสร้างแล้วรื้อออกเมื่อใช้เสร็จ เมรุบางหลังสร้างขึ้นมาใช้เฉพาะบุคคลแต่เมื่อเสร็จงานแล้วคณะช่างได้นำออกให้เขาดังศพในงานอื่นได้อีก ในกรณีนี้ช่างต้องออกแบบให้สามารถถอดประกอบได้ในภายหลัง เช่น เมรุวัดบางทะเลเป็นต้น

๒) คติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชร

คติสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเมรุเมืองเพชรเป็นเครื่องยืนยันความหมายของที่เผาศพว่าหมายถึงเขาพระสุเมรุ คติสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นค่านิยมด้านรูปแบบที่ช่างเพชรบุรีรับมาจากธรรมเนียมการสร้างพระเมรุในราชสำนักแล้วนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ซึ่งมีข้อจำกัดในด้านทรัพยากร บุคคล ฐานานุศักดิ์ของผู้วายชนม์ แต่แม้จะมีข้อจำกัดช่างเพชรบุรีก็สามารถออกแบบและแสดงลักษณะของการสร้างอาคารเพื่อสื่อสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุออกมาได้อย่างลงตัว เช่น การสร้างเมรุบนฐานยกชั้น การใช้สิ่งของต่างๆ ประดับเป็นบริวารอาคารหลัก การทำโขดเขาประดับฐานเมรุ การใช้ฉาก รูปปั้น แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับ เทวดา ป่าหิมพานต์ เป็นต้น

คติสัญลักษณ์อันหมายถึงเขาพระสุเมรุที่ช่างเพชรบุรีนำมาใช้ในการออกแบบเมรุเผาศพดังที่กล่าวมานั้น เป็นค่านิยมในด้านรูปแบบความงดงามและการถอดแบบจากวัฒนธรรมหลวงมาสู่วัฒนธรรมราษฎร์ และเมื่อรับมาแล้วได้ปรับใช้อย่างเหมาะสม ตลอดจนมีการพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับการสื่อความเป็นไปตามยุคสมัย จึงปรากฏว่ามีการใช้คติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้วายชนม์และคติสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมตามยุคสมัยในการสร้างเมรุสืบมาจนถึงปัจจุบัน

คติสัญลักษณ์ทั้งสามประการที่กล่าวมานี้เป็นเครื่องช่วยยืนยันถึงพัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่งของเมรุเมืองเพชร แม้ว่ารูปแบบด้านโครงสร้างของเมรุจะถูกจำกัดด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ แต่การตกแต่งนั้นผันแปรไปตามค่านิยมของยุคสมัย หากช่างหรือผู้เกี่ยวข้องกับการจัดสร้างเมรุเข้าใจรหัสสัญลักษณ์ของเมรุที่ดำเนินสืบมาแต่โบราณก็สามารถที่จะออกแบบและตกแต่งเมรุให้สื่อความหมายสอดคล้องเหมาะสมกับคุณความดีของผู้วายชนม์ได้

จากคติเดิมเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นต้นแบบของการสร้างพระเมรุมาศสำหรับถวายพระเพลิงกษัตริย์ซึ่งเปรียบประดุจสมมติเทพที่จะเสด็จกลับสู่สวรรค์ดาวดึงส์ และต่อมาได้อนุโลมให้สร้างพระเมรุสำหรับการพระราชทานเพลิงพระบรมวงศานุวงศ์ และจนที่สุดได้มีการสร้างเมรุของสามัญชน จะเห็นได้ว่าความหมายของการใช้จำลองเขาพระสุเมรุนั้นแปรเปลี่ยนกลับไปมา จากที่เผาศพไปสู่ที่เผาศพซึ่งแสดงลักษณะของสรวงสวรรค์ (พระสุเมรุ) และนำรูปแบบของพระสุเมรุนี้กลับมาใช้ในหน้าที่ของที่เผาศพทั่วไป การแปรเปลี่ยนหน้าที่ของอาคารที่เผาศพแม้จะมีลักษณะคงเดิมแสดงลักษณะอันไม่ยังยืนแฝงไว้ให้ผู้สนใจได้คิดทบทวนถึงสัจธรรมแห่งชีวิต

นอกจากนี้แล้วการสร้างเมรุเผาศพในยุคหนึ่งที่นิยมเผาเมรุไปพร้อมกับศพก็เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง เพราะแม้จะสร้างอย่างวิจิตรงดงามเพียงใดสุดท้ายแล้วก็ต้องกลับรูปเป็นเถ้าถ่านสิ่งที่หลงเหลืออยู่คือการกล่าวขวัญถึงฝีมือช่างอันงดงาม เปรียบได้กับร่างของผู้ตายที่สลายกลายเป็นเถ้าถ่านและทิ้งความดีหรือความชั่วที่เคยสร้างไว้ให้คนในชั้นหลังได้กล่าวถึง

ผ่านมาถึงยุคเมรุเช่าที่แต่ละสำนักวัดสร้างไว้ก็เช่นกัน แม้เมรุเช่าจะดูถาวรมากกว่าเมื่อเทียบกับเมรุยุคเฟื่องฟู แต่ก็มีเมรุเช่าจำนวนมากที่เจ้าของสิ้นบุญแล้วรักษาเอาไว้ที่วัดเดิมไม่ได้ เช่น เมรุวัดพระทรงไปอยู่วัดใหญ่สุวรรณาราม เมรุวัดยางไปอยู่วัดสำมะโรง หรือเมรุวัดบางทะเลที่ยังคงอยู่กับวัดแต่เสียหายจากภัย

ธรรมชาติและมีขนาดใหญ่ต้องประสบปัญหาเรื่องการขาดช่างทำเมรุประจำวัดและในที่สุดต้องงัดรับงาน เก็บไว้ในโรงเก็บรวันผูกพัน

อุทาหรณ์เกี่ยวกับเมรุเมืองเพชรที่ยกมานี้แสดงลักษณะไม่จริงจังยั่งยืนของสรรพสิ่ง แม้จะมีประวัติการก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่ มีวิวัฒนาการอันยาวนาน แสดงลักษณะทางภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์อย่างน่ายกย่อง แต่สุดท้ายก็หนีไม่พ้นกฎแห่งไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ความงามของเมรุเมืองเพชรแต่ละหลังได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงจนสิ้นรูปไปเหลือไว้แต่เพียงความทรงจำถึงคุณค่าแห่งฝีมือช่างตามยุคสมัย เปรียบได้กับความตายที่ปรากฏชีวิตของบุคคลให้สูญลับดับไปเหลือแต่เพียงความงามความดีที่จะมีผู้กล่าวถึงในกาลต่อมา การศึกษาพัฒนาการและคติสัญลักษณ์ของเมรุเมืองเพชรซึ่งเป็นการศึกษาพัฒนาการด้านรูปแบบ โครงสร้าง การตกแต่ง จึงเปรียบเสมือนการพิจารณาสรรพสิ่งจากภายนอกเข้าไปหาคุณค่าภายในและได้นำพาให้พบกับสัจธรรมอันยิ่งใหญ่คือการสังวรถึงความไม่เที่ยงในที่สุดและเป็นเครื่องเตือนใจแก่ผู้สร้างเมรุในวันข้างหน้าว่าเมรุที่ได้สร้างไว้นั้นอย่างไรเสียก็เป็นของไม่เที่ยง แต่ความตั้งใจและฝีมือในขณะสร้างเมรุนั้นจะเป็นที่กล่าวถึงสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

๑) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ จากผลการวิจัยพบว่า ค่านิยมในการสร้างเมรุชั่วคราวขึ้นใช้เพียงครั้งเดียวหมดความนิยมไปแล้ว แต่ในปัจจุบันก็ยังคงมีผู้สร้างเมรุชั่วคราวชนิดใช้ครั้งเดียวอยู่ แต่โดยทั่วไปเป็นเมรุขนาดเล็กหรือเมรุปะรำ หากมีผู้สนใจและต้องการสร้างเมรุชั่วคราวขึ้นใช้ในงานเผาศพควรแต่ขาดทักษะทางการช่างชั้นสูงควรสร้างเป็นเมรุปะรำหรือเมรุยอดขนาดเล็กและเน้นการตกแต่งโดยรอบเพื่อสื่อคติเขาพระสุเมรุหรือคติอันเนื่องมาจากผู้วายชนม์หรือความนิยมตามยุคสมัยแทน เพราะเมรุปะรำหรือเมรุยอดขนาดเล็กสามารถสร้างได้ง่ายใช้ทักษะทางการช่างไม่มาก ทั้งยังสามารถประยุกต์ตั้งในอาคาร฼าปนสถานี่เรียกว่าโรงทิมได้ด้วย

๑.๒ จากผลการวิจัยพบว่า เมรุที่มีขนาดใหญ่มากเช่นเมรุเก้ายอดวัดบางทะเลเป็นเมรุที่ดูแลรักษาและซ่อมบำรุงยาก หากชำรุดต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากเป็นการซ่อมบำรุง ตลอดจนขนาดที่ใหญ่ก็ทำให้ต้องตั้งราคาไวสูงสำหรับเป็นค่าจ้างช่าง แรงงาน และยานพาหนะในการขนย้าย เมื่อดั้งราคาสูงในแต่ละปีจึงมีงานให้ออกน้อย และเมื่อออกงานน้อยช่างที่เคยร่วมคณะทำงานเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เมื่อมีงานเมรุเข้ามาช่างเหล่านั้นมีงานประจำอยู่ไม่สามารถสละเวลามาติดตั้งและรื้อเมรุซึ่งต้องใช้เวลานานนับสัปดาห์ หัวหน้าช่างต้องหาแรงงานใหม่ในการติดตั้งและรื้อถอนเมรุซึ่งไม่มีความชำนาญจึงเกิดความเสียหายและล่าช้าในการทำงาน และในที่สุดหาช่างไม่ได้ต้องงัดรับงานเมรุไปในที่สุด ดังนั้น สำนักช่างเมรุต่างๆจึงควรสร้างเมรุขนาดย่อมไว้ให้เช่า โดยอาจดัดแปลงจากโครงสร้างเมรุทิศซึ่งเป็นเมรุบริวารของเมรุหลังใหญ่ได้ เมื่อเมรุมีขนาดย่อมลงราคาก็ย่อมต่ำลงตามไปด้วย เพราะค่าวัสดุ ค่าแรงงาน ค่าไฟ และค่าขนย้ายต่ำลง ราคาเช่าเมรุที่ต่ำลงย่อมมีผลต่อการตัดสินใจของผู้เช่าให้ตัดสินใจเช่าเมรุได้ง่ายขึ้น เมื่อได้ออกงานบ่อยขึ้นปัญหาเรื่องช่างก็จะหมดไปเพราะช่างมีงานประจำไม่ต้องไปทำงานที่อื่นสามารถอยู่กับสำนักช่างเมรุได้ตลอดทั้งปี

๑.๓ จากผลการวิจัยพบว่า ในปัจจุบันเริ่มมีการใช้วิธีการสมัยใหม่ในการประดับตกแต่งเมรุ เช่น การพิมพ์ลายบนพื้นไวโนลระดับล่องถุน แต่คุณภาพงานการพิมพ์พื้นไวโนลที่ต่ำทำให้คุณค่าของเมรุลดลงไป ปัจจุบันนี้มีวิธีการพิมพ์แบบใหม่ที่ทำให้ผลการพิมพ์คุณภาพดี เช่น การพิมพ์ชนิดละเอียดบนพื้นผ้าใบ(ปรีนท์ลงบนแคนวาส) หากช่างเมรุต้องการงานที่มีคุณภาพซึ่งจะส่งผลให้เมรุมีความงดงามมากกว่าควรเลือกวิธีการพิมพ์ที่เหมาะสม

๑.๔ จากผลการวิจัยพบว่า วัสดุในการสร้างเมรุส่วนใหญ่เป็นของที่ชำรุดได้ง่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่ไม่ทนทานต่อการเผชิญฝน เช่น ไม้อัด กระดาษ ดังนั้น ช่างอาจใช้วัสดุที่ทนทานมากขึ้นแต่ประหยัดต้นทุน เช่น เหล็ก พลาสติก อลูมิเนียม มาใช้ในการทำโครงสร้างและตกแต่งเมรุจะช่วยยืดอายุและลดต้นทุนการซ่อมบำรุงลง

๑.๕ จากการวิจัยพบว่า สำนักช่างเมรุส่วนใหญ่ของจังหวัดเพชรบุรีขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านทางสื่อออนไลน์ หากเทียบกับเมรุเช่าจากที่อื่น เช่น เมรุลอยตำบลหัวเวียง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งมีเว็บไซต์รับงานอยู่ แต่เมรุเช่าเพชรบุรีมีช่องทางติดต่อเพียงแค่การติดต่อโดยตรงกับทางวัด หรือหมายเลขโทรศัพท์ของเจ้าอาวาสและหัวหน้าช่าง จึงทำให้เมรุเพชรบุรีซึ่งเป็นเมรุที่งดงามไม่แพ้เมรุที่อื่นขาดจากการรับรู้ของบุคคลทั่วไป มีผลให้รับงานได้ไม่มาก เท่าที่ผ่านมาการตัดสินใจเช่าเมรุเพชรบุรีมักมาจากการได้เห็นของจริงและการบอกต่อเท่านั้น หากมีสื่อออนไลน์ประชาสัมพันธ์เมรุเพชรบุรีมากขึ้นอาจมีผลต่อการตัดสินใจของผู้เช่ามากขึ้น เพราะสามารถตัดสินใจได้จากภาพ ขนาด ราคา ที่ปรากฏในสื่อ

๑.๖ จากผลการวิจัยพบว่า ในปัจจุบันยังคงมีผู้สนใจและชื่นชอบการสร้างเมรุชั่วคราวอยู่ แต่บุคคลเหล่านั้นขาดการเข้าถึงข้อมูลรูปแบบและความเป็นไปได้ในการจัดสร้างเมรุชั่วคราว ดังนั้นมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีในฐานะเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นจึงควรมีการออกแบบเมรุในรูปแบบและขนาดต่างๆพร้อมคำนวณวัสดุตลอดจนต้นทุนในการผลิตเพื่อให้ผู้สนใจนำไปปรับใช้ในการจัดสร้างเมรุชั่วคราวอันจะเป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้านนี้ของเพชรบุรีไว้ได้

๑.๗ จากผลการวิจัยพบว่า เมรุเช่าในปัจจุบันมีรูปแบบค่อนข้างคงที่ขาดความหลากหลายด้านรูปแบบและการตกแต่ง ดังนั้นช่างเมรุควรปรับเปลี่ยนรูปแบบเมรุอยู่เสมอเพื่อความหลากหลายของเมรุตลอดจนการตัดสินใจของผู้เช่าที่ต้องการความแปลกใหม่ไม่ซ้ำใครในงานของตน การปรับเปลี่ยนรูปแบบนี้อาจใช้วัสดุหรือวิธีการสมัยใหม่เข้ามาช่วย ตลอดจนการออกแบบตกแต่งที่ทันสมัยมากขึ้น เช่น การจัดสวนแบบใหม่ หรืออาจกลับไปใช้กลวิธีแบบเดิมคือการสร้างตุ๊กตากลในการเรียกความสนใจของผู้มาชมเมรุและตุ๊กตากลในยุคปัจจุบันสามารถจัดสร้างได้ง่ายด้วยระบบมอเตอร์ไฟฟ้า

๒) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรวิจัยเกี่ยวกับการออกแบบเมรุเมืองเพชรให้สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของเจ้าภาพและสภาพสังคมในปัจจุบัน

๒.๒ ควรวิจัยเกี่ยวกับการจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์เมรุเมืองเพชรให้เป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดเพชรบุรี

๒.๓ ควรวิจัยเกี่ยวกับวัสดุทดแทนและวัสดุร่วมสมัยในการสร้างเมรุเมืองเพชรให้คงรูปแบบ
อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น